1962 MAJ
1964 SZEP
JUN
1968 DEC 18
22067

Ahmed éhezik

JAROSLAV R. VÁVRA

AHMED ÉHEZIK

A Szahara hősi eposza

Fordította

SOÓS ISTVÁN

1959

SZLOVÁKIAI SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ
SLOVENSKÉ VYDAVATEĽSTVO KRÁSNEJ LITERATÚRY

A mű eredeti címe
Ahmed má hlad
Československý spisovatel, Praha, 1953

A borítólap és a kötésterv
EMIL BAČÍK
munkája

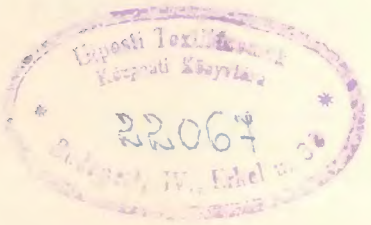

A második világháború után, 1947-ben jártam Észak-Afrikában harmadszor. Megdöbbenve láttam, mennyire fokozódott a gyarmati elnyomás utolsó ittlétem óta. A feneketlen nyomor látványa lelkem mélyéig megrendített. A nép továbbra is éhezett — bármennyit gürcölt és robotolt. Az európai nagytőke a mezőgazdasági munkásokat, Afrika legnyomorultabb proletárjait sanyargatta és szipolyozta ki a legszörnyűbben. Míg a bennszülött kis fellah, aki a legprimitívebb módon műveli meg tenyérnyi földecskéjét — az egész család közreműködésével, sarlóval aratja le a gyér kalászokat, csacsija hátán hordja haza az egész termést és otthon ősrégi pun módon, „szánkóval" csépeli ki —, amíg tehát a fellah csak eltengődik valahogy, addig a színes bőrű mezőgazdasági munkás vagy napszámos látástól vakulásig robotol az asztalsimaságú, beláthatatlan kiterjedésű búzatáblákon a fehér nagybirtokos számára, és a nehéz, verejtékes munka mellett naponta még annyit sem keres, amennyiért egy legegyszerűbb ebédet kaphatna egy harmadrangú vendéglőben. Így hát ezek a szerencsétlenek, rendszerint nagyszámú családjukkal együtt, a szó szoros értelmében a levegőből élnek, egész éven át nem látnak más ételt a kevéske, vízben főtt darán kívül, és jó, ha itt-ott egy kis dohányhoz jutnak — persze, a legkomiszabb fajtából... És mindez egy hihetetlenül gazdag

országban, az Óvilág éléskamrájában, amely a saját tizenkétmilliónyi lakossága ellátásán kívül rendszeresen meg tudta tölteni az örökké éhes Róma feneketlen gyomrát, s azonfelül praktikusan eltartotta a római birodalom egész óriási hadseregét! . . .

Igen, Észak-Afrika nem csupán idillikus táj a pálmaligetek zöldjéből elővillogó hófehér épületekkel és a müezzinek énekével, hanem elsősorban roppant gazdag nyersanyag-bázis. Az aránylag kicsiny Tunisz világviszonylatban is második helyen áll az oly értékes foszfátok termelésében, amelyek az utolsó kilogrammig külföldre vándorolnak. A kabilok földjén, a Rif-hegység lankáiról vagonok ezrei szállítják az ólom-, cink-, mangán- és vasércet északra, Franciaország felé. Végelathatatlan, termékeny síkságai hajórakományszámra ontják az aranyló búzát. Tunisz és Sfax között tizenkétmillió bőven termő olajfa kínálja gyümölcsét, amelyből a híres „valódi francia" étolaj készül. És még nem is említettem a sok százezer tonnányi datolyát, amely a legjobb az egész világon, sem a halfafüvet, amelyet hajók százai szállítanak az angliai papírgyárakba.

Hát még Algír roppant kiterjedésű, a legfinomabb virginiai dohányt termelő ültetvényei meg pompás szőlői, amelynek aranyló leve igazi arannyá válva ömlik a francia borkereskedők zsebébe. A tehervonatok milliónyi sertést szállítanak naponta a Földközi-tenger kikötőibe, hogy ellássák Párizst és biztosítsák a nyersanyagot az egész francia bőripar számára. Számtalan vonatrakomány vasérc, és még ki tudná megmondani, mennyi mindenféle érc ömlik innen naponta a nyugati fegyvergyárosok kohóiba. Igen, Algír a mai tízmilliónyi lakosával tejjel-mézzel folyó gazdag ország, valóságos Kánaán lehetne, ha annyi élősdi nem szívná a vérét . . .

Algír és Marokkó határán fekszik a világ egyik leggazdagabb szénmedencéje. Marokkóban kőolajat, rezet, vasat, aranyat bányásznak, a hegyekben paratölgyek őserdeje zöldell, a lankás tengerparton óriási gabonaföldek hullámzanak, a sekélyes tengerben nyüzsög a hal.

Az Észak-Afrikában letelepedett harminc legnagyobb francia cég csupán az 1947—1952-es években több mint húszmilliárd értékű zsákmányt cipelt ki ezekből az országokból, s nyereségeik már elutazásom ideje óta is ötszörte nagyobbak lettek, noha az amerikai nagytőke lassanként kiszorítja őket pozícióikból. Az USA hivatalos statisztikája kimutatja, hogy az Egyesült Államok beruházásai francia Észak-Afrikában 1943 óta meghúszszorozódtak.

Ez tehát a helyzet ezen a sokat szenvedett, kirabolt, az örökké haszonra éhes, idegen nagytőke karmai között vergődő földrészen.

Ha valaki azt hinné, hogy Kelet boldog népe csak a paloták örökzölddel befuttatott falai mögött, süppedő vánkusokon heverészve álmodozik, hallgatja a költők és mesemondók hangulatos történeteit, nézi az uled naill törzs lányainak csábtáncát, szívja a nargilét és közben kávéját szürcsöli, az annyit sem tud a valóságról, mint a vak a színekről. Mert Kelet népe éhezik. Hadisarcokkal kisajátították és elkótyavetyélték pálmaültetvényeit és olajfaligeteit, úgyhogy most napszámosként kénytelen idegenekre dolgozni saját volt birtokán, hogy éhen ne pusztuljon. Az egymás után épülő autóstrádák tönkreteszik a hajdan oly virágzó teve- és lótenyésztés jövedelmezőségét. Az amerikai gyapotcserje megtelepítése következtében alig érdemes már tenyészteni a hosszúszőrű kecskéket, amelyeknek gyapjúhozama hajdan a legszegényebb törzseknek úgyszólván egyedüli jövedelmi forrása volt. A modern szövőgépek és az iparcikkek tömeggyártása megfojtja a házi szövő-, rézműves-, kovács- és cserzőipart, nem is beszélve a szőnyeggyártásról.

Csupán az éhség, a betegségek és egyéb borzalmak átka maradt ezen a földön. A berberek tízezrei kelnek át a Földközi-tengeren, hogy Lyonban vagy másutt fillérekért, úgynevezett „gyarmati bérekért" robotoljanak. A nehéz munka, az alkohol, a tüdővész és az állandó éhezés felőrli testi és lelki erejüket. És éppen ők az

elsők, akiket a gazdasági válság legcsekélyebb jelére nyomban kitesznek az üzemekből, s miután hiába lótnak-futnak munka után, végül is visszatoloncolják őket az algíri kikötőbe, a bankok és hajózási társaságok palotáinak fenyegetően vicsorgó fogsora alá, és kiszolgáltatják őket az algíri rendőrség gumibotjainak. Innen aztán tovább vándorolnak, erejükvesztetten, kimerülve, visszatérnek távoli hazájukba, falujukba, szívükben az európai proletariátus testvéri szolidaritásának a tudatával s eltelve gyűlölettel az európai modern rabszolgatartók, a kizsákmányoló nagytőke iránt.

A hosszú Ahmed éppen a berberek e kollektív sorsának megtestesítője a kétségbeesés napjaiban. Apja, akit a rárótt hadisarccal kisemmiztek a földjéről, átmenetileg mint egy sószállító karaván tagja talál megélhetést, de az egyik veszélyes úton elpusztul a karavánnal együtt. Mikor Ahmed fölserdül, Franciaországba megy munka után, és a lyoni arab gettóban tölti el fiatalságát. Így lép be ebbe a történetbe. Végigment a kínzó nyomorúság minden fokán, az éhségtől félholtan ácsorog a kikötőben és nem tudja, mitévő legyen. Tuareg származása folytán a pánizlám mozgalom arra a szerepre szemeli ki, hogy a vérbosszúk következtében egymással szüntelenül viaskodó északi és déli tuareg törzseket kibékítse. Visszatér szülőföldjére, a zibani oázisok közé, hogy részt vegyen egy nagy karavánútban, amelynek az a célja, hogy megtalálja a rég feledésbe ment, titkos ösvényt az ismeretlen es'Ses sivatagon keresztül Taudenibe. A sivatag közepén, a halált lehelő sós ingoványok között elrejtett nagy kiterjedésű oázis felfedezése lehetővé teszi a szenúsziak pánizlám szervezete számára, hogy a szaharai törzseket felszerelhesse az oázisba csempészett s ott elraktározott modern fegyverekkel.

Mert a Szahara népei szüntelenül lázadoznak lelketlen kizsákmányolóik, a francia gyarmatosítók uralma ellen; az egész Szahara forrong. Ez a regény tulajdonképpen e forradalom előkészítésének hősi éneke.

A szinte bibliai sorsú, dúsgazdag kereskedőből kol-

dussá lett, mór nemesi származású Muhammad M'Hammed el'Csiklji képviseli a múlt megszállottan csökönyös, konzervatív nemzedékét, mániákus csodavárásával. A várt csoda bekövetkezik ugyan, de el'Csiklji nagy árat fizet az új gazdagsággal együtt visszatért gőgös fösvénységéért, tragikus körülmények között elveszti mindkét gyermekét s újból koldusbotra jut.

A nomád berberek sorsát Ali ben Szmaha, a világtalan, bölcs karavánvezető hatalmas alakja testesíti meg, aki kezében tartja a régi szép időkhöz visszavezető út kulcsát. Vallási fanatizmusa belső ellentmondásaiba belegabalyodva, sokáig szüntelenül kétségek gyötrik, de végül is megtalálja lelki egyensúlyát, győzedelmeskedik benne a megingathatatlan hit és a természetes ész: felfedi az új nemzedék előtt az ellenállás sikerét biztosító régi ösvény titkát.

Végül a letűnő kor emberei közül itt szerepel még Kheluf hodzsa, a vén mesemondó alakja, aki egész életét feláldozta vélt igazságáért, hosszú évtizedeken át bolyong szerte egész Maghrebben testvére gyilkosát keresve, de vérbosszúja kitöltése után sem találja meg lelki nyugalmát, úgy érzi, csalatkozott Allahban.

A múlt és a jövő határvonalán áll Omar, a fiatal mokkadem, a nemes el'Csiklji fia. Tanult ember, a tuniszi mohamedán főiskola és az oxfordi egyetem doktora. Az önmagában meghasonlott értelmiség típusa. Szíve a korán bölcselete és erkölcstana felé vonzza, egész lénye azonban Európa káoszát tükrözi. Ez a kettősség okozza a halálát is — éppen csak felvázolhatja Ahmednek a pánizlám mozgalom célkitűzéseit és a szabadsághoz vezető út első szakaszait.

S végül még a nőalakok közül Aisa, a kufrai fejedelem leánya. Apja a mindenható Szenúszi-rend főnöke, a pánizlám mozgalom megindítója és terjesztője a muzulmán világban. Jóllehet a lány éppúgy európai műveltségű, mint Omar, nem válik a lelki kettősség rabjává, mert annak idején csak csoda folytán menekült meg a halál torkából, amikor az olasz fasiszta megszállók elfoglalták

Kufrát; az átélt szenvedések kitörölhetetlen nyomokat és a gyarmatosítók elleni olthatatlan gyűlöletet hagytak vissza lelkében. Minthogy előkelő származása is vezéri szerepre predesztinálja, emberfölötti energiával az ellenállási mozgalom sújtó öklévé válik, előkészíti Észak-Afrika forradalmát és közvetíti a fegyverszállításokat a felkelők számára.

Ezeknek a hősöknek drámája egyben a sivatagnak, a szárazság és gyilkosan tűző nap világának a drámája is: a beláthatatlan homokpusztaságok drámája, amelyben úgyszólván egyetlen vízcsepp hatására, szinte varázsütésre fűszeres illatú kertek, a szivárvány minden színében pompázó virágok tömege, pálmaerdők oszlopcsarnokai, örökké szomjas kaktuszcsalitok bozótjai nőnek ki a beláthatatlan kiterjedésű pusztaság peremén, a sivár, vándorló homokdombok torlaszai fölött.

Milyen is tulajdonképpen a Szahara?

A tuareg-földi Ahaggar holdbéli tájhoz hasonló, kopár völgyeitől északra, délre, keletre és nyugatra terpeszkedik a félelmetes esz'Szohra. Leomlott szikladarabokkal teli, ijesztő szurdokok; izzó napfénytől, éjszakai fagyoktól, szárazságtól és diluviális, rohanó árvizektől megszaggatott hegységek meredeznek itt az égnek, mint a szomjan halt föld csontvázának csupasz, napfehéritette bordái, amelyek itt is, ott is eltűnnek a végtelen homoktenger hullámai, a passzátszélben vándorútra kelő, hosszú éjszakákon át sikongó dalukat éneklő homokszemcsék miriádjai alatt. Valahol a láthatáron, az özönvíz előtti folyamóriások sziklagörgeteggel eltorlaszolt, kiszáradt medrében vagy a föld alatt rejtőző élő víz közelében datolyapálmák zöld bóbitái hajladoznak a szélben, ezüstfehér levelű olajfák, virágzó talhacserjék sűrűje hullámzik.

A szeles fennsíkokon, a pusztából áldásos esőzések útján elővarázsolt, s később ismét sivataggá változó virágos mezők szőnyegén baktat a nomád beduin, nyájával együtt. Gábriel arkangyal nyomaiban lépked, aki tevehajtó botocskájával terelgeti maga előtt a bodros

felhőket a haloványkék égbolton, a könyörtelenül záporozó, perzselő napsugarak özönében. Hozzá fohászkodik a nomád pásztor, hogy imitt-amott állítsa meg valamelyik felhőt és permetezze meg egy kicsit a völgyeket, hogy a tevécskéknek legelőjük legyen, neki és családjának pedig elegendő tej jusson... Vándorol napokig, hetekig, hol itt, hol ott üti fel fekete, fehér vagy csíkos sátrát, aztán pedig — mikor a nap már az utolsó szemernyi nedvet is kiszívta a növények szárából — újra felszedi a sátorfáját és tovább ballag.

Ott, ahol a síkság mélyen a tenger szintje alá süllyed, baljósan csillog a sós mocsarak, sottok vagy szebkhák álnok tükre. Ismeretlen, földalatti csatornák kötik össze ezeket a sósvízű tavakat a távoli óceán vizével. Ott pedig, ahol a föld felszíne alatt összegyűl néhány áldott, édesvizű forrás és megtölti a kutakat, a fellahok verejtékes munkája nyomán oázisok, vályogkunyhókból álló falvak vagy fehérfalú városok nőnek ki a földből; végtelen hosszú karavánutak gócpontjai, nagy vásárokkal és mecsetekkel; sárgás vályogtéglából és pálmatörzsekből emelt építészeti műremekek nyúlnak ki az oázis olajzöld szintje fölé.

Nem csupán az észak-afrikai népek életét, hanem főképpen és elsősorban ezt a világot, az Atlasz-hegység lábától délre elnyúló fenséges Szahara világát akartam a dráma középpontjába állítani, ahol a halált és az életet csak egy vékonyka árnyékvonal választja el egymástól. A sivatag világa bármily emberi cselekménynél jobban érthetővé teszi az olvasó előtt a vakító fény, gyilkos hőség, meg a sötét, hihetetlenül élénken tündöklő csillagképek beragyogta, dermesztően hideg éjszakák e földjének minden tragikus végzetességét és egész problematikáját.

Az volt a célom, hogy minél tökéletesebb képet nyújtsak az olvasóknak erről a világról, és csupán ezért iktattam be a regénybe a sószállító karaván útját Taudenibe, a tuareg rajtaütést a Bu Khanefisz kútjainál, a timbuktúi országút mellett felállított francia tábor

ellen, és Ahmed magányos vándorútját Ahaggar kietlen holdhegyei közé. A történetbe szándékosan beleszőtt romantikának is lényegében csupán az a célja, hogy az olvasó teljesen megértse Kelet életszemléletét, megismerje azt a talajt, amelyben a kiszmet, a korán tanítása szerinti predesztináció, és a jó meg a rossz megítélésének problémája még ma is egyetlen, eleven forrása a nemeslelkű és tehetséges bennszülött törzsek sorsának.

Ez a regény tehát ennek a földrésznek és lakóinak hősi eposza: a Szaharáé, amely mind bájával, mind pedig kegyetlenségével valósággal elbűvöli a szemlélőt.

Felvehettem volna a könyvbe a francia idegenlégió hajmeresztő kegyetlenkedéseinek, valamint a spanyol és olasz „civilizáló hadjáratok" embertelenségeinek megrázó dokumentumait. A szenzációkra éhes olvasók szeme elé tárhattam volna a Draa vadijaiban megbecstelenített kabil nők tragédiáját; a szülőházaikat puskával a kezükben, a házak tetejéről kétségbeesetten védelmező marokkói asszonyok és lányok levágott kebleit; a kifosztott és elrabolt, idegen vállalkozó kezére játszott, megművelt földeket és pálmaültetvényeket. Leírhattam volna a kufrai borzalmas tömeggyilkosságokat, amikor az olasz fasiszták által falvaikból, otthonaikból kiüzött bennszülöttek százával pusztultak szomjan a sivatagban, és senki sem segített rajtuk. Felhozhattam volna a líbiai eseményeket, ahol az olasz bombázó repülőgépek páratlan hősiességgel hasogatták fel a bennszülött falvak védtelen agyagviskóinak gyomrát — a civilizált Európa nagyobb tisztességére és dicsőségére ...

Nem futottam a szenzációk után, nem akartam felhánytorgatni a véres múltat, mert főként és mindenekelőtt a jövőre gondoltam. Talán túlságosan is szivemhez nőttek mindezeknek a fekete szakállas vízárusoknak, halfafüvet gyüjtő napszámosoknak, kerekes kutak hajtókarja felett görnyedve verejtékező fellahoknak vagy vásári énekeseknek gyermekei; még azt a zulukaffer táncost is szeretem, aki kalap helyett rókafarkat visel a fején és üres cipőkenőcs-bádogdobozok kolompolnak

az övére akasztva — örökké sajnálni fogom, hogy le nem fényképeztem.

Megelégszem azzal, hogy talán sikerült hű képet adnom a Szaharáról a maga természetes valóságában, és nem szennyeztem be ez a képet — mint a nyugati írók legtöbbje — mindenféle hisztérikus angol hölgyek alakjaival, akik Biszkrában a nem létező „Fehér Testvériség" arab sejkjeivel flörtölnek, és a teve hátára csatolt piros női sátrak hűvösében szerelmeskednek lovagjaikkal. Aki egyszer szemtől szembe látta a lángoló Szaharát és érezte könyörtelenül perzselő leheletét, aki egyszer mohón kortyolta a kecskebőrtömlők piszkosbarna, büzlő és áporodottan meleg vizét, aki kitapasztalta a tevenyergekben nyüzsgő férgek okozta kínokat, az ügető meheri hintázó mozgását, a szemvakító napsugarak kibírhatatlan fényét, a hőségtől szinte vörösen izzó sziklák tüzét, — az soha meg nem szentségteleníti ezt a földet az efféle giccs és ízléstelenség nyálával.

Az volt a célom, hogy rámutassak, mennyire elterjedt a pánizlám mozgalom egész Észak-Afrikában, ahol az európai gyarmatosítók elnyomása alatt szenvedő, nyomorgó, éhező bennszülöttek tömegesen sorakoznak fel Allah prófétájának zöld zászlai alá. Az a szándék vezetett, hogy az olvasót előkészítsem a talán már igen közeli jövő eseményeire, ha majd a muzulmán világ kétszázhúszmilliós tömege Gibraltártól a Sárga-tengerig egy egységbe tömörül ...

Az egész berber faj szíve mélyén, a tuaregek, beduinok, arabok és mórok, fellahok és nomádok lelkében ma is ott lobog az elszenvedett közös sérelmek tudata, a közös gyűlölet és a szabadság utáni szenvedélyes, közös sóvárgás olthatatlan lángja. Észak-Afrika népe állandóan harcban áll imperialista elnyomóival. Hol nyíltan, hol titokban folyik ez a harc ma éppúgy, mint holnap meg holnapután, soha nem lankadó erővel. Nemcsak az ő harcuk ez — érezzük, hogy ez valamennyiünk harca a békéért, az egész emberiség jövő boldogságáért. És azzal a tudattal kell olvasnunk a napi híreket az algíri,

tuniszi, marokkói s általában közel-keleti eseményekről, hogy ezek úgyszólván hadijelentések a különféle harcterekről, ahol a harc a világbékéért folyik.

1955 JAROSLAV R. VÁVRA

ELSŐ RÉSZ

Előjáték

ELSŐ FEJEZET

EGY JÓSLAT A SZIDI OKBA OÁZISBAN

A süppedő párnákon trónoló, gyönyörűséges, fiatal húri türelmetlenül csörgeti karpereceit. Az örökké álmos és lusta fekete rabnők nyalábszámra cipelik elő úrnőjük ruháit a hárem szépmívű ládáiból, oly lassúsággal, hogy menet közben ásítoznak, s léptük hasonlatos a fáradt tevék járásához.

Egy teljes órába került, míg a hárem gyöngye összeválogatta aznapi öltözékét: a pehelykönnyű, égszínkék selyemből készült, bő bugyogót, az arannyal hímzett, finom mellénykét, a majomprémmel szegett, elöl szétnyíló szoknyát, a *futtát*, az antilopbőrből készült, *hazamának* nevezett, virágmintákkal ékes övet és egy pár apró, díszes szattyáncipellőt.

Miközben a ruhák garmadába halmozódnak a húri lába előtt, két tibeszti rabnő művészi gonddal szedi rendbe a leány dús hajfürtjeit, élénkpiros hennával felfrissíti a tenyér és az ujjak festését, valamint az arc pírját, és nem takarékoskodnak a *kraul*lal és *hedtá*val, a fekete és kobaltkék festékkel sem, hogy a szemhéjak és szempillák kellő színezésével is kiemeljék a pajkos szem mély tüzű csillogását.

Aztán már nincs más hátra, mint felöltöztetni a húrit: teletölteni jázminolajjal a hosszú fülönfüggők belül üres gyöngyeit, és a leány karcsú nyakába akasztani az *akd*nak nevezett pompás nyakéket, amelyen négy különféle

talizmán társaságában két remekművű, pici aranykéz függ: Fatma kezei; a legbiztosabb szer a szemverés ellen. Aztán a gömbölyű karokra húzni még néhány karperecet, amelyeken a szív minden nyavalyáját elűző, égővörös rubinok izzanak és szelíden tündökölnek a szembajokat gyógyító, valamint szoptatós asszonyoknak bőséges tejáldást biztosító türkizek. Végül a pici lábakra felhúzni a színes kövek mozaikjaival ragyogó bokapereceket, amelyek távol tartják a fogfájást, és viselőjüket általában hosszú életet biztosító bűverővel ruházzák fel.

Midőn az öltöztetés szertartása a százféle akadály ellenére is szerencsésen befejeződött, a rabnők sűrű fátylakba — a *csarcsáf*ba *és szitham*ba — burkolták a gyönyörű termetet, majd az egész alakot beborították a sötétszínű *melhafa* földig érő redőivel, minek következtében a szépséges hölgy idomtalan, fekete bábbá változott, csupán a csarcsáf alól kivillogó tüzes szempár árulta el fiatalságát.

Végre a hosszas előkészületek után a húri elhagyhatta a hárem félhomályát. Végigment a palota számos, tágas udvarán, majd becsapódott mögötte az utcára nyíló, nehéz, vasalt cédrusfa-kapu.

A leány apjának palotája az Éjféli kapu közelében állott, nem messze a tuniszi Kejruán[1] nemrég épült Nagy mecsetétől, a rabszolgának mégis jó félórai erőfeszítésébe került, míg utat tört úrnőjének a sarkig érő, fekete melhafába burkolt asszonyok első soraiba, mert mindenki igyekezett minél előbbre tolakodni, hogy a rekkenő, déli hőségben a kőlapokkal kirakott óriási térségen füstölgő áldozati máglyák vörös párafátyolán át végignézhesse a Legyőzhetetlen Vitéz dicső hazatérését a győzedelmes hadjáratból.

Mint rajzó vadméhek, ezer meg ezer fehér burnuszba öltözött harcos nyargalászott körös-körül az óriási térségen.

A máglyák füstjéből kibontakozott a dervisek, a *szúfisták* hada, akik ócska ruhafoszlányokkal takargatják

aszott testük meztelenségét, s minden vagyonuk csupán az a tálacska, amibe a kikoldult ételmaradékokat gyűjtögetik; vakbuzgó fanatikusok, akik sosem alszanak födél alatt; kopaszra borotvált, fedetlen fővel járkálnak a perzselő nap halálthozó sugarai alatt; nyelvük elhalt szájukban az önként vállalt örök hallgatás szent fogadalma következtében és testüket sosem érinti víz az égből hulló esőcseppeken kívül.

Az enyészet áporodott szaga lengi körül az utánuk özönlő muzulmán fakírok, a *diszauaják* seregét, akiket egyetlen vágy fűt, hogy emberi érzékeik teljesen feloldódjanak az istenség lényegében, s így elérjék a természetfölötti lények teljes érzéktelenségét: mereven néző, eszelősen tágra nyitott szemmel lépkednek, hosszú tűket, tőröket, sőt hegyes kovakő-szilánkokat szurkálnak halántékukba, arcukba, izmaikba vagy vér és izzadtság borította mellükbe. Egyetlen véres rongycafat valamennyi: elkábult érzékeik misztikus ekszтázisában, amelybe úgy merülnek el, mint halak a tengerbe, artikulátlan, hörögve sípoló hangok törnek fel torkukból, az eszméletlenségig ordítozzák a világba az Utolsó Ítélet urának kilencvenkilenc nevét, és mámoros rikoltozásuk egyetlen, végnélküli, csontig-velőkig ható üvöltésbe olvad össze: — Allah... megmentőnk!...

Az ordítozás, üvöltözés és lónyerítés tengerébe, a mecset első udvarának előterében az eltévedt tevék módjára ide-oda kóválygó vízárusok kiáltozásába és csengőik csilingelésébe belevegyült a város száz meg száz minaretjén tolongó müezzinek harsány éneke, akik torkukszakadtából ordítozva iparkodtak túlharsogni egymást és pokoli zenebonát csaptak — hiszen túlnyomó többségük még barbár pogány volt; alig tíz esztendeje vették föl az Úr hitét, aki helyes utakon vezérli az Ő gyermekeit... Aztán a várfalakról és az őrtornyokból feldübörgött a tamtamok viharzó dörgése, amelyben úgy elveszett a roppant város egetverő zsivaja, mint a sirályok vijjogása a tengert korbácsoló orkán tombolásában...

— *Biszmi Llahi Rahmani er Rahim Hua Llahu Elladhi la illaha illa hua* ... — A kegyelmes és irgalmas Isten nevében, annak nevében, akin kívül nincs más istenség ...

A vakító napfény, amelyet még az imént az áldozati máglyák füstje takart, lassan kihunyt. Eleinte szürke, aztán vérvörös alkony borult a mecset udvarára.

A félmillió teve- és lópata mérhetetlen széles csapást vágott az agyagos sztyeppen.

A tenger felől lengedező szellő szárnyaira kapta az óriási porfelleget, és mint valami áthatolhatatlan fátyollal, beburkolta vele a ragyogó fehér Kejruánt.

A világtörténelem legrettenetesebb hadserege, a KURAN KARDJA közeledett vágtatva a várfalak tövében fekvő tábora felé.

A bíborszínű alkonyatban meg-meglendültek a hidzsászi ostorok és vérvörösen villogott a karcsú beduin kopják beláthatatlan rengetege. A sivatag fakószürke porával belepett zöld *raiák* — lobogók — repülő sárkánykígyókként lengedeztek a hömpölygő tömeg feje fölött.

Úgy tetszett, mintha életre kelt volna az egész mérhetetlen rónaság, mintha minden egyes, sóval átitatott, napszítta vörös agyagrög egy-egy harci tevévé vagy paripává változott volna a hozzátartozó harcossal a nyergében.

Még a tamtamok pokoli bömbölését is túlharsogta a győzelmi kiáltás, amely százhúszezer, az Afrikán aratott győzelemtől és a kincses Bizánctól elhódított óriási zsákmánytól megittasult beduin harcos torkából harsant fel.

Megrepedeztek és összedőltek az Abu Bekr-kapu közelében álló városi mázsaház vályogfalai ...

A legfőbb ítélőbíró kíséretéhez tartozó előkelő tudósok, főpapok és imámok, valamint az oszlopcsarnok árnyékában álldogáló nép arcra borult a mecset megnyílt kapui előtt.

Az áldozati máglyák füstje egyre sűrűbben gomoly-

gott és titokzatos félhomályba burkolta a mecset valamennyi udvarát.

Az őrült hangzavar lassan elhalt a távolban, és most, messze a dervisek és fakírok körül hullámzó néptömeg mögött, száz kürtös robogott be a Nagy mecset első udvarának kapuján, virágos damaszt öltözékben, válogatott, nemesfajtájú szürke *hedzsim*eken — hátas harci tevéken.

Mögöttük léptetett magától a Prófétától kapott hófehér telivér paripán a Nagy Hódító, az egész, roppant kiterjedésű Maghreb ura, az alexandriai könyvtár rettegett felperzselője, Kejruán város alapítója SZIDI OKBA BEN NEFFI...

Tigrisre emlékeztető csíkos burnuszában bosszúálló angyalként ült arany nyergében. Alvezérei — az *es'serif*ek — tömegében halad végig a mecset belső udvarába vezető szűk utcán, ahol ember ember hátán szorong... Arca komor, a kalifa udvarának intrikái szomorítják a lelkét. Harci ménjének lobogó, selymes farka mögött, a magas arab nyereghez erősített hosszú aranyláncon, bilincsekbe verve, mezítláb lépdel az ádáz harcokban ejtett legértékesebb zsákmány — a mozdulatlan arcú, szőkehajú berber nő, teljes királynői díszben, amulettekkel, ragyogó drágaköves ékszerekkel, násfákkal és kösöntyűkkel teleaggatva, dús redőkben leomló, hófehér selyem köntösben...

A rabszolga karjára támaszkodó fiatal húri nem képes uralkodni magán, rabul ejti az izgalom... Ez tehát a berberek uralkodónője, Sába királynője napjai óta Ifrikiya homokos földjének legnagyobb varázslónője... ez tehát... a kékszemű Kahena![2]...

— A Prófétára! Mily baljós látvány!

A kék szem — amely már magában véve is a földkerekség minden betegségének a kútforrása — megrontja, megbabonázza az embereket, és gonosz hatalma ellen mit sem használnak a muzulmánok amulettjei és varázsigéi... S most e bűvös erejű, tisztátalan szem büszke pillantása előtt ezer és ezer igazhivő verejtékkel

gyöngyöző homloka hajlik a porba, miközben szörnyű félelemmel a szívükben zöld fátyollal takarják el arcukat...

Mit sem segít az igazhivők istenfélelme!

A Nagy mecset közben már elcsöndesedett izzó gránitudvara újra felzsong, mint a megbolygatott méhkas. A tömeg megmozdult, megremegett: ezer meg ezer ember biztatja önmagát és a rabszolga karjában ájuldozó húrit a boldogító igékkel:

— Csak az Istenben bízzatok, aki megoltalmaz benneteket!

A harcosok hallgatag győzelmi menete most megáll egy magasabban fekvő teraszon a szentély előtt, maga a vezér is leszáll paripájáról, és még mielőtt karja az egybegyűlt emírek és írástudó *thalebek* üdvözlésére lendülne, szablyájának egyetlen suhintásával kettévágja a fogoly királynőt megbilincselő aranyláncot.

Aztán, elnézve a királynő barbár módra felékesített szőke feje fölött, megszólal:

— Térj vissza asszonyaidhoz a várfalak tövében lévő táborba. Nem esik semmi bántódásod!

A földre szegzett kék szempár a hős napégette hidzsászi arcára pillant:

— Akaratod súlyos sziklaként zuhant a szívemre!...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Csetma álmában fennhangon ejtette ki ezt a mondatot s a szavak csengésére felébredt — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Egy rühes, kóbor kutya, amely a Szidi Okba-i[3] sikátor bűzlő hulladékain aludt, felneszelt a hangra, ásított egyet, aztán panaszosan felüvöltött. Az utca oly keskeny volt, hogy nappal a házak agyagfalában tisztán látszottak a bemélyedések, amelyeket a minden áldott reggel libasorban a piacra baktató öszvérek hátára kötözött zsákok koptattak ki az évtizedek során.

A berber származású Fatime, az örökös robotban elnyűtt mosónő, aki a szemben lévő földszintes házikó

lapos tetejének szélén aludt, ugyancsak felébredt. Fogott egy keze ügyében heverő követ és a csendháborító dög felé dobta. Úgy látszik, eltalálta a kutya rühtől kisebesedett, gennyező testét, mert az felvonított a sötétségben, aztán vaksi botorkálással, itt is, ott is beleütközve az omladozó falakba, vagy két házzal odébb bicegett, majd újból elnyújtózott a mocskos, csatakos kövezeten, hogy átaludja a fülledt éjszaka hátralévő részét...

Csetma még egy darabig álomittasan, kábultan hevert a ház tetején elterített, rongyos gyékényszőnyegen. Teste remegett a csodálatos álom lázában, úgy érezte, hogy vörös félhomály fojtogatja, és a vér édeskés ízével tölti meg kiszáradt torkát.

Végre felnyitotta a szemét. A hátára fordult a hajnali sötétségben és mélyen felsóhajtott.

— Akaratod súlyos sziklaként zuhant a szívemre! — igyekezett ismételni az álmában hallott szavakat, de az álom varázsa már szertefoszlott... Sajátos, nőiesen lágy mozdulattal tárta ki karjait az alfagyékényen, mintha át akarna ölelni valakit... Aztán pirulva az oldalára fordult, összegömbölyödött és buja érzékiséggel egy férfi képét idézte fel gondolatban...

Az öreg Fatime már ott állt a szemközti tető lapos térségén levő szűk hálóhelyén, varkocsba fonogatta őszülő, zsíros hajtincseit és panaszos hangon motyogott valamit magában.

Midőn megpillantotta a lustán felkönyöklő és karjait álmodozva egy képzelt árny felé ölelésre tároló Csetmát, édeskedve kívánt neki áldást, békességet, és hangja olyan volt, mint egy álmos sakál vinnyogása.

— *Szbáh alkhir* — jó reggelt — köszönt vissza a lány, de feléje sem nézett.

Aztán felötlött benne a különös éjszaka emléke, és az utca felé fordult, amelynek túlsó felén a berber asszony állott.

— Fatime, kedves, te olyan jó vagy... Parisza, akinek neve legédesebb, egy álommal ajándékozott meg az éj-

jel... Allah jutalmazza meg érte... állítsa trónja lépcsőjére... Meg tudnád fejteni nekem ezt az álmot?

— Ugyan, Csetma! — válaszolt tettetett felháborodással az öregasszony.

Közben azonban már az utolsó hajtűjét is elhelyezte hajában és testét befödte egy csuparongy melhafával. Aztán határozatlanul odalépett a tetőt szegélyező kis párkányhoz, amely mögött a ház fala meredeken bukott le az utcácskába. Ott leült, maga alá húzta a lábát és töppedt, kicsiny fejét a házfalnak vetette. Kinyújtotta összeaszott, ráncos nyakát, s feje ebben a pillanatban annyira hasonlított egy sovány kecske fejéhez, hogy Csetma elmosolyodott és engedve a néma felszólításnak, odalépett a szemközti fal mellé.

A berber nő körülnézett. Mivel senkit sem látott az utcán, majomügyességgel átfutott a három szál ócska gerendán, amelyek a két szembenlévő falat támogatták és az utca fölött keskeny, mintegy két méter hosszú pallót képeztek. Igy átjutott Csetmáék házának tetejére, ahol újból lekuporodott, leterítette fekete melhafájának egyik sarkát és egy maroknyi finom homokot szórt rá, amit a legutóbbi *khamszin* hordott ide.

Csetma suttogva mesélni kezdett, miközben sűrűn hunyorgatott. Minden mondat után elhallgatott s jobb kezének középsőujjával balról jobbra egy-egy lyukacskát fúrt a homokba. Ilyen módon a következő ábra állott elő:

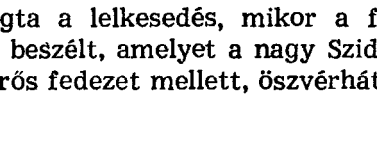

Újból elfogta a lelkesedés, mikor a felmérhetetlen zsákmányról beszélt, amelyet a nagy Szidi Okba hódító hadserege, erős fedezet mellett, öszvérháton cipelt magával...

Amíg Csetma lehunyt szemmel, hangosan álmodozott, Fatime jobbról bal kéz felé végigjártatta mutatóujját a lyukakon és minden másodikat eltörölt, az utolsón kívül, amely sérthetetlen.

Mikor így végigment az összes sorokon, balról jobbra kezdte el újra a számolást, s így kialakult a homokjóslat kilencedik figurája, az *el'szabd el'dakhil* — az ökölbe szorított kéz.

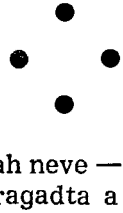

— Dicsértessék Allah neve — mormogta a vén varázslónő. Őt is magával ragadta a Csetma szavaiból áradó izgalom.

— Hatalmas vagyon forrása rejlik a küszöböd alatt, és újból visszanyered mindazt, amit elvesztettél, ó, Csetma... Ne feledkezz meg méltatlan szolgálódról, aki elsőnek közölte veled ezt a jó hírt!

Csetma mandulavágású szeme összeszűkül a gyönyörűségtől, perzselő láng gyullad benne.

— Vörös ködben pillantottam meg őt, sötéten... mint csíkos burnuszba burkolt, véres árnyat... De már nem álltam az asszonyok között... én voltam az, akit arany láncon vonszolt paripája farka mögött!... Aranyhajam bronz színben tündökölt a vörös köd lángjában, drágaköveim vért hullattak! Szemem mint mély tengeröböl tükrözte vissza az ég azúrját!...

— Magyarázd meg, Fatime, mondd el, mit jelent ez? — és be sem várva, míg az öregasszony befejezi a jóslást, elsimította a homokot és mámorosan, gyönyörtől reszketve, sietősen újra felállította a homokjóslat szabálytalan alapfiguráját. Aztán büszke mosollyal az arcán, várakozón nézett a jósnőre.

A berber nő sovány, ványadt arca elborult. Még soha-

sem esett meg vele, hogy valaki — végig sem hallgatva a homokszemek szavát — nyomban másodszor is felidézze a sivatag szellemeit. Minden ízében remegve, összpontosított figyelemmel fogott az újabb jósláshoz. A komorság ezernyi ráncban ült ki az arcára ...

Az *okleh* figura jött ki — az elgáncsolt lábak ábrája! ...

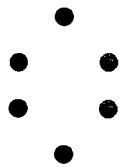

— A Prófétára! — jajdult fel az öregasszony és arca elé csapta a kezét, mintha a homokból valami szörnyű dráma képe bontakozott volna ki előtte, amit csak az ő szeme láthatott. A henna és kraul túlságos használatától elrútított, hisztériás kecskeábrázatán sápadtszürke árnyék futott végig: — ... *Rahim! Muheimin!* Irgalmazz! ... Ne engedd, hogy a hétszer megkövezett ördög meghallja ... vagy meglássa! ...

A vénasszony egy lépéssel odébb csúszott és ott a földhöz verte reszkető fejét, még gyapjú arckendője is lecsúszott róla!

— A Holdvilágos Szűz kilenc fátyolára! ... Asztarta feneketlen tavaira! ... — jajveszékelt.

Szemében sárga fény lobbant fel. A vénasszony most tulajdonképpen istenkáromlást követett el, midőn régi, pogány, karthágói ősei istennőjéhez fohászkodott, de úgy látszott, észre sem vette ezt. A sárga fény nyomban kialudt szemében, és sötét ború foglalta el a helyét. Kimondhatatlan szorongás fogta el.

— Kedves Fatime ... — kérlelte Csetma megilletődve. — Magyarázd el!

A tetőterasz agyagpadlóján szinte élettelenül heverő vén banya megmozdult, levette nyakáról az amulettekkel teleaggatott zsinórt és egy kört írt le vele maga

körül, hogy mögötte védelmet találjon a gonosz szellemek hatalma ellen.

Aztán felemelkedett.

— Láttalak téged... a nászágyadon... így! — és karjával olyan mozdulatot tett, mint mikor valakinek elvágják a torkát.

Két lépéssel átszökkent az utcán és eltűnt kunyhója belsejében. A lányka karja lehanyatlott.

Vajon valóban a kékszemű Kahena testét öltötte magára álmában, akit a kiszmet rendelése folytán selyemzsinór fojtott meg, vagy pedig — szokása szerint — csak hazudott, kitalálta az egészet, hogy előkelőbbnek, érdekesebbnek lássék?...

Talán ő maga sem tudta.

Tovább üldögélt apró lábain, tűnődött az elmúlt éjszaka oly eleven álma fölött, mely féregként rágott lelke mélyén...

MÁSODIK FEJEZET

ALI BEN SZMAHA

Az az emlékezetes éjszaka olyan szomorú volt a csillagok remegő fényében, mintha Allah — a legfölségesebb — még nem nyitotta volna fel a kiszmet könyvét...

És mégis, itt lenn, a sötétségben, az alacsony nyári égbolt alatt, itt húzódott a mérhetetlen kiterjedésű síkság, és porába, a sztyepp füvének gyér csomócskáitól a magányos bogáncsok kiszáradt kórójáig csipkés barázdákat rajzolt a khamszín. A sivatag hasonlított a tengerfenék fövenyéhez, amely a mélység zöldes félhomályában éppúgy megőrzi a hullámjárás nyomait.

Az újhold ez éjszakáján a homok láthatatlan redőzete

között egy burnusz lopakodott az oázis legszélső házainak falától a villódzó sötétség torka felé. Aztán egy bizonyos helyen megállott.

Egy vad datolyapálma törzse ágaskodott itt az égnek a napszítta homok sivárságában. Magját valaha bizonyára valami datolyát szállító karaván rakományából szórhatta el egy ringó járású teve. A homok alatt folydogáló láthatatlan erecske vize lehetővé tette, hogy a mag — az Örök Irgalom segélyével — csírát hajtson. Most négy karcsú pálma hajbókolt itt zöld koronájával, és a kóbor beduinok — akiknek torka és nyelve rendszerint kiszáradt, vizes tömlőik pedig üresek, ha valami oázis felé közelednek — már messziről boldogan mutogatták egymásnak a *biru,* azaz kutacska alacsony kávájút, hálát rebegve Allahnak, a Könyörületesnek.

A burnuszos férfi azonban nem látta a pálmákat. Botjára támaszkodva, hosszú, meztelen, öreg lábait szétterpesztve állt ott, és finom, gazellaérzékenységű orrlyukain át mélyen szívta magába a lassanként kihűlő sivatag fülledt levegőjének illatát. Minden áldott este kijárt ide, mint az erdők vadja, amely este kimerészkedik a sűrűből, hogy torkát felüdítse a patak vizével. Öreg szíve annak ellenére, hogy napról napra imádságok sorvasztották, esténként újra kivirult itt a roppant térség örök végtelenjében, amely beláthatatlan, sárgásszürke szőnyegként húzódik innen, az Atlasz-hegység lábától délnek, keletnek és nyugatnak, akárcsak valami megkövesedett tenger feneke.

Úgy állt itt, mint egy hajó kivénült kormányosa a hullámok nyaldosta szirt fokán; és jóllehet szeme világát a vakság fátyla borítja, gyönyörűséggel gondol vissza a messziség ködébe vesző utakra, amelyeknek láthatatlan iránya vakító, fényes barázdaként ég tudatában a végtelen sötétség tükrén.

Így áll itt a volt es'serif, Ali ben Szmaha, a vak karavánvezető, nem messze a Szi'Abdallahnak nevezett áldott kúttól, és lelkének minden lépése felér egy-egy karaván egész napi útjával. A karavánok halászhajó-

rajokként hol felbukkannak, hol meg eltűnnek a homokdűnák hullámvonulatai között és fehér nyomot hagynak maguk után azoknak csontjaiból, akik a kiszmet rendeléséből itt fejezték be földi pályafutásukat. Üszkös, kihűlt tábortüzek a mérföldkövei ennek a hosszú vándorútnak. Ezek a karaván ok is nappal a nap járása, éjjel pedig az égbolt számtalan lámpása szerint igazodnak. Ezeknek a szívét is megremegteti a láthatáron felbukkanó sötét viharfelhő, és szomjúságtól kicserepesedett ajkuk imádságot vinnyog, ha velőtrázón felmennydörög a vihar és megtöri halotti csendjét ennek az örök földnek, a sivatagnak, amely — ha lassabban is — éppúgy változtatja alakját, akárcsak a tenger; örökké nyugtalan és éppúgy hömpölygő homokja a tenger hullámaihoz hasonlóan igyekszik minél nagyobb darabot elnyelni a szilárd földből, amelyen, Allah zöld ölében, tanyát vert magának az ember ...

Allah — a bölcsesség kútfeje — mindörökre elvette Ali ben Szmahától a nap fényességét és fehér hályoggal vonta be a szemét, hogy megakassza lépteit a földi utakon és tekintetét ama örök út felé terelje, amelyen Ő — a Könyörületes — csak azokat vezeti biztonságosan, akiket kiválasztott. És a vén karaván vezető engedelmesen fejet hajtott Allah akarata előtt. Messze idegenben, törzsbeli testvéreitől távol, félretette vezetői jelvényét, a tevehajtó pálcát, és a világtalanok koldusbotjával cserélte fel. Büszke nyaka, amely nem hajolt meg az évek súlya alatt, most alázatosan imádsághoz görnyed, és a kantárszár kemény szíjazatához szokott, erős keze szent rózsafüzért forgat.

Sok-sok évet töltött el így, porig sújtva, elkápráztatva az Örökkévaló végtelen hatalmától. De öreg szíve hasztalan könyörgött nyugalomért. Míg nappalait felosztotta azokra az órákra, amikor a Teremtő bölcsességét és dicsőségét dalokba öntve könyöradományokat koldult a piactereken, és azokra az órákra, amikor az igazhivők számára előírt imádságait végezte — az éjszaka hullámai messze, a sivatagi karavánutak felé ringatták a lel-

két. Hiába rímánkodott a Legfőbb Irgalomhoz, szárítaná ki a szívéből felbuzgó vágy forrását — hiszen jól tudta, hogy közötte és az örökkévalóság között érzékeinek folyama hömpölyög és lelkét megakadályozza abban, hogy feloldódva eljusson Allah csodakertjébe, ahol a vízben sohasem szűkölködő, mély folyómedrek partjain örök boldogság honol.

Később, a kétségbeesés hosszú évei után kiszemelték a titkos éjszakai hírvivő szerepére, akinek az volt a feladata, hogy a négy pálmafa alatti rejtekből kiemelje és feltűnés nélkül a *marabut* — a mohamedán misszionárius főiskola elöljárója — kezeihez juttassa azokat a pergamentekercsekre rótt titkos jelentéseket, amelyeket egy-egy látszólag jelentéktelen kereskedői karaván hagyott ott hátra. Ezek a karavánok rendszerint meg sem álltak az oázisban, szünet nélkül kóboroltak a hitetlenek katonai táborai között, amelyek az egész Maghrebet behálózták, és így az egység, az összetartás vörös fonalával szőtték át az izlám mérhetetlen világát.

Így rendelte ezt a végtelen hatalmú és bölcs Allah.

A világtalan Ali minden áldott éjjel kibotorkált ide, a pusztaság küszöbére, és tévelygő szíve mindig nagy gyönyörűséget talált a sivatag végtelenségében, amelyet — Allah rendeléséből — sohasem láthat többé. Feladatának elvégzése után azonban örök kétségek között hánykódva tért vissza, vajon valóban a Legfőbb Igazság rendelte-e így a dolgok folyását, vagy pedig téves utakon jár, amelyekre csupán a hétszer megkövezett Sejtán incselkedése csábítja lépteit.

Sok-sok esztendeig gyötrődött így az aggastyán; ajkát, amely csak egy nyelvet ismert, az igazság nyelvét, lassan elhagyta az erő és soha senkinek el nem árulta kétségeit. És amint teltek-múltak a napok a sors által előre megszabott rendben, ezek a kétségek súlyos kórként mind jobban emésztették lelkének nyugalmát, befészkelték magukat csontja velejébe, megzavarták testében a vér nyugodt keringését, majd egy szörnyeteggé változtak, felvették magukra a Szahara urának és rossz

szellemének, a nyájakat és embereket varázslattal verő és gyötrő Haul dzsinnek a képét...

De Ali ben Szmaha, a vén karaván vezető mégsem mert lázadozni kínzója ellen. Az erős embert legyőzte saját gyöngesége, és most tehetetlenül vergődik a sors kezében.

— Ins'Allah! — mondogatja magában. — Allah, a Felséges, azt látogatja meg szenvedéssel és gyötrelmekkel, akit csak akar! — Őelőtte is kinyilatkoztatta akaratát és végtelen hatalmát, midőn egy röpke pillanat alatt megfosztotta szeme világától, erejétől, egyetlen fiától, feleségétől és egész vagyonától, nem hagyva meg számára egyebet, mint leányát és a koldusbotot...

— *La Illah Ill Allah u Muhamedan Raszul Allah — Allah — Akbar!*

Ali letérdelt a sivatag langyos porába. Keze kinyúlt elnyűtt burnuszának hosszú ujjából, és érzékeny ujjai lágyan megérintették a finom homok fodros felszínét. Nem észlelt rajta semmi elváltozást. Térde megmozdult, négykézláb kúszott tovább, és gyakorlott tapintású, görcsös kezei minden mozdulatnál végigsiklottak a homokbarázdákon.

Ujjai végre két tányérformájú nyomot tapintottak ki: közelebb kúszott hozzájuk és a jelekből olvasni tudó emberek kifinomult elővigyázatosságával, ujjai hegyével vizsgálgatni kezdte, mennyi homok pereghetett le a nyomok éles peremérő.

— Múlt éjjel jártak erre...

Felállt. Tétován topogott egy helyben, arcát előrenyújtotta és a mozdulatlan levegőbe szimatolt. A víz hűvösségének leheletfinom nyoma a levegőben — amit nem is érezhet meg más, csak a sztyeppek vadja meg a zibani síkság ízző kemencéjéhez szokott, világtalan *badáui* — szabta meg mindennapi útirányát.

Két kezét maga elé nyújtva eljutott az első pálmatörzshöz, körültapogatta, míg egy vasszögre nem akadt, amely mélyen belenőtt a fa rücskös kérgébe. Olyan örömmel simogatta, mint mikor az állatok örömükben

egymáshoz dörzsölik az orrukat. Aztán térdre ereszkedett.

Egy darabig turkált a meleg homokban, míg egy kivájt, gondosan összekötözött ivótökre bukkant.

Előhúzta.

Lebontotta róla a pálmahéncs-zsinórt és felnyitotta a tököt. Egy papirtekercset talált benne. Kivette és gondosan turbánjába rejtette. Aztán a világtalanok jellegzetes, bizonytalan lépteivel a kút kávájához csoszogott, megtöltötte a kobakot a kút nyílása fölött lógó vödörből és szívében rettegéssel indult hazafelé. Közben egyre mormogott magában:

— *Khamsza fi'Ainek! Khamsza fi'Ainek!* — Szemedbe bököm az öt ujjamat!

Ősrégi varázsige ez minden rontás ellen, ha meg akarjuk törni az ártó szándékkal utunkat álló démonok hatalmát.

Mikor már kiért az útra és elhaladt az oázis kertjeit a szélsodorta homokfelhők ellen védő s egyben a sivatag rossz szellemeinek távoltartására épült vályogfal mellett, egy mélyútba jutott, amely a Szidi Okba-i kertek öntözésre szolgáló patakocska mentén húzódott. Itt már eltűnt lelkéből a lépteit sietségre ösztönző szorongás, és a zöld fátyol — amivel orrát-száját betakarta, nehogy a dzsinn ezeken a nyílásokon keresztül valami betegséget bocsásson testébe — visszahullt eredeti helyére, az aggastyán nyakába.

HARMADIK FEJEZET

REGGEL

A csillagok már eltakarodtak az égboltról: a hajnali derengés kékes félhomálya egyre jobban oszladozott, lassan előtűntek a tetők körvonalai, s végül Szidi Okba

karcsú minaretjei is levetették fátylukat, akárcsak az uled naill törzs tánchoz készülő leányai.

Enyhe, júliusi virradat köszöntött a szellős hálószobákban, a szabad ég alatt ébredező városi lakosságra.

Az asszonyok fekete hajukat fésülgették a sötétkék árnyékban, gyermekeiket költögették, a szomszédasszonyok kölcsönösen üdvözölték egymást és végnélküli tereferébe fogtak. Mindez, persze, a lapos háztetőkön játszódott le, mivel az egész város télen-nyáron a házak tetőteraszain elkerített udvarocskákon alszik.

A nők sietve eltakarták arcukat, csak kék és fekete színnel vastagon aláfestett szemük villogott ki a csarcsáf alól.

A férfiak is felkapaszkodtak ide, a város fölé. A kelő nap vakító fényes keretbe foglalta a pálmák koronáját, és vízszintes sugarai elérték a háztetőket.

Csetma papucsos lábak csoszogását hallotta a tetőre vezető kongó falépcső felől. Felriadt álmodozásából és sietve eltakarta ő is az arcát. A nap egy fényes sugara eközben éppen halovány homlokára esett, és Csetma egész teste fázósan megborzongott, aztán mozdulatlanságba merevedett.

A férfiak elvégezték az előírt mosdást, aztán arccal Mekka felé fordulva ájtatosan belefogtak a reggeli imába.

— *La illah illa Allah! Hua!* — Kezükkel megérintették mellüket, ahol a szív dobog, szájukat, amelyben a nyelv a Mindenható dicséretét zengi, és homlokukat, amely mögött a gondolatok az Egyedülvalónál időznek.

A Szidi Okba-i asszonyok észrevétlenül eltűntek a házak belsejében. Csetma, akinek halott lelkét semmi sem érdekelte, közönyösen szemlélte a megszokott, mindennapi képet.

Figyelte, amint a vízárusok megtöltötték bűzlő kecskebőrtömlőiket a közeli olajfaligetet beárnyékolta Szentek Fürdőjének hűvös forrásainál, aztán futólépésben loholtak házról házra, hogy állandó vevőiket kiszolgálják, közben vadul kolompoltak réz merőedényeikkel és or-

dítozva kínálgatták vizüket: — *Teszant!* — Szomjúság! — *Bered má!* — Friss, hideg vizet!

Figyelte, amint az első ima után a szaharai nap izzó sugarai elől kitűnően védett, árnyas *szúk*okban, azaz a piac szűk utácskáin, ahol a kézművesek és a különféle árusok bódéi álltak, a céhek szövetségének rendőrei félretolták a súlyos reteszeket. Elsőnek a kávéfőzők foglalták el helyüket. Kis idő múlva hallotta is a szomszédból a kávézúzó mozsarak kőből vagy vasból készült ütőinek tompa pufogását, amint rá-rázuhantak a frissen pörkölt, ropogós kávészemekre. Érezte a levegőben szállongó kávépornak az egész városnegyedet elborító, kellemes illatát, amely azonban mérges, nyálkás üledékkel vonja be a kávésok mozsarainál dolgozó fiatal fiúk légcsövét és tüdejét, akik e mesterség mellett rendszerint éppoly korai halállal pusztulnak el, akárcsak a higanybányák munkásai.

A kíváncsi tekintetek elől elrejtett udvarokon, a nyitott konyhákban felizzott a faszénparázs a sárgaréz üstök és serpenyők alatt. Száraz tevetrágyát áruló legények nyargaltak az utcákon, hangos szóval kínálgatták a durvaszövésű zsákokba csomagolt egésznapi tüzelőt. Utánuk megjelentek a fülig zsíros lepénysütők, akik olajban sült pogácsát árusítottak, aztán a *kuszkusz szeffa* és egyéb édességek mesterei. Miközben a korgó gyomrú vevőkkel tárgyaltak és nagy kiabálással hajkurászták a bámészkodókat, egy öreg teafőző pultja mellett sűrű, sötétszínű és émelyítően édes fodormenta teát szürcsölgettek.

A karcsú Csetma éhesen beleásított ebbe az örökké egyforma zsibongásba. Aztán macskaszerű mozdulattal hanyatt fordult és nagyot nyújtózott, feje lecsúszott a rongyos, hengeralakú fejtámaszról és a földet érintette.

A háztető közepén, nem messze a lépcső nyílásától, megpillantotta édesapját Muhammad ben M'Hammed el'Csikljit, aki még mindig reggeli ájtatosságába me-

rülve morzsolgatta a rózsafüzér gyöngyeit és valami végtelen hosszú litániát mormolt.

Óriási turbánban végződő apró termete úgy ingott jobbra-balra az ima ritmusára, mint egy ősrégi buddhista oltárról leemelt, megelevenedett porcelánfigura.

A leány nem viseltetett valami túl nagy tisztelettel nemzője iránt.

Barackszínű arca különös mosolyra húzódott, kissé gunyoros ajkbiggyesztéssel vetette oda köszöntését a *szaalamot*, miközben lábán a kopott gyékény fölött megcsörrentek a bokájára fűzött rézkarikák.

Most alkalma nyílt arra, hogy valakivel éreztesse a rosszul kezdődő nap felett érzett bosszúságát, és Csetma mindig kapott is az alkalmon, ha nem látták azt idegen szemek.

Muhammad félbeszakította könyörgései fonalát, abbahagyta az előírt, rituális hajlongást. Szenvedések barázdálta, de még mindig szép arca rátarti, büszke kifejezést öltött.

— Nem szégyelled magad, rabszolganőkkel pajtáskodsz a hátam mögött, úgy viselkedsz, mintha valami átkozott néger leánya volnál a Zöld piacról...

Az öreg úgy meg tudta tűzdelni szavait hajdani gőgje fáradt fullánkjaival, hogy Csetma dühösen egyetlen vízszintes vonalba vonta össze dús szemöldökét. Ez az éppoly igazságtalan, mint mindennapos szemrehányás még sohasem tévesztette el nála hatását.

— Nem pajtáskodok piaci négerekkel! — vágta vissza és dacosan kihúzta magát. — ...Én Csetma bent'Muhammad ben M'Hammed el'Csiklji vagyok... — itt hangja keserűségtől csöpögött — ...de akár egy közönséges rabszolga, szőnyegeket csomózok a műhelyben Hamma korbácsa alatt, akinek neve még születése előtt a legtüzesebb hetedik pokol mélységes fenekére vettetett, úgyhogy átkozott sorsát még születésének csillaga sem változtathatja meg!...

Úgy bugyogtak, ömlöttek ajkáról a tehetetlen düh

diktálta szavak, hogy egészen elfulladt, és halvány arca bíborszínűvé vált.

Ó, mily szélsőségekre volt képes ez a leány tomboló dühében! Szeme előtt elsötétül a világ, elveszti hatalmát érzékei fölött, szinte önkívületbe esik ... Évek óta marcangolja apja lelkét a gúny acél karmaival és vérző sebeket hasít rajta, amelyeket elvakult, állati kétségbeesésében újra meg újra felszakít ...

— Csetma!... — jajdult fel az öreg. Többet nem is szólt, de a sebzett vad fájdalomüvöltéséhez hasonlatos, megtört hangjából kicsendült az átszenvedett évtizedes nyomorúság, nélkülözés és éhezés minden panasza; egy sorscsapás által éltető talajából gyökeresen kitépett lény egész gyászos veresége. Igen, egyetlen sorscsapás megfosztotta minden vagyonától, házaitól, nyájaitól, rabszolgáitól; pozdorjává zúzta kimagasló egyéniségének trónusát — mintha mindez csak csalóka álomkép lett volna ...

— Mindig úgy kell viselkednem, mint egy előkelő lánynak, apja gazdag háremében, — folytatta Csetma könyörtelenül és kivicsorította hófehér fogait — ... mint egy dúsgazdag nagyúr leányának ... Hiszen el' Csiklji vagyok!... fényes hálószobában születtem, és tucatnyi rabnő állt szolgálatomra ...

Szeme eszelősen tágra nyílt. Mit sem érzékelt most a környező világból. Szikrázó drágakövekkel ékes, súlyos arany karperecekkel borított női karokat látott ... Szinte érezni vélte a drága olajok illatát, érzékei kúszó növények módjára túlnőttek a kert falán, és buja hajtásaik most támasz nélkül imbolyogtak a levegőben. Az utóbbi időben egyre gyakrabban ismétlődtek meg ezek a rohamok, amikor fényes nappal is beteges önkívületi állapotba, eksztázisba esett, és örökös rettegés töltötte el a lelkét. Nyilván beteg szíve ingerkedett így vele, úgy kolompolt formás keblében, mint egy repedt harang, és nem lehetett csillapítani a dobogását.

Torka elszorult az izgalomtól, hogy azt hitte, megfullad. Hideg veríték verte ki egész testét. Utolsó csöpp

ereje is elhagyta. Gyönge és törékeny volt, mint valami üvegházi növény; a nehéz, megerőltető munka, az elégtelen táplálkozás, jobban mondva örökös éhezés aláásta az egészségét.

Muhammad jól látta mindezt.

— A Próféta nevére!... — motyogta. — A Próféta nevére!...

És ő? Lót-fut, egy tébolyult kos makacsságával döngeti a kapukat, ajtókat, amelyek örökre lezárultak előtte... Hiszen minden a múlté már: a fényes paloták, a hófehér házak el'Biszkrában meg Kejruánban, amelyeknek kertjeiben a kioszkok körül terpentinfák illatoztak, szökőkutak csobogtak... A múlté már a felszabadított rabszolgák, rabnők, dajkák, sáfárok és teherhordók hada, amely valaha az ő parancsait leste... Hogyan? Hogy mindez éppoly lesújtó hirtelenséggel tűnt volna el, mint az a bizonyos óriási karaván a Halál sottjában? Hogy mindezt magával rántotta volna a teherhordó tevék hosszú sora a feneketlen ingoványba, amely soha vissza nem adja zsákmányát?

És a vén el'Csiklji, aki már senkit sem kínozhatott önmagán kívül, mindennap felkeresi a leányát, az egyetlen teremtést, aki még meghallgatja a szavát. Már messziről kiáltozza: — Kelj föl, gazdag ember leánya!... — Aztán, mint a megvert kutya, újra elsomfordál, hevesen gesztikulál, arcán a gonosz és konok, bozontos szemöldök alatt eszelős fények gyúlnak, háta meggörnyed. A töppedt, beteg fejet takaró óriási turbán remeg a heves lelki felindulástól és szorongástól.

— Mily kicsinyhitűek vagytok valamennyien! — rikácsolja. Gonosz démon lesz úrrá a lelkén és minduntalan arra ösztönzi, hogy elárulja nagy titkát, azt a mániákus titkot, amelyet lelke rettegésből, éhezésből és borzalmas nélkülözésekből épített föl magának s amelyet úgy őriz, mint a két szeme világát...

— Anyád szellemére kérlek, — szól, és egész testét rázza a hideg — bízz apád szavában: gazdag leszel megint: ha Allah is úgy akarja...

Hirtelen elhallgat, magába fojtja a szót. Az ő felfogása szerint Allah a nap világossága, a rend, igazságosság és fegyelem záloga. Feltétlenül feljön még számára az igazság napja. Ötven esztendeig emberekkel volt számadása, most már csak Allahhal számol: ők ketten betartják megállapodásukat, mert Allah maga az igazságosság...

Csetma mozdulatlanul áll. Lelkének vihara elült. Nem, Csetma nem rossz lány. Most már csak sápadt megint. Szemében kialudt a düh lobogása, az éppen felbukkant napkorongba bámul.

— Engedd meg, hogy Csetma munkába mehessen... — suttogja. Látja apja arcán a téboly kifejezését. Az egész oázis eszelősnek tartja az öreget, csak ő, a leánya véli néha látni — mintha valami csalóka fény egy pillanatra belehasítana a lélek sötétségébe — rég letűnt erejének és dicsőségének teljes ragyogásában... S utána ő maga sem biztos benne, nem tévedett-e, nem csupán káprázat volt-e az egész.

Eltávozott.

Muhammad, most már egyedül, továbbra is ott álldogál, komoran néz az új nap elé, meg-megborzong, belső láz gyötri, a rögeszme láza, amely már évek óta hánytorgatja örök kétségek között s amely valósággal rabszolgájává tette — talán azért, hogy jótékony fátyollal eltakarja előle a lelkében tátongó űrt... vagy hogy intuícióként megrögződjék tudatának küszöbe alatt?...

Szeme szomjasan issza a felkelő nap fényét, amelynek aranya elömlik a házak agyagszínű falain és kobaltkék, gyakran sötét ibolyaszínbe játszó árnyékfoltokat rajzol rájuk.

Amott, a láthatár alján érik a sivatag most még zöld aranya, a terjedelmes datolyapálma-ligetek ölén. Száz meg százezer pálmafáról szedték le valaha a termést el'Csiklji mindenható parancsszavára az Erg el'Kebir távoli síkságának magányos oázisaiban...

De eljön még az idő, amikor szava újra hatalomhoz jut!

NEGYEDIK FEJEZET

HABÚSZ

Az öreg el'Csiklji nagy üggyel-bajjal lebotorkált kunyhója tetejéről a meredek lépcsőn nyomorúságos barlangja belsejébe, amely egyetlen, ajtó nélküli, keskeny kamrából állott s a piszkos udvarra nyílt. Az udvar napégette, mindenféle gyanús folyadéktól mocskos, agyagos földjén egy sereg apró gyerek csúszott-mászott és hancúrozott, hasacskájuk puffadt a rossz ivóvíztől és a silány táplálkozás okozta, idült gyomorhuruttól.

Az öreg egy ideig kamrája belsejéből figyelte a nyüzsgő gyerekhadat. Réveteg tekintetű szeme eltűnt a bozontos szemöldök árnyékában, keskeny háta előre görnyedt, mintha nehéz teher nyomná. Végre feltekintett, az álmukból hirtelen felriasztott emberek értelmetlen pillantásával nézett körül, míg szeme megakadt a vakolatlan vályogfalú kamra egy sötét zugán, ahol rozzant *kujtrszá,* régimódi húros hangszer lógott egy szögön. Odalépett és leakasztotta.

Ahogy hozzáért, a hangszer egyetlen, lehangolt húrja megpendült. Mintha valami élőlény szívéből szakadt volna fel ez az alig hallható, tompa, panaszos sóhaj.

— Szaalam! — üdvözölte gazdáját a kujtrszá.

El'Csiklji kilépett az udvarra.

A nap korongja úgy lógott a háztetők felett, mint egy nagy sárga tök. Nagyon korán volt még, a levegő nyirkos és hűvös. El'Csiklji átcsoszogott a keskeny udvaron a falba vágott, alacsony kapunyílás felé.

Mentében is már messziről megütötte a fülét a falon túl nyíló utcácskáról az öszvérhajcsárok lármája. A kapuba érve a jól ismert tülekedés képe tárult a szeme elé: az áruval megrakott állatokat a piac felé terelő hajcsárok szokott, lármás civódása azokkal, akik már lerakták terhüket, és most üresen ugyanazon az úton iparkodtak

vissza tevéikkel valamelyik *fonduk*, azaz vendégfogadó hűvös, tágas udvarára.

El'Csiklji szorosan a falhoz lapulva átfurakodott a nyugodtan kérődző növényevők mellett és megkönnyebbülten lélegzett fel, hogy a bosszús hajcsárok nem vették észre, mert alakja egyébként nemegyszer vált goromba tréfáik céltáblájává.

Aztán tovább indult, ugyanolyan keskeny s emberek és állatok tömegével ugyanúgy eltorlaszolt sikátorok szövevényén át tipegett a város széle felé.

Szidi Okbában ezer lépést sem kellett tennie, hogy eljusson egy hasonló piszkos és nyomorúságos udvarba, Ali ben Szmaha, a hajdani es'serif szegényes viskója elé, ahol — mint mindennap — hosszú botjára támaszkodva, vállán átvetett, rongyos tarisznyával már útrakészen várta a vak karaványvezető.

— Áldott legyen a napod! — köszöntötte a világtalan öreget és kezét nyújtotta.

— A tiéd is, ó, szidi!...

Így játszódott le találkozásuk minden áldott nap, évek hosszú sora óta. Az egykori nagyúr és az egykori szolga, akiket ugyanaz a súlyos sorscsapás kötött össze, mindvégig idegenek maradtak egymáshoz. Mindketten a múlt emlékein rágódtak, vissza-visszatekingettek a régmúlt időkbe, bár szívük két különböző, egymástól igen távol eső ösvényen járt. Az egyik mérhetetlen messzeségekről, távoli karaványutakról álmodozott, hajtotta az ősrégi hagyományokhoz ragaszkodó, szabadságszerető, kóbor beduin szív. A másik a nyugtalan, örök kétségek között hányódó, rafinált, a múlt gyönyörei és élvezetei után sóvárgó mór lélek, amely szertefoszlott álmok taposómalmában emészti önmagát és légvárakat épít. Míg az első a törzsi közösségben látja az élet értelmét, a másik nagymértékben egocentrikus; tetteinek mozgató ereje a saját, egyéni érdeke; gubót sző maga köré, hogy egyszer majd kirepüljön belőle a selyemhernyó falánk lepkéje. Mindketten nyakasan szigorúak, és konok fejük gyakran összekoccan, elveik az ősök évez-

redes örökéből fakadnak, és ők — bár sejtelmük sincs róla — ezeknek az elveknek a megtestesítői.

Így hát mindketten a hallgatás áthatolhatatlan fátylába burkolóznak, amint azt egy világtalan ember helyzete megkívánja, aki társa szemére van utalva, s ezért viszont a háládatosság erkölcsi parancsából egy-egy sovány falathoz juttatja társát. Mert Ali lelkiismeretét még mindig szüntelenül gyötri az utolsó, szerencsétlen karavánút emléke a Halál sottján át, amely elnyelte volt urának egész gazdagságát. A szegény mindig sokkal szigorúbb önnönmagával szemben, mint más emberek...

És mégis, egyikükben sincs nyoma a megalázkodásnak, mint általában mindazokban, akik a múltból merítik az életerőt. Szemben állnak egymással, a kor és a tapasztalat mindkettőjüknek nagy tekintélyt kölcsönöz, és noha hallgatásba burkolóznak, gyakran kirobban belőlük egy-egy láng, mint mikor két villám keresztezi egymást, aztán újból kialszik.

Ezért baktatnak most is — mint mindennap — szótlanul egymás mellett, látszólagos eltompultságuk leple alá rejtőznek, s nincsen egyéb vágyuk, mint egy-két falattal elverni gyomruk éhségét.

Közben körülöttük pezseg az élet. Sivár, hombárszerű házak sora előtt haladnak el, ahol a csupasz, süket falakon csak néhol tátong egy-egy ablak, mint valami nyitott sebhely. Portál nélküli, üzletnek csúfolt odúk előtt vezet az utuk, amelyekhez iromba lépcsők vezetnek fel az utcáról: a lépcsőfokok egész a járdáig zsúfolásig tömve Kelet és Nyugat ezerféle árujával. Fenn, a bolt bejáratánál trónol a szűkszavú, arab kalmár, mozdulatlanul, mintha aludna; nem kínálgatja az árut, nem csalogatja a vevőket, csak ül s nargiléjából néha halványkék, bodor füstfelhőket ereget szigorúan összecsukott szája szögletéből.

Alattuk, a nyomorúságos, poros utcán zajong a vásári tömeg...

Az ember azt hihetné, hogy Keleten az egész város kora hajnaltól késő estig az utcán zsibong, mászkál ide-

oda, bámészkodik, alkudozik, vitatkozik, hangoskodik, veszekszik, szitkozódik — pedig ez csak látszat.

A fekete bőrű ételárusok nagy tálcákat cipelnek gyapjas fejükön és mindenféle jóval csábítgatják az éheseket, de az éhesek összeszorított fogakkal süketnek tettetik magukat vagy talán már valóban meg sem hallják a kínálást... A vízárusok edényeikkel csörömpölve lármásan szólongatják a járókelőket. De a járókelők mintha nem is tudnák, mi az a szomjúság... Cukorkával, datolyával és minden elképzelhető nyalánksággal kereskedő utcai árusok sürögnek-forognak a tolongó sokaságban, fonott kosaraikkal mesteri ügyességgel kerülgetik a taligákat és málhás öszvéreket, s kilátástalan harcot vívnak a kosaraik körül rajzó legyek millióival — vagy talán már észre sem veszik őket...

Megesik néha, hogy a tornyosan megrakott káréról vagy egy-egy rongyos zsákból kipotyog valami zöldségféle, esetleg kiszóródik egy maroknyi paszuly. A látszólagos közöny zsilipje átszakad, a lehullt fonnyadó káposztafej fölött összezárul a küzdő emberi testek tömkelege, civakodás, marakodás — és mikor az embergomoly szétválik, a földön nem marad más, csak agyag és kavics...

A tömeg pedig hömpölyög tovább; soraiban ott baktatnak azok is, akik boldogan és mohón rágcsálják a zsákmányolt, nyers káposztalevelet, meg azok is, akik elkéstek a lakomáról s akiknek már egy árva babszem sem jutott...

A kézművesek utcáiban peng a bádog és tompán döng a papucsosok fakalapácsa. Amott Kelet legválogatottabb szitkai zuhognak egy lógófülű, bánatos öszvér fejére, amely angyalian ártatlan tekintettel feltette magában, hogy megáll az utca közepén, egy tapodtat sem hajlandó menni tovább, és csendes megadással sovány reggelijére gondol.

A házak tövéből iszonyt keltő csonka karok nyúlnak ki alamizsnakérőn a járókelők felé; skarlátvörös bársonyhoz hasonló színű üres szemgödrök — amelyekből

a trachoma kilopta az élet fényét — merednek hátborzongatón az előttük elhaladó emberekre.

Az utcákat tisztára söpri az éhség. A tömeg minden ehető hulladékot tüstént fölszed és elfogyaszt, jóformán ugyanabban a pillanatban, amint az a földre kerül...

Rátarti kereskedők sétálgatnak méltóságteljesen fehér burnuszukban, látszik rajtuk, hogy megvetik a lármás tülekedést. Itt-ott megállnak, nagy komolyan beszélgetnek, a hullámzó tömeg kikerüli őket. Egyiknek fekete a szakálla, a másiké már őszbecsavarodott, az egyik karcsú, a másik pocakos, de valamennyiük magatartásából valami — Nyugaton teljesen ismeretlen — öntudatos méltóság árad. Az éles napfény a körös-körül nyüzsgő sokaság elnyűtt ruhafoszlányait is tarkabarka, fehér, vörös, kék és fekete színpompává varázsolja.

A zugok lila árnyéka, az agyagfalak oroszlánsárgája, a felhőtlen égbolt halványkék végtelensége és az utcák téglavörös pora adják meg az alaptónust, amire a nap sugárkévéi csodálatos szépségű gobelint szőnek.

És e mögött a pompás, igazi afrikai, színdús paletta mögött, ott, ahová már nem hatolhat el a turisták pillantása — az éhség vigyorog. Ezernyi ezer gyomor kínzó éhsége. Ez az éhség a motorja az örökké korgó gyomrú embereknek és a zörgőcsontú, soha jól nem lakó kutyáknak. E szegény párák napestig kóborolnak az oázis utcáin, alig vonszolva szőr- vagy ruhacafatokkal borított, csontváz soványságú testüket; felturkálnak minden szemétdombot, kikaparják a hulladékokat és rágódnak a már rég lerágott csontokon...

Ez Kelet igazi arca, amely fölött, örök mozdulatlanságba dermedve, a sosem változó, lángot lehelő égbolt mennyezete lebeg...

Az éhség korbácsa űzi az es'serifet és el'Csikljit is. Öreg csontjaik szinte csikorognak, de mégis cipelik a testet, ennivaló után.

Meg-megállnak a kávéházak előtt, ahol tisztes, fehér szakállú vének triktrakot játszanak, kártyáznak vagy

kockáznak. Az elmélkedésbe merült emberek könnyebben megnyitják szívüket az ínséget szenvedők előtt és sosem feledkeznek meg a Próféta parancsáról. A két öreg tehát megáll itt, a fal mellett. El'Csiklji leveszi válláról a kujtrszát, bevezetésképpen megpendít néhány hangot — és a fehér szakállú vének lehunyják fáradt szemüket, úgy hallgatják a magas fejhangon, egyetlen, tiszta szinkópa-láncolatban előadott sok-sok verset; olyan ez a dal, mint valami pompás nyakék, amelyet örökértékű szavak nemes fémjéből művésziesen ötvözött össze egy mesteri kéz.

Az Iszpahan aranykoráról szóló dalt énekelték, úgy, amint azt a legihletettebb festő, a perzsa népköltészet örökítette meg a szívek elbájolására:

„Maga az édenkert volt az, ahol a tigrisek puha mancsa a rétek virágdús, lágy füvén taposott, ahol zöld, piros vagy kékszínű, drága selyemköntösökbe öltözött férfiak és nők: finoman metszett orrú, pici szájú, sötét mandulaszemű, tökéletesen tojásdad arcú szépségek üldögéltek körben a gazdagon hímzett, gyönyörű szőnyegeken... ezernyi ezer virág a bujazöld, csaknem feketének tetsző pázsiton, amely alatt kiérzik az éltető víz közelsége; virágok rejtőznek minden levél mögött, pompás virágok borítják a szőnyegeket, minden csupa virág, az egész kert egyetlen, óriási nagy virág...

A fekete, zöld és arany színekben tobzódó völgyekben bársonyszőrű, hollófekete, karcsúlábú paripák közelednek vágtatva. Inas, szikár, fekete mének, nyakuk kecses ívbe görbül, mint a hattyúé. Nemes lovagok ülnek rajtuk, turbánjukon hófehér kócsagtoll-forgó lengedez, karjukon vadászsólymok. Tarka madarak röpködnek a virágos fák között és szellemek szólnak az emberekhez... A magas, többszörösen megtört ívű kaput ragyogó zománc borítja, amelyben türkíz, ametiszt és lazúr sápadt fénye foszforeszkál, s enyhe ívű kupolák belsejéről súlyos, cseppkőszerű oszlopdíszek lógnak alá...

Megnyílnak a varázspaloták tündöklő kapui, gazdagon csipkézett kapualjak, mindenütt zománcozott vagy dús mintázatú selyemdamaszttal bevont, drágakövekkel telehintett falak, csillogó kristálymennyezet, süppedő, a léptek zaját elnémító szőnyegek vezetnek az arany trónusok felé, amelyeken aranypávák teregetik smaragddal kirakott, legyezőszerű farkukat; porfír- és márványmedencékkel és szökőkutakkal ékes kertek, ahol még a bágyadt színű opálok is izzanak a napfényben; hófehér, lépcsőzetes márványteraszok; rózsaszínű, égszínkék és tejfehér kupolák, amelyeknek színe még az éj közepén is olyan, mint a hó a hajnali ragyogásban. És mikor leszáll az este, az emberek a tavak kéklő tükre fölött üldögélve hallgatják a zenészek elbűvölő muzsikáját és kéjjel szívják magukba a fák sötét koronáiból elővillogó gyümölcsök üdítő illatát ..."

Két sou, két rézpénz csendült meg a kövön az utca porában.

Az épszemű felszedi, a világtalan köszönetet rebeg.

Aztán tovább járják az utcákat. Amott a sarokban nyomorúságos utcai konyha bújik meg. Egy mogorvaképű néger hajlik a faszénparázs fölé, majd megpillantva a rézpénzt, fapálcikára tűz egy darab főtt marhabelet, megmártogatja a tűz fölött zubogó olajban és átnyújtja a vendégeknek.

A két öreg foggal-körömmel tépi a forró belet és éhesen csámcsog.

Pompás lakoma ez nekik. Körülöttük csoportba verődik a sok éhező. A zulu apró darabkákat vagdos le a bélből és egyenesen a koldusok szájába dobálja, mert ő is hisz a feltámadásban ...

Kissé távolabb, a piac bejárata körül még több az éhes száj, amelyeknek még ilyen étel sem jut. Porosan, piszkosan, tetvesen lődörögnek az utcákon, bokáig gázolva a teve- és öszvérhúgy pocsolyákban.

És vannak még nyomorultabbak is. Szétterpesztett lábakkal álldogálnak és alamizsnáért rimánkodnak, mert

ez van megírva számukra a sors könyvében; ott, álló helyükben végzik a szükségletüket is, apatikusan, meg sem mozdulnak...

Tele van velük a város. Siránkoznak. Hajnaltól napestig ismételgetik egy-egy szent nevét, amely talán könyörületre indítja a járókelők szívét. Türelmesek, mert így parancsolja a Legszentebb szava...

A nyomorúság vezeti őket kézen fogva a betegségek vándorútján. A legyek és férgek fészkében, a piszok és az éhség ölébe hajtják álomra fejüket. Trachoma veszi el a szemük világát. Nemi bajok pusztítanak közöttük. A szifilisz tizedeli őket.

És a sorscsapások e kilencágú korbácsának valamennyi szíját ugyanaz az ököl suhogtatja. Az európaiak cipelték be ide a nemi betegségeket. Fehér katonaság lepte el az óriási kontinens beláthatatlan térségeit, ahol nincs profilaxis, nincs óvóintézkedés; olyan népek között, amelyek még a nevét sem ismerik a sok mindenféle átkozott kórnak...

*

Mire a két öreg a piac területére ért, a nap tüzes sugarai már teljes erővel záporoztak alá a mennyboltról és éppúgy kiszítták az élénk színeket, akárcsak a hold világa, csupán fájdalmat okozó, izzó fehérséget és bizonytalan árnyékot hagytak maguk után.

Az észak-szaharai vásár ezerhangú zsibongásában, emberi kiabálás és szamárordítozás közepette, kukoricával teli zsákok, óriási gyümölcsös kosarak és terjedelmes gyapotbálák terhe alatt nyögő, álmos szemű öszvérek csoportjai között néhány tucat állatból álló, fekete szőrű kabil kecskenyáj poroszkált, gyapjukból még érzett a hegyi legelők illata.

És a vásárban peng a kujtrszá. Emberek alkudoznak, csereberélnek, ordítoznak, kiabálnak, suttognak vagy átkozódnak, színészkednek és fenyegetőznek. Sápadtarcú zsidók ágálnak, akiket csupán idegességük, valamint

az egész Keleten egyetlen más fajnál sem látható, bakkecskéhez vagy karvalyhoz hasonló ábrázatuk különböztet meg az araboktól. Kegyetlen arckifejezésű, rejtélyes tekintetű, sudár termetű beduinok, akik dél és délkelet síkságainak legkülönbözőbb oázisairól vetődtek ide, s bőrük színe is más-más, a viaszsárgától kezdve a bronzbarnáig. Halk szavú, gőgös arab kereskedők, akik férfi korukban kissé elhízottak ugyan, de fiatalságukban és szakállas öreg korukban gyönyörű szépek; a régi, perzsa miniatűrökre emlékeztetnek mind lassú mozdulataikkal és megfontolt, komoly beszédükkel, mind pedig azzal, hogy büszkén trónolnak dagadozó vánkosaik magaslatán, mindig az árnyékban; kezük ügyében ott áll a nargilé, s mellette egy csésze ártalmatlannak látszó, de pokolian erős feketekávé a vevők számára.

A nap mind magasabbra hág az égen, s az idő múlásával tünedezni kezd a fellahok reménysége is, hogy piacra hozott terményeikből az egész napi megélhetésüket biztosító néhány nikkelpénzt megkereshessék. A piac lármája egyre erősödik. A pénzsóvárság itt-ott már a Próféta szent szakállát és fátyolát is beleszövi átkaiba.

A datolyaárusok igyekeznek szabaddá tenni a gyékényeik előtti térséget a sok éhes koldustól és egy-egy datolyaszemet vetnek a panaszra torzult szájakba. El' Csiklji és Ali ben Szmaha is falatozik szerényen félrehúzódva. Nem kérnek senkitől, zokszót sem ejtenek. Természetes méltósággal fogyasztják el a könyöradományokat, mert így rendelte ezt az Irgalmasság kútfeje.

Miután végigmentek a piac valamennyi utcáján, egy kevéske hagymával és egy maroknyi, kincset érő datolyával a tarisznyájukban befordulnak a mészárosok utcájába vezető kapun.

Az első boltocskánál, hátukat a málladozó, süket falnak vetve, az ősrégi dallamra énekelni kezdték a korán szavait:

... és ne kergesd el színed elől azokat, akik reggel és este Urukhoz fohászkodnak és vágyakoznak fényes áb-

rázata után. Nem adatott meg néked a jog, hogy bármiben is ítélkezz felettük, mint ahogy őket sem illeti meg, hogy ítéletet mondjanak rólad. És ha mégis elkergetnéd őket, helytelenül cselekszel...

S midőn próbára tettük ezeket s amazokat, úgyhogy így szólának: „Íme, ezek, akiken Allah kegyelme nyugoszik, közülünk származnak." Hát nem Allah ismeri-e legjobban azokat, akik háládatosak?

És midőn olyanok jőnek hozzád, akik hisznek a mi kinyilatkoztatásainkban, mondd nékik: „Béke veletek!" Uratok önmagát is irgalmasságra kötelezte, aki tehát közületek tudatlanságból rosszat tesz, de később megbánja tettét és megjavul, bizony, megbocsát annak az ő kegyelmében!

Hogy a szegénység mekkora ebben az oázisban, az meglátszott ezeknek a nyomorult mészárosoknak a pultjain is, ahol egy-két darabka sovány, csontos kecskehús hevert. Izmail Szajed székében tegnap este óta ott lógott egy eladatlan comb, amely már dúsan illatozott a perzselő izzó levegőben, s alig fogyott el belőle valami — talán csak annyi, amennyit a felületét vastagon belepő legyek kiszívtak belőle.

Maga az utca is csaknem üres volt, noha a piacról az Iskola utcára vezetett. Izmail Szajed a pulttal egy magasságban üldögélt, nargiléját szívta és álmodozott.

A forróság egyre fokozódott. A vásári zsivaj hangfoszlányaival együtt a dagály hullámaiként ide az árnyékba is be-beáradt a sivatag perzselő, tüzes lehelete.

Mikor a két öreg befejezte az éneket, Izmail mélyen leszívta a füstöt a hosszan kígyózó pipaszárból. Aztán a pult fölé hajolt, lenyiszált két cafatot a már zöldes májból és az énekesek nyitott tarisznyájába dobta.

— Lelkem és lelked szebb napokra is emlékezik, ó, szidi! De így is Allah áldjon meg jóságodért...

— Allah akbar!

A mészáros réveteg szeme a vak ember szálas alakjára tévedt, és visszazökkent a valóságba.

— Ins Allah, ó, szidi... Ha beérik a datolya, talán jobb lesz majd a kereset is. Az Úr kegyelme gazdag csöppekben hulljon családodra!

— A te fiad előtt is nyissa tágra minden bölcsesség kapuját...

El'Csikljit a mészáros figyelemre sem méltatta, akár a puszta levegőt. Keresztülnézett rajta az oázis minden tekintélyesebb lakója. Megbélyegzett, kitaszított volt, s az ilyenekről nem illik beszélni, sőt még rájuk nézni sem tanácsos. De a mórt ez már nem is bántja. Hangtalanul rebegi a hála szavait, úgyszólván csak a szája mozog — és így van ez rendjén. Apatikus egykedvűséggel, megfáradt lélekkel álldogált most azok előtt, akiket valaha már neve hallatára is remegés fogott el...

Boltról boltra jártak és még két ízben énekeltek, de sehol sem kaptak már semmit. Sor szerint mindennap másik árus osztogatott alamizsnát a jótékonyság kútfeje, Allah nevében. Módfelett bölcs szabály volt ez, hogy a szűkölködő igazhivők éhen ne pusztuljanak könyörületesség híján.

A hátsó kapunál megálltak és elénekelték búcsúdalukat:

Az alamizsna bizonyára a szegények és inséget szenvedők számára adatik,
azok számára, akik ebből tengetik életüket, azok számára, kiknek szive vérzik,
továbbá a foglyok, az eladósodottak, az Istenben hivők számára meg a vándorok számára. Allah rendelé ezt igy, Allah pedig bölcs és mindentudó...

Anélkül, hogy valaki észrevette volna, egy európai turista állt meg a kapu árnyékában. Eddig az Iskola utcában ődöngött bámészkodva, s most idecsalta a fülének oly idegen, hihetetlenül ritmikus, csupa szinkópa-láncolatból álló ősrégi ének.

Elbűvölve nézte a két fehér szakállú aggastyánt, akik-

nek kemény sorscsapásokról tanúskodó, mély barázdákkal szántott arcán annyi nemes büszkeség tükrözött.

Füle szomjasan itta a magas fejhangon előadott furcsa melódiát, bár a szöveget nem értette. Látta, hogy a két öregnek senki sem vet oda semmit, és a közönyös arcú mészárosok — neki legalább is úgy tűnt fel — szándékosan elnéznek az énekes koldusok feje fölött; látta, hogy az énekes már vállára veti hangszerét és mindketten szedelőzködnek, hogy továbbmenjenek; felötlött benne, vajon tőle is elfogadnák-e az alamizsnát. Zsebébe nyúlt, de nem talált aprópénzt. Elővett egy ötfrankos bankjegyet, és M'Hammed el'Csiklji kezébe nyomta.

— Szaalam — szólt a keresztény, és mikor semmi megindultságot sem látott az öreg arcán, zavartan mosolygott.

— Szaalam alajk, ó, szidi! — válaszolt rá M'Hammed és kezével megérintette a homlokát.

Továbbmentek.

Az európai állva maradt és utánuk bámult. De csak egy pillanatig. Aztán megvonogatta a vállát, lefényképezte a sikátort és visszatért autójához.

M'Hammed reszkető kézzel dugta el a bankjegyet.

— Jóságos egek! — hebegte — ez a hitetlen kutya szinte roskadozik a gazdagság súlya alatt. Kincseskamrája csordultig tele arannyal, marháinak tőgye pedig tejjel... És Ádám igazhitű fiának csak alamizsna jut!

— Szidi, — szólt a beduin szelíden, régi szokása szerint még mindig urának szólítva a mórt — nem tudom, tetszésre találnak-e a te szavaid az Úrnál... Ha egyszer elfogadtad — ne hánytorgasd föl!

A két öreg megállt a néptelen utca közepén. A vak ember magas, sovány alakja maga a megtestesült tekintély és fensőbbség. Szembe vele a nyugtalan, ideges M'Hammed, kinek félig lezárt, mindig kissé gunyoros szeme fürkésző pillantással vizsgálja társa világtalan arcát.

— H...l... — sziszegi. — Az igazhitűek ezer esz-

tendeje fizetik a tizedet, hogy a nincstelen muzulmánok is megélhessenek belőle. Valaha atyáink élelmet osztottak az éhezőknek, felruházták a ruhátlanokat, házat építettek a hajléktalanoknak... s így Maghreb sok száz éven át nem ismert nyomorúságot... De a frengik megszentségtelenítették a mecseteket... hííí... tisztjeiket beültették a habúszok[4] vezetőségébe, az egyházi alapból fizetik tisztviselőiket és a mi vagyonunkból tartják fenn katonaságukat — mi ellenünk!...

A világtalan lehorgasztotta a fejét és nem válaszolt. A mór hangja dühösen harsogott. Valahányszor igazságtalanságról volt szó, hangjába visszatért a rég letűnt napok ellentmondást nem tűrő erélye. Írástudó ember volt, sok mindenfélén ment át, sokat tapasztalt, és lázongó agyából teljes vagyoni bukása, koldusbotra jutása sem tudta kitörölni a múltat.

Ennek a két embernek sohasem találkozhattak az útjai, még akkor sem, ha együtt akár körülvándorolták volna az egész földet. Újra szótlanul bandukoltak egymás mellett, végig az utcán. Az apró emberke idegesen tipeg a tökéletesen nyugodt óriás mellett.

Itt a házak kissé széjjelebb húzódtak, hogy térségnek adjanak helyet. Egy nyitott eresz alól kihallatszott az olvasást tanuló gyereksereg zsivajgása, mindegyik úgy olvasott, ahogy kedve tartotta, az egyik hadarászott, a másik vékony, sipítozó hangon énekelt. A koránt szótagolták.

Hébe-hóba nagyot csattant a nádpálca, amint lecsapott vele a tanító ökle. A háttérben, magas párnázott kereveten üldögél, és időnként ráncba szedi egyik vagy másik nebulót, aki megunta a tanulást és nagy, tétova, az éji égboltho hasonló fekete szemével jobbra-balra bámészkodik. Az egészen apró verébfiókák a nagyobbacska fiúk térdei között üldögélnek, ezek ügyelnek rájuk, miközben olvasnak, csak olvasnak, magas, éneklő vagy rikoltozó hangon. Hihetetlen mennyiségű emberporonty üldögél itt egymás hegyén-hátán, mint az apró majmocskák, s a huszonöt méternyi hosszú tető alatt

még mindegyiknek jut hely a könyv és az irka számára is. Csodálatos emlékezőtehetségük a lárma és a zűrzavar, a pofonok és rúgások ellenére is megjegyzi, sőt mélyen belevési a leírt szavakat a tudatuk alatti fémtáblába, hogy még hosszú évek múltán is hibátlanul el tudják ismételni mindezt, ugyanilyen kamaszos pökhendiséggel és angyali mosollyal...

Néhány lépés után a két öreg megállt a mecset kapujában. Az agg beduin botjával kitapogatta a helyet, mint mindennap, elbúcsúzott M'Hammedtől és felbotorkált a lépcsőn, az udvarra nyíló ajtó felé.

ÖTÖDIK FEJEZET

AZ IMA

Szidi Okba ősrégi, szegényes, csupán vályogból és pálmafatörzsekből összerótt mecsetje árnyába fogadta a világtalant. Az oszlopos, belső udvar hátteréből hangok hallatszottak. Éppen az oktatás ideje volt, mikor a nagy marabut tanítgatta az oázisban lévő, az egész Maghreb területén nagy hírnévnek örvendő misszionárius-iskola diákjait. Mint mindenütt az izlám világában, a nagy tanító itt is az imaház oszlopainak árnyékában üldögélt, körülötte telepedtek le a diákok, akik nagy figyelemmel, sápadt, sovány, örökké éhes arcukból kivilágító, elragadtatástól csillogó szemmel hallgatták csendes szavait.

Az öreg Alinak régi kiváltsága volt, hogy ebben az órában ide jöhessen. Mint mindig, kissé távolabb csendesen leült, ahol senki sem látta — igaz, hogy itt nem is törődött vele senki. A szemközti oszlop tövében telepedett le, előhúzta kebléből ámbra-gyöngyökből készült rózsafüzérét és elmerült a felolvasott szöveg és a hoz-

zá fűzött magyarázat hallgatásába. Elfeledkezett a külvilágról, még önmagáról és az időről is, ami itt — úgy látszott — teljesen megállt. Egy Hamed nevű diák olvasott fel a koránból:

... és így szóla Mózes az ő szolgájához:[5] *„Addig meg sem is pihenek, míg el nem jutok arra a helyre, ahol két tenger érintkezik egymással; még ha ezzel igen hosszú időt vesztegetnék is el."*

És mikor már túlhaladtak vala azon a helyen, fel nem ismervén azt, mondá Mózes az ő szolgájának, aki a kosarat vivé:

„Hozd ide az ennivalónkat, mert immár megéhezénk a hosszú útban!"

És válaszolt vala a szolga: „Tudod, mi történt velem? Amint a sziklán pihenénk, megfeledkezém a halról... És senki más nem oka annak, hogy megfeledkezém róla, mint maga az ördög, aki azt sugallá, ne szólnék néked erről. A hal pedig, csodálatos módon, megtalálá útját a tengerhez!"

Mózes azonban szóla: „Éppen ez vala a mi kívánságunk."

És mindketten visszatérének ugyanazon az úton, amelyen idejöttek.

És találának ott egyet a mi szolgáink közül, aki részesült a mi irgalmunkban s akit bölcsességre oktattunk vala.

És Mózes így szóla hozzá: „Megengeded-é, hogy követtesselek téged, azzal a föltétellel, hogy egy kevéskére megtanítasz engem abból, amire téged megtanítottak, hogy mindig helyesen cselekedjem?"

Felelé emez: „Hiszen nem bírsz majd kitartani mellettem. Hogyan is bírnál türelmesen kitartani olyasvalami mellett, amit nem értesz?"

Mózes azonban viszonzá: „Meglátod, mily kitartó vagyok, ha Isten is úgy akarja, és mindenben engedelmeskedni akarok néked!"

És mondá a mi szolgánk: „Ha tehát velem jősz, sem-

minek az okát nem szabad kérdezned tőlem, míg én magam meg nem mondom néked!"

Elindulának tehát mindketten és beszállának egy hajóba. Al Khedr azonban (a mi szolgánk) rést vága a hajó oldalába.

Kiálta erre Mózes: „Rést vágtál a hajóba, hogy tengerbe fullasszad az embereket, akik rajta utaznak? Valóban különös dolgokat művelsz!"

Felelé erre: „Nem megmondtam néked, hogy nem birsz kitartani mellettem?"

És szóla Mózes: „Ne szállj perbe vélem azért, hogy megfeledkezém magamról, és kérlek, ne rakj rám túlontúl súlyos terheket."

Tovább menének, mignem találának egy ifjút, és al Khedr megölé azt. Mózes, ezt látván, felkiálta: „Miért öléd meg ezt az ártatlant? Hiszen nem vala okod boszszúra! Nagy igazságtalanságot követtél el!"

Ő azonban így válaszola: „Nem megmondtam néked, hogy nem birsz kitartani mellettem?"

Imigyen szóla erre Mózes: „Ha még egyszer valamit is kérdeznék tőled, elűzhetsz magadtól. Most pedig bocsánatot kérek."

És tovább haladának, mignem elérkeztek vala egy város lakóihoz, akiktől ételt kérének. Ezek azonban nem akarák őket megvendégelni. És találának ott egy falat, amely már-már ledőléssel fenyegetett. Al Khedr pedig megtámasztá vala azt. Mire Mózes így szóla:

„Ha akarnál, jutalmat kaphatnál ezért."

Al Khedr ezt felelé: „Itt el kell válnunk. Most tehát megmagyarázom néked cselekedeteim okát, amelyek miatt nem tarthattál ki mellettem. Ama hajó szegény embereké vala, akik künn halászának a tengeren. Használhatatlanná tevém a hajót, mivel egy gonosz király fenyegeté azt, aki erőszakkal elfoglalá az összes hajókat.

Ami azt az ifjút illeti: szülei igazhitűek valának, s mi attól tartánk, hogy az ifjú hitetlenné válik és alávalóságokkal meg háládatlansággal fogja gyötörni az ő szü-

leit. Ezért határozánk így, hogy az Úr egy másik, jobb fiat adhasson nekik helyébe, aki majd kedvesebb lesz hozzájuk.

Ami azt a falat illeti: ez a fal a városban lakó két kis árva tulajdona, és alatta kincs vala elrejtve. Apjuk pedig éltében igen derék ember vala. A te Urad azt akarja, hogy e gyermekek férfiakká cseperedjenek s később kiássák kincsüket a te Urad irgalmasságából.

Tehát nem rosszakaratból cselekvém mindezeket. Ez a magyarázata magatartásomnak, ami miatt nem tarthattál ki mellettem!"

A diák hangja már rég elhalt, bizonytalan, suttogó visszhangot keltve a karcsú oszlopok hátterében, de a fiatal és idősebb hallgatók nem mozdultak helyükről, és álmodozó, a szentély jótékony árnyékától eltakart, semmibe néző szemmel meredtek maguk elé. Itt volt az örökkévalóság szökőkútjának forrása, az örök világosság egy sugara, amint a muzulmánok azt elképzelik.

A végtelen idő percei úgy peregtek a semmibe, mint ahogyan egy állomás lámpái elmaradoznak egy robogó vonat mögött. De a vonat utasai aludtak. Valahol egy másik világban, egy vasbetonból épült emberi hangyaboly idegen világában teljes erővel dolgozó dinamók búgtak. Valahol éppen ezrek meg ezrek tüntettek. A földalatti vasút kocsijai dübörögve száguldoztak a Szajna alatt; kazánok döngtek a szegecselő kalapácsok ütéseitől; nyersolaj buzgott fel a fúrótornyokban, emberek hulltak rakásra gépfegyverek golyózáporában... Valahol emberek szeretkeztek, születtek, éltek, károm-kodtak és — lövöldöztek egymásra. Zseniális művek gombaként nőttek ki a földből, s ugyanakkor, ugyanebből a földből izzó láva tört fel egy szigetecske tűzhányójának kráteréből — s mindez alá van rendelve térnek és időnek: noha sok ezer mérföldnyi távolságban egymástól, de mégis mindez ugyanabban a másodpercben játszódik le, aszerint, amint a világmindenség órája ketyeg, amelyet az idő bűvkörében a rend törvénye igazgat,

s aszerint, amint az elektronok száguldoznak ősidők óta a mag körül és megteremtik a világ valóságait.

Csak itt, az idő hömpölygő folyamának e szigetén nézett szembe önmagával az önnön magát nemző, örökkön-örökké megújhodó Szellem.

A halvány arcú tanító hangja törte meg ennek a szomjúság sivatagának mozdulatlan csöndjét. A varázs megingott, mint egy ködoszlop a szél nyomása alatt. A tanító szava is halk volt, mint a szellő fuvallata, mint a sztyepp fűszálainak suttogása, és csak a csönd hordhatta szét, mint a virágok hímporát, fültől fülig, szívtől szívig.

A marabut nem sokáig beszélt. A valóságba visszatérő lélek okozta alélt fájdalom tükrözött a hallgatóság szemében. Valami mámoros kábulat ejtette őket rabul.

— Béke veletek! — fejezte be a pap és elhallgatott.

A hallgatók egy darabig még ülve maradtak, aztán egyik a másik után állt fel, hogy megcsókolja a marabut ruhájának szegélyét. A tudós mindegyiküknek fejére tette a kezét, mintha megáldotta volna őket. Az elérzékenyült tanítványok áhítoztak a sovány, szikkadt és mégis szép kéz érintése után, érezni vélték azt még akkor is, amikor elmenőben kiléptek az ezüsttel kivert, kétezer esztendős fából készült nehéz kapun, amely egy réges-rég elporladt római ház bejáratát díszítette valaha.

Csak Ali ben Szmaha, a vak karaván vezető üldögélt tovább mozdulatlanul. Most felállt és utolsóként járult a nagy marabut elé. Egyedül maradtak. A déli nap a zeniten járt a tetők fölött.

— Szaalam alajk, ó, szidi!

— Alajk esz szaalam, ó, Ali!

— *Marhava bik* — szívesen látlak — szólt kedvesen az imám. — Foglalj helyet!

Az öreg leült az oszloppal szemben. Turbánjába nyúlt és előhúzta onnan a pergament, amelyet tegnap a Szi' Abdallah kút mellett, a pálmafák alatti rejtekhelyről kapart ki, és átnyújtotta a főpapnak.

A marabut felbontotta a levelet és elmélyülten, figyelmesen olvasta.

— Az áll benne, hogy rövidesen útra kelsz... — szólt a pap, fel sem tekintve az írásból.

— A Próféta nevére! Ne engedd, ó, uram, hogy dzsinnek kísértsék szüntelenül a sír szélén álló öreget!...

A galambősz főpap csak most emelte fel szelíd szemét, a világtalan azonban nem sejthette, hogy ez a szem mosolyog.

— Nem a dzsinnek... — szólt csitítólag — hanem éppolyan emberek, Ádám fiai, mint mi vagyunk. És közölnöm kell veled, hogy felkeres majd egy férfi, akinek meglepő hírei vannak számodra!

Egyedül Ali kezében volt a Maghreben át vezető titkos út kulcsa, s erre a kulcsra most szükségük volt azoknak, akik az egész Kelet előtt meg akarták nyitni a szabadság kapuját...

HATODIK FEJEZET

AHMED ÉHEZIK

A hosszú Ahmed egy vörösboros hordón üldögél. Negyedik napja nem evett már jóformán semmit, leszámítva azt a néhány fej vöröshagymát meg félig rohadt, hitvány gyümölcsöt, amit az algíri kikötő szemétdombján szedett fel. Fiatal, edzett gyomra ilyenkor, júliusban, és ilyen nyavalyás koszt után olyan, mint egy korhadt, szétmálló hajó. Hol összefut a szájában a nyál, hol meg a láz szárítja ki a száját, torkában érzi, mint lüktet és ég kicserepesedett, megdagadt nyelve.

Szénnel megrakott tehervonat döcögött be nagy fújtatva egy kissé távolabb fekvő, kimagasló teraszra. Egymás után kapcsolják le róla a vagonokat és gördítik

a buktatóvágányra, amelynek végére automatikus acélváyút szereltek. A szén magától ömlik be a dokkokban lehorgonyzott gőzösök oldalában tátongó széles nyílásba.

Alig egy hete még, hogy a hosszú Ahmed sok más társával egyetemben ott állott a szénbunker fölé ácsolt állványon, és húsz széles szeneslapát hányta a szenet gyors tempóban a vagonból a bunker torkába.

Most azonban a buktatóvágány és egyetlen gépész két keze gyorsabban, s főleg olcsóbban elvégzi ezt az egész munkát.

Ezért éhezik a hosszú Ahmed társaival együtt. Nincs munka a kikötőben, ahol kivénült gőzösök rozsdásodnak csendesen.

A legény fáradt szeme végigsiklott az algíri tengerparti sétány hófehér házsorán.

Odafenn, a Szidi Carnot, République és France bulvárok olvadó aszfaltján elegánsnál elegánsabb Renault-autók nyüzsögnek. Az Opera tér széles koronájú platánjainak védősátrai alatt felállított, zöldre festett padokon meg a kávéházak piros-fehér napernyője alatt megbújó tarka márványasztalok mellett gazdag párizsiak henyélnek, lusta semmittevéssel ütik agyon szabadságuk idejét.

A part egész hosszában a kőből épült paloták véget nem érő, vakító fehér sora hunyorgat zöld zsalugáter szemével a tűző napba.

Ezekben a palotákban válik pénzzé Kelet aranyfolyama, amely ott hömpölyög a parti sétány széles gyalogjárói alatt, lenn, a mólók, rakodópartok és raktárak kőpadlóján, gyapjúbálák meg datolyával és fügével telt hordópiramisok formájában, az aranyló búzaszemek miriádjaiban, a sóval megrakott zsákokban, ezer meg ezer hektoliternyi borban, óriási vas- és húshegyekben, sok-sok kilométernyi szövetben, papirosban és — lőszeres ládákban.

Ahmed lezárta émelygéstől fáradt szemét. Izzó fehér szikrák özöne rajzott lehunyt szemhéjai alatt.

— Gyémántok... — suttogta. Az eszméletlenség ha-

tárán fölötlött benne annak a női cipősaroknak a képe, amelyet egy ékszerész gyémántokkal rakott ki s közszemlére tett az egyik lyoni sugárúton lévő kirakatában, éppen azon a napon, amikor Ahmednek véletlenül sikerült átcsúszni a kettős rendőrkordonon, hogy a lyoni arab negyedből a modern belvárosba jusson.

Mikor az eset eszébe jutott, elnevette magát: egy hölgy lépett oda a kirakathoz, hogy leendő ékszereiben gyönyörködjék... aztán megpillantotta a hosszú legényt, amint kiéhezve, izzó szemmel, részegként tántorogva, minden ereje megfeszítésével és remegve az izgalomtól számolgatta egyenként a gyémántköveket... A hölgy rémülten felkiáltott... egy rendőr futott oda... végigvágott a fiún... belerúgott... Ahmed nem is érezte... csak elterült a földön...

Valamennyi éhező testvérem, — fut át agyán a gondolat — akik már évek óta tengődnek munka nélkül és rakásra pusztulnak az állatok istállóinál is alávalóbb, penészes odúkban, jóllakhatnának ennek az egyetlenegy gyémántos cipősaroknak az árából, amit ennek a nevetséges kis cifra hölgynek egy csókjáért odavet az a gyáros, aki bennünket minden teketória nélkül kidobott a gyárából, nehogy le kelljen mondania szédületes nyereségeinek egy töredékéről...

Ahmed nehezen lélegzik. Sötétség váltja fel a világosságot...

Nagy sokára felnyitotta a szemét. A feje fölött a hófehér tengerparti sétány még fürdik a napsugarakban.

Hajnal óta ezer meg ezer gondolat kavarog és poshad Ahmed agyában: eszébe jutnak a percek, amikor utoljára zárult be mögötte a gyár vaskapuja, még arra is emlékszik, hogy a kapu piros volt...

Itt is becsapták!...

A képek zűrzavara beleeszi magát a beteg agykéreg alá.

— ... Eleinte — szólal meg hangosan, mert attól fél, hogy megint elmerül az eszméletlenségben — ... eleinte tíz frank napibért ígértek. Tizenöt esztendős voltam

akkor... Megvették számomra a vasúti jegyet... aztán tizenhat órás munkaidőt sóztak a nyakamba, nem is egészen nyolc frankért naponta... És amikor abban az átkozott Lyonban egy kicsit megtanultam gagyogni ezen a pösze francia nyelven, bicot lett belőlem, teherhordó öszvér egy műhelyben, másfél frank órabérért... Később segédmunkás voltam egy építkezésnél... aztán cserzőmunkás egy bőrgyárban.

Sok üzemben megfordultam: Usines du Rhône, Lyon St. Fous-Teintureries Gillet, Lyon-Villourbane és Berliet... Tízezer magamszőrű, ugyanúgy munkára toborzott berberrel dolgoztam együtt, hatvanezer idegen munkás között... és valamennyiünket a francia ügynökök csaltak oda...

A fiú felpillantott.

— Egy szép napon megszűnt a háború utáni többtermelés, és mi az utcára kerültünk. Mivel mi, muzulmánok, csak akkor vagyunk francia állampolgárok, ha a nagyvezérkarnak katonai tartalékra van szüksége, de egyébként nemkívánatos elemnek, idegeneknek számítunk Franciaországban; alighogy a Paul Bert, Moncey, Mme de Sévigné és a d'Arquebuse utcákban felütötte fejét az éhség, háromezret közülünk visszavittek az algíri partra s ott sorsunkra hagytak...

A hosszú Ahmed lassan eszméletre tért. Talán beszélgetett valakivel? Talán csak ennek a míniummal pirosra festett kapunak vagy annak a nevetséges, kis cifra hölgyecskének panaszolta el a búját-baját, aki úgy megijedt tőle annak idején a lyoni avenue de Saxe-on?... De most felébredt lázálmából és egy káromkodással könnyített a lelkén.

— Valaminek történnie kell!

Csak ez a néhány kiejtett szó különböztette meg a parton heverő hordók, bálák, ládák és kacatok piszkosszürke árnyaitól, mert hisz azok nem békétlenkedtek...

Ahmed hiába törte a fejét, nem látott kiutat.

A kis Hamzza pajkos utcagyerek módra átugrotta

a láncot, amivel a rengeteg hordót egymáshoz kötözték.

— Szaalam! — szólalt meg.

Letelepedett a szemközti hordóra. Kimelegedett a futásban és szaporán szedte a lélegzetet.

— Kutyák! — sziszegte. — A negyedik rakparton túl, a botanikus kertnél a dokkok vizébe öntözik a mitizai bort, ami már egy hónapja ott hevert takaratlanul a napon, hagyták, hogy megecetesedjen...

— Inkább kiöntik, hogy ne kelljen olcsóbban adniuk egy franknál... — jegyezte meg Ahmed szárazon, akinek ma különösen fájtak az ilyesféle dolgok. Sovány, csontos hátára fordult.

Hasas bárkák, emelődarukkal ellátott tutajok és tehergőzösök siklottak az öböl tükrén, hosszú füstfarkú, fekete macskák, acéltollú, kövér tyúkok, fújtató, röfögő vadkanok, amelyeknek vas ormánya csikorogva nyúlt ki erre-arra. Egy közelükben elsiető fehér jachton — farán petyhüdten csüngött az angol zászló — éppen a hamut szórták a tengerbe, és fülhasogatóan berregett a lunchhöz hívogató villanycsengő.

A kis Hamzza csak tizenöt éves és már egy éve itt él Algírban. Ő is a hosszú Ahmed munkacsoportjába tartozik és most ugyancsak szárazon maradt, mint a partra vetett hal, egy árva sou sincs a zsebében. Maroknyi cigarettavéget szedett össze az utcák aszfaltján s most éppen azon fáradozik, hogy újságpapírba két cigarettát sodorjon. Egyiket pajtásának nyújtja.

— Megyünk haza? — kérdezte rágyújtás közben, mikor a két sovány arc a gyufa felett oly közel került egymáshoz, hogy szemük találkozott. Hamzza tiszta, kisfiús szemében valami könyörgésféle csillant meg a kérdés nyomán, hangját is ez a kimondatlan könyörgés dagasztotta, mint szél a vitorlát.

A hórihorgas legény a gyerekre pillantott... Csak a Rhumel melletti Constantine-ig harminc órát tart az út a döcögő személyvonattal... és onnan az utat Rhumelbe, az atlaszi kabilföldön át, gyalog kellene megtenniük a fullasztó, nyári hőségben... aztán még Batna

következik... utána el'Kantara és el'Biszkra... a hófehér Biszkra az otthon küszöbén...

Szemöldökének íve összehúzódott — talán az erőlködéstől. Lehet, hogy gyenge volt — feltételezve, hogy egy berber fiún is kifoghat az efféle jelentéktelen semmiség, hogy gyomruk már idestova egy hete jóformán nem is látott rendes ételt...

Néger munkáscsoport haladt el mellettük, agyonmosott, kifakult kék ingben, fejükön éppoly napszítta kék turbánnal.

— Allah süllyessze el őket egy iszapos öbölben — morogta a fiú — ... valahonnan Szenegálból hozták ide és tették partra őket, de előzőleg egy harmadrésszel leszállították a rifkabil rakodómunkások bérét... Mikor aztán ezek sztrájkba léptek, kihajózták a négereket a kikötőben és a berber munkásokat egyszerűen kidobták.

A hosszú Ahmed már megint sovány hátán feküdt és lélektelenül bámulta a hajóstársaságok meg exportcégek márványpalotáinak végtelen sorát, amely zöld zsalugátereivel hunyorgott az afrikai nyár heves napsütésében.

— A kabilok hazamentek mezei munkára, — jegyezte meg Hamzza, nem tágítva a hazatérés gondolatától — a dombokon már vágják a búzát!

— Még nem megyek haza... ilyen állapotban — szólt Ahmed dühösen, és nyomorúságos, szénportól maszatos *haik*jára mutatott.

Valami vörös függöny ereszkedett le a szeme elé, és ez idegesítette. A Hamzza gyerek ritkán hallott barátjától ilyen heves kifakadást. Hogy magára ne haragítsa a hosszú legényt, inkább hirtelen mindenbe beleegyezett, hiszen nem vonhatta kétségbe Ahmed nagy tapasztalatát. Bólintott tehát, sőt összeszedte minden tudományát, hogy a lehető legbarátságosabb mosolyt erőszakolja megnyúlt, beesett arcára.

Noha könnybe lábadó szeme elárulta csalódását, szeretett volna valamit mondani, olyasvalamit, ami meggyőzze Ahmedet ragaszkodásáról és kutyahűségéről,

mert bizony a kis Hamzza félt egyedül maradni, éhesen, rongyosan, ebben az irdatlan nagy, idegen városban, ahol hitetlenek és igazhivők egyaránt csupán azokat a szabályokat és törvényeket tartják tiszteletben, amelyekkel a vagyon zsarnoki hatalma fegyverezte fel őket a többiek, a szegénysorsúak ellen.

A néger munkáscsoport odaérkezett a tengernyi hordót összefogó súlyos lánchoz, nem messze onnan, ahol a két fiú üldögélt. A kioldott lánc nagyot csörrent a kikötő kőkockáin.

— Barra! Lóduljatok innen! — kiáltott a csoportvezető, aki a kezében tartott listából ellenőrizte a hordók számát.

A két fiú szótlanul feltápászkodott és lassan elindult a rakpart izzó kövezetén. Minden teherautót, amelyik megállott, hogy rakományt vegyen föl vagy ledobálja terhét, tüstént emberek rohantak meg, tucatnyi kéz ajánlkozott segítségre, hogy egy-két fillérnyi kereshez jusson...

— Itt semmi keresnivalónk — dörmögte Ahmed, de inkább csak önmagához, mint társához intézte szavait. Mégis — csupa szokásból — megállt egy éppen befutó, óriási hajókofferekkel megrakott autó előtt. De a dokkban cirkáló rendőr szigorú pillantására mindketten félresompolyogtak.

Kis ideig még a kikötőben bámészkodtak.

Az a bizonyos vörös köd megint elborította Ahmed szemét. A hosszú, sovány legény megingott és a szeméhez nyúlt. Rosszabb állapotban volt, semmint gondolta. Szédült a rothadás bűzétől, amely az öböl piszkos vizéből meg az áttüzesedett kövezetből áradt. Tántorogva vánszorgott tovább, valami helyet keresve, ahol leülhetne. Egy nagy sziklatömbhöz ért a parton, amelynek lábát a tenger nyaldosta. Minden valami meghatározhatatlan, piszkosfehér tömeggé olvadt össze a szeme előtt. Csak jó idő múlva nyílt meg előtte annyira az ájulás függönye, hogy ismét látta a lagúna zöld vizét. Egy süllyedésig megrakott, parti kis gőzöst pillantott meg.

A tenger tükrén sejtelmesen kavargó, sötétzöld folt árulta el az öböl legmélyebb helyét — éppen efölött állt meg a gőzös. Füstje sokáig ott lógott a fénnyel átitatott, mozdulatlan levegőben, nem oszlott szét. Aztán úgy rémlett Ahmednek, hogy a gőzös daruja elforgatta vas rakodókarját, a markoló acélkarmai eltűntek a fedélzetnyílásban és kitéptek valamit a hajó gyomrából. Ez a valami pár másodpercig ott himbálódzott a víztükör fölött, majd az acélmarok szétnyílt, s terhe a tengerbe csobbant.

Ahmed nem látott tisztán. Megdörzsölte a szemét, és újra odanézett. Megremegett.

— Gazemberek! Konzerveket dobálnak a tengerbe! — üvöltötte. Egész teste remegett a dühtől, olajzöld arca bíborvörösre gyulladt. Belekapaszkodott a gránitszikla-ba, de tenyerei lecsúsztak róla ...

— Gazemberek! — dadogta ismét akadozó nyelvvel.

Az izgalomtól epeízű gyomorsav tolult a szájába. Kínlódva köhögött tőle, aztán kiköpte. Kezével a hajó felé mutatott, ujjai reszkettek.

— Gazemberek! — hörögte újból.

Zúgó fejében zakatolt a gondolat: ezrek ... sok-sok ezer korgó gyomor hiába rimánkodik egy falat ételért ... Az éhezők vadállatokként kerülgetik a bő termés alatt roskadozó raktárakat, a gabonával színig töltött hombárokat, az áruval tömött pékűzleteket, ahol rakásra penészedik, csonttá szárad a kenyér, mert nem veszi meg senki, nincs miből ... A gyárak leállított gépei nyomán a munkanélküliek milliói kerültek az utcára, milliók éheznek ... és miért? Miért? ... Ahmed észre sem vette, hogy hangosan ejtette ki ezt a szót.

— ... az ültetvényeken elégetik a gyapotot ... kávéval fűtik a mozdonyokat ... és most ... most az éhező munkanélküliek szeme láttára a tengerbe szórják a konzerveket ... Miért? ...

— Miért?! — kiáltott fel Ahmed.

— Hogy a nyereségük ne csökkenjen! — szólalt meg egy hang.

Ahmed megfordult. Egy lefátyolozott, magas termetű nő állt mögötte, sötét szemében gúny csillogott. Rekedtes, mély hangon beszélt.

Mindkét fiú csodálkozva bámult a jelenségre. Körös-körül egy lélek sem volt látható. A dzsinnek hozták ide tán ezt az asszonyt?

— Asszonyom — szólt Ahmed.

— Így van ez és nem másképp — tette hozzá a nő tompán. De a hang mélyén fenyegetés rezgett. Fekete szemének szúró pillantása egy vashajó súlyos, éles orrát juttatta az ember eszébe, amint feltartóztathatatlanul tör előre útján. Ahmed megdöbbenve nézte.

— Te vagy a hosszú Ahmed? — kérdezte a nő.

— A hosszú Ahmed apám egyetlen fia.

— Téged kereslek — szólt az asszony.

Előhúzott valamit bő palástja ráncaiból.

— Fatma, az anyád küldi neked ezt a pénzt... meg egy levelet is íratott, amit majd elolvas neked Szaid Mirza effendi a Harminc Fátyol utcájában, ha ma, az esti imádság után felkeresed...

Sarkon fordult és búcsúszó nélkül eltávozott.

Hosszan néztek utána. A berber a nő járásából mindig csalhatatlanul megítéli a származását is. Ez a nő pedig sok nyerget megült már. Ahmed az első pillanatra felismerte ezt hosszú, biztos lépteiről, arról a különös járásról, ahogyan csak a strucc és a nyereghez szokott tuareg lépked.

— Valamennyien Ádám fiai és Éva lányai vagyunk — dünnyögte a fiatalember, miközben a távozó nő után bámult, de ezt a mondatot is inkább csak magának szánta, önkéntelenül csúszott ki a száján. Maga sem tudta, mit akart ezzel mondani. Anyjának, az öreg, törődött és kissé hóbortos Fatmának volt ez a kedvenc szavajárása, és Ahmed mindjárt jobban érezte magát, mikor ezt kimondta.

Felbontotta a csomagot. Ötven frank volt benne, ezüstben...

— Hamzza, ötven frank sok-sok napra elég... —

szólt, és nyomorúságuk napjai óta most először nézett meleg megindultsággal kis barátja arcába.

Hamzza a babonás Zibanból származott, s ezért az idősebb társával megesett csoda belé fojtotta a szót.

De nem bírt sokáig csendben maradni, idegei felmondták a szolgálatot, és eszelős nevetés buggyant ki a torkán.

— Bisz mi Allah! ... — kiáltott fel — ... és sem kicsiny, sem nagy dolgok nem történhetnek a világon, amik meg ne lettek volna írva jó előre a legfényesebb könyvben! ... — Hangjából opálos fénnyel világított ki az áhítat.

A hosszú Ahmednek nem kenyere az ilyesféle érzékenykedés. De ma már ő maga is sok olyan dolgot művelt, amiért máskor szégyenkezett volna. Jól hátbavágta hát a gyereket, hogy csak úgy puffant, és felszabadultan kacagott.

— *Kuszkusz szeffa, tazsit ... mesui!* — énekelte elnyújtva az ételárusok módján, miközben önkéntelenül is megnyalogatta a szája szélét, és nyelve alatt összefutott a nyál a nagy sóvárgástól.

A tenger felé tekintett. A gőzös még mindig ott állt. A hosszú Ahmed mindmáig alázatos szívében fellobogott a gyűlölet lángja, olyan izzással, amilyenre csak a legnemesebb fémből vert szív képes.

A felismerés köre bezárult.

Elindultak. A kis Hamzza alig bírt lépést tartani társa hosszú lábaival, úgy ügetett Ahmed mellett, mint egy kiskutya.

— Nem szabad ... túl sokat ... enned! — nyögte elfulladva, barátja miatti aggodalmában.

— Ó, kedves, nem szabad egyszerre sokat enned!

És állhatatosan ügetett tovább. Áthaladtak a roppant széles térségen, vissza egész a lépcsőkig, aztán befordultak egy keresztutcán. Itt állt a sokféle édes csodák nagy művészének a boltocskája. A hosszú odalépett a cukrász forró tűzhelyéhez és boldog vigyorgással nyújtott át egyet a kétfrankosai közül:

— Ó, szidi, a mézes *haddo*, amit te készítesz, még a holtak összeszáradt gyomrát is megoldja...

Átvette a csodásan omlós tésztából készült, forró vajban aranyszínűre pirított, makaróniszerű mézes csövecskéket. Azon forrón két részre osztotta, zsebrevágta a visszajáró aprópénzt, tovább lépett és letelepedett egy kőlépcsőre az utca közepén. A forró vaj és az illatos kabil méz édessége ezen a ragyogó, igazi afrikai délelőttön valóságos csodát művelt. A kiéhezett fiúk összezsugorodott, üres gyomrát átmelegítette a forró, édes zsíradék, és a gyomor beteges ernyedtsége egy-kettőre megszűnt...

Itt, az arab Medina felé vezető, lépcsőzetes utcán ilyentájt csak alig két-három ember ment végig, akiknek a halpiacon akadt dolguk. A fiúkon hihetetlen, valósággal mámoros fáradtság vett erőt. Néhány lépéssel odább egy fülkét pillantottak meg egy kőház falában, amelyet a fölötte kiszögellő, arabeszkekkel cifrázott, rácsos háremablak kellemes, hűs árnyékba borított.

Ott elnyújtóztak, és még félálomban is édes szájuk szélét nyalogatva, egymáshoz bújtak, mintha ikrek lettek volna. Alighogy letették a fejüket, abban a pillanatban mély, halálhoz hasonló, álomtalan álomba merültek...

— — —

Lakmározásuk egész ideje alatt egy fehér haikba burkolt női alak állt ott, nem messze tőlük, néhány asszony között, akik az egyik üzlet előtt kiteregetett égszínkék szövetek halmazában válogattak.

Most hirtelen kivált a csoportból, felment a lépcsőn, elhaladt a falmélyedés mellett, ahol a fiúk aludtak, de csak egy futó pillantást vetett rájuk fekete arcfátyola alól.

Aztán tovasietett, szürkén és észrevétlenül, mert egy arab nő alakja soha és sehol nem kelt feltűnést, hacsak nem otthon, az övéi között...

Könnyű, páraszerű, fehéres hártya vonta be a lángsugarakat ontó égboltot, amelyen a nap egyre magasabbra

hágott delelőpontja felé. Mintha ezzel egyszeriben kifolyt volna minden vér az örökké zsibongó város mozgalmas reggelének ereiből. A százféle zaj és lárma szinte átmenet nélkül ült el a vakító sugárözönben. Egyre ritkábban hangzottak a járókelők léptei, míg végül teljesen elhaltak.

Mindenfelé emberek feküdtek az erkélyek és kiugró faldíszek árnyékában. Az alvók burnuszuk sarkával vagy csuklyájával takarták el arcukat. Az öregek a küszöbökön gubbasztottak, a gyermekek eltűntek a lépcsőházak hűvös félhomályában.

Csak egy-két macska ballagott végig puha párducléptekkel a kihalt utcán.

— — —

A fiúk álmának hajója valahol az űr sötét végtelenségében vitorlázott. A távolban hosszan felbúgott egy hajókürt, és Ahmed megmozdult fektében. Helyzetének megváltoztatása képeket lopott be álma mélységébe. Mintha az öböl zöld hullámai elárasztották volna a lelkét. És — az ébrenlét utolsó perceiben látott kép reflexeként — ezekbe a hullámokba süllyesztették el a világ összes hajóinak emelődarui a mérhetetlen kincsekkel megrakott ládákat; azt a vagyont, amelyet a munkások kérges keze csikart ki a természet öléből. A verejték, a vér és az olaj tapadós piszka sohasem szárad fel a munkások arcán. Valamennyien egyformák, komorak, mint a borús égbolt, tele van velük a vizek végtelensége, és tömegük úgy hullámzik, mint a tenger tükre a szél nyomása alatt.

Fehér sörényű hullámtarajként libegnek közöttük a berberek fehér haikjai a lyoni rue Monceyt és a rue Mme Sévignét összekötő utcákon...

Ahmed oly gyakran visszatér ide álmában...

Este van. A városnegyed piszkát eltakarja a jótékony sötétség, amellyel nem bír megbirkózni a nyomorúságos gázlámpák gyér világossága. A lámpák alatt egész nap és egész éjjel prostituáltak — a berber bicot-ok aszszonyai — őgyelegnek és kínálgatják fáradt testüket.

Körös-körül mindenütt orrfacsaró penész- és húgyszag terjeng, mert itt híre sincs a csatornázásnak. Olcsó bor savanyú bűze ömlik a tucatnyi csapszékből, ahová moabiták meg sfax-i legények járnak, hogy közös erővel borba fojtsák hazájuk utáni meddő sóvárgásukat...

Nádsípok rikoltozása és tompahangú dobok pufogása mellett nomád pásztordalok kórusban gajdolt, monoton danája szűrődik ki a füstös, alacsony, dohos és nyirkos lebujokból. A torokhangú kurjantások úgy repülnek ki az utcára, mint szárnyukra bocsátott rab madarak, hogy aztán elhaljanak az utca mocskos, latyakos macskakövein...

A lebuj asztalán, olcsó parfüm émelyítő illatfelhőjében, az oráni Fatma parázna mozdulatokkal hastáncot lejt honfitársai előtt. A legények kérges tenyere ütemesen csattog, trágár bujaság bugyog a sok férfiszájból, a vad fickók orrcimpái kitágulnak és remegnek az érzékiségtől...

Csupa himlő és szifilisz elektelenítette arc körös-körül. A sötét tekintetű szemekben bujaság csillog — de Fatma táncol: Fatma is, a férje is éhes, enni akar...

Az asztal körül pálinkát és savanykás lőrét szolgálnak fel.

A férfiak, akiknek a testét a gyárakban megmérgezte a festék és az ólom kigőzölgése, krákognak és tüdővészbacilusokat köpködnek szanaszét. De valamennyien isznak: a pohár fenekén fekszik a feledés varázsgyűrűje, amely színes fátyolt borít a valamennyiüket egyformán gyötrő nyomorúságra. Fatma meztelen teste forgószélként pörög, két lelógó melle ide-oda hányódik, csábítja, lángra lobbantja a mámoros vért... És künn, a küszöb előtt ott várnak a francia utcalányok kitartottjai, a berber selyemfiúk, akik feleségül vették ezeket a nőket, hogy saját nyomorúságukon enyhítsenek... Ott állnak mocskos haikokba burkolózva, ütött-kopott *sasiá*kkal a fejükön, és várják, hogy vevő akadjon hitetlen asszonyaik bájaira...

Ahmed álmának hajója előtt az ezerszer elátkozott

hely, a büszke Lyon hírhedt arab negyedének árnya suhan el. A városnegyed most már félig-meddig lakatlan. A harmincas évek nagy gazdasági válsága kiürítette a borzalmasan piszkos odúkat, amelyek mindegyikében millió féreg között, a tisztátalan testek szörnyű bűzében tucatnyi, testi és lelki nyavalyák rágta ember rothadt rakásra zsúfolva. Ma ezek az odúk szinte üresek. A muzulmánok voltak az elsők, akiket kidobáltak az üzemekből, ahol nyomorúságos „gyarmati" bérekért — amiből levonták a felhajtók busás jutalékát is — segítettek garmadára hordani az aranyhegyeket a francia Nemzeti Bank számára... Ők voltak az elsők, akik az utcára kerültek, egy fillér nélkül, magukra hagyatva, reményvesztetten, elcsigázva, testileg-lelkileg megtörve. Üres zsebükben ott lapult a hazautazásra jogosító, száz frankot érő személyazonossági igazolvány, — a *carte d'identité pour les étrangers* — ennek az árát is jó előre bevasalták tőlük, levonták az ínséges bérekből. Hivatalosan előre megfizettették velük a hazautazás költségeit, arra az esetre, „ha az anyaországban nem sikerülne vagyont szerezniük..."

Éhesen bolyonganak az utcákon, éhgyomorra isszák az egészségtelen, poshadt kútvizet, mert ebben a negyedben nincs vízvezeték... Aztán végez velük a tífusz, a tüdővész, a szifilisz, az alkohol és a kétségbeesés... Végül néhány frankért elvesztegetik az igazolványaikat is, hogy rongyaikat jobb öltözettel cserélhessék fel...

Addig őgyelegnek itt, amíg kétségbeesett tekintetük lázas csillogása meg nem ijeszti a büszke Franciaországot, amely a győztes gőgjével dúskálkodik a jólétben s látni sem bírja az éhezőket... Ilyenkor hajóra rakják az egész társaságot és elszállítják Algírba, ott nincsenek annyira szem előtt, s onnan — a többi már az algíri rendőrség dolga...

Ahmed is közöttük van.

Mihez foghatnak?

Franciaország az általános hadkötelezettség alapján valamennyiüket kiképezte katonának.

Helyes volt-e ez?

„Így van ez és nem másképp" — vélte az a bizonyos asszony.

— — —

— *Illa sz szalat!* Imára fel! — törte meg a csendet a müezzin siránkozó hangja, de ez a hang túl messziről jött s teljesen elveszett a partmenti bulváron robogó villamosok csilingelésében.

— Ő, igazhivők! — ismételgették a halk zümmögésnek tetsző hangok a távoli mecsetek minaretjeiről, mintha a könyörgő kiáltások egyenesen a hullámokból eredtek volna, amelyek csillogó, fehér tajtékot túrva törtek meg a mélyben a partmenti sziklákon.

Csak a házak küszöbén bóbiskoló szakállas öregek dörgölik ki bütykös mutatóujjukkal az álmot beesett, fényét vesztett szemükből...

Egyedül csak ők nyúlnak rózsafüzéreik után s ütemes hajlongások közben egyedül csak az ő kifakult szakálluk törölgeti fel a járda porát.

A két alvó fiú nem ébredt fel: nem hallották az imára hívó felszólítást El'Dzsezair Beni Mazzrem sasfészkéből.

HETEDIK FEJEZET

A HARMINC FÁTYOL UTCÁJÁBAN

A hosszú Ahmed megállt egy kőből épült algíri palota rézzel kivert kapuja előtt. Számtalan ilyen kapu áll itt egymás mellett két egyenes sorban, az utca vége az egyre sűrűsödő sötétségbe vész. Ezek az arab *dar*-ok úgy hasonlítanak egymáshoz, mint egyik tojás a másikhoz, mindegyikük egy-egy külön erődítmény. Falaik mögött ötszáz-hatszáz év óta mindig ugyanaz a tarka élet pezseg, a felnövő újabb és újabb nemzedékek alig változtatnak rajta valamit.

Ezek a gazdag, mór paloták önmagukban véve is az izlám-arab hagyományok megtestesítői és fenntartói. Komor kapuik mögé ritkán pillanthat be hitetlenek szeme, és a hódítók közül mindeddig még egyetlenegy sem merte megkísérelni, hogy rejtélyes harmóniájukat megbontsa.

És ez a palota, ahová Ahmedet irányították, igazi főúri kastély volt.

Bekopogott.

A kapuba vágott kis, rácsos ablak reteszét félrehúzták.

— Békesség! — szólt Ahmed. — Jelentsd be fennkölt uradnak, hogy Ahmed ben Amma parancsolatjára megjelent. És négy örömmel ajándékozzon meg téged Allah ezért a szolgálatodért...

A kis ablak megint becsukódott, és hallani lehetett, hogy a reteszt is rátolták. A legény sokáig csendesen, mozdulatlanul várakozott, nem tudta figyelik-e vagy nem.

Végre megcsikordult a masszív, vasalt ajtó súlyos zárja, az ajtó nyílásában egy felszabadított néger rabszolga fekete arca jelent meg, szeme fehérje Ahmedre villant.

— Ahmed ben Amma beléphet — intett az eunuch.

Belépett az alacsony kapualjba, ahonnan egy folyosó — éles kanyar után — az első udvarba torkollik. Mint jól nevelt vendéghez illett, Ahmed megállt, míg a rabszolga előre sietett a vörös lámpákkal gyéren megvilágított folyosón, majd megállt a tágas, csaknem derékszögű kanyarban. Ott tapsolt egyet, hogy a konyhában a tűzhelyek körül sürgölődő asszonyok elfátyolozhassák arcukat. Aztán visszaballagott a vendéghez.

— Gyere! — szólt. — Jobb lábbal lépj ki, nehogy szerencsétlenséget hozz a házra, ó, szidi!

A cselédség udvarán a konyha nyitott tűzhelyei halvány, vörös fénnyel világították be a homályba vesző térséget. Az udvar közepén, egy vén fikusz alatt, már teljes sötétség honolt.

A papucsaiban előtte csoszogó rabszolga nyomában Ahmed egy falba vágott kis ajtón át a vendégek udvarára jutott. Márványkockák borították, és a térséget minden oldalról szegélyező oszlopsorok alatt piros, kék, sárga, zöld lámpák égtek, megvilágítva a mennyezet tuniszi művű színes stukkóit. A lámpák opálos fénye szelíden hullt a vastag szőnyegekre és a kávézóasztalkákat körbefogó puha pamlagokra.

Az egyik gyöngén megvilágított asztalka mögött, alacsony díványon egy zöld turbános, hófehér köpenybe burkolt férfi ült.

A hosszú Ahmed még soha életében nem járt ilyen előkelő palotában. Ezért nem kis fáradságába került, hogy teljes közönyt erőltessen magára, és az illendőség szerint, büszke tartással álljon meg a márvány szökőkút mellett, míg a rabszolga bejelenti érkeztét.

A férfi bólintott.

Ahmed könnyed, magabiztos léptekkel a nagyúr elé járult, és kezével szívét, ajkát és homlokát érintve, mélyen meghajolt.

— Szaalam alajk, ó, szidi!

— Alajk esz-szaalam, ó, Ahmed! — Béke legyen veled!

— Allah áldja meg a házadat, szegények nemesszívű jótevője. Terjessze ki palástját feletted és házad népe fölött, és halmozzon el egészséggel meg gazdagsággal!

— Békesség néked és szívednek, ó, vendég ... Ülj le!

A férfi nyájasan intett. Ahmed keresztbe vetett lábakkal letelepedett.

Mindketten hallgattak, nem illik elkezdeni a beszélgetést, míg a néger tapsjelére fel nem szolgálják a forró kávét.

A házigazda felvett egy kis csészét, a legkisebbet valamennyi csésze között.

— Íme, lásd!* — szólt és megkóstolta a kávét.

---

* Értsd: Íme lásd, hogy nincs megmérgezve!

— *Daimán!* — Mindig!* — felelte Ahmed és szintén ajkához emelte csészéjét.

A kávé, amivel a *dar*ban a vendéget megkínálják, fekete, mint az éjszaka, erős, mint a szerelem, és keserű, mint a halál.

Alighogy kiitták a kávét, behozták a nargiléket, a vízipipákat. Az eunuch, aki tapssal irányította az egész ceremóniát, becsavarta a hosszú szárakba a hagyományos családi ékszerek közé számító, drágaköves gyűrűzettel díszített, remekbe készült borostyán csutorákat. Aztán izzó parazsat hoztak be és hosszú, ezüst csipeszek segítségével meggyújtották a dohányt a pipákban.

Néhány szippantás után megszólaltak:

— Adassék hála Allahnak...

— Aki bölcs és irgalmas...

Aztán tovább pipáztak és szótlanul néztek maguk elé. Mindez hozzátartozott a nemesi házak ősi szertartásaihoz.

Végre a házigazda kivette szájából a pipaszár csutoráját.

— A bölcs, szentéletű és nemes Szi Hadzsi Júszuf levelet írt nekem. Benne fel van jegyezve anyád, Fatma bent Zaki üzenete, — s itt elővette a levelet — hogy jó fiúként fogadd el azt, amit küldött. Kér, mondjam meg neked, hogy a szíve szomorú, mert igen régen nem kapott hírt hogylétedről.

— Szidi, — válaszolta Ahmed — nyomorúságos keresetemből rendszeresen támogattam anyámat, hogy kis testvéreimet tisztességben felnevelhesse. De az átkozott frengik megfosztottak a munkától és megélhetéstől, mert beszüntették a gyártást, nehogy le kelljen szállítaniuk a mesterségesen felhajtott, magas árakat, s csökkenjen a nyereségük — kárhoztassa el őket Haul dzsinn mind itt a földön, mind a másvilágon!...

A férfi, aki eddig félig lehunyt szemmel saját kes-

---

* Értsd: Mindig legyen kávé a házadban!

keny, hosszúkás kezeit nézegette, most Ahmed felé fordította sápadt, nyugodt arcát.

— Allah bölcsessége határozza meg valamennyiünk sorsát. Ne lázadozz ellene, fiú! In sa Allah! ... Az Ő parancsa irányította lépteidet ebbe a házba is. In sa Allah!

A házigazda hangja keserűen, halkan, szomorúan csengett. Ahmednek úgy tetszett, hogy még soha életében nem látott ilyen bölcs szemeket és ilyen sötét szakállt, amely a vörös selyemkendővel átkötött, pergamenszerű arcot övezte. Nyugalom költözött a szívébe, enyhén, mint a virágillat.

— Igen, szidi, Allah il'Allah!

— Atyád igazi férfi volt, míg el nem távozott az élők sorából az örök igazság ítélőszéke elé — szólt rövid hallgatás után a házigazda.

Ahmed nem tudta, miről is van szó tulajdonképpen, miért hivatták, és mit akarnak tőle. De gyors felfogású, értelmes fiú volt és hallgatott.

A férfi megint lehajtotta a fejét.

— Hogyan pusztult el az apád? — kérdezte.

— A Halál sottjában, az Erg es'Sesben, tíz esztendővel ezelőtt. Akkor ment ott át az utolsó karaván. És akkor úgy döntött az Úr, hogy eljött légyen az utolsó órájuk mindazokért az igaztalanságokért, amelyeket talán elkövettek itt a földön. És elpusztította az egész karaván a karavánvezetőn, Ali ben Szmahán és annak öszvérén kívül. Ali ben Szmaha aztán az Ő engedelmével visszakerült övéihez. Kétszáz férfi, negyvenöt asszony és igen sok gyerek jutott el akkor a paradicsom kapujához ... A sós mocsárban ott veszett még ezernyolcszáz felmálházott teve, a gazdag Muhammad ben M'Hammed el'Csiklji minden vagyona ...

Ali ben Szmaha, az es'serif az utolsó a karavánvezetők közül, akik ismerték ezt az utat s akik meggazdagodtak és másokat is busás keresethez juttattak titkuk által. Mert a vámőrök és a csendőrök sohasem tudták kipuhatolni, merre vezet ez az út. Az útmenti kutak és egyéb ismertetőjelek titkát az elpusztult vezetők ma-

gukkal vitték a másvilágra... Ali ben Szmahát vaksággal verte meg az Úr. Akkor rájött, hogy Allah, az Igazságos, bocsátotta rá ezt a megpróbáltatást, és hogy Allah ezt az utat csak az angyalok és dzsinnek számára rendelte. Nagyon megijedt, mikor felfogta a Mindenható akaratának egész súlyát, és megrántotta öszvérének a kantárszárát, úgyhogy az félreugrott...

Magad is jól tudod, uram, milyen nyugtalanok a tevék, ha át kell menniük a sotton... megfeledkeznek még a velük született meheri büszkeségről is és engedelmesen követik lépésről lépésre az elöl haladó okos nőstényszamarat, amely patáival óvatosan kitapogatja az út szilárdságát. Aznap pedig a véget nem érő útban kimerült és erejüket vesztett tevék megriadtak és lecsúsztak a keskeny ösvényről. Egyik teve a másik után, mivel mindig egymás nyomdokaiban haladnak a karaván ok szokása szerint. És megnyílt a sós ingovány szája és elnyelte az egész karaván t, oly hirtelenséggel, hogy ki sem ejthették az Úr nevét... És most Allah kegyelméből a soha ki nem apadó kutak hűvös vizéből isznak...

Ahmed szomorú, éneklő hangon mesélte el ezt a történetet. Úgy tetszett, hogy közben valami, amit erőszakkal tapasztottak rá lelkére, most lehullott róla, mint a megszáradt sár a bemocskolt ruháról. Ez a valami — az Európában ráragadt, úgynevezett „civilizáció" volt...

Kemény tekintetű szemében láng lobbant.

A berberek szeme olyan, mint a bársony, talán egyedül csak a gazella szeméhez hasonlítható, úgy ragyog, annyi szomorúság és sóvárgás ül benne.

Ahmed mozdulatlanul ült, telve melankóliával és szülőföldje utáni vágyódással. A hűs, éjszakai szél megcirógatta az arcát. Orrcimpái remegtek, mintha távoli rétek illatát érezték volna, szája szögletébe tragikus vonás véső dött.

Ez a sóvárgás tündökölt a pillantásában akkor is, amikor a házigazda feje fölött az udvar sötétjébe me-

redt. De ez az érzés egyáltalában nem hatolt el a tudatáig. Csak mélyen a vérében rejtőzött kimondhatatlan szomorúság.

A nagyúr szeme figyelmesen vizsgálgatta Ahmed kiálló arccsontjait, szabályos ívű orrát és keskeny ajkait. Mindmegannyi bizonyíték volt ez az ő szemében.

— A lányom is beszélni akar veled — szólalt meg hosszas hallgatás után. — Szerencse kísérje napjaidat!

— *El'hamdllah!* Teljék el jól a te éjszakád is, ő, szidi!...

Ahmed felállt és mélyen meghajolt. Aztán követte az eunuchot, föl az első emeletre, majd egy szellős folyosón át egy ajtó elé, amelyből a függönyül szolgáló szőnyeg szövésén át világosság szűrődött ki.

Felizgatta ez a néhány lépés... vagy talán az, hogy még mindig a kikötőben látott titokzatos nő járt az eszében, és nem tudta, mit gondoljon róla.

A rabszolga félrevonta a függönyt. Ahmed belépett.

Egy női alak ült a smaragdszínű díványon, arcát fátyol takarta.

— Allah áldja meg az estédet, asszonyom!

— Áldott legyen az Ő neve!

Ahmed leült egy vánkosra. A hölgy szótlanul elébe tolta a cigarettás dobozt, amiből ő maga is kivett egyet. Ahmed odanyújtotta az égő mécsest; mire a nő lekapcsolta fátyolát.

Fekete, erélyt sugárzó szeme volt, szikár arca halaványy, szája szép ívelésű, ajka keskeny, orrcimpái idegesen remegtek.

A fiú csodálattal nézett rá.

A nő a földre szegezte a szemét és nem vette észre a fiú tekintetét.

— Ahmed ben Amma! — kezdte rá és továbbra is a szőnyeget nézte. — A te atyád a Balkezes Amma beni Azdzser volt az imananok törzséből.

— Igazat beszélsz — jegyezte meg a fiú szerényen.

A nő szeme még mindig a szőnyeg mintáit vizsgálgatta.

— És Ali ben Szmaha, a karavánvezető, a Hammada el'Homra-beli tuaregekhez tartozik...

— Apám, Amma is így mondta...

— Jól van — szakította félbe.

Aztán megint csend lett. A hölgy elgondolkozva szívta a cigarettáját.

Egyszerre, mint aki elszánta magát valamire, megszólalt:

— Mi a vágyad?

Mikor látta, hogy a fiú nem értette meg a kérdését, ránézett.

A szemében erély és céltudatosság tükröződött...

Ahmed újra érezte a nő szemének lenyűgöző erejét, akárcsak ma reggel a tenger partján.

— Ó, asszonyom — szólt csüggetegen. Furcsa gondolatok rajzottak a fejében. A kiállott sok szenvedés után lelke még gyenge volt és nem eléggé mozgékony.

— Úgy... — mondta a nő. Valamit mérlegelni látszott, talán azt, nem csalódott-e a fiúban; talán azért, mert megszokta, hogy gyorsan gondolkodjék és világosan határozzon.

De arcáról nem tűnt el a komolyság, el sem mosolyodott.

— Tudod, hogy a föld már megérett — mondta, hogy segítsen a fiúnak. — Azt kérdezted, miért éhezel és miért éheztek valamennyien, miért rozsdásodnak a hajók a kikötőkben, miért nem forognak a kerekek a gyárakban, miért nincs mit ennetek — ugyanakkor, mikor a fellahok az állatokkal etetik föl a gabonát, a halászok pedig visszadobják a tengerbe hálóik zsákmányát...

Ahmed lehajtotta a fejét.

— A föld megérett — ismételte a nő szilárd meggyőződéssel. Aztán elgondolkozott. Nem tudott annyira uralkodni magán, mint az apja. Ahmed megérezte ezt, az európai nevelés kiforgatta a nőt arab mivoltából, nyilván titkolta a szavait irányító gondolatok tüzét.

— Haza fogsz menni — szólt, és amikor a fiú erre ámulva pillantott fel, alig észrevehetően elmosolyodott.

— Így akarom!

A homlokát egész a szemöldökéig takaró fátyol félrecsúszott. Ahmed meghökkent.

— Fenség ... — dadogta. Elsápadt. A hölgy megértette, hogy a legény csak most ismert rá.

— Igen — mondta. Hangjában a veleszületett büszkeség és hatalmi tudat csengett.

— Igen. Haza fogsz menni. Fölkeresed a világtalan Ali ben Szmahát, az es'serifet. Azt mondod neki: a Hammada el'Homrából származó Beni Szmahák valaha esküt tettek a szent Szidi Sznúszi nevében a szentéletű Szi el'Hadzs Muhammad Esz Szenúszi kezébe a dzsarabubi kolostorban[6] és megcsókolták előtte a földet. Megparancsoltatik neked az ő nevében, Aisa bent Mohammed El Abd Ben Serif Mohammed Ben Ali Esz Szenúszi El Haszani El Idríszi El Sattábi sejk szája által: Állíts össze egy sószállító karaván t és vezesd el azt az Erg es'Sesen keresztül Taudenibe. Allah — a Legfelségesebb — megáldja a te engedelmességedet. Ennyit üzen neki a kufrai fejedelem!

Ahmed a nő tetovált homlokára meredt. Világosság gyúlt az agyában.

— Hallom és engedelmeskedem! — szólt, és hangjában örömteli izgalom rezgett.

Aisa összeszorította az ajkát. Újból végignézett a fiún. Értelmes, mint az apja volt — gondolta magában és megnyugodott.

— A szaharai tuareg-törzsek között örökös harc dúl a százféle vérbosszú miatt. Csak ezért uralkodhatnak rajtuk a franciák. De a föld megérett! — kiáltotta fenyegetően és szenvedélyesen. — A föld megérett, Ahmed, és nem sok fű nő már ki a hammadában, mire megváltozik a dolgok folyása!

Aztán hozzátette:

— Te imanan vagy, Ahmed, tudod hát, hogy az imananok sátrai vörös bőrből készülnek,[7] de tudod-e, hogy az azdzseri Amenokhal a ti törzsetekből származott?

Ahmed meglepődött. Mind jobban megvilágosodott

előtte minden. Még túl gyenge volt ahhoz, hogy uralkodni tudjon magán és ki ne mutassa örömét.

— Hála légyen Allahnak! — szólt, és kissé megremegett.

— Ráérsz még erre, — szólt a sejknő. — Először szerezz magadnak érdemeket, aztán örvendezz. De míg ez bekövetkezik, sötétség és tűz dúl végig Maghreben! — Mély hangjából aggodalom és prófétai jövőbelátás érzett:

— Meg akarjuk teremteni a pánizlámot, az izlám hatalmát, és meg is teremtjük, ha Allah is úgy akarja!

— Aamiín...

Gazdagon megajándékozta a legényt és megengedte, hogy megcsókolja a kezét.

— Szeretném hallani rólad, hogy igazi férfi vagy, Ahmed! — szólt, mikor elbúcsúztak. — Fél éve figyelünk téged és vizsgálgatjuk, alkalmas és érdemes vagy-e erre a feladatra... Ali ben Szmahával tartasz, és veletek megy Omar el'Csiklji, a fiatal mokkadem is; azt akarom, hogy mindig a közelében légy. És útrakel veletek a tanács is. A nagy serifek megállapodtak ebben a tervben. És most, Allah nyissa meg előtted kapuit!

— — —

Mikor Ahmed kijött a szobából és kábultan lépegetett le a lépcsőn, a szalamlik vörös lámpái még világítottak, noha a hivők fejedelme már rég nyugovóra tért. Csak a rabszolga várakozott türelmesen az udvar márványkockáin, aztán felállt és kikísérte Ahmedet az utcára. Ahmed sietve nekivágott a Medinából a tenger felé lejtő, homályos utcáknak.

Elment egész a halpiacig, ott megtalálta Hamzzát, aki az árkádok alatt üldögélt. Aztán egy szót sem vesztegetve rohantak a pályaudvarra. A kis Hamzza, aki egy kicsit megszeppent Ahmed szótlansága és a nagy sietség láttán, csendesen loholt társa nyomában lefelé a lépcsőkön.

A vonat csak reggel indul.

Lefeküsznek hát a váróteremben, de Ahmed sehogyan

sem tud elaludni. Csak jóval éjfél után, mikor a pályaudvar elcsendesedik, borul végre álom a szemére.

Ahmed álmában hosszú-hosszú órákon át kanyarog a döcögő vonat a szelíd hajlatú dombok között, ahol a föld piros, mint a henna. A lankákon szőlők sorakoznak, és a völgyekben fehéren hullámzik az érett búza a szélrohamok nyomása alatt. Aztán a hegyek egészen az égig nyúlnak: ez a kabilok földje.

Mélyen lenn, vad oleanderbozót szegélyezte medrükben kis patakok csörgedeznek; a hegyoldalban parafatölgyek, mandulafenyők, szikomorfák, ciprusok erdeje zöldell; számtalan fogolymadár nyüzsög a borscserjék sűrű szövevényében; girbegurba törzsű, ezüstlevelű olajfák, terebélyes terpentinfák és szomorú cédrusok susognak a kertekben...

Az álom madara egy perc alatt átrepüli ezt az óriási darab földet a perzselő afrikai nap alatt, alig vet rá egy pillantást a felhőkből. S máris itt magasodnak a szaharai Atlasz meghasadozott, oroszlánrőt sziklái. Itt-ott a hegyvonulatok között, az oázisok smaragdzöld cseppjei körül fakó, agyagból ragasztott falvacskák húzódnak meg; nyolc-tíz házikó csupán, elzárva az egész világtól. Sziklás, szűk ösvények kötik össze őket egymással, keskeny, köves utak, ahol a pásztorok mezítelen lába megdagad az izzó mészköveken, s ahol a meredek hágókon át csak biztoslábú, megfontolt öszvérek hátán érhet céljához a vándor.

Még tovább a föld sík sztyeppé simul; az éles, durvaszálú füvek és tövises bogáncsok gyökereinek hihetetlen szívóssága tartja össze a megrepedezett földet a nap és szél együttes támadásaival szemben. És a szélhordta homokkal borított, mérhetetlen térségek közepette sósvízű sottok álnok tavai csillognak, mint valami óriási gyújtólencsék.

A földes talajt sivár homok váltja fel.

Ez már Esz'Szohra — a félelmetes Szahara.

Hullám hullámot követ rajta, akárcsak a tengeren. Mintha egy váratlan pillanatban kővé vált volna az

óceán. Ott, amerre földalatti folyók bujkálnak és vizük felbuggyan a föld felszínére, a sárga homok zöldellő kerteknek ad helyet.

De ha szél kerekedik, a homokhegyek megindulnak...

Ahmed boldog. Röpíti az álom madara...

— Meg kell mutatnom, hogy férfi, igazi férfi vagyok! Kell! Muszáj!!!

A föld megérett...

Hosszú vonatok dübörögtek végig a pályaudvaron...

NYOLCADIK FEJEZET

EMCSA BESZ-SZLAMA!

— — — — — — — — — —

— Hallom és engedelmeskedem — szólt Ali ben Szmaha.

Mély, dörgő hangja úgy zengett, mint az akáctövisektől lesántult elefántbika trombitálása, mikor megérzi a mocsár illatát és figyelmezteti erre a csordát. Az elefánt csak ennyit mond: „Ungh!" — és legyezőszerű fülei meglibbennek, hogy elhajtsák a kellemetlenkedő bögölyöket. Aztán elhallgat. Komoly és bölcs, mert száz meg egynéhány tavaszt látott már. De hatalmas elefántszívét valami ösztönös, örömteli büszkeség dagasztja, amit az önérzetes vezérbika soha senkinek el nem mondhat az egész dzsungelben, még ha óriás testének minden porcikájában érzi is azt. És Ali is olyan, mint ez a vezérelefánt, csakhogy a tövis a lelkében ül, s szemét örök sötétség borítja. Az ő sebei is fájnak, de a törvényhez híven hosszú esztendőkön át meg sem mukkant, csak most, mikor feloldották az átok alól, s a fülébe harsant a parancsszó: — Indulj!

Mozdulatlanul ül most, és arcizmainak egyetlen rándulása sem árulja el, mi megy végbe a lelkében. És mégis, lám, mégis gyorsabban szedi a lélegzetet, arcában és szája szögletében kimélyülnek a ráncok. S míg Ahmed kissé bizalmatlanul, sőt talán bizonyos sajnálkozással méregeti, Ali ben Szmaha kiégett lelkében a hamuból új élet sarjad, miként korhadt fatörzsből az új hajtás; a lassú megfontoltsághoz és az idő értéktelenségéhez szokott agya még ott matat bejáratot keresve a sötét falat körül, de aztán a gondolat betalál a tágra nyitott ajtón, akárcsak valami rég elsiratott, s most a hosszú útból végre hazaérkezett vándor.

— Sok, sok esztendeje nem láttalak — szól.

Ahmed ezt magára érti, minden fiatal ember önhitt.

— Messze földön jártam...

A világtalan elmosolyodik. Érzékeny ujjai végigtapogatják régi barátja fiának arcát.

— Ő... jól van... velünk jössz!

Aztán a szoba sarka felé fordítja arcát.

— Nézd meg a fiút, Latífa... mondd csak, lányom, ugye Ahmed ben Amma magas és izmos? — Mintha el is mosolyodott volna közben.

— Sudár termetű... erős... — szól Latífa, a többit csak úgy magában gondolja hozzá...

Amint megmozdul, hogy közelebb lépjen, bokáin megcsörrennek a rézkarikák.

— Nesze, fogd... — szól Ahmed — ...még egész kicsi voltál, mikor elmentem hazulról... — Az iszákjából elővesz két, Constantine-ben vásárolt ezüstcsatot, aminővel az asszonyok a melhafát tűzik össze a vállukon. Mindkettőt a lány kezébe nyomja. Az ezüst megcsendül. Bíbor pír önti el Latífa arcocskáját, lesüti a szemét és a tenyerén csillogó csecsebecsére pillant.

— Ő, istenem! — rebegi elfogódottan, és hangja elcsuklik.

— Ő, istenem! — utánozza Ahmed csúfondárosan, és hangjában vidámság bujkál... — Vedd el és viseld egészséggel!

Aztán a serifhez fordul:

— Igen nagy földet bejártam, sokat mesélek majd nektek a hitetlenek országairól, meg arról, milyenek a *naszrenik*...

Újhold van, a fényesen ragyogó csillagok bevilágítanak a szobába. Az öt nap óta fújdogáló khamszín végre erejét vesztette, és az oázis levegője lehűlt. Kellemesen hűvös az este. Ahmed tarisznyája tele van cigarettával, kivesz egy maréknyit, rágyújt, az öregnek is a szájába dug egyet, aztán mesél a várkastélyszerű palotákról, az úszó városokhoz hasonló hajóóriásokról, az ezernyi ezer pompásan öltözött emberről, az utcákon nyüzsgő fényes autókról, az elegáns hölgyekről, a számtalan csillár ragyogása következtében nappali fényárban úszó színházakról, a fényes parkettekről, amelyek úgy tükrözik vissza az ember mosolyát, akár a legfényesebb tükör; mesél a végtelen búzamezőkről, zúgó fenyvesekről, messzi országokról, ahol édes vízzel teli széles folyamok hömpölyögnek, egy idegen világról, amely tele van éjjel-nappal zakatoló, dübörgő gépekkel, s ahol minden talpalatnyi hely termő gabonaföld, dúsfüvű rét vagy zöldellő erdő...

— A Prófétára... — mondogatták ámuldozva apa és leánya, és hitték is, nem is, mintha valami mesét hallottak volna. Ahmed elbúcsúzott tőlük.

Fatma, az édesanyja, mécsvilág mellett üldögélt és fia hazatértét várta. A gyerekeket már elnyomta az álom a nagy várakozásban. Fatma nyakán büszkén csillogott Ahmed ajándéka, karjain csilingeltek az ezüst kösöntyűk.

Igazi berber asszony volt, aki már sohasem lesz más. Alázatosan tipegett felnőtt fia nyomában és amint ránézett az előtte haladó magas alakra, szívében fellobogott a rég letűnt napok emléke, amikor egy előtte lépkedő fehér haik árnya jelentette számára az élet legnagyobb gyönyörűségét — és erre könnyek szöktek a szemébe...

— — —

Úgy elröpült egyik nap a másik után, mint a gondolat.

Omar el'Csiklji, a fiatal, nemes mokkadem is megérkezett az Olajfák medreszéből, amint a koránt tanító tuniszi mohamedán egyetemet nevezik. Omar szíve tele van gyújtó tűzzel, és nyelvében egy angyal ereje lakozik.

— Mitől származnak ezek a kelések ennek az embernek a lábán?

— Szifilisz...

— És mitől gennyesedett ki ennek a fiúcskának a szeme?

— Trachoma...

— Hát az éhező gyerekek hasacskái mitől ilyen puffadtak?

— A rossz, mérgező hatású ivóvíztől...

— Látod, ó, Ahmed, ez a három ága annak a szörnyű korbácsnak, amelynek a csapásai alatt pusztulunk... A vérbaj észrevétlenül rágja szét a csontokat, inakat és a húst... Az idegen katonai helyőrségek ezer meg ezer embere terjeszti ezt a betegséget az egész, leigázott Maghreb területén...

Néhány száz évvel ezelőtt a spanyolok tüzes vízzel irtották és az ültetvények mocsaraiban pusztították el a dél-amerikai rézbőrűeket. Nem egészen száz esztendeje az angolszászok az őserdők mélyébe kergették Ausztrália őslakóit, hogy ott a sárgaláz végezzen velük. A zulu négereket elcipelték rabszolgaságra a texasi gyapotültetvényekre, és ott a jenkik emberekre idomított kutyákkal tépették szét őket. Távolkeleten rákényszerített ópiumháborúval béklyózták le az álomba merült kínai kolosszus tagjait, és Indiában, ahol az emberek nem élnek az álmotadó kenderrel, fehér bambuszbotokkal verik és sóadóval sanyargatják a bennszülötteket. De az izlám megtiltotta a szeszes italok élvezetét és mértékletes, józan életre int. Ezért a frengik más eszközökhöz nyúlnak, letépik a fátyolt az izlám követői asszonyainak arcáról és feldúlják a családok békességét, ami eddig bevehetetlen erősségünk volt...

És széthordták az amerikai lámák dögvészét az egész el'Aksza területén.

Gondosan megkímélik azonban a mi nagyjövedelmű főpapjainkat, akik elégedetten simogatják hájas pocakjukat és hálából viszályt szítanak az egyes törzsek között, az ellenségeskedés magvát hintik el közöttük és különféle szektákat alapítanak...

Omar elhallgatott.

Arca finom és bájos, akárcsak a kerubok arca, és a szemének fényt, ajkainak pírt kölcsönző mosoly éles, igazi orientális ellentétben áll kiejtett szavai sötét jelentőségével.

Hangja is bársonyos, mint a perzsa költőké és mesemondóké, ezért oly lágyan suttogja a gyűlölettől csepegő szavakat, mintha közben egy tündérszép leány szűzi ágya fölé akasztott virágfüzérre gondolna...

Aztán mindketten az utca életét figyelik, ahol emberek jönnek-mennek, szinte támolyogva a nagy hőségben, vagy guggolva üldögélnek a kövezeten a rongyos ponyvák alatt, amelyek árnyékot tartanak a fél utcát elfoglaló kávéházi asztalkák fölött.

— Én is jártam Lyonban — folytatja Omar, és mit sem törődik azzal, hogy hallgatója odafigyel-e vagy sem. — A fehér orvosok tudományát akartam eltanulni az egyetemen, mert az internátusban úgy mondták nekem, hogy nálunk orvosokra van a legnagyobb szükség.

Éjszakánként dolgoztam, hogy megkeressem, ami a megélhetéshez szükséges, és nappal tanulhassak. És akkoriban sok statisztikát olvastam, megismerkedtem egész sor szegénysorsú diákkal, és rájöttünk, milyen nagy tévedés rabjai vagyunk, hogy az adott társadalmi viszonyok között csak gyógyítani akarjuk éhező és mindenéből kiforgatott népünk millióit...

De... — itt lehalkította a hangját — ...érdekes adatokat tudtam meg az idegenlégióról: állományának nyolcvan százaléka Franciaország törzsökös ellenségei közül regrutálódik — és ezek a katonák mégis egy korty vacak borért meg állati ösztöneik pillanatnyi kielégülé-

séért minden áldott nap megkockáztatják, hogy harcosaink kése elnyisszantsa a torkukat...

A Szaharában élő törzsek elvakultsága, pénzsóvársága és szétdaraboltsága a franciák malmára hajtja a vizet és lehetővé teszi, hogy bennünket jármuk alatt tarthassanak, hiszen a szökött légionáriusok fejére kitűzött huszonöt frankos vérdíj egész vagyont jelent a szegény beduin számára...

Két dologra van szükségünk — szólt még halkabban, Ahmed füléhez hajolva — ...először is szilárd szövetséget teremteni az egyes törzsek között, aztán pedig fegyverszünetet rendelni el a nomád pásztorok és a szökött légionáriusok között, hogy segítsenek a hadiszökevényeknek és ne féltékenykedjenek, ha esetleg fölvétetik magukat valamelyik törzsbe...

Franciaországnak nincs elég katonája sem a németek ellen, sem mi ellenünk, szenegál zsoldosaik pedig szintén az egy igaz istent hiszik. A Sorbonne-on tanuló, Párizsban lakó annamita diákok is hasonló terveket forgatnak a fejükben. A föld megérett!...

Ahmed megrezzent. Meglepte, hogy ugyanazokat a szavakat hallja most Omar szájából is... Még mindig maga előtt látta az algíri kikötő fehér kőkockáit. Megmaradt munkásnak, aki megszokta, hogy először szemével felmérje, kitapogassa a tárgyak és dolgok anyagát, mielőtt lehajolna értük. Európában megtanították rá, hogy mindig a munka és a kenyér törvényéhez tartsa magát. Most is teljesen józanul és hűvösen gondolkodik ebben a pokoli, zibani hőségben is, itt, az emberi lakóhelyek formájára összetákolt agyagkupacok között, és egyáltalában nem imponál neki a szent Szidi Okba, mert a valóság egészen más képet mutat.

Hogyan tanult ez a nemesi származású fiatalember? Támogatták a tudós papok, támogatták a nagytudományú professzorok, sőt a papirend egészen Angliába küldte ki az egyetemre. Mit tudhat ez az életről a könyvein kívül? A medreszében mindig megvolt a kamrácskája, a falat kenyere meg az ital vize és so-

hasem éjszakázott a csupasz aszfalton a gazdagok villái előtt...

És a hosszú Ahmed mégis odaadással hallgatja el' Csiklji fiát. A lassan múló nyári napok sok hosszú óráját átüldögélik az utcákon és beszélgetnek, illetve helyesebben szólva a doktor beszél, és Ahmed hallgatja. Aztán a kis Hamzza is hozzájuk csatlakozik.

Ahmednek egész sor kérdés tolul az ajkára, szinte égeti a nyelvét: mikor lesznek a kikötőben hajók azokon kívül is, amelyek katonaságot meg ártatlan kinézésű ládácskákban lőszert szállítanak; mikor múlja felül a városok aszfaltjára kidobott munkások száma a gyárakban zakatoló gépek mellett gürcölő munkások számát; és a tüntető tömegek „Munkát, kenyeret!" kiáltása mikor rázza meg és mikor söpri el odaát a vén Európában a ragyogó üzletházak és bankpaloták hófehér barikádjait, amelyekből az egész világ összes nagyvárosaiban is csak néhány akad az éhségtől és nyomorúságtól felpuffadt proletármilliók szegényes utcáinak tengernyi sokaságával szemben?

Mit gondolsz, mikor? — gondolja magában, de mégsem nyitja meg a száját, legföljebb csak azért, hogy új cigarettát dugjon az ajkai közé.

Talán attól tart, hogy ez a diák nem értené meg, esetleg azt hihetné, hogy csak a saját gyomrának az érdekeit nézi — vagy talán attól fél... de mitől is félhetne tulajdonképpen? — Talán attól, hogy nem kapna választ?

Nevetséges! Milyen nevetséges mindez!

Minden probléma, ami eddig Ahmedet kínozta és a porba nyomta, most innen, a Szaharából nézve sokkal egyszerűbbnek és érthetőbbnek tűnik fel előtte. És Ahmed erősen gondolkozik, néha álmodozik is...

Estéit az öreg Ali házának küszöbén, majd anyjának, Fatmának, a berber asszonynak kunyhójában tölti. Gyakran még a déli nap hevében vagy a forró, fülledt éjszakában is arra ébred, hogy fázik, rázza a hideg, reszket, mint a száraz falevél. Aztán hirtelen egész tes-

tében elárad a vér, amelyet aggodalomtól elszorult szíve visszatartott.

Ilyenkor nyugtalan, keze idegesen matat az öve körül, a fegyver után nyúl, amely évezredek óta mindig ott rejlett atyái övében — de ujjai mit sem találnak, csak a forró földet érzik, amelyik éppúgy tüzel, mint az ő teste...

De még ő maga sem tud róla.

Egyik este Ahmed későn jött haza. A kis Latífát látta üldögélni Fatma oldalán. Ide menekült nagybátyjai elől, akik a sivatagból jöttek Ali ben Szmaha látogatására.

Ahmed nyomban Ali házához sietett és meglepődve állt meg a küszöbön.

Jól megtermett férfiakat látott Ali mellett, kék ruhában, vörös övvel a derekukon, magasszárú, szattyánbőr lovaglócsizmákban, bronz arcukat egész a szemükig sűrű, fekete fátyol takarja. Magas süvegük alól hosszú hajfonatok hullanak alá hatalmas vállaikra.

Tuaregek!

Az ember nyomban a telitőgyű nyájakra gondol meg Ahaggar égig érő bérceire; a meredélyeken kanyargó ösvényekre, amelyek olyan keskenyek, mint a kard éle; homokviharok sötét, nyomasztó álmai kísértik; hallani véli a végtelen sivatag urainak, a vad harcosoknak énekét...

S közben ezek a férfiak ott ülnek a kiteregetett birkabőrökön az aggastyánnal szemben, szomorú és egyben hangzatos nyelvükön csendesen beszélgetnek az esőzésekről, amelyekkel már megáldotta őket az Úr s amelyeket még őszre várnak, a nyájakról, a tejhozamokról, meg arról, hogy az idén igen kevés karaván ment át a sivatagon, sokkal kevesebb, mint máskor, s ezért nincs kereset, és a pénz olyan ritka, mint a fehér holló.

Ahmed a tűztől kissé távolabb foglal helyet, kezét keresztbe teszi az ölében és figyeli, mint rágják a vendégek a dohányt, aztán rágyújtanak hosszúszárú gipszpipáikra. Ahmed rádöbben, hogy nagyon szereti ezeket a férfiakat.

Holnap valamennyien az udvar homokján fognak térdelni.

A tevehajtó ösztökék zegzugos vonalakat rajzolnak a porba és imitt-amott a földbe szúródnak.

A kutak megváltoztak az elmúlt tíz esztendő során. Néhol bedőltek az ember nem járta utak mentén a vályogtéglával kirakott kútgödrök, másutt a khamszín temette be őket...

*

Szidi Okbából az Ued-Dzselal és az Ued-Dzsedda kiszáradt medre mentén egész Laghuatig, az algíri vasútvonal végállomásáig megmaradtak a kutak. Innen tovább a daják és az Ulád Szidi Sejk földjein keresztül Metilfáig, a Dzsof el Atfalon át a Ketua Szi Brahim kútjáig, Haszi Dzsediden és Timudin át a Haszi Uld Sza kútjáig, végül Haszi Inifektől az Erg es'Ses sivatagig vezet a kutak sora.

A kutak nagyobbrészt megsemmisültek. Az autóstrádák új utakat rajzoltak az ország földjére, amelyeket gondosan ki kell kerülni. A tuaregek tanácskoznak, fodormenta teát szürcsölgetnek, nyakukban amulett, csuklójukról szíjjal odaerősített, súlyos kés fityeg.

Az éjjelek most egész rövidek voltak, s mégis igen gyorsan teltek a napok. Előre meg kellett határozni a táborhelyeket, ahol éjszakázzanak az úton. A tevéket húszas csoportokban el kellett indítani az előre meghatározott helyre, mégpedig ötféle irányban, hogy feltűnést ne keltsenek. Az emberek egész el'Kantára vidékéről szedték össze az állatokat, különböző helyekről, hogy még a rabszolgáknak se tűnjék fel túlságosan. Aztán a hajcsárok kerülő utakon egész Tuggurtig mentek velük, ahol bővizű kutak közelében, a sziklahasadékok rejtekén alaposan megpihentették a tevéket. Ezalatt a vezérek még mindig a fodormentateás-csészék körül üldögéltek, tárgyaltak és küldöncök útján továbbították a parancsokat, amiket először közösen megbeszéltek a serif házában.

Ahmed csak késő este vetődött haza. Anyja most Ali házában főzte az ételeket a vendégek számára, volt már pénz bőviben, mint hajdanában, mikor a nagy karavánokat szervezték.

Sötét volt, mire Ahmed hazakeveredett. Latífa rég elaltatta már Fatma gyermekeit s most a küszöbön ülve várta Ahmed jöttét.

Aztán még egy órácskát üldögéltek a csillagok fényénél, míg fel nem jött a hold. Ahmed a távoli országokról s azok csodáiról mesélt. Hangja mélyén leplezetlen félelem remegett, félt ettől a francia mennyországtól, amely kidobta őt magából még mielőtt észbe kaphatott volna, mint ahogyan az autó sárhányója félrelöki az embert, ha idejében el nem ugrik az útjából. Ezért most az ő berber fantáziájában ez a paradicsom már egész más színekben tűnt fel, mint azelőtt. A fehér emberek durván és könyörtelenül félrelökték, és ha ez a csoda nem történik vele, felpuffadt holtteste már régen az öböl vizén ringatózott volna. Mint egyszerű munkás nem volt képes elkapni azt a támaszt, azt a mentő gondolatot, amelyet Omar kínált feléje. Gyakorlatlan keze nem tudta, mit kezdjen az eszmével, még mindig szédülés fogta el, ha arra gondolt, hogy most tátongó ürességfölött lógna a levegőben, ha csupán saját elképzeléseibe kapaszkodik, amelyeket csak alig néhány haladóbb szellemű diák vallott a magáénak.

És Ahmed lelkének ez a tudat alatti remegése, ez a néma csodálat az Omar hirdette eszmék iránt, ez nyitotta meg láthatatlan kézzel Latífa szívének kincseskamráját. A közös szorongásból eredő összhang — olyasvalami, mint egy sziklás szakadék fölött közösen átélt, életre-halálra menő kaland — gyújtotta fel benne a szerelem tüzét.

Ül a küszöbön, ezeregy fénnyel tündököl az éjszaka, aztán feljön a holdvilág és a sötétségből nagy halom drágaköves ékszert varázsol elő, amelyek valaha minden bizonnyal Ali Baba, a kalóz kincsesládáiban rejtőztek, — hirtelen garmadával hever körös-körül az ezüst

meg a mesébe illő, ragyogó drágakő — és Ahmed meggyújtja egy újabb mese nagy lánggal lobogó fáklyáját.

Latífa talán nem is érti a szavak jelentését, csak a csendes éjben tovaszálló hang meleg, bizsergető, izgató zenéje tűnik fel neki valahogyan ismerősnek — honnan is ismeri? Aztán eszébe jut, hogy egyszer, álmában hallotta ezt a hangot, amikor azt álmodta, hogy egy hófehér paripán érkező nemes dalia beszélt hozzá, az az ifjú, akit a sors férjül rendelt számára, hogy tisztelettel és odaadó szerelemmel szolgáljon neki...

Annak a daliának fekete gyémántból volt a szeme, és ragyogása annyira vakított, hogy Latífa kénytelen volt lesütni a szemét, amikor vele beszélt... S most — mi jut eszébe? — oldalról, titokban Ahmedre sandít. Holdfény csillog a fiú szemében.

A kislány hirtelen úgy érzi, hogy soha életében nem látott még szebb szemet... és önfeledten hallgatja az éjszaka hangját... a szerelemről susog, amely minden bizonnyal egyenesen az égből szállott le most a szívére, díszes gyaloghintóban, még a tenger habjánál is finomabb, lenge csipkefátyolba burkolózva...

S ezen az éjszakán könnytől harmatos szemmel jön rá, hogy szívében felébredt valami, ami drágább az egész földkerekség minden kincsénél.

Reggelre kelve pedig Latífa szeme mély tűzzel csillog, mint a nagy titkot rejtegető, tündöklő sötétség; ennek a titoknak rejtve kell maradnia minden élőlény előtt, mert azt csak a csend és az álom angyalai pillanthatják meg. Ezért horgasztja le Latífa bájos fejecskéjét és szempillái selymével eltakarja a repeső szívhez vezető utat, amikor Ahmed esténként hazatér és melléje telepedik a ház küszöbén.

Milyen varázslatos változás ment végbe a még csaknem gyermeksorban lévő kis Latífa szívében?

Valami érthetetlen dolog történik vele. Talán betegség lepte meg, hogy egész teste, a lelke mélyéig lázban remeg... Mi az oka, hogy barátján most számtalan olyan dolgot fedez fel, amit eddig valami eltakart előle,

és hogy gyöngének, erőtlennek érzi magát a fiú oldalán? Mi az oka, hogy szinte sírhatnékja támad, ha a fiú nem figyel rá, hogy kimondhatatlanul sóvárog a fiú keze érintése után, s ugyanakkor halálosan retteg ettől az érintéstől?

Zűrzavaros érzések tömkelege háborog benne. Milyen könnyen hatalmába keríthetné a fiú — csak a kezét kellene kinyújtania érte... ha akarná...

De Ahmed észre sem veszi.

Megmámorosodott valamitől, és sóvárgása — bizonyára mindenki ismeri ezt a sóvárgást valami szép után, amit az ember álmában látott — hangtalan zokogás. Ahmed pedig, aki egész világát megtöltötte gondolatokkal, szíve rejtekéből egyetlen, elérhetetlen, ismeretlen nőalakot emel ki és varázslatos szóval megformálja — a lányka szeme előtt, aki éppen most ismerte meg a szerelmet...

A lánynak még van annyi ereje, hogy kitámolyog. Aztán elájul.

Ilyen a kezdete a szerelemnek — amit senki sem sejt.

Aztán... az ember, aki már egyszer szembenézett a halállal, valahogyan megváltozik, más lesz — figyeljük csak meg a szülő nőket, akik egész a másvilág partjáig jutottak el és még visszatértek ide hozzánk, hogy leéljék hátralévő éveiket.

A szerelemben rejlő csodálatos anyaság árasztotta el Latífa lelkét is, és az egyszeriben, homlokegyenest megváltozott.

De valahol, félrehúzódva a teveistálló meleg, párás ködében, a lány mozdulatlanná merevedik, mint a pusztulásra ítélt hajó a sziklazátonyon. A hullámverés könnyei nem szabadítják meg a szirteken fennakadt hajót, az csak még jobban beékelődik az éles sziklák közé, míg végül eggyé lesz velük.

Ennyi a meséje ezeknek a napoknak.

A fájdalom, miként a szél és a hullám, mély barázdákat vés a hajóroncs testébe. Egymás után pattannak el a bordázatot összetartó pántok. A büszke hajó rövi-

debb-hosszabb ideig még az ég felé ágaskodik, de sorsa az időjárás szeszélyes kezében van.

Latífa a természet gyermeke, és mindent úgy érez, amint az a valóságban van, és sohasem úgy, mint azok, akiket gondolkodásuk megrontott, és az önámítás jól bevált receptje szerint önmaguknak is hazudnak...

— — — — — — — — —

A karaványvezetők már útra készen állnak, és aznap este, mihelyt besötétedik, velük együtt Ahmed is elindul.

A szürke hátastevék már dél óta nyereg alatt várnak, odakötözve a vadpálmafák törzséhez. Ugyan ki is gondolhatná, hogy nem egyszerű rifkabil pásztorok mennek rajtuk a hegyekbe, hanem csupa Beni Szmaha, néhány bajtársuk kíséretében...

Ahmed csak egy pillanatra ugrott haza, hiszen nem dől össze a világ, ha néhány percet késlekedik. Aztán visszatér a csapathoz, s addigra Latífa szeme már szárazan izzik, kisírta már minden könnyét, s inkább egészen elrejti szemét selymes pillái alatt. Nem is bírja ki tovább ebben az átkozott viskóban, mint az őrült rohan apja házához, elfulladva és kipirulva bukik be az ajtón.

Az udvaron, zárt kapuk mögött, kis csoportban állnak azok, akik búcsúznak, mert hosszú útra indulnak, ahonnan talán sohasem térnek többé vissza.

Itt van maga a nemes Szi Hadzsi Júszuf is, díszes burnuszban és tiszteletet parancsoló turbánnal a fején. Körülötte csak néhány legközelebbi szomszédja áll, vakbuzgó, igazhitű aggastyánok, akik még emlékeznek a régmúlt időkre.

Aztán itt áll a fiatal Omar el'Csiklji doktor, az iskolázott, előkelő szidi, akinek mosolya lágy, mint a marabut jósága. Mellette áll az apja, a kiismerhetetlen Muhammad M'Hammed el'Csiklji — Allah adja vissza neki a józan eszét.

Végül itt van Ahmed is, Latífa édesapjának az oldalán, kézen fogva vezetgeti az öreget ide-oda.

Feje és szeme az öreg es'serif, Ali ben Szmaha szol-

gálatára áll ezen a rettenetes úton. — Ó, kedvesem! — tör fel a boldog sóhaj Latífa kebléből. Egész úton együtt lesznek, és néha talán eszükbe jut ő is, a szegény, kis elhagyatott Latífa, talán néha mégis visszaemlékeznek rá férfigondolataik egy parányi sejtjével, ha majd ott járnak lenn, messze délen, ahol anyja és testvére aluszsza örök álmát a homoktakaró alatt...

Aztán eljött az ima ideje, mert a nap már lenyugodni készült. Maga a fennkölt marabut volt az előimádkozó, hangos szóval mondta el a szent igazság igéit. A férfiak homlokukkal a homokot érintve, rendezetlen kórusban mormolták utána az imát, és szorongás ülte meg lelküket, mert senki sem ismeri az Úr rendelését.

Végre elindult a menet az oázis pereme felé, és Latífa is ott lépdelt hátul, az útra kelő férfiak asszonyainak csoportjában.

Sötét éjszaka lett, mire a gyülekezőhelyre értek.

Latífát a láz borzongatta, amikor asszony asszony után lépett a férjéhez, anya a fiához.

Szinte aléltan a félelemtől csüngött Fatma karján, akaratlanul egészen a csapat szélére sodródott, ahol az anya utoljára ölelte meg a fiát, Ahmedet.

— Add oda neki az amulettedet — szólt Fatma hirtelen az ijedt Latífához, aztán sarkon fordult és eltávozott, a matróz fiukat kikísérő tengerész-anyák szilárd lépteivel, s vissza sem nézve. Legutóbb így kísérte el a férjét is...

Ahmed és Latífa magukra maradtak. A hold még nem jött fel, csak a pirosló égalja jelezte azt a helyet, ahol majd talán egy óra múlva felbukkan. Ezernyi csillag tündökölt szelíden az égbolton.

Latífa levette nyakáról az amulettet és hidegtől dermedt ujjakkal, izgalomtól remegő kézzel vetette át a zsinórt Ahmed hatalmas turbánján.

És amint a fiú lehajolt hozzá, aztán kissé felemelte a fejét — a lány még sohasem érezte ilyen közel magához...

Vérhullám öntötte el a testét.

Megcsókolta a fiút. A szája közepébe csókolt, és amikor a testén érezte a fiú ölelő karját, úgy maradt csüngve a fiú ajkán, mintha a vérét szívná... Aztán visszahanyatlott, és könny csillant meg sóvárgástól kiszáradt szemében.

Kétségbeesésében és félelmében szorosan összeharapott fogakkal, nehogy felkiáltson, kitépte magát a fiú karjából és elindult a Beni Szmahák asszonyainak tragikus lépteivel, akiket éppen így hagytak magukra véres harcokba induló fiaik...

— *Emcsa besz-szlama!* — kiáltotta meghatottan a marabut, s utána valamennyien.

— Eoe! Talpra, kedveseim! — kiáltott az es'serif a tevékre.

— Ó, vizek anyja!... ide... ide, Esshr!

A kelletlenül feltápászkodó nemes állatok elbődültek, aztán a tevehajtó pálcikák ösztökélésére ügetésbe kaptak.

— Emcsa besz-szlama! — induljatok békességgel!

MÁSODIK RÉSZ

A sószállító karaván

A szívem egy leányért ég,
akit a paradicsom szült.
Ha nem ismernétek az én Mirjamomat,
az egy igaz Isten e csodáját,
lefestem néktek a képét.

Az én Mirjamom — mint maga Oszmán bej,
amikor megjelenik lobogó zászlók alatt
nagy dobpergés közben
hű gumjai kíséretében.

Az én Mirjamom, mint egy nemes kanca
éli boldogan életét
arany palotában.
Szereti a pálmafák hűsét
és tiszta vízre vágyik
meg néger rabnők gondos kezére.

Az én Mirjamom — hold a csillagok közt,
mely elárulja a tolvajt.
És még valami ő — sudár pálma
a Beni-Mzab ligeteiben,
amely oly magasan hordja gyümölcsét,
hogy senki el nem érheti . . .

Az én Mirjamom egy nemes gazella,
mely tova száguld a puszta bozótján,
vadász elől menekülve, ki kölykét
lelőni akarja . . .
inkább kiteszi saját testét
halálos golyónak,
csak megmenekűljön fia.

Egy hétfői éjjel nekem
szerelmes találkát adott.
Ő, dobogott is szívem,
mikor jött selyembe burkoltan
és karjaimba vetette magát . . .
A föld kerekén a kis Mirjamnak
nem akad párja!

Mirjam drágább nekem, mint Tunisz, Algír,
drágább, mint Tlemszen, több mint Mascara,
mint fényes üzletek, kalmárok álma,
drágább, mint illatos szövetek halma,
drágább, mint büszke hajóik, amelyek
a tenger kékjét hasítva szántják
összehordani minden kincset,
melyet számunkra teremtett az Úr . . .

Mirjam becsesebb, mint ötszáz kanca,
amely egész törzs féltett vagyona,
amidőn bátor, büszke vitézit
viszik a harcba . . .

Az én Mirjamom énnekem drágább
ötszáz tevénél, borjaikkal együtt!
Többet ér ő, mint száz rab Szudánból,
akiket targik fűztek rabláncra
szolgálatukra.

Többet ér Mirjam minden nomádnál,
kik szabadon legeltetik nyájuk Arábia-szerte,
s akik boldogok és függetlenek a pusztán,

ámde a városokban uralja őket
szultáni önkény . . .

Mirjamom fejét selyem ékíti,
s alóla dúsan omlanak fürtjei
sötét hajának,
melynek illata pézsma és tuniszi ámbra.
Fogai, mint a ragyogó gyöngyök
ajka piros korall-keretében,
fénylő szemében vér tüze-lángja
perzseli arcod: sebez, mint a nyíl,
amelyet borni bennszülött íja
szívedbe röpít.
Hát még a nyála! — meg is kóstoltam —
édes, mint aszott szőlőnek cukra
s vadméhek méze,
mikor a bájos tavasz ezer virága virít.
Szép nyaka árboc gyors hajó hátán,
amely szelet gyűjt fehér vitorlába
s szántja a tengert . . .

Mint érett cseresznye a fák lombjában
piroslik ajka,
mint elefántcsont, fehér a válla,
s bordái íve, mint a kardpenge,
melyet a dzsuad ránt ki hüvelyből,
ha válla unja a puska súlyát . . .
Hány bátor harcos halt meg már érte
véres mezőkön . . .

Ő, mint szeretnék egy szép paripát,
legislegszebbet az egész világon,
hogy egyedül és felemelt fővel
lovagolhassak oldala mellett
hófehér teve drága terhének!
S pompás lovamért az irigységtől
eszét vesztené sok ifjú harcos
az egész Szaharán! . . .

Vadászni megyek ma buzgó imával
s hűn teljesítem Prófétánk parancsát.
Még ha Mekkáig zarándokolnék is,
kis Mirjamomat el nem felejtem!
Ő, Mirjamom, sötétszemű lánykám,
mindig oly szép, kedves vagy előttem,
mint ajándéka magas mennyeknek!...

KILENCEDIK FEJEZET

AZ ÉNEKLŐ SIVATAG

A hosszú Ahmed száraz tevetrágyát dobott a kialvófélben lévő, üszkös tábortűzre. Aztán letérdelt a sziklacsompók között elrejtett gödör mellé és felébresztette a Tűz atyját, — a tűz ügyelésével megbízott öreget — aki egy kicsit elbóbiskolt.

A ragyogó csillagképek özönében az idő már éjfél felé járt.

A holdvilág, amely nemrég bukkant fel a Kahel Kabalbala fűrészfogú gerince mögül, harmattal és fényfoltokkal hintette be a hammadát, a végtelen, köves pusztaságot.

Hideg volt.

A tevenyergen alvó Omar el'Csikljit felébresztette a hideg és a lefojtott tűz csípős füstje. Egy darabig Ahmed görnyedt hátára bámult és elgondolkodott a dalocska tartalma fölött, amit Ahmed félhangon dúdolgatott, hogy elűzze az éj magányát és az alvó tábor nyomasztó csendjét.

Csak aztán ült fel a derékaljul szolgáló birkabőrön.

— Békesség legyen munkádon! — szólt.

Ahmed kiegyenesítette a hátát és a tűzbe meredt; egy pici lángot figyelt, amely úgy kúszott végig egy száraz gallyacskán, mint egy sárgásvörös kígyó.

— Nemsokára felmelegíthetem az esti teát... A Próféták, milyen hideg van!...

— A hold képe kigömbölyödött.

— Pirkadat előtt a dér hófehérre festi a hammada követ egész a homokbuckákig...

Már elérték az Erg el'Kebírt és most az iniferi kutak közelében táboroztak, amelyek az Es'Ses homoksivatag határán állottak, a sivatag mérhetetlen, titokzatos medencéje fölött, amelyről máig is tartja magát a rege, hogy a közepében, ahol a déli hammada az északi homoksivataggal találkozik, egy nagy kiterjedésű *sott*, azaz sós ingovány terül el, innen szállanak fel az ördögök és a démonok a föld felszínére, hogy a sznejszi magaslatokról körültekintsenek a világon...

Közben Ahmed egy rézkannába töltötte a fodormenta-főzetet és egy véget nem érő, bánatos, monoton dalocskát dudolgatott hozzá.

— Te ismered a tuaregek ősi nyelvét, a *temahâgot*? — szakította félbe Omar.

Ahmed nem válaszolt. Kezében megállt a munka. Hallgatódzott. A távolból egy gyorsan közeledő teve patái alól szanaszét röpködő kövek csattogása hallatszott. A sziklák mögött húzódó, holdfény pásztázta szakadékban egy fekete burnusz suhant át és hangtalanul száguldott tova. Csak a nyomában hulló kavics testesítette meg ezt a látomást a holdas éjszakában.

— Ő, — jegyezte meg Ahmed, mikor a szellemlovast elnyelték a dombok — ... sólyomszárnyakon repül...

Szeme visszatükrözte a hold halvány fényfoltjait, amelyek elborították az egész hammadát, úgyhogy a köves pusztaság olyan képet nyújtott, akárcsak az ezüstpárduc foltos bundája. És Ahmed — mintha a látvány megbabonázta volna — előre hajolva, mozdulatlanul állt. Omar csodálkozva figyelte, amint komoly, nyugodt arca a sztyepp vadállatainak idegen, vérszomjas kifejezését öltötte magára. Szorosan összehúzott, vad tekintetű szeme arra késztette a fiatal mokkademet, hogy megkockáztassa a kérdést:

— Az apád beduin volt?

Mivel megint nem kapott választ, tovább próbálkozott:

— Zibanból származol?

— Úgy van, amint mondod, Omar, — szólalt meg végül Ahmed — nemcsak beduin, hanem tisztavérű tuareg vagyok!

Kezével a sziklahasadék felé mutatott, amerre a fekete burnusz eltűnt.

— A testvéreim cirkálnak a tábor körül, ó, Omar. Már hetek óta minden éjjel így őrködnek, az ember szinte csodálkozik, mikor alszanak ezek? Látod, ravaszak és éberek, mint a rókák; ott ülnek szótlanul tábortüzük mellett, alig száz lépésnyire a tábortól, az egész idő alatt, amíg a bak csillagképe a láthatár alján mutatja az utat a vándoroknak. Egyikük mindig körbe-körbe vágtat a tábor körül, sebesen, mint a kilőtt nyíl... Mikor befejezte a körútját, letelepszik a tűzhöz, de közben egy másik már a nyeregben ül és szó nélkül, parancs nélkül máris száguld ugyanazon az úton. Soha senki még utol nem érte a nyergében ülő imosag-tuareget. A rózsaszín bőrű hoggari tenyésztésű *meherik* olyanok a nyerges tevék között, mint a virágok a kerti gyom között, és soha élve nem kerülnek az ellenség kezére, amely legföljebb csak húsukat és bőrüket ejtheti zsákmányul. Soha senki nem rabolt még ki olyan karaván̈t, amely körül az ahaggari sólymok cikáznak!...

Teát töltött a csészékbe. Egy szűk hasadékból a sziklatömbök közül kikecmergett a hidegtől meggémberedett kis Hamzza, Ahmed védence, akit a hangok felébresztettek álmából. Ő is kapott egy csésze forró, édes teát. Nagy, hűséges berber szeme annyi odaadással és szeretettel csüngött Ahmed komoly arcán, mint mikor a kis kutya imádott gazdáját nézi.

A hosszú legény, akinek hízelgett Omar érdeklődése, lassan, körülményesen cigarettára gyújtott:

— Apám, Amma ben Imanan tuareg volt az azdzserek

törzséből, akik magasan a hegyek között, Mujdír fennsíkjain legeltetik nyájaikat. Egy francia golyó összeroncsolta a jobb kezét az el'Matti nevű *szebkha*, azaz sósvizű mocsár közelében. Majdnem elvérzett, félholtan vitték be In Szalahba és ott elrejtették a serif házában. Mikor felgyógyult, elvette feleségül a serif leányát és gazdálkodott a serif nyájaival. De In Szalahot elfoglalták a franciák és irtózatos hadisarcot vetettek ki az oázis lakóira, mert védeni merészelték házaikat és kertjeiket. Menthetetlenül eladósodtak ...

A százéves pálmaültetvényeket aztán árverésen elkótyavetyélték. Egy francia kereskedő vette meg — és a büszke beduin-törzs tagjai egyszerű napszámosokká váltak a tulajdon birtokukon. Nagy nyomorúság szakadt akkoriban az én atyámfiaira, és apám — Ali ben Szmaha felszólítására — felkerekedett, hogy egy karaván élére álljon, amelyik sót szállított Ahaggarba. Aztán cserekereskedést közvetített a rokonsága körében. Így lett apám később a minden évben északról Taudeni felé útba indított legnagyobb karaván társtulajdonosa, és aztán ... aztán egyszer ... ott valahol ... valamennyien elpusztultak ...

Ahmed felegyenesedett és dél felé mutatott.

Igen, pontosan így történt minden, ahogyan elmesélte; ilyen módszerekkel „civilizálták" a franciák Észak-Afrikát. A keresztények a legfondorlatosabb jogászi fogásokkal rabolták el a muzulmánoktól a sok-sok millió pálmafát meg a dúsan termő rónaságokat, amelyek évezredek óta az egész Maghrebet eltartották, aztán az így proletársorba került, éhező bennszülötteket kicsalogatták Franciaországba, gyári munkára vagy bányákba ...

— — —

Távoli puskalövés száraz csattanása törte meg az éj csöndjét, dörejének visszhangja lassan elhalt a sziklaszorosok útvesztőiben. A vadíban — a kiszáradt folyómeder alkotta, sziklás völgyben — nyugtalanság tört ki az ott pihenő tevék csoportjában.

A lövésre az egész völgyben szétszórt tábortüzek körül csatangoló kutyák üvöltözése volt a válasz, aztán a távolban sűrűn ropogni kezdtek a puskák.

— Hála Allahnak! Megjött a karaván Colomb Besarból... itt vannak a marokkóiak!

— Allah simítsa ki előttük az utat...

Mindhárman felkászálódtak, feltűzték burnuszuk szárnyát és sietős léptekkel igyekeztek a völgy fenekén, a meredek bazalt sziklafalak közt megbúvó, természetes alagutakban elrejtett tábor felé. Itt még a repülők teleobjektívjeinek mindent látó szeme sem akadhatott volna rájuk, még éles napsütésben sem.

Mire közelebb értek, a tábor emberei már kisebb-nagyobb csoportokba verődve kiabáltak:

— Itt vannak a lovasok... a lovasok!...

Sokan felpattantak lovaikra és viharként robogtak az érkező karaván elé. Az egyik barlang bejáratánál, amely fölött a Próféta zöld zászlaja lengett, előtte pedig a bejáratot eltakaró sziklatömbök között hatalmasan megrakott tábortűz lobogott, már gyülekeztek a rabszolgáktól körülvett vének.

Itt már nem volt szükség arra, hogy a méltóságot közönséges, zsákvászon rongyok alá rejtsék, mint az úton idáig, amíg a karaván az oázisokban nyüzsgő kémek és besúgók szeme előtt menetelt. Mint tarkabarka virágágyak, ősrégi, pompás szőnyegek borították a barlang előtti hatalmas térséget. Rajtuk, félkörben a tűz körül, telepedtek le a sejkek, serifek és az északnyugati vidékek képviselői, selyembe-bársonyba meg drága, fehér, vörös és topáz színű kelmékbe öltözve, őseiktől örökölt remekművű fegyverekkel oldalukon. Utolsónak a legfőbb *khabir*, a karaván főparancsnoka, Ali ben Szmaha jelent meg, akit egy rabszolga támogatott. Letelepedett az előkelőségek körében, ahol Abu Szofrának Biszkíria zibani főpapjának a fia, továbbá a ghademeszi fejedelem testvére, Ali serif, aztán a murzuki Chak nagyvezér testvére Tripoliszból, végül a tuniszi el'Zitún-medresze — az Olajfák medresze — mohamedán

egyetem professzora, szidi Muhammad ibn Hadzsi Názir üldögélt.

Omar és Ahmed átfurakodtak a harcosok tömegén, akik ünnepélyesen vezéreik háta mögött foglaltak helyet. Megcsókolták a világtalan khabír kezét. — Allah áldjon meg benneteket! — szólt hozzájuk mosolyogva az öreg, amikor a nagy zajban felismerte a hangjukat.

Az öreg ráncos, figyelmes arca elárulta, hogy valami szünet nélkül kínozza a lelkét. Omar nyomban észrevette ezt és egy sokatmondó pillantással figyelmeztette rá Ahmedet is. Egy közönséges, sószállító karaván emberemlékezet óta sem látott vendégül táborhelyén ennyi előkelőséget, és a világtalan Ali sejteni kezdte, hogy itt valami történik, aminek egyáltalán semmi köze sincs a karaván kereskedelmi feladatához. Neki pedig, mint khabírnak, joga lenne hozzá, hogy megtudja, mi rejlik a dolog mögött ...

Ahmed és Omar leültek a karavánvezető háta mögé, hogy személyesen szolgálatára állhassanak.

Közben a síkságon folyt a *fantázia,* a lovasjáték. A harcosok csoportosan rontottak egymásnak, le-lesiklottak az állatok hátáról, majd a száguldó tevék mellett rohanva futtában ugrottak fel a meherik magas nyergébe, miközben csak egyik kezüket használták, a másikkal szünet nélkül lövöldöztek. A híres biszkíriai mének felágaskodva táncoltak hátsó lábaikon, tépték-harapták képzelt ellenségeik sörényét és uraik lármás harcmodorát utánozva, olyan nyerítést, nyihogást csaptak, hogy túlharsogták a tevék gurgulázó bömbölését, a fegyvercsörgést meg a lovasok rikoltozását ...

— Allah akbar!

A fantázia végre elcsöndesedett. A lovasok serege félreállt, utat engedve a karavánnak, amely lassan ereszkedett lefelé a hegyi ösvényen és egyre közeledett. Középütt, lovasok karéjában, egy díszes zöld sátrat cipelő teve haladt.

A ghadameszi serif fia, az oszlopmagasságú és roppant erejéről híres Ali a menet üdvözlésére sietett.

A sátorvívő teve letérdelt, és a lenge függönyök zöld rejtekéből kilépett a fezi Karuin-medresze főnöke, a hajlott hátú, agg Hadzsi Abu Amra Musza, a nagy mulla, Marokkó világossága, az utolsó, akinek fénye bevilágította a muzulmán nyugatot. Egyszerű, hófehér palástot visel, szakálla is hófehér, arca mintha viaszból lenne. Miközben a fejedelem fia térdre hull és megcsókolja a muzulmánok legnagyobb élő bölcse ruhájának szegélyét, a nagynevű tudós megáldja volt diákját, olyan üdén csengő, érzéssel teli hangon, amely meghazudtolja a százéves aggastyán korát. Aztán átölelte és megcsókolta a fiút. Szeme csillogott.

— A mindenek fölött irgalmas Isten nevében...

Hát nem nyitottuk-e meg szíveteket
és nem vettük-e le rólatok az elviselhetetlen terheket?
Méltóságtokat pedig felmagasztaltuk...
A sok szenvedés után megjön a győzelem!
Igen, a szenvedés után bizton megjön
*a győzelem!...**

Az aggastyán hangja, amelyet ezernyi száj ájtatos suttogása kísért, csengve szállt a völgy felett és visszhangot vert a hammada süket kőrengetegében. Ez a hang akárcsak valami világítótorony fénye tündökölt a holdvilágos éjszakában, és mikor a reménység és győzelem zsongó kórusa elnémult, a szavak gyógyító írként ott maradtak az emberek vérében.

— Allah a tanúja, hogy igazat szóltál: igen, nagy szenvedéseink után bizton eljön a győzelem napja! — kiáltott fel a serif fia, a nagy mokkadem, és a tömeg, amelynek szíve szerint beszélt, hullámzani kezdett.

— Hamd ul Allah!

Mivel közben a karaván eleje már elérte a völgy síkját, azok, akiknek nem volt szavuk a *sauri*ban — a nagy

* A korán 94. szúrája.

tanácsban —, odasiettek, hogy az érkezőket üdvözöljék. Csak mintegy negyven felszabadított rabszolga maradt a tanács helyén, akik némán és serényen, zubogva forró kávéval kínálták végig a sauri tagjait, majd tüzes parazsat hordtak sorban és meggyújtották a dohányt a nargilékben. A rifkabil lövészek egy százada őrséggel vette körül a tanácskozás helyét, hogy a tanács tagjai hangosan és zavartalanul beszélhessenek.

A távolban tábortüzek lobogtak fel. Lárma, zaj, kiabálás, lónyerítés, szamarak bőgése és tevék rekedtes bömbölése verte föl a száraz folyómedret. A tüzek felől, amelyeken nemsokára forogni kezdtek a nyársak, víg zeneszó és ének hangzott fel. Husszein, a nagy mokkadem, Ibrahim marakesi sejk édes testvére, a marokkói karaván legfőbb vezetője letérdelt a szent aggastyán előtt és engedelmet kért, hogy a saurinak jelentést tehessen.

— Nincs több isten az egy Allahon kívül! — kiáltott fel, miközben visszatért helyére.

— Övé a dicsőség! — válaszolt rá a gyülekezet.

— Az egység rózsaolaját csepegtette az igazhivők szívébe, mert nem vezeti azokat, akik nem igaz úton járnak, és mindig tudja, mit cselekszik...

— Allah bölcs és igazságos! — felelt rá a sauri.

— A korán fényes könyvében, amelyet Allah, a kegyelmes, leküldött a mi fennkölt urunknak, Muhammadnak, a Prófétának, — adjon néki örök boldogságot és nyugodalmat — ez vagyon megírva:

*Ó, igazhitűek, ha megütköztök az ellenség tömegével, maradjatok szilárdak és gondoljatok gyakran az Istenre, hogy jó sikerrel járjatok!**

Elhallgatott. Hallgatott a gyülekezet is, és semmi jelét nem mutatta, hogy most, ebben az eredeti, töké-

* Korán, 146. szúra, 47. vers.

letesen keleti formában, igen fontos hír jutott tudomására. Tehát a hadüzenet megtörtént! Az öregek agya most meghányta-vetette a hírt, és a harcosok várták a fejleményeket. A nargilék felszálló kék füstje a magasban összekeveredett a lappangva égő tevetrágya zöldes füstjével.

— Az emberek mindössze játszadoznak ezen a világon, csak a túlvilági élet lesz majd az igazi élet — törte meg a csendet a mokkadem. Továbbra is az Írás szavaihoz kötötte magát, amiben igen nagy jártassága volt. A hallgatóság figyelme nőttön-nőtt.

— És Auszo napján, amikor a hithű muzulmánok az *aeidá*jukat fogyasztják és lemossák magukról a betegségeket a tenger jótevő habjaiban, megüzentük a tuaregek tiniri törzsének, hogy tartsa magát Isten rendeléséhez ... Rakhthag ben Tiniri, a nemes sejk, aki mindenben méltó dicső vezéri hírnevéhez egy olyan törzsben, amelyet igazgyöngynek tartanak a Próféta követői között, hírnöke útján így válaszolt: „Legyen áldott Allah, a legbölcsebb, a teremtő! A pusztaságot borító égbolt magas színe előtt felesküszöm az egyedülvaló Isten szolgálatára, akin kívül sem nekünk, sem nektek nincs más istenünk: Hallottuk és engedelmeskedünk!"

A sauri tagjai közül azok, akik jártasak voltak az *el' lougha* nyelvben, azaz a korán nyelvezetében és kiismerték magukat a mokkademek rejtélyesen burkolt stílusában, megértették, hogy az Isten rendelésére való hivatkozás felszólítást jelent a harcra a hitetlenek s azok szövetségesei ellen; a túlvilági életről szóló tanítás pedig lázadásra buzdítja a törzs valamennyi tagját. A felhívást a tinirik az ősrégi, hagyományos igékkel vették tudomásul, — „hallom és engedelmeskedem" — amelyeket az alattvalók használtak uralkodóikkal szemben.

S a fejedelem fia beszélt, fáradhatatlanul, sok-sok óra hosszat, a maga sajátos, bonyolult, virágos stílusában.[8] Miről szólt a beszámolója?

Marokkó keleti határai mentén, Colomb Besarból egy ősrégi karaván út vezet dél felé. Marokkóból indul ki és

Timbuktútól nyugatra nagy ívben a Niger folyónál végződik. Vonala mindenütt az Erg — a Nagy Sivatag — szélén, a sottok, a nagy sós tavak mentén húzódik; és megkerülve az Erg es'Ses felmérhetetlen kiterjedésű víztelen térségeit és Ahaggart, a Dzsof sivatag felé tart. Ezt az utat telehintették katonai erődítményekkel, és éppúgy állandó ellenőrzés alatt tartják, mint bármely más nemzetközi autóutat.

A rengeteg sósvizű tó, mocsár és ingovány ellenére az egész Észak-Afrika mérhetetlen területén csak két sólelőhely akad, mert a sottok vize keserű. Ezért a só Afrikában már évezredek óta fehér aranynak számít. Az afrikai törzsek rendszerint sóra cserélik be egész termésüket és minden árujukat. Évről évre gyakran sok ezer főből álló karaván indul északról és délről a Timbuktú melletti Taudenibe, valamint Bilmába, amely a tripoliszi Murzuktól messze, délre fekszik.

Az északról Taudenibe tartó karaván Timbuktúba érve egyesül a délről jövő karavánnal, hogy együtt hatoljanak át a víztelen, roppant nagy kiterjedésű Dzsof-sivatagon. Taudeniben van egész Észak-Afrika egyetlen kősó-bányája. A lepárolás útján nyert bilmai só pedig ellátja az egész tripoliszi körzetet, valamint a Szahara keleti részét, mélyen le a déli területekig.

A sószállító karaván nem ritkán tízezer tevéből is áll, hogy elszállíthassa Taudeni egész évi sókitermelését. Taudenibe rendszerint élelmiszereket és ipari cikkeket visz magával. A francia hatóságok ebben az időben már évek óta felhívást intéznek az összes törzsekhez és az oázisok népéhez, hogy minden éplábú tevéjüket bocsássák a karaván rendelkezésére. Az állatok kölcsöndíját sóban fizetik.

Az évek folyamán szükségszerűen kiépült a spekuláció is. A kereskedők rábízzák áruikat a karaván ra és az áruk ellenértéke fejében százalékot kötnek ki maguknak a hozott sóból. Így alakult ki a sószállító karaván használnának hagyományos felosztási módja: a tevék tulajdonosai az állatok használati díja fejében egy ötödöt kap-

nak, s azonkívül készpénzben is bizonyos összeget minden teve után. A kalmárok, akik a csereárukat adják, három ötödre tartanak igényt, s végül az állam teljes egy ötödöt vesz el a nyereségből azon a címen, hogy gondoskodik a karaván védelméről.

Azáltal, hogy védnökséget vállalt ezen árucsere fölött, Franciaország ténylegesen ellenőrzés alatt tartja a Szaharán átfutó egész kereskedelmet, törzsről törzsre szabályozhatja az áruértékek forgalmát, és kizárhatja a kereskedelemből a renitenskedőket.

Száz évvel ezelőtt, az akkori bizonytalanság napjaiban, a terepet jól ismerő karavánvezetők felfedeztek egy utat, amely adottságainál fogva kicsúszott az állami ellenőrzés alól; északról ugyanis határtalan vakmerőséggel egyenes vonalban egész Taudeniig átszelte a járhatatlan Erg es'Ses legaszályosabb, örökké változó homoktengerét és az óriási kiterjedésű Halál sottját. Ez az út csak fele akkora hosszú, mint a másik, és eredete azokba az időkbe nyúlik vissza, amikor a rabszolgakereskedők karavánjai vonultak át erre, hogy ne kelljen váltságdíjat fizetniük az útbaeső törzseknek, s rejtve maradjanak a rablóbandák és a hatóságok szeme elől.

Az út titka rendesen egyetlen család birtokában volt s apáról fiúra öröklődött. El'Akszában számos pompás palota épült fel a fekete emberhússal folytatott kereskedelem hasznából.

A Szmaha nemzetség volt az út titkának utolsó őrzője, aztán a Szmaha család is elpusztult a távoli sós mocsarakban, és így egyedül Ali maradt meg.

Az utolsó karavánúttal, amely oly végzetessé vált a benne részesedő kereskedők számára s amelyben az út egyetlen ismerője is elvesztette szeme világát, ez az utolsó, szabad szaharai út teljesen lezárult, mintha maga a gondviselés zárta volna le.

Tíz esztendő telt el.

Eljött az ideje, hogy valamennyi nemzet szabad legyen és hitének előírásai szerint meg saját törvényei alapján élje a maga szabad életét. Mint Husszein mok-

kadem, a fezi Karuin-egyetem professzora mondotta, ez az idő elérkezett.

— — —

Minden sószállító karaván biztonságáról bennszülött tuaregekből toborzott kíséret és francia gyarmati katonaság gondoskodik. Mi értelme lett volna, hogy az Erg es'Sesen és a Halál sottján át vezető út titkát eláruljják egy hitetlennek? Az út elveszett volna számukra. El' Szenúszi sejk, a mai izlám világ Loyolája, akinek a pánizlám eszmék terjesztésére rendelkezésére áll minden mohamedán iskola, minden szószék és minden igazhivő muzulmán szív, tervében számol a francia katonasággal is: elrendeli a tiniri törzsnek, hogy lázadjon föl. A törzs lerombol néhány francia erődöt, aztán az Erg es'Sesbe menekül. Visszavonulása közben állatbőrökkel befedi és homokkal betemeti a kutakat: az üldöző francia csapatoknak víz híján vissza kell fordulniuk. A bennszülött törzs kihasználja terepismeretét, mindenütt az Erg szélén észak felé nyomul, és a parancs szerint a sós tavak övezetében bukkan fel újra, ugyanabban az időben, amikor a karaván csak háromszáz kilométerrel északabbra, Timuniban táborozik.

A karaván francia katonai parancsnoka utasítást kap, siessen a veszélyeztetett erődök helyőrségei segítségére. A karaván őrizetére csak a tuaregek maradnak visszza, a szenegál katonaság elvonul, és így a felkelők egyszerű számítás alapján elérték céljukat: a karaván elhagyja táborhelyét, letér a karavánútról dél felé a hammadába, és eltűnik az ezernyi vadíban és rejtett szurdokban, meg a sziklatömbök útvesztőjében. A repülőgépek ugyancsak részt vesznek a messze délen folytatott csatározásokban, s mire onnan visszaérnek, már bottal üthetik a karaván nyomát. A franciák zsoldjában álló, örökké és mindenütt szimatoló kémeket a tuaregek körülfogják s művészi módon elteszik láb alól.

— Allah kedvét találta abban, hogy elszólítsa őket az árnyékvilágból — mondja erre nyugodtan a mokkadem. Száz meg száz berber követi a karaván és csoporton-

ként váltja egymást, hogy eltüntessék a karaván nyomait.

Szerencsére a karaván tevéi csak kettesével haladhattak a keskeny, hegyi ösvényen. A berberek roppant fáradsággal és gondossággal minden egyes követ megforgatnak ezen az úton; a francia titkos szolgálat ügynökeinek holttesteit összeszedik és eltüntetik a szakadékok mélyén. A karaván nem hagy maga után ganéjt a pusztaságban, mert a tevetrágya a sivatag legnemesebb tüzelőanyaga.

Egy heti járásnyira a karaván előtt a délvidéki tuaregek, az auelimmidéanok egy *harkach*ja, azaz százada nyargal: nappali rejtekhelyeket keresnek a karaván számára a déli irányban húzódó számtalan vadi és sziklás hegyoldal barlangjaiban. A karaván nappal alszik, éjjelenként pedig, egész napkeltéig, menetel. Ilyen módon egyszerűen eltűnik a föld színéről. A francia felmentő csapatok parancsnoka ugyan betört az egyik sziklás völgybe, de kénytelen volt visszavonulni, mert a tiniri törzs harcosai egy szálig lelövöldözték az előőrsöket, s a parancsnok jobbnak látta, ha bevárja a felderítő repülőraj megérkezését.

Lényegében ez volt a mokkadem jelentésének tartalma. A karaván látszólag sóért ment. Ali ben Szmahát kínozta a gondolat, miért kellett ezért egy egész törzset feláldozni, és a gazdag kereskedők sem tudták mire vélni a vezetők nyugodtságát és a karaván furcsa előkészületeit.

Mindazok azonban, akik teljesen megértették a mór mokkadem ügyesen burkolt szavait, ismerték már a lényeget is s helyeslőleg bólogattak, mikor az előadó befejezte beszédét.

— Allah védőszárnyai alatt vagyunk! — kiáltották. — Allah sugalmazta a tiniriknek a lázadás gondolatát, hogy megvédje fátyolát a hitetlenek szeme elől!

Késő éjszaka lett, mire a fáradság lezárta szemüket...

— — —

A karaván tábort ütött. Mivel a maguk mögött hagyott utat állandóan őriztették, hogy idejében értesülhessenek az esetleges üldözésről, most, egy heti éjszakai menetelés után végre rendes tábortüzeket gyújthattak.

Körös-körül zsongott a berber törzsek tarka sokasága, akik hamuban sütötték s azonmód, forrón fogyasztották el kovásztalan, lepényszerű kenyerüket. Csíkos *uszer*ekbe öltözött tripoliszi nők főzték az ízletes kusz-kuszt; mellettük kevésbeszédű *kuluglij* kereskedők üldögéltek egy-egy csésze forró fodormenta tea fölött és nyugodtan szívták nargiléjüket.

A vándorláshoz szokott, nomád határszéli lakók, az *ahl ad-dir*ek megfontoltan ütötték fel *kharbis*nak nevezett, gyapjúból készült nemezsátraikat, és így a vadíban rövidesen egy hatalmas *duar*, kisebb-nagyobb, különféle színű sátrakból álló falu épült, ahol a zennuriak, dukhalok, sleuk és zibaniak réz üstökben sütötték köleskásapogácsáikat, és kékinges asszonyaik altatgatták számtalan porontyukat, szenvedélyes szerelmeik gyümölcsét.

Kissé távolabb, a barlangokkal teli hegyoldalon, a közös tűzhelyeknél összejöttek a hófehér, csuklyával ellátott *dzsalabá*ba öltözött, rátarti *fazik*, azaz Fez környéki arabok; a fölényes, semmivel sem törődő *tunszik*, vagyis tunisziak; kereskedők a *szúk el'harrará*ból, a selyemszövők utcájából; a becsületességükről híres, gazdag *gadameszik* Gadamból; a vahabiták szektájához tartozó s a négerek divatja szerint ruházkodó, barna bőrű *dzsarabok*; a magányos *mozabiták*, távoli, elhagyatott oázisok lakói, akik, nyakukban az elmaradhatatlan *khetabá*nak nevezett talizmánokkal és övükben a *kumia* nevű kétélű késsel figyelmesen hallgatják *anafahá*juk, azaz mesemondójuk beszédét; algíri kabilok, akik a bánatosan zengő darbuka hangjai mellett végtelen hosszú dalokba öntik lelkük sóvárgását paratölgy-erdeik után; aztán a rifkabilok, akik sohasem válnak meg fegyvereiktől, még most sem, amikor az *uled naill* nomád törzsből

származó, szép, tizenkétéves, selyemruhás táncosnők dobpergés és a *szokra* nevű klarinét rikoltozó kísérete mellett egy-egy ezüstpénzért fátyol nélkül eljárják előttük a híres hastáncot, az éleshangú, *sebabá*nak nevezett, fuvolával kísért kendő-táncot vagy a nevezetes kard-táncot, amelyhez a *szfeff* nevű kürt szolgáltatja a zenét, ez a trombita a régi rómaiak „tibia simplex" nevű hangszerére emlékeztet, s állítólag harcvágyat és erőt önt hallgatóinak szívébe.

Akadnak itt emberek a tengerparti Oranból, akik Szi Abd el'Kader el'Dzsilanit, a szentéletű bölcset tisztelik, aztán arabok a tőlük délre lakó törzsekből, akik megvetik a muzulmánokat és mindenféle misztikumot vegyítenek bele izlám vallásukba. Ezeket állítólag Amer ben Szliman, a renegát zsidó csábította a buja, érzéki vallási szertartások végzésére. Ezért a táborban csatangoló mindenféle jósnők, énekesnők és táncosnők között igen sokan a furcsa, csodatevő talizmánokat gyártó *mlaina* és *ghnata* törzsekből származnak. Vannak itt sudár, izmos termetű négerek Born vidékéről, akiknek ősei valaha elefántcsontot szállítottak az északi vidékekre s aztán ott is ragadtak az igazhivők földjén; végül satnyább növésű, lapos orrú és igen kíváncsi természetű szudániak, akik szenvedélyes érdeklődéssel figyelnek egy skorpió-nyelő dervist, amint éppen „vacsorázik".

A háttérben pedig a sok ezer főnyi, bóbiskoló vagy kérődző tevecsordák mellett a *suáji* pásztorok és a *rau* parasztok, akik kurtanyelű, hosszú, bőrből font ostorukkal a kezükben legeltetik a juhaikat, elérzékenyülve hallgatják a *haoufit*, a tlemszeni lányok kedvenc dalát, amelyet a kéthúrú *kbeba* hegedű és a *terar*nak vagy *bendir*nek nevezett csörgős dobok kísérete mellett énekel Aisa, Fatma, Baraka és Kadra ...

Dermesztően hűvös a holdvilágos, ezüstös éjszaka, dérré változtatja a hammada napégett köveiből előcsalogatott harmatot. A kerekképű hold szinte hívja, csábítja a kóbor rablóbandákat, hogy menjenek ki az utakra nyájakat rabolni ... Egyben nyugtalanságot önt

a nomádok forró vérrel lüktető ereibe, akiknek kékre festett szemhéjait sokáig kerüli az álom...

Csak az asszonyok térnek nyugovóra, és velük dalaik is. Egymás után hal el a hangszerek zokogása. A völgy fölött kiterjeszti szárnyát a tündöklő éjszaka, és a tüzek is, amelyek még egyáltalában égnek, bágyadtan, szinte félálomban pattognak...

Lent, délről, szél kerekedik.

A közeli homokdombokról a szélsodorta homokszemek halk, finom zizegése erősödik, zengő hálót sző az alvó völgy felett.

A sivatag éneke ez!

Hangja határtalan, egyedül áll időben és térben, megüli az álmodó harcosok vad lelkét és szorongással, az elhagyatottság érzetével és rettegéssel tölti el az embereket.

Áldott legyen Allah, mozgó homok ura,
s ezüstös kastélya — a dicső Szahara...

— Al hamdu lillah... — felel rá a hammada.

Jól eszetekbe véssétek: Allah vizet küld az égből és visszaadja életét a földnek,
mely vala, mint a halott...

— Akiknek fülük van, hallják! Nagy igazság rejlik ebben!

Mit gondoltok, ha megjő a reggel,
s kiszáradt kutatok,
ki ád tiszta forrásvizet néktek?

— Al hamdu lillah!

Mihez hasonló a földi lét?
Mint égből küldött víz, nem olyan-é?
Magába szívja azt a föld növényzete,

mely majdan, ha elvirágzik,
száraz kóróvá változik,
mit tovaröpít a puszta szele?

— És Allah hatalma nagy mindenek felett!...

Így énekel a sivatag.

Valamennyien figyelik a szavát...

Az Úr hangját hallják benne. Ki rettegéssel, ki szeretettel, ki iszonyattal. Az ég és föld feneketlen mélységei között.

A sivatag dalol...

Csak a tuaregek üldögélnek szótlanul tüzeik mellett, kétszáz lépésnyire a tábor utolsó sátraitól, egy keskeny homoksáv puha szőnyegén, amely mintha leharapott volna egy darabot a hammadából. Végtelen egykedvűséggel gubbasztanak ott, mintha ők maguk hangolnák a sivatag lantját, ügyet sem vetnek környezetükre. Arcukat fátyol fedi, józanok és éberek, megátalkodott, konok harcosok, akiknek ajkáról sohasem röppen szó a legmagasabb trón Urához...

Csak a tuaregek vad lelkét nem hozza izgalomba hazájuk, a sivatag éneke...

Nyugodtan rágcsálják néhány datolyából álló szerény vacsorájukat, aztán egyik a másik után felkel, kirántja a homokba leszúrt hosszú kopját, szótlanul felül a rózsásbőrű meherire és repül, mint a sólyom: csendben, mint a halál szürke árnya, benyargal sok-sok mérföldet nagy körben a tábor körül...

Fegyverük acéljából szívdermesztő hideg, szemükből izzó tűz árad...

Csillagok özönében leszáll az éj.

A tuaregek őrködnek az alvó tábor felett.

A Szahara pedig énekel...

TIZEDIK FEJEZET

A SZAHARA

Öt óra telt el napkelte óta.

A karaván mint végtelen szalag kígyózik a homokdombok süppedő gerincén. Már régen kilépett a völgy kobaltkék árnyából, s most eltűnik dél felé, a szemhatár fehéren izzó mélyében. Mintha az egész menet csak káprázat lenne, körvonalai reszketnek és bizonytalanok akárcsak valami látomásé.

Kora reggel, amikor a nappali csillag még lenge árnyak uszályát vonszolta maga után a földön, a tevék egyenletes léptei ütemére imbolygó, piros szőnyegekkel lefüggönyzött női sátrakból üdítő forrásként vidám nótaszó hangzott, és víg nevetésben bugyborékolt a jókedv, ami bizakodást tölt emberbe és állatba egyaránt.

De mindezt már rég fölitta a homok...

A tevék — amelyeket senki sem nógat — szomorúan lépkednek, fejüket magasra tartják, nyakuk alsó részét messze előre nyújtják — olyanok, mint végtelen messzeségek hieroglífái. Egy aprótermetű beduin, bozontos, vörös szőrzettel benőtt arccal, sűrűn pislog az erős fénytől elvakított szemével. Szatírfeje jobbra-balra billen a lustán ballagó teve lépteinek ütemére, amely nehézkesen húzza a lábait és nagyokat nyög terhe alatt.

Vigyor torzítja el a hajcsár ábrázatát. Egy vad, trágár dalt köp a szemkápráztató, izzó messzeség arcába, egy bujaságtól csepegő dalt, és énekel, mint a megszállott, a bandukoló jószág monoton lépteire.

A karaván felett a testi ösztönök szavai lebegnek, amelyeket sohasem érintett illem vagy erkölcs csiszolóköve, felkorbácsolják az emberek vérét, felizgatják petyhüdt izmaikat, felébresztik a lelkeket, s a hajcsárok kiszáradt szája felfrissül. Kéjesen, csámcsogva veszik át a bódító ritmust, ingatják a fejüket, nagyokat rö-

högnek borzas szakállukba, egymást buzdítják a dalra. Egy szőke, berber óriásnak, aki közvetlenül az énekes mellett haladt, fülig szaladt a szája a vigyorgástól, teleszívta vadkan-pofáját a forró levegővel és iázva elbődült, mint a szamár. A könnye is kicsordult gyönyörűségében.

Válaszképpen száz meg száz torok kezdett kórusban röfögni, a többiek pedig hangos rikoltásokkal és boldog, elégedett böfögéssel kísérték a trágár dalocska hangjait és a combjaikat paskolták gyönyörűségükben.

A buja, érzéki dal belopódzik a tevék hátán ringó asszonysátrak fülledt árnyékába. Szemérmetlen szavai befurakoznak a nomád asszonyok visszafojtott nőiségébe, felborzolva idegeiket és gerjedelmeket keltve bennük.

És az ezernyi ezer, embereket vagy málhákat cipelő teve egyszerre könnyebben lépked, lám, még az égbolt nyomasztó súlya is elviselhetőbb, félrecsúszott, mint a terhek felcsatolására szolgáló nyereg, ha megoldódik a heveder. A tevék puha szája, amely elcsendesedett a fárasztó menetelésben, most újra megtelik nyállal, elégedetten gurguláznak, és az emberek, akiknek élete az állatok kitartásán múlik, versenyt bömbölnek és iáznak velük meg a hosszú fülüket hegyező nőstényszamarakkal, becézgetik, simogatják az állatokat, mesélnek nekik üdezöld legelőkről, zsenge gabonaföldekről meg vízzel teli kutakról, és saját szavaiktól megmámorosodva szikrákat csiholnak a jóllakottság és pihenés régmúlt napjait idéző, porlepte emlékek kovájából...

— Ó, vizek anyja! — énekli egy kejruáni hajcsár derék vízhordó állatának, amelynek még teli tömlők nyomják a hátát. Meleg ez a víz és poshadt, mégis oly drága neki, mint a tulajdon vére.

— Ó, vizek anyja! Tőgyed oly gyönyörűséges, mint lányaim keble! Oldalaidon gazdagon dagadozik a háj, még Aszí, házam úrnője is megirigyelhetné tőled! Kék szemed álmaim öröme, míg alszom, és a te pompás tested melegít!

Az állat megelégedetten mormog, a hajcsár pedig tovább beszélget vele, olyan szépen és gyöngéden, ahogyan emberrel talán sohasem beszélne.

Azon a napon egy hónapi járásnyira előttük és húsz napi járóföldre mögöttük egyetlen csepp víz sem akadt az egész sivatagban...

— — —

A déli, izzóan fehér égbolton, a sehol meg nem szakadó láthatár szélén megjelent Szaráb, az ördög fia, a csalóka délibáb, a tündérképek tündérképe...

A dal elnémult, szavai elhaltak a kicserepesedett, vérző ajkakon.

A férfiak illatos gyantagolyócskákból készült rózsafüzéreik után nyúltak, mélyen hajbókolva hányták magukra az igazhitűek jelét, suttogták a Legfőbb bíró nevét.

És szemüket le nem bírták venni a szemhatár alján zöldellő kertekről, a folyómedrekben csillogó habokról; míg a tevék, amelyeket megszálltak a nyugtalanság szellemei, bódultan bömböltek, nyakukat nyújtogatták és a beléjük bújt dzsinnek ösztönzésére egymás farkát vagy szájkosarait tépték, amint hosszú sorban egymáshoz kötözve haladtak.

Az emberek leugráltak magas fanyergükből, ütötték-verték a dühösen horkoló tevéket, amelyek mindenáron igyekeztek ledobni terhüket és odanyargalni a közeli vízhez, s közben nagy, sárga lapátfogaikkal mérgesen kapdostak uraik ruhája után. A hajcsárok csitítgatták őket, énekeltek nekik, ahogyan a beteg gyermekeknek szoktak, bár az ő szemük is tele volt könnyel.

A zűrzavar nőttön-nőtt, mert a fata morgana a csillogó káprázat távolából egyre jobban közeledett, míg látszólag megtelepedett egy közeli homokhegy gerincén, ahol mind élesebb körvonalakat öltött, olyannyira, hogy tisztán ki lehetett venni az oázist, a kerteket, a dzsamikat, vagyis templomokat a hozzájuk tartozó karcsú minaretekkel... A karaván rendezett sorai meginogtak, megbomlottak, mire a tuaregek mélyhan-

gú, riasztó füttyjele odaszólította a hátvédekül szolgáló őrségeket is, és az imosagok végigszáguldottak a barmok végeláthatatlan sora mellett, kopjájuk nyelével vagy ostoraikkal püfölve a hipnotizált állatokat és embereket egyaránt, miközben mély torokhangon ordították: — Eoá! . . . Eoá! . . . Előre! Előre! — Nyerges tevéikről, a nemes meherikről szakadt a fehér tajték, de azért úgy táncoltak, mint a struccok a Dzsof sivatagban . . .

A dzsinnek még egyszer felmutatták varázslatuk tükrét.

Szaráb hirtelen felcsillant és megremegett . . . szétfolyt . . . eltűnt . . .

De a rettenetes es'Ses sivatag többi szelleme ott maradt, ott settenkedett a karaván nyomában, s az állatok egyre nyugtalankodtak, az emberek pedig meggyötört, aggódó arccal, letörten jártak-keltek, mert a halál tükre sohasem jelenik meg egyedül egy karaván előtt, nyomdokaiban végzetszerűen ott jár a baj és szerencsétlenség.

Hiába gyújtott rá a rőtszakállú beduin egy új nótára, hiába óbégatott az óriástermetű berber, hiába bőgtek és böfögtek a többiek is a menet ütemére. A maró vidámság úgy folyt ki a félelem sebnyílásán, mint a vér az átvágott ütőérből . . . Meddő, szomjas sóvárgás és félelem lebegett a lassan baktató karaván fölött . . .

Az elöl haladó vezetők — akik a nap járásából olvasták ki a jeltelen, ember nem járta út irányát, és a homokbuckákat redőző, szélvágta barázdából meg a hosszan vagy meredeken vetődő árnyékból határozták meg a kelet-nyugat irányt — messze a karaván előtt csoportba verődtek és megállították kipróbált, nyugodt állataikat. A végtelen homokhegyek vonulata itt számos alacsonyabb, ezeken a vidékeken mindig észak-déli irányban húzódó homokbuckák sorává hullott szét, és a tapasztalt, sasszemű vezetők sokáig fürkészték a párhuzamosan haladó barázdák titkos írását, amivel tele volt róva minden domboldal és völgy, míg a dombok

gerincét simára egyengette a csúcsok körül lengedező, könnyű szellő.

Amint így álldogáltak és fojtott hangon tanakodtak, hol üssenek tábort éjszakára, megpillantották Uld Biszkát, aki harcosai kis csapatával már egy órával ezelőtt messze előrelovagolt, hogy az utat kikémlelje. Most egy homokdomb tetején állt és integetett a vezetőknek, jöjjenek közelebb.

A vezetők tevehajtó botjaikkal a hedzsimek füle közé vágtak és sietve hozzá nyargaltak. De alig értek fel a dombtetőre, amely meredeken lejtett a völgy felé, a nemes állatok nyugtalankodni kezdtek és megálltak.

Lenn, a délutáni árnyékban, tengernyi napfehérítette emberi és állati csont hevert...

— Számum — jegyezte meg a tuareg tárgyilagosan.

Néhány évvel ezelőtt hatalmas homokhegyet tornyozott fel itt a számum három, tövénél simára csiszolt, óriási gránit-sziklatömb körül, amelyek védelmében emberek táboroztak. Alig egy óráig tartó orkán emelte ezt a síremléket az ottrekedt emberek és állatok tetemei fölé. Évek múltán egy másik szélvihar korbácsa alatt a futóhomok újból fölkerekedett s kissé távolabb talált magának őrhelyet, azon a dombon, ahonnan most a vezetők letekintettek. A dögkeselyűk egész nemzedékei nőttek fel az újból napfényre került holttesteken, és mikor az utolsó darab hús is eltűnt a csontokról, a madársereg szárnyra kelt, mind magasabbra emelkedett, hogy onnan, a mérhetetlen azúrkék magasságból lesse, mikor és hol nyílnak meg a sok-sok millió tonnányi homokréteg alatt elrejtett új sírok...

Ali, a világtalan khabir, leghívebb emberei kíséretében a tanakodó csoporthoz léptetett fehér tevéjén. Elmagyarázták neki mindazt, amit nem láthatott.

Az aggastyán fehér hártyával bevont szemét elborította a könny. Nem is titkolta ezt.

— Nincs más isten az egy igaz Istenen kívül, aki életnek és halálnak megteremtője, aki mindnyájunk ura s egyben őseinknek ura!... A boldogok világossága

mutassa meg itt pihenő elődeinknek a paradicsomba vezető utat, és csupa jócselekedet legyen a jobbjukban, ha majd félrehúzzák előttük a mennyek kárpitját!

— Allah irgalmas!

Egy szót sem szólt többet. Ahmed segítségével leszállt a tevéről és amikor már a szilárd földön állt, a vezetőkhöz fordult: írják le neki a vidéket, a dombok alakját és az árnyék hosszát. Jobb kezével lengő, fehér szakállát fésülgette, és keze nem remegett, amikor meghallotta a választ.

— Kövessétek a déli irányú lankát egész odáig, ahonnan a Kőasztal tekint le a völgybe. Valamivel lejjebb egykor legelő volt. Ott üssetek tábort ma éjjelre is! — Ezzel megfordult és Omar segítségével gyalogosan a karaván felé indult.

Amikor kissé távolabb értek, megfordult, mintha látna:

— Ott lenn fekszenek a Szmaha nemzetség legkiválóbbjai, — szólt, mintha magában beszélne — ott fekszik apám és nagyapám...

Keze megérintette a szívét, száját és homlokát. Valami felderengett örök sötétségében. Valami átjárta az egész testét. Aztán már csak ennyit mondott:

— Az ő poraik bizonyossággal szolgálnak, hogy a helyes úton haladunk. Egyébként Allah kezében vagyunk, s Ő már meghatározta, mikor kell megérkeznünk az Ő színe elé...

A hangja valahogy idegenül csengett, ő maga is megérezte ezt és elcsodálkozott. Valami visszatért a lelkébe, mint éltető nedű; a régi dac, abból az időből, amikor az Örökkévalóval csatázott meg az elemekkel, ezerféle akadállyal, éhséggel és szomjúsággal.

— Allah legyen hozzánk könyörületes!

— — —

Amikor az élők karaván tábort ütött, nem is sejtette, hogy a közeli völgyben a halottak karaván fekszik.

Az esti imádság után *harmattan* — keleti szél —

kerekedett. A környező homokdombok tetején figyelő tuaregek sokáig vizsgálgatták az esthajnal vöröses színét, aztán zárt alakzatban leügettek a völgybe, hogy tanácskozzanak, majd gondosan újra visszatértek őrhelyükre. Amikor a nap a láthatár alá bukott, a harmattan ereje fokozódott. A levegő a tábor fölött megtelt vadul keringő homokszemecskékkel. Megnehezítették a lélegzést. Elvakították a vándorokat. Kesernyés, a fogak alatt csikorgó sárral töltötték meg az emberek száját. És mikor a hirtelen beállott éjszakai sötétségben a szél ereje még jobban megnövekedett, az emberek sietve bekötözték a sátrak ajtónyílását és gondosan betömtek minden legkisebb rést is. A mikroszkopikus nagyságú homokszemcsék még a ruhájuk alá is beférkőztek és marták a testüket. Bőrük úgy viszketett, mintha csalánköteggel verték volna végig. A hermetikusan elzárt sátrakban fullasztó hőség uralkodott, a fülledt levegő ólomsúllyal nehezedett a tüdőre.

A beszéd valóságos kínokat okozott. Csend ülte meg a tájat, a mély, feneketlen sötétségben csak a szélkavarta milliárdnyi homokszem süvített és zokogott magas, szívtépően panaszos hangon. Csupán onnan, ahol a megriadt tevék összebújva szorongtak és fejüket a homokbarázdákba dugták, hallatszott valami halk morgás, amelyet néha egy-egy horkantás vagy nyögés szakított félbe.

A kínok egyre kibírhatatlanabbakká váltak.

Álomra már senki sem gondolt. A nők sátrából itt is, ott is gyermeksírás hallatszott és belehasított a szélvihar vijjogásába.

A világtalan khabir tágas sátra mellett álló kis, kerek sátor fenekén egy csomóban feküdt Ahmed, Omar és a kis Hamzza, a fekete bőrű felszabadított rabszolgával, Mmneával együtt. Összeszedtek minden állatbőrt és prémet, hogy eltömítsék a vászonfalakat, amelyeket a bejáratnál kívülről már lassan elborított a szélhordta homok. Megnedvesítették az arcfátylakat és a szájuk elé kötötték, mégis egyre köhögtek és köpték a homo-

kot. Véres szemük égett és fájt a szemizmok túlerőltetésétől.

A gyötrelmek minden perce valóságos örökkévalóságnak tetszett a két óra hosszat tartó orkánban... Végre, még egy utolsó, dühödt szélroham után — mint valami varázsvessző érintésére — a levegő örvénylése teljesen elcsendesedett. A légben táncoló homokfelhők olyan zajjal hulltak vissza a sátrak kifeszített vásznára, mint mikor felhőszakadás idején esőcseppek dobolnak rajtuk.

Egyszerre kivilágosodott.

A fülledt meleg alábbhagyott. A forró homokszemektől megtisztult levegő lehűlt, hirtelen kísérteties csend támadt, és csípős hideg járta át a lázban remegő testeket. A lágyívű dombhajlatok mögül felbukkant a hold, és utolsó negyedébe lépő, csaknem kerek ábrázatja fehér fénnyel öntötte el a megváltozott alakú homokdombokat, csillogó ezüst óceánná varázsolva hullámvonalaikat.

A halálos rettegéstől megmerevedett tábor újra életre kelt.

Tapasztalt emberek vezetésével dolgoskezű berberek hosszú sorai fáradoztak a tábor keleti szárnyának kiszabadításán, ahol a sátrakat a legmélyebben betemette a homok, majd kissé távolabb homokgátat emeltek az esetleges újabb homokvihar erejének megtörésére.

A sátrak közötti átjárókban szállongani kezdett a tüzek csípős, savanyú füstje. A kondérokban egy-kettőre felforrt a tömlőkben magukkal hozott dohos, sárgás színű víz, de ebben legalább nem volt homok. A teát aztán körülhordták sátorról sátorra és kortyonként kiosztották — a vízosztó férfiak teljes fegyverzetben voltak és figyelmeztető „barra!" kiáltásokkal zavartak el minden közeledőt. A takarékosság parancsa nem ismer könyörületet, és a karaván nal tartó kereskedő népség nagy része még nem ismerte a beduinok szigorú útifegyelmét...

Alighogy elcsendesedett a vihar, Omar, Ahmed és

Hamzza kibújtak a sátor nyugati fala alatt, és mikor szabaddá tették a bejáratot a sátor csúcsáig feltornyosodott homoktorlasz alól, letelepedtek a tisztára lapátolt térségre és pihentek.

A hűvös levegő felüdítette őket. Lassan, megfontoltan ették vacsorájukat, — aznap ez volt az első és egyetlen étkezésük — az Erg el'Kébirből származó pompás, zamatos datolyát. Bágyadtan beszélgettek, emlegették az otthonmaradottakat, akik most bizonyára alszanak, a bajtársakat, akik egész az Erg es'Ses pereméig elkísérték őket és most a nyugati Ergen át Tinimunból Colomb Besar felé térnek majd vissza; végül azokat, akik az iniferi kutak közelében, a legutolsó táborhely barlangjaiban és szakadékaiban most egy sziklaerődöt építenek, hogy védelmezze az újonnan megtalált utat, amely a Nagy Ergen és a Halál sottján keresztül a taudeni sóbányákhoz vezet.

Mmnea és Hamzza beszéd közben elaludtak a kimerültségtől, mint az igazi gyerekek. De a két fiatalember szemét kerüli az álom... Szívják egyik cigarettát a másik után és vitatkoznak, mint minden este ezen a végtelennek tetsző úton. Ahmed szavaiban még ott keseredik a sérelem, ami a civilizáció részéről érte; szája cinikus és epésen koravén a förtelmes tapasztalatok mérgétől.

A lyoni gettó!... betegségektől puffadt asszonyok, akiket a munkanélküliek esténként a lebujokba, az emberhús piacra küldenek, hogy másnap legyen mit enniük...

Vagy a gépesített üzemek pokoli lármája, amelyek hajnaltól szívják áldozataik szívéből a vért, izmaiból az erőt — mind, mind, az utolsó cseppig, hogy alkonyatkor az utcára köpjék a munkások üres csonthüvelyét; a kétlábú öszvérekét, akikből már a bőgést is kiverték...

Hány ilyen életet ismer Ahmed! Fonnyadt asszonyok, sápadt, beteges, hörögve köhécselő munkásnők állnak életének keresztútjain, nők, akiknek érzékiségében az éhség láza tüzel, és szájukból vérszag érzik...

A proletariátusnak nem szabad engednie, hogy ízenként falja fel a pokol!

De mit kell tennie?

Azt még nem tudja. Lelkét még barlangi félhomály veszi körül. A tanulás, a növekedés évei alatt dolgoznia kellett...

Naponta felteszi magának a kérdést: hogyan?... De ő csak egy oktalan földi féreg. Csak a tényeket tudja felfogni és nem hisz a fátum hatalmában. Makacs, nomád szívét még soha el nem öntötte a könyörületesség.

Omar felemeli a hangját. Mosolyog — bár bensőjét megbotránkoztatják, megrázzák a munkás szemrehányásai, és segítségül hívja ékesszólását s a hivatásos szónokok agyafúrt ügyességével elrejtőzik a szavak redői mögött. Míg a nomád szülött mellében tiszta szív dobog, Omar belsejéből a számító ész hidege árad. Omar egy szívtelen öregember fia.

— Szervezkedünk! — kiált fel Omar diadalmasan, önhitten.

— Kicsoda?

— A vezető személyiségek. A kufrai fejedelem gondoskodik a fegyverekről. Ő fogja irányítani a hadmozdulatokat.

Ahmed úgy érzi: inkább a sztrájkoló proletariátusnak küldhetne kenyeret, hogy megnyerjék a magasabb bérekért folyó harcot. Ahmed általában igen naív és bizalmatlan. Nap nap után azonban mind újabb és egyre megnyugtatóbb híreket hall.

— A vasút... pszt!

— Majd csak később!

— A szaharai vasútvonalnak nem szabad elkészülnie, amíg a franciák itt vannak!

Ezt még megértené. A vasút egy reális fogalom. Egész nap erre gondol.

Vagy talán nem értette volna meg Ahmed, aki oly jól ismeri a Nyugatot, hogy a serifek nem robbantottak volna ki felkelést a sivatagban csupáncsak a sószázalék kedvéért?

— És Ali, a karaván vezető, ismeri az út igazi célját?

— Ali világtalan, és elmerül Allah lábnyomainak az olvasásába ...

— De talán sejti. Gyakran nyugtalankodik. Megfigyelted gondterhelt arcát, ó, Omar, mikor a nagy mokkadem beszélt a hammadában?

— Ha sejt is valamit, de nem szól.

— Sok vér elfolyik az ereinkből ezen az úton — szólal meg Omar másnap este. Mit sem tud a vér értékéről, csupán olvasta valahol ezt a mondatot és nagyon megtetszett neki. Szép, klasszikus stílusú mondat. És a granadai mórok fia szereti ősei dicső történetét, szereti a művészetet, táncot és zenét — s általában a szép dolgokat. Az első helyre ezek között — engedelmesen — a hitet állítja, mert az a legeslegszebb. Géniuszok tartják fenn — s embereknek szolgál zsámolyul, embereknek, akik lépcsőfokain feljutnak a földi dicsőség csillagfényes magasságaiba és — az örök üdvösségre. Kényszerítheti-e őt a hite, hogy feláldozza önmagát? Rákényszerítheti-e arra, hogy elmerüljön a nemlét örvényében? És meg kell-e teremteni a hitet, amikor készen áll és változhatatlan?

Omar imádja a lelkesedést, amit ő maga nem érez, és irigyli ezt — Ahmedtől.

— Meglehet, hogy ezen az úton alkalmunk nyílik hősi tettekre, és dicsőséget szerezhetünk magunknak — szól patetikusan.

— Hősi tettekre? — kérdi Ahmed elgondolkozva.

Aznap este már szóra sem nyitja a száját. Annál többet beszél Omar:

— A pánizlám állam!

De Ahmed ezt már ismeri, sokat hallotta az úton és inkább a hősi tetteken töri a fejét. A hatalomra és dicsőségre csupán bizonyos célzattal gondol. Talán akkor közeledhetne Aisához, aki a legokosabb nő a föld kerekén... Latífa nem szerepel az álmaiban, és általában alig is gondol rá. Nem becsüli a nőket. Az arabok általában nem becsülik a nőket. A katonák sem becsülik.

A tuaregek ugyan egyenrangúaknak tekintik az asszonyaikat, sőt gyakran az elsőbbséget is átengedik nekik... De Ahmed már nem ismeri atyái törzsének valódi szokásait, úgy nőtt fel és úgy él, mint egy zibani arab...

Aisa? Ahmedet elkáprázтatja ez a gondolat. Élhet Párizsban, Londonban, mint egy talmi keleti mese a talmi Európa szeme előtt, és rejtélyes jóslatokat mondhat szenilis aggastyánoknak...

Hiszen igazi hercegnő!

— — —

Újabb este.

Omar a marxizmus-leninizmus és a korán hihetetlen összhangjáról beszél és ezt nem önmagától tudja. Éppen ezért igaz is... És Ahmed, akinek a lelkében intellektuális okoskodással el nem rontott, természetes érzés lakozik, mohón issza Omar szavait.

Omar a koránból vett híres, szociális jellegű idézeteket összehasonlítja Marx műveiből kiemelt idézetekkel. Ezt még a mohamedán misszionáriusok iskolájában tanulta, és szavai oly ragyogóan világosak, mint a tiszta óbor. Ahmed már sokat hallott ezekről a dolgokról Európában és sok — bár sokkal szegényesebb alakban feltálalt — fogalmon törte már a fejét. Különösen sokat töprengett Abd Allah nyolc korszakról szóló tanának értelme fölött, amely korszakokból az utolsót Lenin és az ő afrikai követője, Abd-el-Krim testesítette meg. Amanullah kán, az afganisztáni emír is elfogadta ezt a koncepciót, és ezért az angol befolyás el is űzte trónjáról, mert kijelentette magáról, hogy ő Lenin ázsiai képviselője; és a mohamedánok segítségével megdönthette volna az angol befolyást az egész Keleten. Ez a felismerés közelebb hozza Ahmed hitét az új-tuniszi iskola modernebb köntösbe öltöztetett tanaihoz.

— Mert ugyebár, — szónokol Omar fellengős stílusban — a kollektivizmus nem egyéb, mint a primitív kommunizmus patriarchális formája!

Ahmed elgondolkozik. A beduin egész vagyona a tör-

zsé. A törzs a munka hasznát meghagyja ugyan az egyeseknek, de a szükség órájában ahhoz is hozzányúl. A törzs törvénye nem ismer szegényt és gazdagot. Ahmed jól tudja ezt. Ereiben tuareg pásztorok vére csörgedez. Azonkívül meg kellett ismerkednie a keresztényien rafinált rabszolgarendszer poklával is az imperializmus alkonyán és tudja, hogy ez a rendszer mélyen a Kelet — a muzulmán világ — rabszolgarendszere alatt áll. Egyetlen igazhivőt sem szabad itt rabszolgaságban tartani. És ha viselték is a jármot, micsoda járom volt az, ha a rabszolga családtag, bizalmas tanácsadó, sőt a saját körében akár ezerszer zsarnok is lehetett? A rabszolgát éppúgy jó karban kellett tartani, mint a házat, nem engedték meg, hogy éhezzen, fázzon vagy bármily sérelmet szenvedjen, és bármikor felszabadulhatott, lehetett belőle sáfár, gazda vagy esetleg önálló fellah a neki ajándékozott s számára gondtalan megélhetést biztosító földdarabon. Az egyiptomi mamelukok, a föld urai, valaha rabszolgák voltak. Élő bizonyságai az arab faj annyit felhánytorgatott rabszolgarendszere enyheségének.

És miért kelt ki ez ellen egységesen egész Európa? Hát hol vannak a kiöregedett munkások? Talán a Citroënek asztalánál? Vagy talán a Fordok kertjeiben dolgozgatnak a két kezük munkájával felhalmozott gazdagságból rájuk eső parcellákon?

Mily fennkölt ezzel szemben a korán tanítása, amely nem engedi meg, hogy a kritikus árubőségből eredő gazdasági válság idején a munkanélküliek akár Bagdadban, akár Granadában éhenhaljanak!...

— — —

A sivatag éjszakája csendes, mint a halál.

Ahmed hallgat, Omar magyaráz.

A pánizlám államot a korán szellemében igazgatják majd, amely dicsőíti az Úr nevét, igazságot hirdet és bünteti a hitetleneket. Ahmed már kezdi érteni: tehát nem lesznek sem éhezők, sem szomjazók. A korán kiegészül Marx tanításaival. És Lenin az ő prófétája!

A sivatag úgy ragyog a holdfényben, akárcsak Omar, a tudós mokkadem ezüstös álmai...

— Követeljétek a muzulmánok lakta földek egyesítését! Hadd kapjon tartalmat újra az Isten igéje, amelynek emberi ereje már tizenhárom évszázaddal ezelőtt is fellázította Észak-Afrika bizánci rabszolgáit a magukat ugyancsak kereszténveknek valló kizsákmányolók ellen! Csak így száguldozhatott be Szidi Okba ben Neffi néhány hónap alatt ezer meg ezer mérföldet, útközben lángra lobbantva a kiaszott földet a szellem és a szociális forradalom fáklyájával. Csak így hódíthatta meg a nagy Omar egész Kisázsiát, Muhammad pedig az egész Keletet!

— Fel! Talpra! A föld száraz, mint a szalmacsóva! Milliónyi rabszolga senyved láncokban és pusztul éhen az idegen járom alatt! Ott... keleten... már csapkodnak a lángok!...

— — —

A sátor előtt szenvedélyes vitatkozásban eltöltött harminc este leforgása alatt a fogalmak világos meghatározása és kristálytiszta, érthető magyarázata teljesen meggyőzte Ahmedet. Omar fanatikus. Most diadalmaskodott, s ezért ujjongott a lelke. Legyőzte Ahmed vele született, őseitől örökölt bizalmatlanságát. Az annyira óhajtott világosság behatolt beduin lelke sötét barlangjába. Makacs kitartása, valamint az eszmékért lelkesedni tudása — ami az arab fajoknak legalapvetőbb jellemvonása — megteremtették az előfeltételeket ahhoz, hogy az éppen most megismert igazság lelkében dús gyümölcsöt hozzon.

Keleten minden mohamedán ég a vágytól, hogy egyszer átvehesse a messiás szerepét. Ahmed sem volt kivétel.

Szíve csordultig megtelt az új fogalmakkal és telhetetlenül mind többet fogad magába. Egy szép napon kicsordul. Minden berber vagyonra áhítozik. Ezért harcolnak. Vakmerő, elszánt harcosok. Ezért vagy győznek, vagy holtan maradnak a csatatéren. És Keleten min-

denki csak a szabadságról ábrándozik. A törzsek azért vándorolnak egyik helyről a másikra, nehogy a városok, a hatalom bitorlói, vagy a zsarnokok hatalma alá kerüljenek.

Ahmed is vágyik a szabadság után.

Az egész Maghrebben valamennyi muzulmán él-hal a szabadságért és megvetéssel fordul el a kultúrát színlelő északi ördögöktől.

— — —

Még ha ezer oldalt is összeírnának arról, mennyire elbűvöli az embert a sivatag — még az sem érne semmit, meg sem közelítené a valóságot.

Néha úgy tetszik, hogy a százméteres, ólomsúlyú homokhegyek lábra kapnak, támadásra indulnak ellenünk s a legközelebbi pillanatban elborítanak rettenetes tömegükkel. Pedig meg sem moccannak...

Az ilyen másodpercekben az embert rabul ejti a kétségbeesés. A test halálfélelemben remeg, a torok összeszorul, a szív elakad — a kábulat, a halál pillanata ez.

Minden, ami belül volt, fonákjára fordul, felszínre kerül. Valaki ott tartja mindenható kezét a vadregényes barlangok, a völgyek kerekre vájt öble, a vízmosásos, meredek hegyszorosok, a szikláspartú, özönvíz előtti folyamok görgeteges, kiszáradt medre és a homokviharok esztergájától fantasztikus alakúra csiszolt hatalmas kőszálak felett, amelyeket hol eltemet, hol meg újra felszínre hoz a rohamozó homok...

Kinek a keze lehet az?

A gondolatok itt kifejezéstelen szürkeségbe, a homályos, gyönge érzetek zűrzavarába folynak szét. Az „én" elhagyja a halandó testet, amelyet most és minden percben pusztulás fenyeget, anélkül, hogy ezt az öntudat elháríthatná vagy kikerülhetné.

Itt az egyén nem létezik többé...

Csak a sivatag él...

A korán néma igéi feküsznek a homokbuckák millióin és csendesen, nesztelenül, mint a halál, ott lappanganak az emberi lélek legmélyén:

— Az Isten, a ti Istenetek egyedülvaló és nincs más Isten rajta, a Legirgalmasabbon kívül!

Az örökkévalóság csendje bilincsekbe veri az érzékeket, a sors választóvize elönti a lelkeket.

Soha el ne felejtsd:

SIVATAG!!!

És ha a naplemente tündérjátéka után, a halotti énekként ható esti imádság hangjaitól kísérve — amelyet az emberek a végzet akaratában való megnyugvással mondanak el — hirtelen beáll az éj, milliónyi ezüstfényű csillag ragyog fel az ég fekete bársony kárpitján, és a világűr mélysége megszédíti az embert.

A fátyol, amellyel a nappal eltakarta az egek rácsát, most félrehúzódik.

Halljuk a csend szavát, amint suttogja:

A trónus körül sorfalat álló angyalok nevére mondom, akik maguk előtt kergetik a fellegeket és akik felolvassák a koránt a ti okulástokra: bizony a ti Istenetek az egy igaz Isten, az égnek és földnek az ura és mindeneknek, amik a kettő között fekszenek, minden helyek ura, amelyek fölött felkél a nap. Feldíszíténk az alsó eget pompás csillagokkal és őrséget állítánk fel ott valamennyi lázadozó ördög ellen; úgyhogy nem hallhatják a fennkölt mennylakók beszédjét; hatalmas erővel szétűzetnek a világ minden tája felé, és örök büntetés sújtja őket.

Csak itt-ott sikerül némelyik ördögnek elkapnia egy-egy szócskát, de ezért nyomban tüzes nyíl éri.

És kérdezd meg a mekkaiakat, vannak-é erősebb teremtmények, mint az angyalok, amelyeket ugyancsak mi teremténk. És szívós agyagból teremténk meg őket. Te elcsodálkozol az Isten hatalmán, de a mekkaiak kinevetik azt. Ha megintik őket, nem hajlanak a figyelmeztető szóra, és ha valami jelet látnak is, csak gúnyolódnak fölötte, így szólván: „Ez nyilvánvaló szemfényvesztés. Avagy lehetséges-é, hogy mikor meghalunk és csak por és hamu marad

belőlünk, hogy mind mi, mind őseink újból feltámasztassunk?"

Válaszold erre: „Igen, és akkor nagy szégyenben maradtok!"

És egyszer csak minden bizonnyal megszólal egy hang, és íme látják, hogy feltámadtanak. S akkor majd így kiáltnak: „Jaj nekünk! Ím eljöve az utolsó ítélet napja, amikor is a jó és a rossz elválasztatik; eljöve a nap, amelyet ti hazugságnak nyilvánítottatok! Gyűjtsétek össze az istenteleneket társaikkal s mindama bálványokkal egyetemben, amiket az Istenen kívül imádtak vala, és vessétek őket a pokol útjára! Állítsátok elém őket, mert felelni fognak mindenért. Mi tart vissza benneteket, hogy kölcsönösen nem véditek egymást?"

Nem, nem segíthetnek egymáson, mert az Úr lábai alatt fognak vonaglani.

És azon a napon bizonyára elnyerik büntetésüket mind a félrevezetettek, mind a kísértők. Íme, így bánunk el a bűnösökkel, akik, ha valaki így szólana hozzájuk: „Nincs más Isten az egy igaz Istenen kívül!" — büszkén elutasítják azt, mondván: „Elhagyjuk az isteneinket egy költő kedvéért, akit megszállott a gonosz lélek?"

Nem, nem gonosz lélek szállá meg, hanem az igazság nevében jő vala, hogy tanúságot tegyen az Isten korábbi hírnökei mellett. De nektek bizonyára igen fájdalmas büntetésben leend részetek majd, ez lesz a jutalmatok azért, amit elkövettetek vala.

Csak az Isten hű szolgái nyerik el jutalmukat különféle módokon, s előre meghatároztatott, hogyan gondoskodnak majd róluk a paradicsomban.

Az édenkert édes gyümölcseit élvezik majd, s nagy tiszteletben andalognak a gyönyör kertjeiben. Puha pamlagokon pihennek egymással szemben. Kristálytiszta forrásvízzel színültig telt pohár jár majd közöttük kézről·kézre, ez az üdítő víz különös gyönyört nyújt annak, aki issza. Nem homályosítja el az elmét,

*sem meg nem részegíti. Mellettük nagyszemű, fiatal lánykák ülnek majd, szemérmesen lesütött szemmel, olyanok, mint a strucc tojása, amelyet pihék védenek a bemocskolástól . . .**

Így suttogott a sivatag . . .

. . . míg egy reggel megváltozott.

A szélhordta homokhegyek egyre alacsonyabbak lettek, majd teljesen eltűntek . . . Az örökösen egyforma, sárga homoktenger helyét szürke síkság foglalta el, amelynek végtelensége betöltötte a déli, keleti és nyugati szemhatárt.

A szürke felszínről visszaverődő napsugarak fakósápadt fénye kiszítta az élet színét a viharvert arcokból, piszkoslilára festette a teveszőr burnuszok csíkjainak bíborát, a nyersvászon haikok halotti köntösnek látszottak, a vándorok mélyen beesett, fáradt szeme lezáródott, elbűvölve a bágyadtan remegő fénytől . . .

Tátva maradtak a lihegő szájak, emberek és állatok síri csendben vonultak a síkságon, tagjaik remegtek a belső nyugtalanságtól, szorongva lépkedtek a kietlen, ijesztő pusztaságon, amelyet elkerülnek a madarak, sőt még a scarabeusok és csúszómászók is . . .

A párafüggönnyel takart távolban, az apró sókristályok tündöklő gyémántjainak miriádjából szikrázó foltokat varázsolt a napfény, amelyek izzó fémfolyamokká folytak össze, időnként ritkultak, aztán megint összesűrűsödtek.

A szürkés homok hirtelen száraz, iszapos talajba ment át, és színe most sötétebbnek tűnt fel a hellyelközzel lerakódott sóréteg fehér foltjai között.

Itt kezdődött a halál birodalma . . .

Napestig menetelt a karaván, anélkül, hogy bárki is szóra nyitotta volna a száját, és az egész, rettegéssel teli éjszakán is csak kevesen mertek egy kicsit elszunnyadni.

---

* Korán, 37. szúra.

Még a meherik is csendesen, mozdulatlanul feküdtek, mint a halottak, és hozzá sem nyúltak az abrakhoz. A sátrakban megbújó emberek egész éjjel forgolódtak egyik oldalukról a másikra és némán, suttogva imádkoztak egész a hajnali szürkületig. Reggelre kelve látták, hogy a földet, ameddig a szem ellát, vakítóan csillogó, vékony sóréteg borítja ...

Már a pirkadat előtti sötétségben felpislogtak az olajmécsesek a serif tágas sátora alatt. Ez volt az egyetlen világosság sok ezer mérföldnyi körzetben ...

A zubogó teavíz mellett, tubákot szippantgatva ültek a tuaregek. Középütt, puha vánkosokon Ali ben Szmaha pihent, aki az öregek tanácsától átvette a hatalmat az egész karaván fölött. Még mielőtt a pitymallat első árnya megjelent volna az égen, már döntöttek az aznap reggelre vonatkozó összes parancsokról:

Míg a lovasok a hajnal első sugarainál elindulnak, hogy megkeressék azt a nagy halom porladozó csontot, amelyet sok-sok emberöltő alatt gyűjtöttek össze egy helyre az elhullott állatok maradványaiból, s így újra felfedezzék a Halál sottjába vezető, feledésbe ment bejáratot — addig a többiek ötvenes csoportokra osztják a tevecsordákat. Erős kötelekkel egymáshoz fűzik az állatokat. Minden csoport elé egy vezető tevét állítanak, amely úgy van idomítva, hogy elöl megyen és vezeti a többit.

Minden vezérállat mellett legyen ott az ápolója, a *gamal*ja, aki a szűk ösvényen pontosan az elöl haladók léptei nyomában irányítja az állatot, mert egyetlen hibás lépés az egész csoport halálát jelenthetné. A karaván végén külön kioktatott harcosok haladnak, akik a magukkal hozott pálmafatörzseket leverik az ösvény szilárd talajába, főként azonban a véget nem érő gázlók fenekére, anélkül, hogy elmaradnának a karavántól.

Három órával napfelkelte után már ott állt a karaván, végeláthatatlan hosszú szalagba felsorakozva a fehér csontok piramisa mellett, a sott szélén.

Az es'serif leszállt hófehér tevéjéről és egy tapasz-

talt, öreg nőstényszamárra ült; a csacsik bölcsessége és óvatossága közmondásos az egész Keleten. A szamarat egy öreg imosag vezette kantárszáron, vékony bambuszpálcájára támaszkodva.

— Eoa! Előre! — kiáltott fel az aggastyán és meghajolt Mekka felé. — A legirgalmasabb Isten nevében!

Csend borult a mérhetetlen pusztaságra. Az embereknek még a szívverése is elállt. A tevék megfeledkeztek a kérődzésről. Sörényük az égnek meredt. Szemük kidülledt gödrükből, de valami szörnyű, összpontosított nyugalom lett úrrá az egész, feszülten figyelő tömegen.

— Előre!

A sott hátborzongató nyögéssel válaszolt az első lépésekre. A hatalmas területeket elborító, jégszerű, vékony sókéreg hajladozott a karaván súlya alatt. Recsegett, ropogott, mintha máris összetörne. De kibírta a terhelést.

Ahol a szabad sóréteget nem takarta el a finom homok, a harminc centiméter vastag, átlátszó sótáblák alatt látni lehetett a fűzöld vizet, amelynek fenekén a földalatti áramlások mentén itt-ott felcsillant a vakító fehér homok.

Így haladtak egész estig. Alkonyatkor egy nagy, szilárd homokszigetre értek, ahol egy, a vízből kimeredő fekete szikla mellett a karaván megállt és nyugovóra tért. Napfelkelte előtt újra szótlanul felsorakozott és a kibukkanó nap első sugarainál már maga mögött hagyta a sós ingoványnak azt a részét, amely alatt a szilárd sziklagerincen helyenként iszappal elöntött keskeny ösvény vezetett végig. Egyetlen hibás lépés erről az ösvényről elkerülhetetlenül a pusztulásba vitt volna.

Szinte látni lehetett, amint a tevék újra összpontosították minden állati figyelmüket, hogy nyomról nyomra mindig az előttük haladók lábnyomába lépjenek.

A talaj úgy benyomódott alattuk, mint a viasz. Egyszerre csak a vezető nőstényszamár és az imosag is

térdig álltak a vízben. Innen a karaván már valóban csigalassúsággal haladt tovább. Jobbról-balról két hosszú karó tapogatja a gázló fenekét, s utánuk még az óvatos szamár is minden lépés előtt megvizsgálja a talajt érzékeny patáival.

A végtelen hosszú karaván végéről mind sűrűbben hallatszik a cölöpverő kosok zuhogása, amint az útjelző emberek szörnyű fáradsággal egyik fatörzset a másik után verik le a gázlók fenekére, hogy kijelöljék a láthatatlan ösvényt.

Ha valamelyik állat lerogyott a fáradtságtól, nyomban leszúrták, elvágták a kötelet, ami a többiekhez kötözte, és terhestül együtt félrelökték a szilárd ösvényről. A zavaros, sós ingovány hangtalanul bezárult fölötte.

Az ösvény két oldalán több mint ötven méter mélységű ingovány leselkedett.

Napnyugtáig tartott ez a küzdelem.

Ha a vezető elkésett volna egy negyedórával, soha senki közülük ki nem kerül elevenen ebből a mocsárból...

Mikor az utolsók is elérték a szilárd talajt — egy terjedelmes sziklás szigetet — valamennyien térdre hullottak.

— Nincs más isten az egy igaz Istenen kívül, aki életnek és halálnak ura s aki a mi urunk és őseinknek ura!...

TIZENEGYEDIK FEJEZET

ALLAH GYŰRŰJE

Vannak a földkerekségen különféle termékenységű földek, noha egymás mellett feküsznek; vannak szőlőtőkék, búzaszárak és pálmák, amelyeknek egy vagy több hajtása sarjad ugyanazon gyökérből. Ugyanaz a harmat öntözi őket, és mégis egyik hajtásnak a gyümölcséből finomabb ételeket készíthetünk, mint a másikéból. S ez bizonyára okulásul szolgál a bölcs emberek számára. (Korán, XIII. 5.)

A világtalan vezető felállt és kinyújtotta a kezét.

Épp akkor bukkant fel a nap korongja.

És mintha a dzsinnek engedelmeskedtek volna a vak ember parancsának, a messzeség rózsaszín párájából, a fehér sókérget izzadó, sötétszínű kőtörmelékkel, *szodajá*val borított alacsony, komor dombok mögül — virágzó föld bukkant elő.

Üde gyepszőnyeg, sötét pálmaligetek . . .

Szaráb! — gondolja mindenki, és remegő félelem lepi meg az igazhivők tömegét meg a tevecsordákat.

Harminc napja vándorolnak már anélkül, hogy egyetlen kútra bukkantak volna az Erg mélyén. Kimerültek. Lelkük telve kétségbeeséssel. Holtfáradtak. És most, amikor már túljutottak a sott felén és elértek egész odáig, ahol a regék a dzsinnek kapuját sejtik — lám, a dzsinnek, akik innen repülnek szerte a világba, hogy gyötörjék az embereket, most a pokol leheletétől fekete, baljós kövek fölött a délibáb arany tálcáját állítják a vándorok szeme elé, hogy a kishitűeket kétkedésre csábítsák a Legigazságosabb könyörületessége felől! . . .

— Allah akbar! — zúgott fel a sokaság.

Fájdalmasan nyögdécselő, elcsigázott állataik mellett a beesett szemű, elernyedt testű, lélektelen pillantású, mosdatlan, lerongyolódott, izzadságtól megkeményedett gúnyájú, elállatiasodott emberek térdre roskadnak a világtalan vezető körül, aki kezeit a jelenés felé tárja.

Egyedül csak az ő arcvonásain honol nyugalom, egyedül csak ő, a hófehér szakállú, vak karaván vezető áll békét és megnyugvást tükröző arccal a kétségbeesettek tömege előtt, és szíve az Urat dicséri:

— Előre, az irgalmas Isten nevében! Eoá!

Az emberek kelletlenül, nehezen tápászkodnak fel. Elvadult, rettegő szívüket a hitetlenség rossz szelleme mardossa.

A fáradhatatlan tuaregek ostorcsapásai alatt szótlanul csatolják fel a terheket az ellenszegülő, akaratoskodó tevék hátára.

Lassan, bágyadtan sorakozik fel a néma karaván, hogy átkeljen a szodaj görgeteges, kemény talaján, ahol az éles kövek felvérzik a tevék sima homokhoz szokott, puha patáit.

— Előre! — kiáltja a hajthatatlan, vak aggastyán hófehér tevéje nyergéből.

Az emberek szeme előre mered.

A szürke sziklákon még most is ott ül a paradicsomkert csalóka képe, amelyet félig eltakar a halványkék párafátyol.

A tuaregek egy harkachja gyorslábú tevéin szokás szerint messze a karaván előtt jár, s most várja, hogy a karaván beérje.

A nemes hoggari tevék egyike, amelyet eddig szintén elámított a sott párája, hirtelen nyugtalankodni kezdett. Felsebzett lábaiból mintegy varázsütésre eltűnt a halálos bágyadtság.

Vizet szimatolt!

VÍZ!!!

A meheri harsogva elbődült. Hátul, a pokol tüzétől megpörkölt fekete sziklák útvesztőiben vánszorgó ezernyi ember és állat meghallotta ezt a hosszan elnyújtott bömbölést.

Száz meg száz rózsaszínbőrű tuareg tevekancának remegni kezdett a vékonya. Nyakuk íve egyenesre nyúlt. Orrcimpáik kitágultak... és megeresztett kantárszárral, mint a parittyából kidobott kő, rohanni kezdtek... a kéklő messzeség irányában...

A meheri győzedelmes bőgése úgy hatott az elcsigázott karaván végtelenbe nyúló soraira, mint egy váratlan puskalövés.

A magas nyergekben súlyos kölöncként, érzéketlenül lógó emberek felriadtak. Tátott szájjal, kidülledt szemekkel meredtek a távolba, ahol egy csapat tuareg száguld őrült vágtában a sziklás talaj fekete szőnyegén a láthatár felé.

VÍZ!

Mintha a forgószél tölcsére kapta volna el a lankadt

sorokat, a hajcsárok szinte tébolyodottan ugráltak le magas nyergükből a kemény sziklákra: a lábukat alig vonszoló öszvérek is megkísérlik az ügetést. A málhák imbolyogni kezdenek az állatok lesoványodott hátán. Pattanásig megfeszülnek a tehernyergek hevederei.

Ki törődne most ilyesmivel?...

Ott, a messzeségben, a párafátyol halványkék függönye mögött egy tisztavizű tó terül el, mint a sott szikláiból alkotott gyűrűnek — Allah gyűrűjének — legdrágább ékköve.

*

A mérhetetlen hosszú, sekélyes vízpart mentén ezer meg ezer ember kuporog. Vannak közöttük arabok, akik a tenyerükből szürcsölik a vizet, miközben ütemesen hajlonganak, mert nem feledkeztek meg Allah jóságáról. Vannak közöttük egyszerű, északi nomádtörzsek tagjai, akik megelégszenek azzal, hogy állukat és szájukat a vízbe mártva, nagy kortyokban nyelik a vizet. Végül atléta termetű négerek hevernek a parton, akik túláradó örömükben csak a szájukat öblögetik, s eleven szökőkútként, nagy ívben lövellik ki szájukból a vizet... A kezek és lábak evezőkként csapkodják a kékszínű, tiszta víztükröt, amelyet nem lehet zavarossá tenni...

És ezer meg ezer teve ácsorog közöttük a térdig érő vízben. Már teleitták magukat, és most — vandál szokásuk szerint — végtelen szükségletüket végzik vágyaik forrásába; ezerszer több vizet rondítanak be, mint amennyit húgyhólyagjuk befogad.

Csak két beduin állt fel nyomban a víz mellől, alighogy eloltotta szomját; az elsők között voltak, akik bemerítették szájukat a ragyogó, hűvös víztükörbe. A vörös szakállú énekes volt az egyik, apró, mint egy csúnya kis szőrös bogár, cingár, mint a giliszta, vékony nyakán szatírhoz hasonló kecskefej ül. Mindenütt magával cipeli társát, az óriástermetű, berber vasgyúrót,

akinek kovácsfujtatónyi tüdejéből felharsogó hahotája megreszketteti a sziklákat.

Ezek ketten felkapaszkodtak a kopár, sziklás parton, lassan, szótlanul, mint az álomjárók. Nemsokára elértek az első, fiatal datolyapálma-cserjéshez, amely a nedvesség által termőfölddé porlasztott, vulkanikus eredetű lávatalajból nőtt ki.

És amint a vörös gnóm megérintette az első fácska érdes törzsét, a leszáradt anyalevél csonkjánál fogva egyetlen rántással beléig felszakította a fa kérgét, aztán menyétfogait a fa fehér sebébe vájva, gyönyörtől elhomályosuló szemmel, szívta a törzs gazdag nedvét...

A mögötte álló berber óriás meghökkenve, zavartan bámult rá...

A bikanyakon ülő kicsiny fej homlokán kidagadtak az erek. Nem bírta tovább nézni ennek a gyalázatos sakálnak a gonoszságát, aki egyetlen korty pálmatejért elpusztított egy fiatal fácskát. A sivatag idegenszerűségétől elkábult, sötét tudatába visszatért a magabiztos erő, és belenyilallott a vad düh. Az a megmagyarázhatatlan érzés, amely ennek az utálatos hiénának a befolyása alatt már hosszú hetek óta foglyul tartotta, olyan ösztönzést adott fatörzs vastagságú karjainak, amelyről maga sem tudott volna számot adni.

Egy pillanattal később az apró emberke, félholtan az ijedtségtől, kidülledt szemmel kapálódzott az óriás kinyújtott karjai között, magasan a levegőben. Aztán, mintha parittyából lőtték volna ki, nagy ívben repült át a szikla fölött. Lenn, a függőleges sziklafal tövében, nagyot csobbant a mély víz...

Aztán csend.

Az óriás egy darabig mozdulatlanul állt, zavart mosollyal az arcán. Vaskos ujjait a szájába dugta, mintha erősen gondolkodnék valamin.

De csak dübörgő hahota szakadt fel a torkából.

Kezeit lóbálva tért vissza a sekélyes vízpartra, elégedetten, kiegyensúlyozottan, megnyugodva; és gúnyos hunyorgatás közben nótára gyújtott. Úgy érezte, mintha

egy mérges pókot taposott volna el. És egyáltalában vissza sem nézett...

*

A zöld réteken, a fák árnyékában és a sűrű bozót dzsungeljében, amelynek fiatal hajtásain önfeledten legelésztek a mellső lábaikon megbéklyózott tevék csordái, sűrű sorokban álltak a pásztorok nemezsátrai, a fehér beduin sátrak és a piros-fehér csíkos, vidám vászonsátrak, amelyek alatt a kereskedők s általában a szilárd hajlékhoz szokott emberek telepedtek meg.

Közöttük, a vezetők sátra közelében fehérlett a hosszú Ahmed kerek sátra is.

El'Csiklji egy süppedő, kejruáni szőnyegen feküdt, lábainál pedig a kis Hamzza heverészett.

A nap már régen átlépte delelőjét és erősen közeledett a nyugati látóhatár felé, egyre hosszabbodó árnyékot hagyva maga után. A nyugalom órája volt ez a táborban, a tevék is megtöltötték már feneketlen bendőiket és most kérődzve feküdtek a bokrok között.

— Az Ür, amikor lábai elé terítette a földet, az Erg es' Ses mély medencéjének közepébe egy csodálatos hegyet helyezett el. Csúcsát mindig füstfelleg borította, a tüzes pokol lehelete szállt föl belőle.

Hirtelen a föld porhanyó anyagán keresztül a tenger beszivárgott a sivatag medencéjébe, és a sottok sós mocsaraival vette körül a tűzhányót.

Valamilyen, özönvíz előtti rettenetes földindulásban meghasadt a vulkán páncélja. A sott vize betódult a föld izzó mélyébe és nyomban tömérdek gőzzé változott, ami nem tudott egyszerre kijutni a tűzhányó kráternyílásán. A gőzkazán fölrobbant. A sott által elöntött tüzes hegy pokoli kövekké mállott szét. A tűzhányó részben megmaradt hegygerince szilárd ösvényt hagyott vissza számunkra a sott tavain keresztül. Utolsó jótéteményként a vulkán megteremtette Allah gyűrűjét, amelynek a környező lágy kőzettől független gránit közepéből

bőséges, kristálytiszta, édesvizű forrás fakadt fel, s az idők folyamán elöntve az egyik, a kitöréskor eltömött krátert, tóvá szélesült. Millió év alatt a völgy lávatalaja szétmállott, porrá változott. Tíz- meg tízezer esztendeig várt a talaj, míg a szél messzi földről növénymagvakat röpített ide, és azok itt kicsíráztak, meggyökereztek...

Így állt elő ez a sziget a halál birodalmában. Sok millió év óta igyekszik az elpárolgó só legyőzni a Teremtő művét. De csupán a távolabb fekvő, kopár, sziklás fennsíkokat tudta bevonni sóréteggel, mert az édesvizű tó kipárolgása nem engedi meg a sottból áradó sós gőzöknek, hogy erőt vegyenek a halálból csodaként életre keltett tájakon...

Így beszélt Omar, hogy két barátjának megmagyarázza ezt a természeti csodát. Többen tudtak a Halál sottja kellős közepén fekvő sziget létezéséről. Hogy azonban titokban tartsák, azok, akik itt megfordultak s ma már a túlvilági kertek lakói, ezer és egy regét szőttek köréje a pokol küszöbéről, a dzsinnek kapujáról, amelyek itt járnak föl az alvilágból a föld felszínére. A nomád törzsek, amelyek vándorlásaik közben elvetődtek egész a sott sápadtszürke partjáig, nem ismerték a víz alatt elrejtett ösvény titkát, visszafordultak hát a sott széléről és újabb meséket találtak ki az elátkozott helyről, ahol a csalóka fata morgana nap mint nap újabb látomásokat varázsol elő a párás levegőben. Egyesek szerint innen nőtt ki az élet égig érő fája, amelynek ágain gyümölcs helyett csillagok teremnek. Mások azt állították, hogy itt van az al-Araf földje, a pokol tornáca, ahol a bűnösök lakoznak, akikről meg vagyon írva, hogy:

...és az al-Araf földjén olyan férfiak lakoznak, akik mindenkit megismernek az ő jele szerint, és felkiáltnak a paradicsom lakóihoz, mondván: „Béke legyen veletek!" Ők maguk azonban nem mehetnek oda fel, noha vágyakoznak utána. És mikor tekintetük a pokol lakói

*felé fordul, így szólnak: „Uram, ne küldj bennünket ezekhez az istentelen emberekhez!"**

De az erre áthaladt utolsó sószállító karaván pusztulása óta, tehát tíz esztendeje nem érintette emberi láb ezt a földet. Valaha régen rabszolgavadász karavánok szürke nyulakat és jámbor antilopokat telepítettek ide, hogy az Ergen átvezető szörnyű útban legalább egyszer friss húshoz jussanak. Ezek az állatok a tíz esztendő alatt nagyon elszaporodtak. A tuareg vadászok elsőként szedték össze magukat az út fáradalmai után. Most vadhússal megrakodva tértek vissza a táborba, a kiéhezett emberek kimondhatatlan örömére.

Allah gyűrűje valóságos édenkert volt.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

AISA ÉS OMAR

Omar Muhammad M'Hammed el'Csiklji a piros-fehér sátor előtt ül és esti teájára vár, amelyet Khafar, a rabszolga éppen most készít számára.

Körös-körül a néma Erg es'Ses homokdombjai meredeznek a csillagok opálos fényében. Kissé távolabb a sátortól húsz tuareg szunnyadozik a földre terített nyergeken. A meherik is nyugtalan félálomban kérődznek egy kis völgyszorosban, ahol egy kevéske fonnyadt fű is akad, köhécselnek és dideregnek a hidegtől.

Csak Omar van egyedül.

Valahol messze, kitartó tevéken, erőltetett menetben még hét napi járásnyira nyugat felé, a sebbijai kutaknál táborozik a Draa vadíja környékéről származó rifkabi-

* Korán VII. 47—48. vers.

lok két törzse, amelyek az előnyomuló francia idegenlégió nyomása alatt az Igidi sivatagba menekültek sziklás hazájukból. Pár nap múlva egy karaván csatlakozik hozzájuk, amelyik az északi, spanyol partvidékről, Rio de Oróból kétszázötvenezer modern fegyvert hoz magával, az angolok ajándékát a kufrai fejedelem, el' Szenúszi sejk számára. Titokban, több hónap alatt amszterdami hajók hozták el ezt a szállítmányt a spanyol partvidékre és elrejtették ott a sziklás öblöcskékben.

Omar el'Csiklji mozdulatlanul ül sátra előtt. Forró fejét hűti a fehér selyem turbán, amelyet a sauritól, a tanácstól kapott, mikor — első ízben — rábízták egy önálló vállalkozás vezetését.

Amilyen csöndesek a kimerítő menetelésben töltött nappaljai, éppoly szomorúak az éjszakái is...

Gyakran visszagondol a táborokban, a tűz mellett folytatott esti beszélgetésekre, amikor a mindent tudni vágyó Ahmed százféle kérdéssel tette próbára tudását és szónoki képességeit. Eszébe jut a kis Hamzza hűséges szemének álmos csillogása — mint mikor visszagondolunk egy kedves kis kutyára, amely mindig a lábunknál hevert a hosszú út kellemes estéin.

Omar diák ma és már sok-sok nap óta nagyon egyedül érzi magát. A kísérői is félbeszakítják beszélgetésüket és elhallgatnak, ha fölkel imaszőnyegéről és hozzájuk lép. Mint valamennyi igazhivő, tuareg kísérői szomjasan lesik a mokkadem minden szavát, noha fiatal még.

— Az Isten, az utolsó ítélet ura nevében! — imádkozik minden napnyugtakor az élet harcaiban sok sebhelyet szerzett, marcona harcosok csapata élén. Áhítatos hangjának mélyén valami zokogásféle remeg. Mintha kétségek gyötörnék.

Tegnap, az esti pihenés közben eszébe ötlött, mennyire eltér a jövendő sorsáról alkotott ábrándkép a sivár, homokos pusztaság tüzet okádó déli napjának rettenetes valóságától... Az élet, amely most nyitotta meg előtte kapuit, azt a sorsot szabta ki számára, hogy itt

harcoljon a homokhegyek tengerében és így szabadítsa meg lelkét a gyomtól. Valaki, akinek hatalma nagyobb a világmindenség végtelenségénél, kitépte őt a medresze márvány boltíveinek hűvös árnyékából, a megsárgult pergamentekercsek közül, a szépség és jóság feneketlen kútjának tornácából. A színes álmok mint törékeny vázák hullanak ki lelki kezei közül: a váza cserepeiből fojtogató szorongás kél szárnyra, megfoghatatlan, égető és vakító kozmikus por gomolyog fel, amelyben eltűnnek a paradicsomi szépségű nők látomásai, akiknek suttogását szinte hallani vélte ábrándpalotáinak rácsos ablakai mögött...

Álmaiban ajkak piroslottak a drága porcelánkelyhek izzó bíborán, csábító tekintetek villantak ki a süppedő selyemszőnyegekre szegzett, lesütött szemek sötét pillái alól, barbár női testek érzékiségtől és vágytól remegő meztelen szépsége vonaglott...

Orgonák illatárjában lantok ezüst húrjai ültek nászt a gyengéd suttogással s a sápadt holdfénnyel, mely ringó keblek dús halmai közt vont sötét árkot és mély árnyékba borította a lágyan domborodó csípőket kettéválasztó völgyet...

— Gyötrelem! — sóhajtott a fiatal mór, és fehér kezével végigsimította tüzelő homlokát. — A sivatag, ha áldozatra lel, nem bocsátja el többé...

Omar nagyon beteg volt.

Apatikusan mászott fel a magas fanyeregbe és a napi menetek végtelen hosszúnak tetsző óráiban élettelen teherként dülöngélt tevéjén ide-oda; egész teste egyetlen fájdalom, szeme előtt tűzvörös foltok táncoltak, amelyek körvonalak nélküli, alaktalan, izzó fehérségbe mentek át. Ha kísérői néha megálltak és azon tanakodtak, merre menjenek tovább, Omar el-elbóbiskolt, rémképek és gyötrő lázálmok kínozták, noha ébren volt.

Szemének lélektelen, ködös pillantásából a kísérő harcosok is felismerték fiatal vezetőjük beteges állapotát és igyekeztek még a szokottnál is csöndesebben viselkedni. Omart mind gyakrabban környékezte szé-

dülés, szinte érezni vélte, mint zuhan le valami feneketlen mélységbe, noha mozdulatlanul ült sátra előtt és cigarettázott. A képzelt halál szörnyű, beteges érzete, a megsemmisülés rémítő szorongása, az érzékeit felkorbácsoló, összefüggéstelen, lázas tündérálmok lelopták a rózsákat hamvas, őszibarackszínű arcáról. Közismert, örökké nyájas mosolya mord vicsorgássá torzult, arccsontjai kiütköztek lesoványodott arcából, élveteg szeme szinte eltűnt az arcát barázdáló ráncok koszorújában.

Halálos fáradtsága ellenére meg nem szűnő halálfélelemben virrasztotta át a tizedik éjszakát. Mikor egy kissé magához tért fásultságából, úgy érezte, hogy kívül-belül csonttá fagyott. Valami kegyetlen változás ment végbe benne, de nem tudott számot adni róla, micsoda.

A sivatag rátalált, kiszívta csontjaiból a velőt; mintha elkínzott testében teljesen kialudt volna a fiatalság lobogó lángja.

Az önkínzás gyönyörével ült nyergében reggeltől estig a perzselő napon. Tengeri betegsége, amelyen a teve imbolygó járása következtében mindenkinek át kell esnie a homoksivatagban, már elmúlt. És aznap estére a sivatag ábrázatán — mintha már megelégelte volna holt hullámai örökös egyhangúságát — elsimultak a redők, itt is, ott is a víz közelségének első jeleiként fonnyadt fűcsomók kúsztak szerteszéjjel a sima homokon...

A rákövetkező napon, délfelé, a kimerült lovasok megpillantották az oázist. És a nap még magasan állott a szemhatár fölött, amikor elérték az árnyékot, amelyet a datolyapálmák vetettek messze a sztyepp végtelenségébe.

Beni Tufit és a kalmárok elküldték hozzánk embereiket, akik így szóltak:
„Lázadjatok fel az elnyomók ellen,
mert megjött a szent háború napja!"

énekelték az érkező lovasok üdvözlésére előségreglett rifkabilok az oázis falai előtt.

Dicsőítsétek a hanasi törzset;
mely elsőként lázadt fel a törökök ellen!
Ez a törzsek legbátrabbika!

Az ősrégi kabil harci dal vontatott melódiája hol a magasba emelkedett, hol meg leszállott.

Aznap a puskaporfüst eltakarta a napot,
s az emberek úgy hullottak, mint őszi fáról a levél ...

Feldörögtek a tamtamok.

Ő, kabilok, ki olyan hitvány, hogy ma a kuckóba bújna?

Az ének elhallgatott. A meherik odaértek az oázis falaihoz, letérdeltek, s a harcosok leszálltak a nyeregből. A sokaság nyomban körülfogta őket és ünnepélyes menetben a közeli, csíkos sátrakkal elhatárolt térségre vezette, ahol egy forrás csörgedezett, amely távolabb, a vén olajfák árnyékában a patakba torkollt.

Csak ekkor állt fel az egyik sátor előtt egy magas, izmos férfi, kék, marakesi szabású nadrágban, széles, színes övvel a derekán és pompás, aranyszálakkal hímzett, kurta mellényben. Gyors léptekkel áthaladt a sátor és az elcsendesedett tömeg közötti keskeny, szabad térségen, Omar karcsú alakjához lépett, két súlyos kezét a mokkadem vállaira tette és megcsókolta mindkét orcáját.

— Üdvözöllek benneteket! — szólt Omar megindultan.

— Én is üdvözöllek téged, Allah irgalma és áldása legyen veled! — válaszolta a sejk.

— Én, Omar ben Muhammad M'Hammed el'Csiklji vagyok, társaim pedig derék tuareg harcosok az imosa-

gok törzséből, amelynek sejkje, Uld Biszka küldött minket hozzátok. Számíthatunk-e vendégszeretetekre?

— Szívesen látunk téged az örök Irgalom nevében, és társaidat is. Legyetek vendégeink!

— Allah, aki még a fűszálat is harmattal jutalmazza, dús jutalomban részesít benneteket is!

— Allah tekint le ránk és rátok is, Ő látja, hogy nem hagyunk cserben téged... Hogy szolgál az egészséged?

— Köszönöm Allahnak és kérem, adjon neked is, a tieidnek is tartós jó egészséget!

— Milyen volt az utad?

— Mivel hozzád siettünk, ó, nagy sejk, jó utunk volt.

Rövidesen elmesélte a sikeres karavánutat az Erg es' Sesen és a Halál sottján keresztül. Csak aztán, miután megvendégelték sóval és kenyérrel, fordult arccal az őket körülfogó sokaság felé:

— Üdvözöllek benneteket!

— Ju! Ju! — harsogott vissza a sokaság és nyomban körülözönlötte a vezetőjük mögött teljes fegyverzetben, puskával és kopjával felsorakozott tuaregeket, úgyhogy egyszerre elszakította őket Omartól.

A fáradt mokkadem készséggel engedelmeskedett a sejk intésének, hogy foglalja el sátrát, amely a három legnagyobb sátor közelében állott üresen — már egy hét óta várta a vendéget.

Közben Khafar, a rabszolga, elhozta Omar könnyű poggyászát. A mokkadem elbocsátotta.

Egyedül akart maradni.

Leült az étkezőszőnyegre, hátraszegte a fejét és lehunyta a szemét.

A tömeg zajongása egyre távolodott, majd elhalt a sátor fala mögött.

Kellemes hűvösség és csend fogta körül.

Omar lelke kiszabadult bilincseiből. A beteges feszültség megenyhült. A közelben egy kis forrás csobogott és egy riadt tücsök — magához térve az egész napi forróság után — nótára gyújtott a vén olajfa ágán.

Omarnak úgy tetszett, mintha aludnék. A szemét

hetek óta vakító, fehér fényesség most az árnyékban színes szivárvány fátyolával vonta be a perzselő hőségtől elernyedt idegeit. A szorongó érzés, amely a sivatagban egyre gyilkolta, most könnyű, lázas didergéssé szelídült.

Felsóhajtott. Lelkében megjelent a régi sóvárgás valami után, ami belevésődött az agyába, ami úgy kínozta a sivatagi magányos éjszakák némaságában, s amit buzgó imádkozással meg az Ahmeddel folytatott szenvedélyes vitákkal igyekezett elfojtani... ez a szivárvány most újból fájdalmasan felkorbácsolta érzékeit, felkeltve benne azt a sóvárgást, amelynek csak ő maga tudta az igazi nevét...

Még félálomban heverészett, mikor halkan megmozdult a sátor függönye, és egy fekete, gyapjas néger fej jelent meg a világos résben.

— Te vagy az, Abdullah? — szólt és maga is elmosolyodott hiú ábrándjai dőresége felett.

— Ő, uram! — szólalt meg egy hang rémült suttogással, mert a fiatalember szeme zárva volt.

Omar felemelkedett.

Meglepetten bámultak egymásra. Omar megremegett.

— Béke legyen veled, ó, uram! — szólalt meg a rabszolga, miközben belépett a sátorba, és a függöny hangtalanul lehullott mögötte.

Szerencsére félhomály uralkodott a sátorban.

Omar nem válaszolt.

A rabszolga nem tudta mire vélni a fiatal mokkadem viselkedését. Határozatlanul dörzsölgette hatalmas kezeit a háta mögött és nem mert közelebb lépni.

— Már három napja várunk rád, ó, uram, és úrnőnk már tegnap kerestetett is a sivatagban... — Abdullah hirtelen meghökkent. A félhomályban is észrevette, hogy Omar elsápadt.

— Ó, uram! — nyögte ki végül, összekulcsolta a kezeit, és szeme fehérje megvillant. Mindketten hallgattak.

Omar sokáig hiábavaló harcot vívott magával, hogy

nyugodtnak lássék. Végül sikerült álarcot erőszakolni vonásaira.

— Megérkezett a Rifből? — kérdezte keményen.

— Río de Oróból, — bátorodott neki a rabszolga, de öreges hangja remegett. Riadt szeméből még most sem tűnt el a rémület. De bölcs volt, és ijedtsége gyengéd, atyai mosolyt rejtegetett. Omar hangja közben egészen megszilárdult.

— Üdvözöllek, Abdullah! — szólt és elmosolyodott. — Túlságosan elfáradtam az útban és nem is sejtettem, hogy itt vagytok...

Hirtelen eszébe jutott, hogy az imént — félálomban — kiejtette Abdullah nevét, s elpirult, hogy hazugságon érik. De amúgy is több fájdalom bujkált mosolya mögött, semmint fáradtság. Az öreg, bölcs rabszolga jól látta mindezt, de látszólag nem vett észre semmit.

— Ó, uram, — kezdte rá, hogy a fiatalembert kisegítse zavarából — Rióból idáig igen rossz volt az utunk. Az Erg Igidiben elkapott bennünket a számum... Két napig tombolt. Már-már azt hittük: az utolsó ítélet Ura úgy döntött, hogy nem érjük meg a másnapot. De Ő megkönyörült rajtunk és kiszabadított bennünket a dzsinnek karmaiból, csak néhány teve, a rakomány egy része és vagy húsz férfi — akik egy szakadékban kerestek menedéket — maradt ott a homok alatt és várja az angyal eljövetelét, aki majd összeírja jó és rossz cselekedeteiket... Allah, az igazságos adjon nékik örök nyugodalmat és pompás kerteket jelöljön ki számukra lakóhelyül...

— Ha Allah nem akarja, a lélek nem halhat meg... — idézte Omar a korán szavait.

A néger leült a csupasz földre a sátor bejáratánál, mellén keresztbe tette óriási kezeit és tekintete egy hű kutya ragaszkodásával függött a fiatal mokkadem arcán.

Szeretett volna mondani még valamit, de illendőségből nem mert megszólalni, míg nem kérdezik, csak várt tehát, a négerek végtelen türelmével, akik nem ismerik az idő fogalmát.

Omar csak szótlanul szenvedett, mozdulatlanul, mereven nézte a sátor egyik, halványan világító vászonlapját, mintha Abdullah itt sem lenne.

— Amikor aztán újra kisimultak Allah sárga palástjának redői, — folytatta a rabszolga egy percnyi hallgatás után, mintha mi sem történt volna, halk, csitítgató hangon, amelyből nem érzett semmi tolakodás — és mikor összeszámoltuk a halottakat és a holmikat, amelyeket az Úr akarata eltemetett, nagy zúgolódás támadt a hajcsárok között, és másnap reggel a szószólóikul választott emberek odajárultak a rifkabilok sejkje, a karaván főnöke elé, és tolmácsolták a nép határozatát, hogy vissza akarnak térni Rio de Oróba, mert egyébként valamennyien itt pusztulnak...

A főnök, aki jól ismerte ezeket a partvidéki embereket, egybehivatta a saurit és szavazásra bocsátotta az ügyet.

Mikor úrnőnknek tudomására jutott, hogy mi történik, előhozatta férfinyereggel felnyergelt nemes meherijét, felült rá, fátyolát levetette és födetlen arccal odaléptetett a sejk sátorához.

„Az Erg Igidi egy virágos kert! — kiáltotta oda a nagy körben ülő tanácsnak. — Ki az a gyáva, aki nem mer végigsétálni ezen a kerten, ha én megyek elöl, én Aisa bent Mohammed El Abd Ben Serif Mohammed Ben Ali Esz Szenúszi El Haszani El Idriszí El Sattábi?"

A sauri megszégyenülve hallgatott. A sejk arca elsötétült. „Allahra esküszöm! — kiáltotta úrnőm — éveitek száma összesen sem tesz ki annyit, ahány napot én a Hammada el'Homra víztelen pusztaságaiban töltöttem, és az arcom fehér maradt! Aki gyalázatot akar hozni az arcomra, csak üljön továbbra is itt a forrás mellett, mint valami varangyosbéka, és várjon azokra, akik majd eljönnek, hogy megbosszulják a rajtam esett gyalázatot!"

És, uram, elvágtatott a tábor elé, és egy percre sem hagyta letérdelni tevéjét, míg az emberek a nehéz, fegyverekből és lőszerből, géppuskákból és kézigrá-

nátokból álló rakományt fel nem szíjazták az állatokra és föl nem sorakoztak úrnőm mögött, míg végül útra készen állt a karaván, és a férfiak le nem vették szemüket fehér burnuszáról, várva, mikor ad jelt az indulásra. Még déli pihenőt sem engedélyeztek sem maguknak, sem az állatoknak, pedig számos, a tenger partvidékén nevelkedett állat nem bírta ki a szörnyű forróságot és összerogyott az útban; a Rif hűvösségéhez szokott hegylakók pedig vért hánytak a kimerültségtől... És este, mikor felütötték a sátrakat, valamennyien úrnőm körül tolongtak, köntöse szegélyét csókolgatták és könnyes szemmel könyörögtek, hogy legalább egy pillantást vessen rájuk...

És tudod, uram, az Erg Igidi egy teljes hónapon át hánykolódott a dzsinnek borzalmas játékai közepette, de ettől a naptól kezdve mintha a legfőbb arkangyal, kinek neve Gabriel, haladt volna előttünk: a rossz szellemek eltakarodtak az utunkból és sorfalat képezve, kétoldalt sorakoztak fel, gonosz kezüket keresztbe téve mellükön...

Így beszélt Abdullah, a vén rabszolga.

Omar szótlanul hallgatta, lélektelen, merev arccal bámult a sátor egyre sötétedő vásznára, mintha nem is hallotta volna az öreg Abdullah szavait.

És szenvedett, kimondhatatlanul szenvedett.

Újra mély csönd támadt a félhomályban.

Ezernyi kérdés cikázott Omar agyában, amelyeket azonban nem ejthet ki egy férfi, egy harcos szája.

Pedig Abdullah ismerte ezeket a kérdéseket és szívesen válaszolt volna is valamennyire, mert Omart éppúgy szerette, mint nemes úrnőjét, és mindkettőjüket úgy szerette, mint a saját gyermekeit.

De a nap már erősen közeledett a láthatár széléhez, és fel kellett készülni az esti ájtatosságra. A rabszolga köszönés nélkül eltűnt, Omar észre sem vette, mikor... Jó ideig üldögélt még mozdulatlanul, egyedül, aztán hirtelen zokogás tört fel a melléből, véres férfisírás, könnyek nélkül. Arcát a párnákba temette, de hiába...

Felállt, egy nedves kendővel letörölgette az arcát, lerázta burnuszáról a port és kilépett a sátorból. A térségen már ott szorongott a rifkabilok több mint ötszáz főnyi tömege, közöttük a Rio de Oro agyagos pusztaságairól származó néhány száz tevehajcsár burnusza fehérlett.

Tiszteletteljesen utat nyitottak Omar előtt, hogy oda juthasson, ahol a kabilok sejkje, a híres beni zerual törzs főnöke, aki az utolsó percig támogatta Abd-el-Krim felkelését, éppen imához készülődött.

De Aisa nem volt ott...

Muszbakh ben Mohammed Zuajd, a nagy sejk, énekelni kezdett:

A legirgalmasabb Isten nevében:
Bizony mondom néktek, ha lemegy a nap, romlás és pusztulás fenyegeti az embert.
*De nem pusztulhatnak el azok, akik hisznek és jót cselekszenek, és kölcsönösen igazságot és béketűrést hirdetnek egymásnak...**

Az ima után a tömeg lassan széledezni kezdett. Muszbakh sejk Omarhoz lépett és meghívta a másnap reggeli díszlakomára, amellyel meg akarta ünnepelni a fiatal mokkadem érkezését. Aztán elbúcsúzott és gyorsan távozott, mert harmadnapra a tábor felkerekedik, hogy nekivágjon az Ergnek, és a sejk bozontos feje tele volt gondokkal, mivel a kabil nép nehezen viselte a hosszú, sivatagi menetelés fáradalmait.

Omar újra egyedül maradt és hálás is volt ezért. Aisa — mint a nők általában — nem vett részt az esti ájtatosságon, bár születésénél fogva megillette volna ez a megtiszteltetés, és mint a karaván vezetőjének joga is lett volna hozzá. Sátrában időzött, az öreg Abdullah pedig egy szóval sem említette, tud-e Omar megérkeztéről és látni kívánja-e?

Sétára indult tehát az egyre sűrűsödő sötétségben, talán egy kicsit örült is neki, hogyha Aisa valakit érte

* Korán, 103. szúra.

küldene, nem találják a sátrában, másrészt azonban szomorúság ülte meg a szívét, hogy ma már nem láthatja a lányt...

Az oázisban nyüzsgött a sok nép és rengeteg állat; minden fa alatt egy-egy sátor feszült, előtte parázsló tűzhely. A beni zerual törzs harcosai magukkal hozták asszonyaikat és gyerekeiket is, a nők fedetlen, hegyi szelek cserzette arca mosolygott, mikor a datolyalisztből és dercéből készült kása-vacsorával etették kicsinyeiket. Mikor megpillantották az arra sétáló Omart, anyai büszkeséggel és örömmel kapták karjukra és nyújtották feléje gyermekeiket, azzal a titkolt számítással, hogy a fiatal mokkadem nyájasan mosolygó tudós szeme felismeri rajtuk, ha netalán valami rejtett, lappangó betegségben szenvednének. Az egyszerű berber asszonyok minden művelt emberben egyben orvost is látnak.

A borscserje sűrűsége előtt — egyelőre még üresen — feldíszített, kerek menyegzői sátor állott. Nem messze tőle az asszonyok már sütötték-főzték a lakodalmi ételeket a hatalmas, agyagból tapasztott tűzhelyeken; a szomszéd sátrakból kihallatszott a menyasszonyt öltöztető nyoszolyólányok víg csivitelése és harsogott a legények dévajkodó kacagása, akik — kihasználva a legénybúcsú nyújtotta korlátlan lehetőséget a berúgásra — egyre-másra hajtogatták a *lakmi*val, pálmaborral telt kupákat a vőlegény egészségére.

Omar a sűrűség felé vette útját, nehogy meglássák és őt is megkínálják, mert a meghívást nem szabad visszautasítani. Áttört a bozóton, és egy másik, meglehetősen tágas tisztásra jutott. Már föllélegzett, hogy végre egyedül lehet, amikor Abdullah sietségtől elfulladt hangja ütötte meg a fülét:

— Ó, uram, lépteid gyorsabbak a gazella futásánál, hogyan is érhetne téged utol a szegény, öreg Abdullah?

Arca örömteli mosolyra derült, hogy végre rátalált arra, akit keresett.

— „Hozd el, ó Abdullah, hozd ide elevenen vagy hol-

tan, máskülönben ma nem mész aludni!" — parancsolt rám úrnőm, mikor hírül adtam megérkezésedet. És én, a vén Abdullah, már az esti ima óta hajszollak, kérdezősködöm, mindenütt azt mondják „itt volt ... amarra ment," miközben én öreg csontjaim éjszakai nyugalmára gondolok és vánszorgok utánad ... Ó, uram, éppen itt, alig harminc lépésnyire innen áll úrnőm sátra. Lépj be, várnak rád!

Omar meghökkent. Kinek a keze irányította ide lépteit oly biztosan az ismeretlen, nagy sátorvároson keresztül egész a tábor másik végére? És mivel alapjában véve babonás volt, mint Kelet minden lakója, öröm és büszkeség töltötte el szívét, hogy a sors rendelte így ...

— Kerestetett, mylady? — szólt Omar üdvözlésképpen, mikor félrevonta a tágas, bíborvörös sátor függönyét, amelyben egy marokkói lámpa égett. A leány kényelmes, világoskék, berber öltözetben, arcfátyol nélkül üldögélt a sátor egyik, szőnyeggel elválasztott kis szobácskája közepén.

— Ó, mister Omar! — válaszolta a fiúra pillantva, és sápadt, finom arca könnyedén elpirult. — How are you? — kérdezte és kezet nyújtott. A fiú megszorította.

— I am quite well!

A két volt oxfordi diák egymásra mosolygott; még most sem tudták levetkőzni az egyetemen beléjük nevelt angol előírásosság szellemét, amelyet pedig mindketten megvetettek.

— Please — szólt a lány és egy vánkosra mutatott.

Omar leült. A fejük fölött, pálmahánc sból font zsinóron, alacsonyan függő lámpa lassan ide-oda forgott a sátorba behatoló könnyű szellő nyomása alatt, és színes üvegoldalai váltakozva piros és kék fénnyel árasztották el a helyiséget.

— Rossz útja volt? — kérdezte a leány, miközben a fiatal mokkadem kék fénnyel megvilágított, éles metszésű arcát figyelte.

— Éppen most három hónapja indultam el Szidi Okbából — válaszolta Omar és komoly szemében annyi

szenvedély tüzelt, hogy a leány megremegett belé. Aztán Omar bágyadtan elmosolyodott és arab nyelven hozzáfűzte:

— Az Erg valóságos virágos kert!...

A lámpa vörös fénye bíborral öntötte el a leány arcát. Kölcsönös elragadtatással, elbűvölten nézték egymást, hallgattak — és anélkül, hogy tudták volna, mindketten a szerelemre gondoltak.

Ő, mennyi utat bejárt a lábam,
mennyit taposott sivatag porában,
míg végre eljutott a kedveshez...

zendített rá a lakodalmi kórus a régi kabil dalra, mert a közelben, az illatozó borscserjék bozótja mögött már elkezdődött a menyegzői szertartás.

A lámpa lassan újra megfordult. Kékesszínű sápadtság borította el Aisa arcát. Lesütötte csillogó, fekete szemét. Hófehér fogai megcsillantak. Világoskék berber ruhájában olybá tűnt, mint egy tündéri, holdfényes látomás.

Omar bizonytalanul mosolygott. Valóság ez vagy álom? — tűnődött magában.

Barátaim úgy hozták el az én kedves Mszudámat,
mint báránykát, ha vergődik kőszáli sas karmában...

szállt az ének a pásztorok kujtrszája zokogó hangjai mellett a csendes éjszakában.

A lámpa sötétvörös fénye most Omar arcára vetődött. Sötét szeme, mint két rubin, sugározva tündökölt. Aisa szeme is újra kinyílt, akárcsak egy virág kelyhe. Tekintetében ott égett a vágy diktálta kérdés: Hogyan is lehettem el nélküled?

Ő, te fiatal menyasszony,
te piciny kígyó az ösvényen,
fekete szemű, fekete hajú, karcsú kis kígyó!...

Szólj az anyósodnak, kincses ládájából
vegye ki a csörgő arany karikákat,
selyem keszkenőket, nyakéket, násfákat,
mert immár megjött a fiatal asszony!

zümmögte a fiatal lányok kara a mélyhangú hegedűkhöz hasonló darbukák duruzsolása mellett.

A sátorban mindketten elbűvölve hallgatták a dal szavait, amelynek értelme megbizsergette a vérüket és elkábította érzékeiket.

A lámpa, lassú forgásában, most a sátor falait világította meg, s a két fiatal arc szürke félhomályba merült. Ilyen szürke bizonytalanság ülte meg félig alélt érzékeiket is...

Mennyire megmámorította Aisát a fiú közelsége! Valóban szerette ezt a költői lelkű, gyöngéd, érzéki gyönyörökre hajlamos fiatalembert? Miért van az, hogy a fiú szeme mindig és mindenütt olyan különös vonzóerőt gyakorolt rá; miért lepte meg a gyöngeség, ha csak rá is gondolt; mi az oka, hogy a fiú jelenlétében eltűnt belőle minden akaraterő, és helyét szenvedélyes sóvárgás foglalta el?

Miért nem vesz a karjaiba? — töprengett.

Egyszer arra jártam
és Mszudát meglátttam,
vízért ment...

ujjongott a dal.

Sudár termetével
s derekát szorító
szép, széles övével
török úrhoz hasonlított,
ki túlontúl sok adót követel...

Vörös fény lobbant fel a lelkében is...

A fiút alázatra kényszerítette, visszariasztotta Aisa férfias természete... Hátha kinevetné, ha megvallaná neki gyöngeségét, szerelmét? Ha most így szólna hozzá: „Ó, Aisa, nemes úrnő, aki egyesíted magadban a Keletet és Nyugatot — miért olyan a szemed, mint egy hűvös forrás, és miért nem ihat ebből a forrásból még barátod, legőszintébb barátod sem?"

Mszuda keble olyan, mint két pisztoly gömbölyű
markolata...

csábított a dal tovább.

Ő, Bu-Zarru leánya!
Súlyosak a te varkocsaid,
ó, gyönyörűségem...
A szerelem őrültje leszek hajnaltól napestig!

A lámpa elfordult és megint a sátor vásznára vetette színes fényét.

A sejtelmes félhomályban csak két világító tigrisszempár nézett szembe egymással. Most bármi is történhetett volna közöttük, minden csupán ennek a nászi dalnak a kísérőzenéje lett volna, amely bár elhangzott, de kábult zűrzavart hagyott maga után a lelkekben...

Vérük felforrt, szívük hevesebben dobogott.

— Most! — gondolta magában a leány, s ez a gondolat égetőn hasított bele érzékeibe. Teste elernyedt, szája félig kinyílt, szemének lobogása kialudt.

— Most! — gondolta magában Omar. Villámként cikázott át mámoros agyán ez a gondolat, szédületes magasságba röpítette a lelkét — aztán visszahanyatlott a földre. A fiú magához tért.

Csak egy pillanatig tartott az egész.

— Nincs az a költő, aki ilyen dalt tudna szerezni — szólalt meg Aisa. Rekedtes, mély és bizonytalan hangja szinte fájdalmasan csengett a sátor homályában.

Egymásra néztek.

A fiú az ajkába harapott, és szemében bosszús tűz lobbant.

Miért gúnyolja ki a lány éppen most?

A leány szemébe is visszatért az erő és a dac.

Csalódtál bennem! — mondta ez a tekintet.

Úgy néztek egymásra, mint a nőoroszlán és a híme. Talán azzal, hogy a lány félig lehunyta a szemét, védekezésre és legyőzetésre készült föl?... De Omar megsértődött. Kelet szülötte volt, küzdött az érzéseivel. És azonkívül kérkedni akart erős akaratával, hogy le bírja győzni a gyöngeségét.

Felállt.

A leány szeme kitágult. A kék fény jéghidegnek tüntette fel tekintetét, de ez érzéki csalódás lehetett csupán, mert közben már arra gondolt, hogy maga közeledik a fiúhoz.

Maradj! — könyörgött a tekintete, de a vele született méltóság kifejezése elnyomta benne ezt a hangot.

— Áldott legyen az estéd! — szólt a fiú hidegen, lelke mélyéig megbántva. Sarkon fordult és elment.

— Ó, Omar! — rebegte Aisa hangosan, mintha a fiú még ott állt volna. És ezzel az egy szóval mindent elárult.

Keble hevesen hullámzott. Tekintetében kialudt az erély, szétfoszlott, mint a köd. Egyedül maradt. A nagy csendben lehullt lelkéről az önuralom szorongató, erőszakkal rákovácsolt abroncsa.

— Ó, Omar, Omar... ismételgette gépiesen. Éles fogai vérig harapták az ajkát.

Hogyan? — gondolta. Szemében mámor ült, szívében százféle ellentétes érzés kavargott, fokozatosan hol valami csodálatos dac, hol meg hihetetlen gyöngédség vett rajta erőt; nevelésének fegyelme, szokásainak hatalma, sűrű vérének forrósága, minden összekeveredett benne. Rájött, hogy mégis, mindennek ellenére szereti a fiút...

...az pedig ugyanakkor üzött vadként rohant neki fejjel a sötétségnek, lobogott benne a szenvedély és

a sértett önérzet tüze, míg lassan le nem csillapodott. Mintha zavaros, lidércnyomásos álomból ébredt volna fel, megállt és körülnézett, hová került.

Sűrű sötétség fogta körül, bokrok tövises gallyai csapódtak arcába.

— Itt át kell törnöm — szólt fennhangon. És közben ez motoszkált a fejében: ha ez az út Aisa sátrához vezet, bemegyek hozzá és megfojtom, ha védekezni próbál...

Néhány lépés után azonban megint állva maradt, elvakította egy nagy lánggal lobogó tábortűz fénye. Fiatal legények jókora csapata állta körül, lakmis kupákkal a kezükben.

— Nagy az Isten! — kiáltották a kabil legények, midőn Omart felismerték. Nyomban körülfogták és egy nagy, pálmaborral teli serleget nyomtak a kezébe.

Egy hajtásra kiitta.

— Ju! Ju! — harsogták a virágos kedvű rifek.

— Ju! Ju! — ismételte utánuk Omar, kitépte a legközelebb álló fiú kezéből a kupát és magába öntötte a tartalmát.

A mámor beburkolta színes fátylával.

TIZENHARMADIK FEJEZET

A CSILLAGOK FÉNYÉNÉL

Világos reggel volt már, mikor Omar felébredt sátrában s azon töprengett, hogyan került ide. Nemsokára érte jöttek, a sauri már összeült és csak Omar jelentését várja, mert másnap hajnalban a karavánoknak el kell hagyniuk a tábort.

— La Illah illa Allah — üdvözölte Omar a gyülekezetet.

— Huá — válaszolt a *dzsemáa*, a kabilok tanácsa.

A fiatal mokkadem bágyadt tekintete fölcsillant: Aisa, férfi szabású lovagló burnuszban, mélyen a szemére húzott, marokkói csuklyával a fején ott ült, éppen vele szemben. Pillantásuk találkozott. Omar az előíráshoz híven meghajolt az öreg sejk, a tábor parancsnoka felé.

Állva maradt a patkó nyílásában, bár mint követnek jogában állt volna, hogy a sejk oldalán foglaljon helyet. Kezét csípőre téve belefogott a jelentésébe:

— A gyávák égessék el madárszívüket és sietve hagyják el az igazi férfiak e gyülekezetét, akiknek arca bátorságot sugároz; hogyha eljön az óra, amely már közeleg, ne szítsanak egyenetlenséget tűzhelyünk kövein!

A tetszés moraja zúgott végig a körön erre a bevezetésre. Az idősebb harcosok övükhöz nyúltak, ahol fegyverük lógott. Tűz lobbant valamennyi szemben.

— Az egész Maghrebben leszaggattuk a sátrakat, amelyek árnyékában az ellenség elől gyáván menekülők meghúzódhattak volna!

— A szent háború kinyújtotta karmait!

— Induljatok harcba, nehéz és könnyű lovasok, s ha kell, áldozzátok fel minden vagyonotokat és életeteket is az egy igaz Isten szent vallásáért!

— Aki hitéért fog fegyvert, önnön javáért harcol, mert az Isten nem szorul emberi lényekre. Pusztítsátok a hitetleneket, ahol éritek! Űzzétek el őket mindenhonnan, ahonnan ők benneteket kiszorítottak, mert náluk a vagyon kísértése erősebb, mint a halálfélelem. Fizessetek meg a hitetleneknek mindenért! Allah lepecsételte szívüket és fülüket; nem látják és nem hallják meg, ha rájuk törtök! Vakok, mint a vakondokok és gonoszak, mint a kígyók. De az Úr vakságot bocsát rájuk, hogy eltévedjenek, mert Ő nem irányítja a hitetlenek lépteit...

— Allah veletek van és veletek lesz, bárhol is lennétek, és figyeli, mit cselekesztek! Az *al hutama*, a kínok-

kal teli pokol kapui nyitva állnak és várják azokat, akiket soha többé ki nem bocsátanak!

— Íme, ezt üzeni a nagy tanács, amelynek szavait én tolmácsoltam nektek, én, Omar Muhammad ben M'Hammed el'Csiklji, az Úr méltatlan szolgája!

Omar szerényen leült, bár arca sápadt volt és szeme izzott.

A sauri megkezdődött.

A férfiak számos kérdést tettek föl, és Omar — amennyiben jogában állott — mindenre megfelelt. Beszélt a pánizlám mozgalom programjáról, amely egy arcvonalba tömöríti a muzulmán világot a földarabolt, örökös fegyverkezéssel saját sírját ásó és egymás között papírrongy-értékű szerződéseket kötő európai világ ellen. Európa már sejti a feltartóztathatatlanul közeledő, szörnyű katasztrófát, amely fenekestül felforgatja, éhséggel és vérözönnel borítja el az egész világot; már maga is tudja, hogy rohamos fejlődése elérte tetőpontját, és az utolsó évszázadokban kimerítette minden életerejét. Európa számára elérkezett az idő, amikor más, erősebb és egészségesebb népeknek kell átengednie a civilizáció feladatát. Az örökké gyarmatokra éhes Európa telhetetlensége ma már nem az erő, hanem a gazdasági gyöngeség bizonysága. Minden színlelt dicsősége, nagysága és hatalma ellenére is a világ csak a széteső, már-már fuldokló, örökös viaskodásaitól elgyengült Európát látja: szemtanúi vagyunk, milyen ügyetlenül próbálja leplezni erőtlenségét és magatehetetlenségét, politikai harcait és rettegését...

Ellene, nemcsak a Távol-Keleten, hanem úgyszólván tőszomszédságában is az izlám új korszaka növekszik fel; az újjászületett mohamedanizmus áthatja az összes mozlim népeket, amelyek már meggyőződtek a modern technika, a munkaszervezés és az újkori iskoláztatás múlhatatlan szükségességéről. Az egész Kelet érzi, miként tompulnak el Európa oroszlánkörmei, és ez a tény napról napra lázasabb tevékenységre ösztönzi, közvéleménye egyre gyorsabban és céltudatosabban reagál erre.

Az 1900-as években az egész muzulmán világban csak kétszáz propagandalap jelent meg; számuk ma hétezer körül mozog. Ma már ezer meg ezer mohamedán misszionárius hirdeti — az egy Isten hitén kívül — a siker első és főfeltételét: meg kell szüntetni az örökös viszálykodást az egyes törzsek vagy területek között, el kell simítani a szektárius ellentéteket. Az izlám valamennyi világi és egyházi vezető egyéniségének azon kell fáradoznia, hogy ledöntse azokat a korlátokat és akadályokat, amelyeket apáink és ősapáink vallási tévelygésből, hatalomvágyból vagy anyagi előnyök kedvéért emeltek az izlám követői között. Maghrebnek, mint összefüggő etnográfiai területnek vezetőszerepet kell vállalnia ebben a szövetségben, mert bevehetetlen hátországa van, ahol játszva megszervezheti az ellenállást.

Az Erg es'Sesen át vezető régi karavánutat újra járhatóvá tették. A jelenlevő két törzset helyőrségül jelölték ki az Erg szívébe, a Rio de Oróból ideszállítandó fegyver- és lőszerraktárak védelmére. Modern fegyverekkel látják el a Franciaországgal ellenséges viszonyban álló összes szaharai törzseket, és ezek az előre kidolgozott terv szerint gyors rajtaütésekkel — amelyeknek utolérhetetlen mesterei — aláássák a karavánutak biztonságát. Búvóhelyül az Erg es'Ses szolgál majd számukra.

Megszállják a taudeni és bilmai sóbányákat, amelyeknek fehér aranyával a franciák megvásárolják a törzsek hűségét. Ezek a törzsek pedig a jövőben — nehogy nyájaikkal és csordáikkal együtt elpusztuljanak — minden bizonnyal segédkezet nyújtanak nekik vagy legalábbis semlegesek maradnak a harcban, amelynek kimenetele Allah kezében van...

Omar mindezt igen terjengősen, hasonlatokkal és képekkel fűszerezve adta elő, hogy a dolgokat minél érthetőbbé tegye és közelebb hozza a törzsek szívéhez. Az eredmény kedvező volt.

— Igaz a szavad, ó, Omar! — szólt a komorarcú sejk. — Allahra esküszöm, nem ülök le nyugodtan a szőnye-

geimre, szakállamat nem érinti penge, amíg a sivatag ösvényeit, amelyeket őseim tapostak ki, meg nem tisztítom a hitetlenek katonáinak lába nyomától!

— Allahra esküszünk! Szavunknak állunk! — kiáltoztak a harcosok.

A sejk fölállt és kirántotta nehéz szablyáját. Valamennyien követték példáját.

— Allah és te legyetek a tanúink!

A marcona harcosok egymás karjaiba borultak. Nem is akadt több szónok. Új szellem lett úrrá rajtuk. Mind a berber, mind az arab fajnak eszmékre van szüksége, hogy közönyös álmosságuk helyét kimeríthetetlen, lázas, szinte emberfeletti áldozatkészséggel párosult tevékenység foglalja el.

Nyomban szétfutottak, hogy gondoskodjanak a takarmánykészletekről meg a víztartalékról, és felügyeljenek a sátrak lebontásánál.

Omar egyedül maradt Aisával.

— Nyelve ma élesebb volt a kardnál — szólította meg a fiút, miután üdvözölték egymást. A fiatal mokkadem elkomorodott.

— Régi, nagy költőinktől tanulunk. Utunkon sok zárt kapu vár ránk, amelyek megnyitásához sok kardra lesz szükség és sok szóra, hogy új erőt öntsünk a lankadó karokba!

Együtt lépegettek végig az oázison, de alig váltottak egy-két száraz, semmitmondó szót, Végül megálltak Aisa sátora előtt. Egymás szemébe néztek. Omar a tegnapi estére gondolt, és szíve ellágyult. Agyán átfutott a gondolat: Ma este eljövök hozzád, hogy karomba zárjalak! S ez a gondolat tükrözött a tekintetében is.

Aisa kiolvasta ezt a fiú szeméből, és őt is elfogta ez a vágy. Omar azonban megint elrontotta a dolgot, midőn magabiztosan szólt: A viszontlátásra ma este! —, mert Aisa maga akarta őt meghívni, annyira elhatalmasodott rajta ez az érzés ... Most azonban fellázította a gondolat, hogy a fiú máris zsákmányául tekinti. Hűvösen mosolygott:

— Nyergem mellett szabad lesz a hely...

Sarkon fordult és eltávozott.

A karaván alávetette magát Aisa akaratának. A súlyos fegyverekkel megrakott teherhordó állatok könnyebben haladnak a hűvös éjszakában a homokos pusztaság lágy útjain. Azonkívül Omar lovasainak idevezető friss nyomát még jól ki lehetett venni a homokban.

Ezért a karaván nem reggel, hanem mindjárt naplemente után felkerekedett és csak jóval napkelte után ütött tábort azon a helyen, ahol a síkság homokbuckák láncolatába ment át.

Omar friss, pihent tevén ült tuaregjeinek csapata élén, és hiába iparkodott önmagát meggyőzni arról, hogy Aisa tanácsa az éjszakai menetelést illetőleg valóban aranyat ért. A leánynak általában kitűnő érzéke volt a sivataggal kapcsolatos minden praktikus dologhoz, szinte ösztönösen jobban tájékozódott a sivatagban, mint a Nagy Atlasz hegylakói, vagy a Rio de Oró-i tengerparti síkságok népei. Hiszen Kufrából származott, és a kufrai oázisokat úgy veszi körül a kietlen Hammada el'Homra, mint a víz a tó felszínén úszó száraz levelet.

Omar magányosan haladt, szótlanul bámulta a láthatár alján remegő csillagokat. Nehezen viselte, hogy a mellőzött lovag szerepét kénytelen vállalni, s hogy Aisa még azzal is megalázta, hogy lépten-nyomon beleszólt minden döntésbe, ami eddig csak a férfiak előjoga volt.

— Áldott legyen az estéd, Omar! — kondult meg mellette a leány mély hangja.

Anélkül, hogy Omar észrevette volna, utolérte őt jólábú tevéjén. Imbolygó, fehér árnyként hatott fehér burnuszában a magas férfinyeregben. Hangjából kiérzett az öröm, hogy végre rátalált a fiúra. De Omar arra gondolt, hogy Aisa öröme hatalmának tudatából fakad, amellyel őt is engedelmességre kényszerítette, és szíve megkeményedett. Lerázta magáról a szomorúságot. Feltette magában, hogy nem nyújt alkalmat a lánynak

arra, hogy kiélvezze győzelmét. Hangosan felnevetett, és hogy a lányt megalázza, a tevehajtó botocskával az égboltra mutatott, ahol éppen egy hulló csillag szántotta végig a menny bársonyát.

— A csillagok olyanok, mint a nők, tündökölnek, mielőtt lebuknának!...

A leány az ajkába harapott. De szíve gazdagabb volt, mint a fiúé.

— Talán inkább az ég fájának ágain függő lámpások, amelyeknek fénye vezeti a föld porában nyüzsgölődő embereket; harmóniával tölti el a világmindenség zűrzavarát és irányítja a férfiak lépteit előre kijelölt sorsuk útján. De a férfiak ezt nem akarják tudomásul venni, a teremtés koronájának képzelik magukat!...

Egymás mellett léptettek, anélkül, hogy egymáshoz értek volna, és kínlódva igyekeztek közömbös dolgokra terelni a szót. Omar elmesélte a karaván útját az Ergen keresztül, a lány szótlanul hallgatta.

Másnap éjjel a mozgalom vezetőségének terveiről beszélgettek, azt bírálgatták és felbecsülték az ellenség erejét. Ez már olyan terep volt, ahol nézetük teljesen megegyezett, s ahol Omar kifejthette minden elképzelését és megcsillogtathatta ötletes kombinációit. Ez az egyetértés boldoggá tette szívüket, a fárasztó éjszakai menetelések letörték a civódások fullánkját. Sok-sok éjszakán át, csak a közös célra gondolva, kölcsönösen bátorítgatták egymást, és ezeknek az óráknak a harmóniája újra két oxfordi diákká varázsolta őket, akik halálos komolyan hajolnak az élet könyve fölé, amelyet a közös hit, közös gyűlölet, közös cél terített elébük.

Végül úrrá lett rajtuk a fáradtság. Most már magukról is beszélhettek, nem tartottak többé a másik gúnyjának nyilától. Aisa bágyadt mosollyal beszélt szerencsétlen születéséről, amikor apja először életében fakadt sírva, mert lánya született, és így füstbe mentek tervei, a hatalmas el'sznúszi sejk grandiózus tervei... Elmesélte, hogyan hagyta el apja — akkor első ízben — Dzsarabubot és zarándokútra ment, megfordult min-

denütt, ahol bármily csapás fenyegette vagy érte a muzulmán szabadságot: 1911-ben Tripoliszt Olaszországhoz csatolták, 1912-ben Marokkó került francia fennhatóság alá. A drinápolyi szerződés komolyan megbénította az oszmán birodalmat. Aztán jött a világháború...

A nagy sejk kimerülten tért vissza feleségéhez. Az asszony, aki ugyancsak bánkódott, hogy nem fia született, felültette a kis Aisát egy hófehér tevére és egy csapat lovas kíséretében előreküldte apja fogadására.

— Îm, lásd! — hangzott üzenete.

— Îm, lásd! — szólt apjához Aisa, amikor letette a vizsgáit és megérkezett apja palotájába Londonba, ahol az minden évben legalább hat hónapot töltött.

— Te tudod, atyám, hogy a professzorok minden szava mélyen sérti az érzelmeimet, mert dicsőíti a fegyvereket, amelyekkel Európa a mi kiirtásunkra törekszik. Az emberek hódolnak a technika, a gépek előtt, amelyeknek rabszolgái lettek; hajlonganak a pénzhegyek, a Mammon előtt, amely fojtogatja őket; hajbókolnak minden előtt, ami két táborra választja az emberiséget, ami egy kis csoportot mérhetetlen magasságokba emel a közönséges halandók tengere fölé. Büszkélkednek a hitükkel, mint valami ruhával, amellyel tetteiket takargatják — s ugyanakkor nevetnek is rajta, akárcsak az udvari bolondok tarkabarka ruháján... De titokban maguk is félnek tőle, mint a legveszélyesebb álomtól, ami hatalmukat fenyegeti.

Nem törődnek az igazmondás második felével, hogy aki magát felmagasztalja, az megaláztatik... Minden zugot teletömtek holt arannyal, amit a világ minden részéből harácsoltak össze.

Az emberek milliói, akik fedél nélkül, a szabad ég alatt maradtak, éheznek... A bálványozott gépek kerekei megállnak, az összelopott aranynak nincs valóságos ereje mozgásba hozni azokat. A racionalizálás folytán besültek a kapitalizmus gépezetében a csapágyak.

Elérkezett a mi napunk, atyám!

Eljött a nap, amikor a forradalmakat készítő Európa már nem tart a mi agyonsanyargatott, kiszipolyozott népünktől. És veszélyes dolog fegyvert adni az éhező nép kezébe, amelyik gyűlöli zsarnokait!

Felvirradt a mi napunk!

Tanulmányaimat befejeztem. Most elkezdem a harcot!

Aisának férfi természete volt. Valami mérhetetlen keménység zengett mély hangjában. Tekintete parancsoló, átható, hideg és magabiztos, benne hajthatatlan, erős és céltudatos akarat csillog.

Valami nagy tragédia titokzatossága lengte körül; a késszúrások és lőtt sebek begyógyulnak, de a vak is kitapogathatja a hegeket a ruha alatt; a sebek néha fájnak, néha kiújulnak, gyulladásba jönnek, gennyeznek...

Míg a lány szemében meg-megcsillant az őszinte vágy, hogy testben és lélekben egyesüljön Omarral ebben a harcban, — nem megalázni, hanem szívből szeretni akarta a fiút, hogy közös boldogságuk minden erejét áldozatul hozzák a történelmi idők oltárára — addig a fiú a gyönge lelkek önkínzó aggodalmai és gyönyörei között hánykolódott.

Kultivált, minden szépért rajongó mór lelke — amelynek éltető ereje mindig a pontosan megszabott értékek egyensúlya volt, s megingathatatlan meggyőződése szerint csakis ezek az értékek szolgálhattak a lét egyedüli szilárd alapjául — most kétségbeesett. Szerinte azok a nézetek, amelyeket a nyugati eszmék pestisétől halálosan megmételyezett Aisa merő önfejűségből, makacsságból hirdet, csupán a keleti világnézet teljes felforgatásához vezethetnek, olyanok, mint egy hiba a számtani haladványban, mint valami idegen test a szervezetben. A dinamikus őrület megszállotta nyugati gondolkodásmód itt is természetellenes zűrzavart igyekszik kelteni az arab világ ideális kiegyensúlyozottságában.

Jaj a férfiaknak, akik fölött asszony uralkodik! —

ezek az igék olvashatók az örök igazság könyvének csaknem minden oldalán. És Omar szemében a korán volt a nap, az a bizonyos számtani haladvány, az ideális egyensúly megtestesítője, amely ezerháromszáz év óta mit sem változott. A korán igéje volt az az alap, amelyen a boldogság, erő, bőség és teremtő hatalom annyi boldog országa növekedett fel. A korán volt az örök igazság, az istenség egy része. Valahányszor a Kelet az asszonyok keblei közé rejtette arcát, mindig elgyöngült, megsemmisült. A törököket a cserkesz és örmény nők szépsége győzte le, a janicsárokat a bolgár és szerb asszonyok vitték romlásba, a marokkóiakat a zulu nők, a granadai mórokat a román fajú lányok, az arabokat pedig — éppúgy, mint előttük az észak-afrikai karthágóiakat és rómaiakat — a berber nők tették tönkre.

Omar úgy hitt Allahban, mint valami esztétikus végzetben, amely azt parancsolta, hogy az asszony feladata csupán a férfi nemzette gyerekek nevelése meg a házról való gondoskodás, amelyet a férfi tölt meg kenyérrel, biztonsággal és hatalommal, amikor hazatér a csatákból vagy a munkából, hogy új erőt és kedvet merítsen az asszonya mellett, aki a nemzetségnek s egyben a férfi hitének, erejének és hatalmának fenntartója ...

Minden egyéb nézet csak anarchiához és rothadáshoz vezethet. A férfi nem szülhet gyereket, az asszony nem onthatja vérét a csatákban. Az asszony vére az emberiség örökkévalóságának a tartozéka, az asszony finom lelke gyöngédséget varázsol az élet viharaiban megedzett, eldurvult férfiak lényébe. Minden körülmények között fenn kell tartani az egyensúlyt a jó és a rossz között mind a szív, mind az agy viszonylatában, mert csak ebben az egyensúlyban rejlik az örökkévalóság.

Omar fanatikus volt. Nemzetségének vérében ezer év óta dúltak a viharok, szenvedélyes erőszak mély megfontoltsággal váltakozott; a barbárság egy kővel és iszappal teli folyómedret vájt benne, amit később az igaz hit tisztított meg és adott át annak, aki már természetes valóságként tudott élni egy eszmének.

Most, a kimerültség órájában, a sott leküzdése előtti éjszakán, amikor álmatlanul hevert sátrában, rádöbbent arra az alapvető ellentétre, amely lelkének és első katasztrófáját élő szívének útja között tátongott. Tapasztalatlan agya szinte megsemmisítő csapásnak tekintette érzékeinek és kialakulóban lévő új egyéniségének minden összeütközését. Pedig ezt már a sorsa hozta így magával, amelyet az angyal — figyelembe véve a faj ősi adottságait, a környezetet és a fejlődésre hatást gyakorló erőket — beleír az ember szívébe és idegeibe.

És közben, míg elnyomja az álom, képzelőereje fellebbenti előtte az emlékezés csalóka fátylát két kicsi kézről, amelyek valaha az ő keze után nyúltak a oxfordi diákinternátus egy alacsony szobácskájában. Aisa kezei voltak, aki felkereste őt, mert az egyetem aulájában, a diákok névjegyzékében rábukkant Omar nevére, amely valaha oly fényesen tündökölt Granada történelmében. A kis kézen csillogó gyémántok a fűtetlen, sivár diákszobában már akkor elragadták fantáziáját, amelynek a bohó ifjúkor rendszerint amúgy is szárnyakat kölcsönöz.

Omar kétségbeesésének éjszakája folytatódik. Görnyedten ül, két keze közé szorítja a fejét. Minden gondolata odaszáll a lázgyújtotta tűz köré, mint a főnixmadarak csapatja. Elégnek a lángokban, hogy újból fölrepüljenek aranyos szárnyaikon és tovább kerengjenek a kétségek véget nem érő köreiben...

— Ád! — Pokoli kínok! — kiáltott fel Omar, amikor a sott szürkés-tejfehér világossága áttörte az éjszaka homályát. Arca elsápadt, tekintete tétován bolyongott ide-oda. Két napig tartott a szörnyű út a mocsáron keresztül, és Omar nemegyszer kívánta, bár zuhanna le tevéje az ösvényről... Az állatok azonban csak prüszköltek izgalmukban és minden figyelmüket az útra összpontosították. Estére elérték a szigetet és mély álomba merültek a lávapárnákon.

A tábort üresen találták.

A karaván már tizenöt nappal ezelőtt tovább indult

dél felé, sóért. A tuaregek, akik visszamaradtak, portyára mentek a timbuktúi fő karavánút felé.

Omar korán reggel ért oda a fák árnyékában álló sátorhoz. Sötétjében csak a kis Hamzza gyerek aludt. Omar leült a bejárat előtt és várakozott.

A táborban csak a nagy tanács és kétszáz tuareg harcos maradt, akik a stafétaszolgálatot látták el a szigeten lévő vezérkar és a kelet felé indult csapatrész között. Most mindannyian a fegyver- és lőszerszállítmány körül sürgölődtek, amelynek számára megfelelő raktárt kellett találni.

Hamzza fölébredt.

— Ő, uram, — szólt panaszosan, és könnyek csillogtak a szemében — Ahmed elment a tuaregekkel kelet felé és nem engedte meg, hogy vele tartsak. Meghagyta, hogy téged szolgáljalak, ha megjössz. Meg parancs is érkezett, hogy téged neveztek ki a nagy tanács krónikásává ...

És a tizenötéves kamasz keservesen siránkozott, hogy nem vehet részt a véres tuareg-portyán ...

— Ahmed levelet hagyott itt neked — szipogta végül, és egy összehajtott papírdarabot húzott ki turbánja ráncaiból.

„Kelet felé tartunk" — írta a hosszú Ahmed. „Hírek futottak be a tanácshoz, hogy francia mérnökök a timbuktúi országút közelében valami felméréseket végeznek. A francia kormányzat nyugtalankodik a sószállító karaván eltűnése miatt és a hammadában is üldözteti a tiniri törzset. A tuaregek már meg is ütköztek velük és számos halottukat temették el. De nem futottak szét, zárt kötelékben vonulnak vissza a völgyeken át és súlyos veszteségeket okoznak az ellenségnek. A timbuktúi országút mentén az ellenség biztonságban érzi magát. A helyőrségek visszatértek az erődökbe."

Hamzza fürkészőn nézett Omar arcába.

— Mindnyájan elmennek ... — szólt és nagyot sóhajtott.

Mindnyájan elmennek ...

Aisa egyáltalában nem is volt a szigeten. Vizet és takarmányt vitetett magának, felújította készleteit és kétszáz tevés harcossal ugyancsak Kelet felé indult, talán Ahmed tuaregjeit akarta utolérni. Omar ezt csak az ima után, a vezérkarnál tudta meg.

*

Még sosem volt ilyen népes az es'Ses sivatag. Nap nap után újabb és újabb arcok bukkantak fel, keletről, nyugatról, északról és délről egymás után érkeztek a fáradságtól elkínzott arcú szufisták, mohamedán fakírok. Senki el nem tudta volna képzelni, hogyan jutottak ide ezek a kopaszfejű aggastyánok a víztelen pusztaságon keresztül, csontig-bőrig soványodott tevéikkel. Éjjel, mint a kísértetek, a karaván nyomában vánszorogtak, nappal pedig a nyergükül szolgáló rongyok árnyékába kuporodva szunyókáltak.

Megnyíltak Kelet alvilágának kapui!

A szemétdombok hulladékain tanyázó koldusok tömegei, a nyomorékok, vakok, bénák és sánták százai férgekként másztak ki a tűző napfényre.

Mint a legyek lepték el Maghreb valamennyi városának piacát, a vakok a zsalugáterek résein bekukucskáltak a hitetlenek házaiba, a sánták a városok vízlevezető csatornáiban gyülekeztek, az éhesek sokasága a kaszárnyák magas kerítései körül ténfergett. A testvériségek mozgósították őket.

A bazárok árnyékos utcácskáiban, amelyeknek repedező boltíveire ránehezedett az álmosító hőség súlyos keze, felparázslott a tűz a kovácsmesterek és rézművesek műhelyeiben, pezsgett az élet a cserző-vargák és kecskebőr-festők kölyűi körül; az ócskások nappal szunyókálva üldögéltek odúik előtt, éjszaka azonban élesítették és fényesítették a régi török és kardok pengéit, tatarozták a hosszú kováspuskák závárzatait és gyúszögeit; a kereskedők szíve megenyhült és jóllakatták az éhezőket; dörmögő suttogás járt házról házra, mint

valami megfoghatatlan, láthatatlan füst. A mecsetek zsúfolásig megteltek, a vallásos körmeneteken hangosabban szállt az ének, a diákok titokban, imaszőnyegeik alatt becsempészett tiltott újságokat és röpiratokat osztogattak szét az ájtatosságba merült hivők tömegében, és mindig akadt valaki, aki nemcsak felolvasta ezeket a kisebb-nagyobb gyülekezeteknek, de kellőképpen meg is magyarázta és ügyesen jelezni tudta azt is, hogy az idő nemsokára beteljesedik. Ezeket az újságokat Tuniszban, Mekkában, Moszkvában, Ankarában és a világ még száz meg száz egyéb városában nyomták, és terjesztésükről a jól megszervezett pánizlám propaganda gondoskodott. Az emberek bizalmatlanul vizsgálgatták egymást, de egy szó elég volt ahhoz, hogy testvérekké váljanak. Rossz idők jártak a kémekre és besúgókra. Majdnem mindennap hevert egy-két holttest a városok utcáin. A rendőrség ugyan a vérbosszút emlegette jelentéseiben, amely újból felütötte a fejét az egész Maghrebben, de ezt senki sem vette komolyan. Az utcákon, a népcsődületekben valaki bedobta a köztudatba a besúgók nevét, s ezekkel aztán egy-kettőre végeztek: hol egy jól irányzott késszúrás, hol valami tetőről lezuhanó gerenda, hol meg egy rejtélyes pisztolylövés segítette ki őket az árnyékvilágból. Mi folyt tulajdonképpen? Senki sem tudta. Eltűnt a legnagyobb sószállító karaván — ezt mindenki olvashatta az újságokban. A tuniszi sajtó demagógikusan kérdést intézett a kormányhoz, mikor állítják vésztörvényszék elé a karaván őrizetére kirendelt szenegáli lövészek parancsnokát. De rejtélyesen eltűnt a mozlim világ számos kiválósága, egyes törzsek és nemzetségek élenjáró képviselője is — és ezt a nép a francia megszállók újabb támadásának tulajdonította. A tiniri törzs fellázadt, rajtaütéssel elfoglalta Fort de Mahon erődjét és felkoncolta az idegenlégió katonáiból álló helyőrséget. Aztán érezhetővé vált az egyes katonai alakulatok költöztetése, tologatása. Nehéz teherautók hozták Timbuktúból a tömpeorrú szenegál katonákat; zuáv lovasszázadok in-

dultak útnak északról. Ismét napirenden voltak a letartóztatások, úgyszintén a pénzen vásárolt hamistanúzás, valamint a gyanúsítottak kínzása is, az idegenlégió „jól bevált" receptje szerint, amit egyébként elsőfokú vallatásnak is neveznek. A letartóztatottak — hogy kiszabaduljanak kínzóik kezéből — igazi keleti agyafúrtsággal olyan bonyolult históriákat találtak ki és mondtak jegyzőkönyvbe, hogy a titkosrendőrség térdig lekoptathatta a lábait, mégsem bogozta ki.

A hatóságok felhívták az illetékeseket, a gazdagokat, papokat, kereskedőket, borbélyokat, és kávéháztulajdonosokat, szóval mindazokat, akik sok emberrel érintkeznek, hogy jelentsenek be minden gyanús dolgot, amit hallanak vagy észlelnek. Az eredmény azonban csupán egypár ködös, zavaros jelentés volt. A különféle kalandorok és pénzsóvár naplopók könnyű keresethez jutottak.

A kufrai emír, az el'szenúszi sejk volt a helyzet ura, aki szoros együttműködésben az angol Intelligence Service keleti szektorával, londoni palotájából irányította mindezeket az akciókat. Egyiptomi, mezopotámiai és palesztinai katonaiskolákból kikerült, európai műveltségű tisztek hajtották végre a modern taktika felhasználásával a régen kidolgozott terveket. A tervek összességét jóformán senki sem ismerte, sőt még az egyes történések összefüggései is gyakran rejtve maradtak; minden titok kulcsa egyedül az el'szenúszi sejk palotájában rejlett. London — amelynek exportpiacai egyre jobban kiszáradtak — szívesen nyúlt a felajánlott segítő kéz után, hiszen ez is hozzájárult pozíciója megszilárdításához Indiában s általában egész Ázsiában.

Párizsban jelentés futott be a francia gyarmatügyi miniszterhez, hogy Lawrence ezredes Algírba érkezett, de nem is szállt partra, és még aznap továbbutazott. Ugyanez a hír jött azonban Tangerből, Oranból és Casablancából is... A Hadügyminisztérium negyedik osztálya azonban csak rejtélyesen mosolygott. Megbízható hírei voltak, hogy Lawrence ezredes Kairóban, az Euró-

pa-szálló tetőteraszán üldögél, míg a londoni Themzehídtól Tonkingig hetven más Lawrence ezredes kóborol a világban, valamennyinek mosolygós kék szeme van és valamennyien az Intelligence Service keleti szektorához tartoznak...

Végre az általános káoszban egy rádióhír teremtett némi nyugalmat, amely Arauanból jelentette, hogy az elveszett karaván megérkezett Taudenibe. Az eltűnt sószállító karaván — hogy megmeneküljön a környéken pusztító tiniri törzs támadása elől — átment az Erg es' Sesen és most teljesen kimerülten pihen. Tizennégy napon belül jelentést kér, visszatérhet-e biztonságosan a timbuktúi országúton.

Ez a hír a villám sebességével terjedt el a Közel-Kelet egész nyugati felén.

De a felszín már mozgásban volt.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

SZÁMUM

Akárcsak a tenger mélységei, úgy a föld is számtalan mesebeli szörny küzdőhelye. Rémséges sárkánykígyók, iszonytató, ezerkarú polipok vonaglanak itt is élethalálharcban összegomolyodva, egyik felfalja a másikat.

A francia gyarmati imperializmus polipjának egyik leghatalmasabb karja a marseille-i régi kikötőtől, jobban mondva a Fort St. Jean erőd fehér falaitól a Földközi-tengeren át a Sidi-bel-Abbès-i és szaidai kaszárnyák közepén keresztül nyúlik ki.

Az idegenlégió csápja itt Peteau, Mascara, Tlemszen, Ain-Szefra, Daja, Géryville, Tiaret, Aflou, El-Ousseukh, Frenda, Casablanca, Fez, Rabat és Sousse városokra támaszkodik.

Mindezekre a helyekre a megaláztatás, az idegen uralom súlya nehezedik. De ez a szívó csáp, amelyet szüntelenül az élet európai hajótöröttjeinek vére táplál, mind elevenebb lesz és mind nagyobbra nő. Már nem elég neki Afrika északi része. Megzabolázhatatlan, kirobbanó hódítási vágy űzi, hogy egyre tovább és tovább kússzék, mindig csak előre — a mérhetetlen szaharai síkságra.

Az egymással viszálykodó, szétdarabolt szaharai törzsek egymás után veszik föl vele az egyenlőtlen harcot, mint mikor a párduc küzd a feldühödött elefánttal a dzsungelben. És itt is éppen úgy történik minden, mint a mesében, ahol a hős megöli ugyan az óriást, de ez mindig újra talpra áll épen és egészségesen: ennek a halhatatlan szörnynek a szíve messze északon, a Franciaországnak nevezett tó Párizs nevű szigetén fekszik, és csak az mérhet rá halálos csapást, aki egész odáig lopódzik és leszúrja a Banque de France-t, hogy elfolyjon belőle a kapitalizmus sárga vére.

A polip egyik csápja körülölelte Észak-Afrikát és az ezeresztendős karavánúton Marokkó délkeleti részéből Colomb Besartól a Niger folyó felé kúszik. A másik csáp az Atlanti-óceán mentén a fekete Szudánra, Szenegálra és Nigériára nehezedik.

A két csáp vége Timbuktúban találkozott — a rejtélyes „Sivatag gyöngyé"-ben — a fehér és a fekete faj választóvonalánál.

Körös-körül Allah mérhetetlen kertje terül el. Dolgoskezű parasztok, kecske-, ló-, és tevetenyésztő pásztornép száz meg száz törzse él rajta, milliónyi bátor férfi és derék asszony, akiknek jövőjét a kapitalista társadalmi rend idegen formáinak igája alá akarják hajtani.

A polipkar utat tört magának a Szaharán át, és ahol az erőszak csődöt mondott, nem fukarkodott az aranynyal, ajándékokkal, kitüntetésekkel és kiváltságokkal. Rendszeres járadékot fizet a gyöngébb sejkeknek, számításba veszi hiú féltékenykedésüket, fölszítja a kapzsi-

ságukat, fölviszi őket a templom tetejére, mint a sátán Krisztust: Íme, mindezt neked adom, ha leborulva imádasz engemet!

És az ezeréves patriarkális rend meginog, cseng az arany. A gyarmati katonaság számára történő zöldség-, gyümölcs- és marhaszállítások aránytalanul gazdaggá tesznek egyes földbirtokosokat vagy törzseket, egymás ellen uszítja őket a gazdagság és hatalom utáni olthatatlan szomjúság — hogy így a fehér ördög uralkodhasson rajtuk. Alig teszi le kezéből a fegyvert az elámított törzs, hogy számba vegye az ajándékokat — álnokul rajtaütnek, legyőzik, visszaveszik tőle az ajándékokat s később még az éltetadó földet is, amelyen a volt gazda végül is rabszolgává lesz ...

Colomb Besartól Timbuktúig mindenütt az ősrégi karavánút mentén, azon túl pedig a francia Szudánban fekvő Bamakáig akarják vezetni a transzszaharai vasútvonalat, amelynek napfényben csillogó acélsínein — számításuk szerint — olyan ütemben áramlik majd a beláthatatlan terület minden gazdagsága, amint azt a francia kapitalisták érdeke megszabja.

Háború esetén Franciaország ezen a fényes sínpáron nyolc nap alatt hihetetlen mennyiségű fekete bőrű katonaságot dobhatna át a kontinensre, mégpedig úgyszólván átszállás, átrakodás nélkül, mert Franciaország egy alagút megépítését is tervezi Gibraltár alatt.

A fegyenczászlóaljak száz meg száz országutat építenének, amelyek pókhálóként szőnék be a két acélszalagot és befurakodnának a Szahara térségeibe. Az utak segítségével az idegenlégió tűzzel-vassal fojthatná vérbe a bennszülött törzsek minden franciaellenes megmozdulását ...

Míg a hitetlenek ma szinte korlátlan hatalommal uralják Afrika északi részét, az üldözött muzulmán testvéri szövetségek a Szahara járhatatlan homoktengerében keresnek menedéket.

Az izlám legrettenetesebb — mert jól szervezett — fegyvere a pánizlám mozgalom, amelyet a kufrai szenú-

sziak lángoló hite terjeszt. Ez a mozgalom már erős gyökeret vert az egész Szaharában és feltartóztathatatlanul terjed mind Francia Szudánban, mind Belga Kongóban.

Amit a tűzhányó széjjelrombolt, milliónyi apró korall-állatka újból felépíti. Most — már az utolsó órában — Kelet ébredezni kezd. Bár keze még részben gúzsba van kötve, de már érzi, hogy életnedv kering pihent ereiben, nyújtózkodik, és ásítása vészjósló mennydörgés, akárcsak a földrengés moraja.

A gyönge termesz-hangyák milliós hadseregei sorakoznak fel, hogy egyetlen éjszakán széjjelrágják az épületet. Ha valaki csak hozzáér a házhoz, összedől az egész, és a szitaként átlyuggatott falak romjaik alá temetik az embert, mert Allah nem engedi meg, hogy a fák az égig nőjenek, nehogy hivalkodva magasabbra tartsák magukat Nála ...

A messzi észak ködéből, az igazi, híres londoni ködből pedig ebben a diluviális éjszakában ide-ide pislog Albion csípás szeme ... Ez a még iszonytatóbb polip, amelynek ezernyi csápja az egész világ vérét szívja, féltékenyen figyeli az ellenség minden mozdulatát, amelynek gyomra szerencsés győzelmei folytán megnövekedett és elnyeléssel fenyegeti gyarmatbirodalmának egy részét.

A transzszaharai vasút sínjeivel megvasalt két francia polipkar keresztülviszi a fekete Afrika elfranciásított lakóinak meg az angol Aranypart és Sierra Leone ugyancsak fekete bőrű lakosságának egyesülését és kényszeríti a Népszövetséget, hogy Libéria néger államot ne Britannia, hanem Franciaország védnöksége alá helyezzék.

A két ellenség teljesen azonos módon, a lovagiasság szabályai szerint jár el egymással szemben: igyekszik lerombolni azt, amit a szomszéd éppen most felépített; felfegyverzi a legyőzötteket és ellátja tanácsokkal is, miként törheti szét a rákovácsolt bilincseket: ajánlatokat tesz, alkudozik ...

Az egymást kölcsönösen felszabadító nemzetekkel

nem sokat törődik sem egyik, sem másik, hiszen a császárok kora már lejárt. Az imperializmus csodaszörnyeiben úgy gubbasztanak a kapzsi, csak a saját, minél nagyobb hasznukat leső kalmárok, mint a görög harcosok a trójai falóban.

És mindezek fölött az afrikai égbolt nyugodt csillagszemei tündökölnek, amelyek már évmilliók óta figyelik ezt a színjátékot, csupán azzal a különbséggel most, hogy a diluviális szörnyalakok frakkba öltözött, börzék és bankpaloták boltívei alatt sétáló cilinderes hiénákká változtak át.

Tudja ezt már a hosszú Ahmed is.

És éppen a vasútépítés kérdése ütött szöget a hosszú Ahmed fejébe. Omar távozása után egyedül ődöngött a táborban, itt is, ott is hallgatta a beszélgetéseket és olyan részleteket tudott meg a vasúttal kapcsolatos tervekről, amelyek napról napra világosabban kirajzolták előtte a valóság képét. A mérnökök az országúton haladnak és nivellációs műszerekkel mérik fel az utat. Most járnak legközelebb a táborhoz, éppen az Erg es' Ses szélén, és nyílt terepen dolgoznak, amelyet nem védenek a szaharai erődöcskék. Biztonságban érzik magukat. Ahmed jól ismerte a katonai műszaki-mérnöki személyzet és a helyőrségek parancsnokai között fennálló hatalmi féltékenykedést, számtalan mulatságos história forgott erről közszájon egész Franciaországban. A szaharai erődök parancsnokai rendszerint a legénységi állományból kerültek ki és nem a St. Cyr-i tisztiiskolából; ízig-vérig kemény katonák voltak, akik szigorú fegyelmet tudtak tartani és hősiesen verekedtek. Dühös féltékenységgel nézték az ezredtörzset meg a vezérkart, ahol nézetük szerint csupa kikent-kifent „intelligens" tisztecske henyél és egyebet sem tesz, mint ostoba, a Szaharában végre sem hajtható parancsokat agyal ki.

A hosszú Ahmednek folyton a vasútépítés tervei jártak az eszében. Mi történne, ha egy szép napon a mérnökök tábora eltűnne a föld színéről? Újból elkezdenék

az egész munkát új, tapasztalatlan emberekkel, akiknek a betanítása igen hosszú időt venne igénybe? Vagy talán hozzá sem fognának még egyszer? Mi történne, ha az egész út lángba borulna?

De a sejkek és emírek tanácsa folyton csak arról tárgyalt, van-e a sejkeknek tekintélye és befolyása azoknál a szaharai törzseknél, amelyek rendszeres járadékot húznak a franciáktól azért, hogy semlegesek maradjanak. Azon vitatkoztak, hogyan lehetne rajtaütni a hadseregnek és az erődöknek szánt zöldség-, gyümölcs- és hússzállítmányokon. Fontolgatták, hogyan kerithetnék hatalmukba a sókészleteket, amelyekből csak a velük egyetértő törzseknek juttatnának, a többieket pedig blokád alá helyeznék s úgy kényszerítenék arra, hogy szakítsanak Franciaországgal.

A vasút megsemmisítésének kérdése csak akkor kerülne szőnyegre, ha már elkezdték az építését. A pályát a világháborúból ismert hedzsászi példa szerint akarták elpusztítani. Ahmed, aki jobban ismerte az építkezések európai módját, nyomban azt vetette ellen, hogy egy napon a mérnökök összecsomagolják a terveiket, visszatérnek Párizsba, ahonnan a munkásokkal egyidejűleg nagyszámú katonaságot, repülőgépeket, tankokat és ágyúkat hoznak magukkal a sivatagba, hogy mindenáron megvédjék az építkezésbe fektetett milliókat, amelyek minden bizonnyal közelebb állnak a vállalkozók szívéhez, mint néhány mérnök rongyos élete. Hiszen mérnökökből Európa-szerte van most elég, még több is mint kellene.

Ahmedet a sok éhezés és nyomorúság rászoktatta, hogy józanul gondolkodjék. Az átélt megaláztatások évei után most szabadságra vágyik, hogy végre saját belátása szerint, szabadon dönthessen; szabad ősei hazájának a szelleme tágítja a mellét, saját tapasztalatai szerint akar igazodni. Végre sikerült is kiverekednie az igazát. Szinte a végkimerülésig beszélt az aggastyánok előtt, míg végre meggyőzte őket. Rendelkezésére bocsátottak egy harkach tuareget egy tapasztalt vezetővel, és sok

sikert és győzelmet kívánva, útjára bocsátották. Ahmed elindult.

Naponta pontosan kiméri az őt kísérő tuareg testvérei porcióit, hallgatag, mint azok, velük együtt énekli a kancákat dicsőítő vég nélküli balladákat, éppúgy nyargal, egészen a meheri nyaka tövénél ülve, mint azok; az igazi tuareg meherinél ugyanis igen fontos, hogy a nyereg és a rajta ülő lovas ne akadályozza a teve testét a szabad mozgásban, máskülönben nem fejthetné ki a fecske röptéhez hasonló nagy gyorsaságát, amellyel negyvenöt kilométert is megtesz óránként, úgyhogy semmiféle más állat utol nem érheti a sivatagban.

Testvéreivel együtt fogyasztja a spártai egyszerűségű kosztot: datolyát meg káposztából és lisztből készült téglaformájú pogácsát, ami nem kelt szomjúságot. Éppúgy öblögeti a száját a vízzel, anélkül, hogy lenyelné, mint azok. Eltanulja tőlük, hogyan állapítják meg az út irányát, fokozatosan elsajátítja azt az utánozhatatlan, meghatározhatatlan, úgyszólván állati ösztönt, amelylyel mindig eltalálnak oda, ahová menni akarnak. Soksok napon át figyeli őket, mikor rövid tanakodás után a talaj gyűrődései után igazodva megszabják az út irányát, és mivel az ő ösztöneit és érzékeit már eltompította a városi élet, megpróbálja, hogy okoskodás útján tájékozódjék, a homokkupacok, a hullámos barázdák, a dombok szaggatott vagy sima lejtői szerint, amelyek annak, aki ismeri fennkölt beszédüket, mindent megmondanak, amire a sivatag vándorának szüksége lehet.

*

Számításuk szerint két nap alatt el kellett volna érniük a hammada egyik keskeny kiszögellésében elrejtett, állatbőrökkel letakart harrai kutakat, amelyeket csak az ulekh khujdem törzs tagjai ismertek. Ez a törzs az Erg déli részén, a hammadában barangolt, és néha erre jártak át a karavánút felé, ahol cserekereskedést űztek a tuaregekkel.

Aznap már korán reggel erős khamszín kerekedett, és perzselő lehelete nyomán sárga homokfátyol terjengett a föld felett, amelyen szikrázva törtek meg a nap égető sugarai. A levegő a kibírhatatlanságig fölhevült, a homokfelleg elzárta a kilátást, és a mikroszkopikus nagyságú homokszemcsék özöne égette a fájó szemet.

Allah sárga palástja lebegett az ég és a föld között. Az aggódva horkangató tevék kitartó ügetése lelassult, az imosagok még szorosabban beburkolták arcukat és gyorsabb futásra ösztökélték az állatokat, botjukkal könnyedén megveregetve a tevék fejét a fülük között, amelyek a nemes meheriknél annyira hasonlítanak a gazella füleihez. A khamszín izző lehelete alatt a tömlőkben szemmelláthatólag fogyott a víz. A pokoli hőség kiszárította az egyébként kifogástalan bőrtömlőket, úgyhogy megjelent előttük a rettenetes pillanat fenyegető árnya, amikor a sivatagban a kitartó, szótlan tuareg harcos torkából feltör a szörnyű szó: „Szomjazom!" Ez a szó annyit jelent, mint a kés villanása a teve nyakán, amelynek vérét és gyomrának tartalmát megisszák, a gyalogszerrel maradt harcost pedig valamelyik társa magához veszi nyergébe; ámde később, ha a meherik ereje fogyóban van, könyörtelenül ledobja és otthagyja a gyorsan beteljesedő végzet martalékául...

A félig megvakult Ahmed derekasan igyekezett megtartani helyét a sorban, amely most széthúzódott, hogy a száguldó tevék ne akadályozzák egymást. Érzékeit elkábította a hőség, idegeit tépte a fájdalom, amely a bőr pórusaiba behatoló milliónyi porszem okozta kibírhatatlan viszketegségből eredt, mintha kettős falú, kívül-belül izzó katlanban ült volna. De szelleme nem tört meg, érzékei még kábultan is megfeszített erővel dolgoztak, szinte vágyott az akadályok után, hogy megedzhesse képességeit az új környezetben.

Délutánra a sárga, gyér fény lassan kialudt, a levegő érezhetően megsűrűsödött, a nyomukban száguldó szél egyhangú zúgása elmélyült, üvöltésbe csapott át...

— Számum!

A sötétség villámgyorsan tört át a vöröses ködön. Allah tenyere árnyékba borította a földet. A szélvihar mély hangja dübörgött, mint az oroszlán bömbölése. Ahmed mindkét kezével átölelte tevéje nyakát, mert ebben a pillanatban minden mozgásba jött körülötte, szelleme ellenállását leverte az orkán vásdorongja, érzékei elsötétültek, a szélvihar anyaggá testesült, a forgószél tölcsére sok millió tonna homokot sodort magával!...

Amikor a meheri karcsú térdére csuklott, Ahmed nem esett le az állat nyakáról. A szemét eltakaró rőt borulást vakító fény cikázó villámai hasogatták, egész teste nekifeszült a megelevenedett anyag nyomásának, karjának kemény izmai vaskapocsként szorongatták az állat finom, lágy szőrrel benőtt nyakát. Agyában érthetetlen benyomások sorozata villant fel, mintha ezer meg ezer, a levegőben száguldó tőr hegye irányulna a mellének, testén a hányinger görcse futott át, egészen a homok sós ízével eltömött torkáig... Aztán mozdulatlanul feküdt az örökkévalóságnak tetsző, hosszú másodperceken át, míg az örvénylő forgószél, mint egy lángoszlop, elrobogott fölötte és betemette... Hörögve lélegzett a vastag homokréteg alatt és arcát belenyomta a teve nyakának émelyítő szagú szőrébe... Végül összeszedte minden maradék erejét, fejét nekifeszítette a mázsányi súllyal ránehezedő homokkoporsónak... aztán szája kinyílt és fuldokolva, kapkodva nyelte a... levegőt!

Elájult.

Sötét volt, mire magához tért. Révedező, kimeredt szeme megpillantotta a csillagokat az égbolt sötét végtelenségében. A levegőben már nem érződtek a homokszemcsék, a forgószél tisztára kisöpörte a levegőt. De arcára egyre pergett, vékony erecskében csordogált a homok a meheri fejének szőréből, amely hiába igyekezett kiszabadítani testét a homoksírból.

Talán már néhány órája küszködött a derék állat, ta-

lán már néhány órája permetezett a homok az ájult Ahmed arcára, de csak most ébresztette fel önkívületi állapotából.

Ahmed megfeszítette karja és válla erejét és kígyózó mozdulatokkal szabaddá tette a kezét. Aztán teste is sorra került, de olyan fájdalmat érzett benne, mintha valamennyi csontja összetört volna.

Végre felülhetett.

Tevéje közben elcsendesedett, a nemes, kiváló tenyésztésű meherik fajtájára jellemző, dülledt, fekete szemével figyelte gazdája vergődését és mikor látta, hogy az felül, kinyújtotta feléje hosszú, lelógó ajkú, puha pofáját az orrlyukaiba fűzött karikával, és a tuareg hátas tevék szokása ellenére — amelyeknek egyik legbecsesebb tulajdonsága a némaság — kimondhatatlanul fájdalmas hangon felnyihogott.

Ahmed föltérdelt és közelebb csúszott hozzá. Aztán elgyöngült, reszkető ujjakkal nekilátott, hogy félrekotorja az állatot eltemető homokot.

Egy leírhatatlan hosszú óráig, elsötétült aggyal, gépiesen, gondolkozás nélkül csak kapart és kapart. A gödör az ember és állat körül egyre mélyebb lett, míg végre Ahmed keze elérte a teve púpját.

Csak ekkor hagyta abba az ásást, homlokáról ömlött a veríték a fagyos, sötét éjszakában.

— Taszaghárt! — sziszegte elszorult torokkal.

Az állat nekifeszítette hatalmas vállait, felemelte a néhány mázsányi, még ránehezedő homoktömeget, elbődült örömében, vérben forgó, megkínzott fekete szeme felcsillant. Lábra állt.

Ahmed lerogyott. Újból elvesztette az eszméletét.

Az ájulat álomba ment át.

Taszaghárt ébresztette fel a hajnal küszöbén, födetlen arcához nyomkodva puha orrát.

Nemsokára nappal lesz! — beszélt az állat szomorú szeme. — Egyedül vagyunk itt! Gyere!

A hosszú Ahmed felegyenesedett. Körös-körül új homokhegyek tornyosultak, és ismeretlen, új völgyek

barázdálták a földet, mintha a számum pusztító lehelete egész más vidékre sodorta volna őket.

Szájüregе és nyelve megduzzadt, kicserepesedett, dagadt ajkaiból szivárgott a vér, torkából sípolva tört fel a fáradt lélegzet. Nagy nehezen talpra állt, odavánszorgott a teve púpjára erősített vizestömlőhöz.

A tömlő lapos volt, csak a varratokban maradt egy kortynyi víz, becsorgatta homokszemekkel teli szájába. Ez a pár csepp annyira magához térítette, hogy végül megértette, mi is történt tulajdonképpen. Rávetette magát a bőrtömlő nedves fenekére, és belemélyesztette a fogait, addig harapdálta, míg ínyéről vér serkent és megédesítette a nyelvét.

Meredt szemmel bámult a tömlőre.

Forró könnyek lepték el a szemét.

Letörölte a keze fejével.

— Nagy az Isten! — szólalt meg. Hangja idegenül, tompán csengett. Föleszmélt rá.

Taszaghárt nyugodtan állt.

Letérdeltette, a nyaka tövére ült és kezével könnyedén a teve füle közé csapott.

A nemes állat felállt és állva maradt, előre nézett, várta az indulást jelző nógatást. De mivel ez nem érkezett, hátrafordította keskeny füleit, és finom orrlyukai megremegtek. Aztán kilépett.

Megszokta a szilárdan meghúzott kantárt, s ez most hiányzott neki. De az első, tétova lépések előzték bágyadt tespedtségét, patái egyre erőteljesebben doboltak a földön, lépése, amely annyira hasonlít a strucc lépteihez, fáradt ügetésbe csapott át. Keskeny agárteste ütemes himbálózásba kezdett.

Ahmed a puszta vidéket szemlélte a magasból. Minden megváltozott körülötte, a homokdombok csipkézett teteje most egyenes volt, mint az asztallap, a dombok tömör, sima oldalai olybá tűntek a felkelő nap sugaraiban, mintha egy darabból lettek volna öntve. Fényes ércfelületüket rózsaszínre festi a hajnal pírja, mintha a kemény és könyörtelen felszín alatt hús és

vér lenne. Csak a halmok szimmetriája billent meg egy kissé, egyik oldaluk menedékes lankában fordult szembe a tegnapi orkán irányával, mintha még most is feszült figyelemben feküdnének, hátukat védve a rájuk zúdúló ostorcsapások elől.

Ahmed felnézett a napra, amely elvakította szemét. Arrafelé tartott, amerre a számum repült, és új völgy nyílott meg előtte. Kelet felé haladt.

Megerőltette fáradt agyát, hogy rendet teremtsen az események és benyomások tömkelegében. De ez sokáig nem akart sikerülni, csupán semmitmondó, értelmetlen képek váltakoztak a borzalom zavaros sötétségével, s utánuk a gondolatsor tátongó űrben végződött...

A meheri ügetése meglassult, már csak imbolygó lépésben haladt. A nap mind magasabbra hágott az égen, és vakító, árnyéktalan, fehér fénnyel öntötte el a sivatagot. A levegő izzott, hogy szinte remegni látszott a föld felett. A dombok határozott, kemény körvonalai ellágyultak, a csillogó homokszemek miriádjai a gyémántok káprázta tó fényét öltötték magukra.

Taszaghárt gurgulázó hangot adott. Ahmed megrántotta a kantárszárat és megállította. Nem volt értelme kínozni az állatot ebben a pokoli hőségben.

A teve lefeküdt, fejével kelet felé, de egyáltalában nem vetett árnyékot. Éppen dél volt.

Ahmed lecsatolta a nyerget és alákuporodott. Itt legalább árnyékot talált, bár a nyereg áttüzesedett bőre olyan bűzt árasztott, hogy felfordult tőle a gyomra.

Egyik nyeregtáskában maroknyi datolyát talált. Gépiesen eszegette, míg elfogyasztotta az egészet — nem gondolt semmire, csak arra vágyott, hogy a szája megteljék nyállal. Pedig tudta, hogy ezzel kihívja a halált maga ellen.

Aztán elnyomta az álom.

Másnap reggel Ahmed már tudta, hogy aznapi útja végén leselkedik a halál. Tudta ezt, mihelyt fölneszelt és kimeresztette a szemét.

Feltápászkodott.

Bágyadtság és tehetetlenség ülte meg az egész testét, de az ész automatája öntudatán kívül arra késztette, hogy felkapaszkodjon tevéje hátára. Taszaghárt kelletlenül morogva felkászálódott és elindult.

Később Ahmednek eszébe jutott, hogy a nyergét ott felejtette, ahol aludt, s otthagyta az üres tömlőket is. De már nem törődött vele, közönyösen vette tudomásul.

Megint feljött a nap, és megint rózsaszínű volt a sivatag, mintha élő húsból lett volna.

Mikor a nappal teljesen kibontakozott és a nap újult erővel ontotta a tűzesőt, Ahmed becsukta a szemét és félig ébren, félig álomban dülöngélt a teve hátán jobbra-balra.

Hirtelen felriadt, megérezte, hogy a teve szőre alatt borzongás fut végig.

Talán már megint aludt...

Előtte a távolban zöldellő rét feküdt, rajta egy datolyapálmákkal benőtt hegy, egy jól látható patakocska csörgedező vize szeli át...

VÍZ!

Mintha az ördög szállta volna meg, sarkával belerúgott Taszaghárt oldalába, hogy a szegény állat elbődült, felágaskodott és — maga is az érzéki csalódás áldozataként — vad vágtába kezdett, úgyhogy Ahmed megingott és majdnem lezuhant róla.

De Ahmed csak tovább rugdosta és átkozta... Görcsösen megkapaszkodott a teve szőrében, rekedt nevetéssel hahotázott az iszonyatos forróságban, teste ideoda hányódott a száguldó meheri heves ugrásai következtében.

VÍZ!...

Az állat ereje már fogytán volt. Egy új homokhegy állt előtte, nagy nehezen felkapaszkodott rá, de mögötte újabb dombok következtek, és még egy, és még egy, a végtelenségig...

Végül Taszaghárt már csak lépésben vánszorgott a hátán ülő dühöngő őrült rúgásai és csapásai alatt...

aztán az ütések gyengültek, gyengültek, végképp abbamaradtak...

Ahmed lecsúszott a teve hátáról és a földre zuhant. A meheri, kimerülten hörögve, megállt gazdája mellett.

A fata morgana foszladozni kezdett vérrel befutott, kidülledt szemük előtt.

Aztán elhalványodott... szétfoszlott, mint a köd...

Ahmed lehunyta a szemét.

Úgy érezte, hogy közvetlenül az agya küszöbén vörös karikák forognak. S a beállt csendben, rettenetes távolból, alig kivehető zakatolás hallatszott, mint a légydöngés, mintha valahol a világ másik végén egy géppuska kelepelne... tatata... tatatata...

Ahmed elneveti magát önkívületében: ott egy sorban állnak a gyárosok meg az egész világ valamennyi kizsákmányolója, ott áll az a cifra kisasszony is, akinek a gyémántos cipősarokra fájt a foga... és a géppuskák acélesőt zúdítanak rájuk... Kiabálnak, ordítoznak, üvöltenek, nyöszörögnek, nyögdécselnek... aztán csak alaktalan tömeg marad belőlük...

És ez a bűzlő, alaktalan tömeg uralkodott az egész világon!

De a világ sík, szabad róna... ledőltek a korlátok!

Hurrááá!

Ahmed kidülleszti a szemét, de nem lát semmit.

Valami vakító fehér lángcsóva kegyetlen fájdalmat éget megbénult agyvelejébe. Szájában, torkában, halántékán zakatolva lüktetnek az erek, mint az óra ketyegése...

— Ta-ta-ta-ta-ta-ta! — számolja az időt a vér.

— Tatatata... tatatata... — hahotázik a géppuska a világ másik végén...

Egy őrült gondolat világította meg Ahmed tűnő öntudatát.

Összeszedte minden erejét, hogy a teve oldalába kapaszkodva felemelkedjék.

Nagy erőlködéssel felnyitotta lehunyt szemét.

Káprázta tó, metsző fény hasított bele.

— Tatatata... tatatata... tatatata — folytatódik gyorsan közeledő tevék patáinak dobogása, amelyet letompít a homok.

Elnyújtott „Eoáááchhh!" kiáltás tépi szét a ködöt Ahmed kimeredt szeme előtt. Emberi hang csattan, mint az ostor.

Ahmed elájult, mintha villám sújtotta volna...

*

Az összeszorított fogak közé erőszakolt késpengén lecsorgó, forró olaj a haldokló megdagadt nyelvére csöppent, aztán lefolyt az összeszáradt, megrepedezett torkon, amelyben talán már egy óra múlva megpattantak volna az erek, és a kibuggyanó vér megfullasztotta volna a szerencsétlent...

Meleg vízbe mártott, teve izzadságától és húgyszagtól bűzlő rongy törölgette le a porlepte, beesett arcot.

Hangtalan sóhaj tört fel a vérző ajkak közül.

A végtelen űr mélységeiben bolyongó lélek szeme kinyílt, de még nem látott semmit. Az állkapcsokat fogva tartó görcs felengedett. Újabb adag, mézzel kevert forró olaj árasztotta el Ahmed torkát. Testét fojtogató köhögés rázta meg. Szemhéja lecsukódott.

A megmentett mély álomba merült...

— — —

Ócska, tuareg sátornemezből szerkesztett, két vágtató meheri közé kifeszített, puha függőágyfélében ringatózik. Még alélt álmának a mélyébe is lehatol a tevepaták dobogó ritmusa.

— Tatatata...tatatatata... tatatata...

Lelkét azonban még fogva tartja, megbénítja a sötétség.

— Tatatata... tatatata... tatatata...

A tuareg harkach kelet felé száguld, a rózsaszín bőrű, szürke meherik szinte röpülnek az Erg homokdűnái fölött, mint hatalmas, ragadozó madarak serege, amely alacsonyan száll a duzzadozó tenger hullámai fölött.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

VÉRFÜRDŐ BU KHANEFISZ KÚTJAINÁL

Három napi járásnyira onnan kelet felé, a timbuktúi országút mellett, Bu Khanefisz kútjai körül katonai sátortábor áll. Tőle egy napi lovaglásnyira észak felé fekszik az el'Matti sott, dél felé pedig két nap alatt érhetné el a vándor az utat, amely szürke, összetapadt, keserű sóréteggel borított pusztaságon keresztül az ualleni oázisba vezet.

Nappal kegyetlenül tűz a nap a só láthatatlan páráitól fehéren izzó égbolton, éjjel pedig a dermesztő csendben élénk tűzzel ragyognak a csillagok a hoggari ég szeplőtelen bársonyán.

Az el'Matti szebhka délnyugati, szilárd szélén kora hajnaltól délelőtt tíz óráig nyüzsögnek a piros-fehér mércéket és szintező műszereket cipelő katonák. Porköpenyeges utásztisztek hajkurásszák izzadt lovaikat egyik helyről a másikra; műszereik tokja fölé hajolva trigonometriai háromszögeléssel méricskélik, számítgatják a vasútvonal legideálisabb pályáját.

Tíz óra felé, amikor az Erg es'Ses izző lehelete alatt reszketni kezd a levegő, valamennyien abbahagyják a munkát és leheverednek a tábor árnyékában, a sátrak védőfedele alatt, hogy ott kivárják az őrjítő déli hőség enyhülését. Csak egy fehérköpenyes szpáhi lovasszázad — palástját vörös bélésével kifelé fordítva — nyargal fáradt lovain körös-körül a vidéken. Tíz-tíz lovasból álló járőrökre oszolva cirkálnak a síkságon, megállítják a forgalmat a timbuktúi országúton, amely húsz kilométerre esik a kutaktól kelet felé. Mindenkitől igazolványt követelnek, figyelmesen vizsgálják az okmányokat és átkutatják az összes málhákat, iszákokat, hosszú handzsárjaikkal beledöfködnek a széna- és takarmánykötegekbe s búcsúzóul jót húznak nehéz korbácsukkal az igazoltatottak hátára.

Mikor a nap már a láthatár felé hanyatlik, megharsannak a trombiták, a szpáhik körülfogják a teherautókat — amelyek nagy sietve összeszedik a műszereket a négerekkel meg szenegáliakkal együtt — és gyors vágtában kísérik vissza a táborba. Vacsora után a tüzeket eloltják, a lovakat karókhoz kötik, a teherautókat védősáncként körbe állítják. Az éjjeli őrségnek, amely nappal pihent, kiosztják a patronokkal teli hevedereket a teherautók alatt tüzelőállásba helyezett nehéz géppuskákhoz; csak az ügyeletes tisztek villanylámpáinak fénye lobban fel itt-ott az elnémult térségen, mikor az őrszemeket vizsgálják, és lövésként csattannak a jelszavak a sötétben.

Aztán minden elcsendesedik.

A parancsnokság hófehér sátraiból a rádió amplionjának recsegő hangja zavarja csupán a hallgatag sivatagi éjszaka csendjét; mademoiselle Eiffel beszél a Grand Opera bemutató előadásáról, a börzéről, a Népszövetség genfi üléséről, amelyen ma elfogadták a legújabb javaslat legújabb szövegezését azoknak a lefegyverzéséről, akik hagyják magukat . . .

Az őrök árnyakként váltják egymást a fekete éjszakában. A rádió elhallgatott. A tisztek sátrában Gaston Poire ezredes eloltotta az utolsó lámpát.

Az egész tábor úgy fekszik a sivatag tenyerén, akár egy homokszem.

Olyan rettenetes a csönd, hogy az őr hallja a tábor másik végén figyelő társa szuszogását.

Aztán kattan az óra, az őrmester lámpát gyújt és felkölti a soros őrség tagjait.

Egymás után bújnak elő a sátor alól, a szemüket dörzsölik, fázósan begombolják zubbonyuk gallérját, kinyitják a revolvertáskákat, átvizsgálják a tölténytárakat. Csikorog a homok a súlyos bakancstalpak alatt, jelszó, halk fegyvercsörrenés, új léptek zaja, aztán néma csönd . . .

Négy ember ül az egyik géppuska mellett, az előírás szerint egyikük ujja a fegyver ravaszára feszül. A töb-

biek a pusztaság halotti csöndjébe merednek, amelyet ezüstös szálakkal sző át a csillagok tündöklő szeme. A meleg sátorból kizavart katonák még most is folytatják álmukat a csapszékről, ahol a krajcárokat mohón nyeldeső orkesztrion rikoltozó hangjai mellett olyan jól lehet iddogálni...

Az ég és a föld tökéletes némaságában egyetlen szó sem hagyhatja el az emberek ajkát, meg sem moccanhatnak, ki sem nyújtóztathatják elzsibbadt tagjaikat, nehogy másnap reggel alvás helyett húsz botütést kapjanak a hátukra.

Eltelik két óra, érezhető hideg áramlik az Erg felől.

Még egy óra — mondja François szeme Renének.

De René, az a gazember, szunyókál!

Félrebillent fejjel ül, ujja a géppuska ravaszán...

François kinyújtja a kezét, hogy megrázza, de karja lehanyatlik...

Az ő feje is félrebillen...

Aztán a másik kettőé is...

Ömlik a vér a négy torokból, amelyeket egy láthatatlan kéz egész a nyakcsigolyákig átmetszett.

Jobbról-balról negyven őrszem ül az egész körben, hasonlóképpen kissé oldalra hajtott fejjel, ruhájuk merő vér... kezük még a halál után is az előírásos helyzetben, megüvegesedett tekintetük a néma sivatagra mered...

Száz másodperc pereg le az örökkévalóságba.

A halálos csendben csak a hosszú kések dolgoznak, acél jégesőként zuhognak a sátrak vásznán, s azt áthasítva fúródnak az alvók testébe, csak a földben állnak meg...

Száz meg száz halk, reccsenő hang, amikor a penge a bordák közé csúszik...

A lovak felnyihognak.

Már megint csend ül a tájon.

Csak sötétszínű, lobogó burnuszuk árnyai suhannak az éjben, meztelen lábak tiporják a homokot.

A drámának vége.

— Eoáá!! — harsogja egy hang.

— Eoáá! — válaszol rá kórusban számtalan torok.

A messziségben, a világ másik végén, légyzöngésként felhangzik a tevék patáinak dübörgése, a hang ereje másodpercről másodpercre növekszik.

— Tatatata... tatatata... tatatata...

— Eoáá! — érkezik egy távoli kiáltás a sötétségből.

A patadobogás egyre hangosabb. Egy perc múlva feltűnnek a vágtató lovasok körvonalai. A meherik térdre buknak.

Öt férfi áll a gépfegyver csöve előtt, amelynek sötét nyílása némán ásít az éjszakába, körülötte gubbaszt a négy halott őrszem mozdulatlan alakja.

— Allah hatalma végtelen! — kondul fel Ahmed rekedtes hangja.

— Allah akbar! — felel rá egy hang tompán, de büszkén.

Ahmed a kíséretében lévő harcosokkal átfurakodik két autó sárhányója között és belép a tábor területére.

Negyven sátornak a karói meredeznek csupaszon az ég felé, mint a fák, amelyeknek leveleit letépte a vihar; alattuk a leszaggatott sátorlapok fehér vászna, amire nagy sötét foltokat rajzolt az átszivárgó vér. Valahol a szekereknél fellobbant az első, vörös lánggal égő, füstölgő fáklya, és rőt fénye megvilágította a pusztítás művét.

Ahmed megtántorodott. Csípős vérszag terjengett a halott éjszaka levegőjében.

Aztán mégis összeszedte magát és intézkedett. A sátorlapokat letépték és félredobták. A tuaregek hosszú sorban álltak fel, mintha gyomot irtanának a mezőn, és nekiláttak, hogy meztelenre vetkőztessék az áldozatokat, egyiket a másik után.

Csörömpöltek az egy rakásra dobált fegyverek. A már hűlő testekről lehúzott ruhadarabokat az utolsó varratig átkutatták.

Ahmed, kíséretétől követve, odament, ahol a parancsnokság sátra állott, amely még alig egy órája hatalmá-

ban tartotta a timbuktúi országutat. Személyesen ügyelt föl, hogy sehol még csak egy újságpapír-foszlány se maradjon a földön. Aztán az autókhoz ment és átkutatta azok tartalmát. Gaston Poire ezredes modernül berendezett kocsijában egy térképekkel, tervrajzokkal és könyvekkel teli szekrényt talált. Kivitette a tábor közepére, ahol már nagy halomban hevertek a különféle műszerek, a rengeteg véres ruhacafat és ronggyá tépett fehérnemű, meg borjúk, hátizsákok és nyeregtáskák, fezek, katonasapkák, turbánkendők és lovaglócsizmák.

Mikor a tábor helyén már csak csupasz homok maradt, Ahmed tucatnyi benzines hordót gurittatott a rakás mellé a raktárul szolgáló nehéz teherautókról.

Ekkor hirtelen lövés csattant az őrtálló tuareg puskájából, aki a tábortól jó messze állt a pusztaság sötétjében.

Valamennyien némán a puskájuk után nyúltak.

— Eoááá! — hangzott a sivatagból.

— Eoááá! — válaszoltak a táborbeli harcosok.

Nyugat felől egy sortűz lobbanása villant.

— Allah akbar! — kiáltották kórusban.

— Tatatata . . . tatatata . . . tatatata . . . — hallatszott a tevepaták beszéde.

Mint mikor vihar kél, sötét borulásként lepték el a szemhatárt a száguldó, fekete árnyak.

Az érkező tuaregek csatárlánca felállt a kengyelben a tábor védősáncai előtt.

— Dicsértessék az Úr! — szólalt meg egy mély női hang a harcosok közepéből.

— Béke legyen veletek! — válaszolt Ahmed, aki a gépfegyver előtt állt.

— Ahmed! — kiáltott fel halkan Aisa.

— Bent Szenúszi! . . . — nyögte ki nem kevésbé meglepődve Ahmed.

— Tevéink lépteit visszatartotta a számum — szólt Aisa, miközben leszállt a nyeregből.

— De ezeket itt elsöpörte a számum! — vélte Ahmed fáradtan és a meztelen hullák halmára mutatott.

Harcosaik félkörében, mindketten némán néztek a tábor felé.

Az előttük fekvő látvány súlya ránehezedett az ő lelkükre is.

Körös-körül mély csend uralkodott. Csak a körben álló, élettelen autókra feltűzött fáklyák lobogtak, dühösen pattogva szórták szét az égő gyantacseppeket a fagyos éjszakában, és a közeli kutak felől hallatszott a kerék nyikorgása meg a vályúból ömlő víz csobogása.

Egyszerre mindketten arra gondoltak, milyen furcsa körülmények között találkoznak most másodszor életükben; felmerült előttük a hófehér, algíri móló képe, a hajó korlátján át a tengerbe hulló konzervek... és minden, ami a mai napig történt, amikor itt, Hoggarban kezdetét vette az igazhivők háborúja a tisztátalan rumik ellen, akiknek parancsuk volt arra, hogy építsék ki a transzszaharai vasútvonalat, amely derékban szelte volna ketté Afrika testét, éket vert volna az afrikai népek növekvő egységébe, új, széttörhetetlen bilincsbe verte volna a pánizlám kolosszus életező tagjait, amely azon fáradozik, hogy egy ezredév után felújítsa a muzulmán világ szabadságát és régi dicsőségét...

— Derék vitéz vagy, ó, Ahmed! — szólt Aisa elismerőleg.

Ahmed meghajolt.

— Apám, a Balkezes Amma itt vesztette el jobb karját a hitetlenek golyójától...

Szemében visszatükrözött a fáklyák fénye, tekintete lángolt.

A tevék hangos mormogással kortyolták a vizet.

Zörögtek a géppuskák és fegyverek fémalkatrészei, amikor a zsákmányt erős pálmahéncs kötelekkel a megitatott tevék hátára erősítették. Két teljes óráig leírhatatlan hangzavar uralkodott a táborban: recsegtek a felfeszített konzerves- és lőszeresládák, csörömpöltek az összetört üvegek, kolompoltak a bádogdobozok és kannák, csámcsogva-szürcsölve ittak, horkoltak és gurguláztak a tevék, harsogva nyerítettek a nyugtalankodó

lovak, s közben egyre hangzott a sietségtől berekedt és megerőltetéstől remegő emberek éles, torokhangú ordítozása.

Aztán ki-ki a helyére sietett, üvöltözve átkozták a tábortól messzebbre elcsatangolt tevék őseit és hallgatták a csákányok csattogását a lerombolt és betemetett kutak körül. Végre valamennyien felsorakoztak térdelő állataik mellett és figyelték, amint Ahmed, Aisa és tíz harcos kíséretében, egyik rakástól a másikhoz lép és mindegyikre egy-két hordó benzint állíttat.

A harcosok egy szakasza az autók mögött állt, lövésre készen tartott fegyverekkel.

— Tűz! — vezényelt Ahmed.

A sortűz eldördült. A benzines hordók folyni kezdtek.

Újabb sortűz.

Lángtenger borította el a térséget.

Aztán tüzet fogtak az autók is.

Mindannyian nyeregbe szálltak.

Keleten már pirkadt.

A száz meg száz tűz lángja egyetlen vakító tűzvészbe olvadt össze.

— Fel! — kiáltotta egy hang.

A tűz heves ropogásától megrémült és eddig is csak nehezen fékentartott tevék felugrottak.

— Ó, harcosok! — kezdte rá egy éneklő hang, megmegzökkenve tevéje vágtája közben.

— Allah akbar! — búgott fel rá sok száz torokból, mint a vihar orgonája.

És mint a vihar száguldott be a csapat a menedéket nyújtó Erg es'Ses sivatagba . . .

HARMADIK RÉSZ

Allah színe előtt

TIZENHATODIK FEJEZET

ARRAF'MESZKIN

— Ördögök! — üvöltötte Jacquemond őrmester „Az öt cimborához" című csapszék sűrű, poshadt levegőjébe. A részeg agy zavaros félhomályából kirobbanó ordítással egyidejűleg kemény ökle oly vad erővel zuhant a csupasz asztal deszkájára, hogy az előtte álló pohárból kilöttyent a vörösbor és pirosra festette a sújtó kezet.

Az asztal körül üldögélő néhány újonc igen jól mulatott a Szürke farkas meséin, ahogy az őrmestert nevezték. Lopva összenéztek, mert már tegnapról ismerték a sergeant természetét. Jacquemond őrmester mögött pedig a délvidéki, sivatagi erődítményekben eltöltött húsz esztendő kemény iskolája állott, ahol a nap izzó sugarai alatt az őrületig felforralt agyvelő a boros üvegek fenekén, a részegség tébolyában keres megnyugvást. A vén légionárius dülledt szemmel, bárgyún kihívó tekintettel nézett szét az asztal körül.

— Hogy is volt csak azokkal a kutyákkal, mon sergeant? — kérdezte az átellenben ülő légionárius, aki csak a múlt héten került ide Biszkrába a bateni helyőrségből.

— Kutya volt az öregapád! — mordult rá dühösen a deresfejű őrmester. A lámpa felé emelte poharát, aztán a torkába öntötte a tartalmát.

— Poloskák vagytok mind! Az a tetves Marseille

rázott ki benneteket a ganajos bundájából, hogy itt pályaudvart őrizzetek, szarosok!

Ennél megvetőbb jelző nem is telt volna az őrmestertől, aki valaha, elmúlt életének homályos őskorában, vasutas volt.

Részegségében látható élvezettel gorombáskodott, és akik ismerték, tudták, hogy mindez csak egy hosszabb mese elmaradhatatlan bevezető részét képezi.

Az asztalon nyugvó súlyos ököl ujjai szétnyíltak. Dühös fény villant a tétova szemekben:

— Nem kellett volna megdögölniük, ha kutyáik lettek volna, mint nekünk...

Erre már az asztal körül ülők tudták, hogy az őrmester a khanefiszi kutakról beszél, ahol az öccse is ottveszett.

A vérfürdő emléke még most is megborzongatta a gyengébb idegzetű újoncokat.

— Azelőtt, amíg a Bel-Abbès-i főparancsnokság meg nem tiltotta, — folytatta Jacquemond őrmester önelégülten, hogy a zöldfülűek a többi asztaloktól is feléje fordultak — minden helyőrségben voltak berber vérebeink, amiket *szlugi*nak neveznek... Ezek az ördögi tuaregek, ha a fejünkre pályáznak, segítségül hívják az időt... Valahol fél kilométerre a tábortól befúrják magukat a homokdunyha alá és minél közelebb érnek az őrséghez, annál lassabban mozognak... Egy perc alatt egy-két centimétert senki sem vesz észre, és mégis egy éjszaka elegendő ahhoz, hogy virradat előtt egyetlen villámgyors metszéssel elvágják a torkotokat...

A vén légionárius hörpintett a rubinvörös borból és elhúzta a száját, mintha az emlékek véréből ivott volna.

— A szlugik és a jól idomított tevék megérzik a tuareg ördögöket és felébresztik a tábort, de azok a szamarak a Sidi-bel-Abbès-i kisdedóvóban egyáltalán semmit sem tudnak a Szaharáról!...

Az őrmester felvette a pipáját az asztalról és a zse-

beiben kotorászott, a dohányzacskóját kereste, ez volt az ünnepélyes kezdet minden meséjéhez.

A fiatalok akaratlanul is megrázkódtak, mert a kikészített bőrön felismerték egy női mell csecsbimbóját.

— Tlemszeni asszony volt, és még nem tudott bánni a késsel, csak a fülemet szúrta át, — magyarázta vigyorogva — de akkoriban még nem járt vonat arra Fez felé, és a ringyók még nem mászkáltak utánunk a kocsmákba is... — és ujjával a lebuj egyik zugára mutatott, ahol néhány nőszemély üldögélt.

Közvetlenül az asztaluk mellett, a csapos pultja alatt egy berendített gyékényszőnyegen néhány berber ült a földön, csendesen iszogatták a fodormenta teát, nargiléjukat szívták és hallgatagon triktrakot játszottak.

Az asztal mögött egy szakállas arcból kivillogó, szúrós szempár szegeződött az őrmester hátára, a petróleumlámpa gyér világossága nem árulta el az arc életkorát.

Az ittas légionárius hangja újra túlharsogta a kocsma zsivaját.

— Mikor kilencszáztizenkettőben Figuig ellen vonultunk, a Mzil falu alatti hegyszorosban a khelufok törzse állta utunkat. Estefelé történt a dolog. Az összes beduin lövészek közül, akik csak úgy pumpálták belénk az ólmot, a legveszettebbül az út mellett álló első házból tüzeltek ránk, amely éppen a bíró háza volt. Visszavonultunk ebből az átkozott fészekből egy mély árok mögé. Aztán odahoztunk tizenkét kutyát. Tudtuk, hogy a tuareg disznók előbb-utóbb kidugják ormányukat az ólból, és éjjel a sziklák fedezete alatt odakúsznak a táborunkhoz, hogy elmessék a torkunkat, mint a birkáiknak szokták. Rongyokba csavartuk a kutyák pofáját és várakoztunk.

A kiéhezett kutyák csak hajnaltájt szimatolták meg a sziklák között lopakodó ellenséget. Kiszabadítottuk a kutyák orrát és elengedtük őket...

Az őrmester ivott egyet és vihogott.

— Ahmed Dzseled, a bíró volt az első. Két véreb vetette rá magát, a két legkedvesebb kutyám. Úgy széttépték, mint a rongyot, arra sem jutott ideje, hogy Allahot kiáltson!

Megint röhögött.

A férfi, akinek szúrós, fekete szeme már egy órája a részeg őrmester hátát nézte, a szavak hallatára mélyen lehajtotta a fejét, úgyhogy homloka a gyékényt érintette. Szemében kialudt a fény. Keze reszketett mocskos burnusza bő ujjai alatt. Egy darabig még ott ült, tudomást sem véve a külvilágról. Arcán, amelyet a lámpa pislogó világánál alig lehetett kivenni, úgy vonaglottak a ráncok, mint a kukacok.

— Allah hatalma végtelen... — dörmögte ősz szakállába.

Valaki belépett a kocsmaajtón, és árnyéka eltakarta a helyet, ahol az ismeretlen hajlongott. Mire újból odahullt a fény, a gyékény már üres volt.

Az őrmester régi emlékei között kotorász. Elmeséli, hogy a *bled*ben, egy kicsiny, szaharai erődöcskében a tademeti síkságon egyszer olyan forró nyarat éltek át, hogy a vérebek megvesztek, és még mielőtt agyonlőhették volna őket, összeharapdálták a hadnagyot, aki aztán néhány nap múlva tajtékzó szájjal levetette magát az erőd magas faláról...

— Azóta nem tarthatunk kutyákat. Vége — szólt bánatosan az őrmester és ezzel befejezte a kutyahistóriát. A falon a schwarzwaldi ingaóra elütötte a tízet. A vén légionárius nehézkesen feltápászkodott. Vele együtt a többiek is kiléptek az utcára. Ott szótlanul tisztelegtek és egy néptelen, szűk utcácskán elindultak a pályaudvar felé.

Az őrmester előtt meglehetősen hosszú út állott, egészen Biszkra új negyedének a széléig, ahol a nagy kertek kerítése mögött álló gabonaraktár falához tapasztott kis házikóban volt a szállása, a halfa-fűvel benőtt sztyepp szélén, nem messze a Szidi Okba-i országúttól.

Jacquemond egyenes tartással lépkedett. Az utcácskákban néhol még fény szivárgott ki a zsalugáterek mögül, és halk zene csendült. Imitt-amott egy-egy árnyék mutatkozott a függöny mögött, aztán újra eltűnt. Minél közelebb ért a kertekhez, annál kevesebb járókelő akadt az útjába. Az altiszt sarkantyúja szabályos ütemben pengett.

Aztán egy mély útra ért, amelyből a datolyapálmák koronáinak sűrű sötétsége előzte a házakat ezüstös fényben fürdető holdvilágot. Szabályos lépteinek zaját — melyek a hosszú évtizedek menetelései során beidegződött ütemben, keményen csattogtak a kövezeten — most letompította az út pora. Jacquemond, akinek a szeme a telihold káprázta fénye után még nem szokta meg a sötétséget, kinyújtotta a kezét és ujjaival a poros vályogfalat tapogatva haladt tovább.

Hirtelen éles ütést érzett a bordái között, hogy a lélegzete is elállt. Forró nedvesség öntötte el a hátát. Mielőtt még felfoghatta volna, mi történik vele, valami égető fájdalom megbénította érzékeit... Hörgés tört fel a torkából...

Aztán megtántorodott és lezuhant, mint egy kidöntött fa, teste nagyot dobbant a földön.

Kiáltani akart, de száját ellepte az átszúrt tüdejéből felbuzgó, tajtékos vér...

— Ahmed Dzseled a testvérem volt, te kutya! — hallotta még az öntudatát egyre jobban elsötétítő sűrű ködön át, amely gyorsan elárasztotta egész testét, mint mikor a víz elönti a süllyedő hajót.

— Füleid legyenek a tanúi vérbosszúmnak... — jutott el még hozzá igen messziről.

Aztán már semmi.

Pokoli fájdalom nyilallt a halántékába.

A lélek hajója eltűnt az örök sötétség örvényében...

A szörnyű szertartást végrehajtó férfi fogsora fehéren villogott a holttest fölött a néma sötétségben.

Az agavé húsos levelén ülő s az emberi hangok hal-

latára elnémult tücsök folytatta félbeszakított danáját, újra ciripelni kezdett.

A férfi egy darabig nézegette áldozata levágott, véres füleit, aztán felhasította a holttest száját s a nyílásba belegyömöszölte a két fület. Majd kezét és a véres kést beletörölte a halott kabátujjába és a pálmafák alagútja alól sietve kilépett a Szidi Okba felé vezető országútra.

Az afrikai telihold fénye elömlött a végtelen síkságon magányosan baktató vándor alakján. Ragyogásában olybá tűnt a foltos pusztaság, mintha valami óriási nagy hal csillogó, színjátszó pikkelyeiből rakták volna össze.

Most látszott csak, hogy a férfi nagyon öreg. A hideg, éjszakai világításban égővörösnek látszó, borzas kabil szakállából kiütköztek nagy fáradságot tükröző, de mégis vad, marcona arcvonásai és a hegyek lakóira oly jellegzetes sasorr; szúrós, marokkói szeme most üresen, lélektelenül meredt maga elé. Járása az öreg hegymászók lépteire emlékeztetett, amelyek annyira hasonlítanak a pók kaszáló lépéseihez a sima földön. És a lelke is a pók kusza fonadékához hasonlított, amelyben egész élete sötét, szívós, az űrben megmerevedett pókhálóvá szövődött.

— — —

Tizenegy álló esztendeig bolyongott az öreg kheluf keresztül-kasul az egész Maghreben, testvére gyilkosának fülei után nyomozva. Ahmed Dzselednek a fiait Mzila falai között agyonverték, lányait megbecstelenítették, a hegyi falucska házait fölperzselték. A törzs tanácsa, a *dzsemáa* egy évig várt, amíg Muszejl Dzseled ben Kheluf hadzsi vissza nem tért szent zarándokútjából, hogy döntésével kizárja őt a törzsközösségből, a Rifből, mind azon napig, amíg le nem mossa a családján esett gyalázatot, míg vissza nem fizet szemet szemért, fogat fogért, amint azt a törvény előírja.

Meg sem láthatta feleségét, el sem búcsúzhatott kicsiny fiaitól, még a nagy vándorút porát sem verhette le a lábáról — mennie kellett. Azóta kóborol a hodzsa

Senki sem élt már szerettei közül. Fia elesett Abd-el Krim hadseregében, asszonyát, a feketeszemű Kadrát elemésztette a vágy és szomorúság, alig egy évre rá, hogy férje kénytelen volt elhagyni otthonát...

Ben Kheluf pedig már öreg volt ahhoz, hogy megsokasítsa és fenntartsa a nemzetséget, amelyet a sors arra ítélt, hogy tagjai csak a mennyország hét folyójánál találkozzanak.

De az öregkorban a halál gondolata csak olyan, mint a szellő simogatása, amely lehűti a megfáradt arcot; halkan megnyílik a holdvilági táj kapuja, ahol nem perzsel a nap, ahol a zöldellő, árnyas berkekben bővizű patakok csobognak. A hodzsa végigkóstolta az egész világ ízeit, és epétől keserű szája áhítozott a csend és békesség gyümölcse után.

Mily csodálatos sors állt a végzet könyvében ennek a gyilkosnak a lapján!...

Az iménti tett rettenetes idegfeszültsége megfosztotta minden lelkierejétől.

Most némán baktat a Szidi Okbába vezető, néptelen, poros úton; letörlesztette adósságát Isten és az emberek előtt, s gyarló, tévelygő lelkiismerete megbékélt.

Nemsokára virrad. Már elérte Szidi Okba külvárosának első kertjeit, áthaladt az alvó utcácskákon és leült a még kihalt Iskola téren.

A korai rakományával a piacra igyekvő első teherhordó öszvér kikerüli az ülő embert. A teret rövidesen ellepi a tömeg, felhangzik a szokott reggeli hangzavar, rikoltozás, ordítozás, veszekedés, átkozódás tölti meg a levegőt és befurakodik a bóbiskoló hadzsi álmába.

Az arraf'meszkin szeméről már elszállt az álom. Gyorsan magához tér, megigazítja turbánját és szólásra nyitja a száját:

— Salamon király, Dávid örököse, akinek annyi tudomány adatott, hogy a madarak beszédjét is megértette, s akit Allah, a Legfelségesebb azzal tüntetett ki, hogy katonáiul szolgálatára rendelte az összes dzsinneket, embereket és madarakat — befejezte a jeruzsálemi

faluról falura és mesél a Mindenható nemes cselekedeteiről és a dzsinnek csodás üzelmeiről.

A hegyekben, ahol a pogányság sötét korszakában annyi hihetetlen csodatételről szóló történet született, talán legszínesebben dolgozik Kelet képzelőereje. Így a hodzsa történetei is — a hazatérés olthatatlan vágyától fűtött régi emlékek az elvesztett otthonról — tele voltak csodákkal, amelyekben Kelet ezeréves bölcsessége oly varázslatos szépen kristályosodott ki, hogy a hontalan vándor messze földön nagy hírnévre tett szert és szentként emlegették a nevét.

A nép fantáziája nem ismerte az öreg ember vándorlásának igazi okát. De mivel kiváló mesemondó tehetsége és példaszerű élete folytán köztiszteletnek örvendett, a nép maga font legendát rejtélyes alakja köré. Hát mi másért is vándorolna ez a szent ember, ha nem azért, mert azt a kincset keresi, amelyet oly gyakran emlegetett a meséiben?

Hadzsi Muszejl Dzseled ben Kheluf, az arraf'meszkin nem cáfolta meg ezeket a róla költött legendákat, sőt bizonyos fátyolnak tekintette, amellyel a Könyörületes eltakarta száműzetésének igazi, szinte elérhetetlen célját. Sok évi hiábavaló bolyongásában az afrikai utak égető pora gyorsan aláásta egészségét és erejét. Megfordult az idegenlégió minden állomáshelyén, hogy a hitetlen ördögök kaleidoszkópszerűen folyton változó helyőrségeinek tízezernyi katonája között felismerje az ismeretlen gyilkost...

Lehetséges lett volna ez Allah segítő keze nélkül?

És az arraf'meszkin most megy a maga útján, és lelkét elárasztja a Legfelségesebb tündöklő ragyogása, aki ellen annyiszor emelte fel kétségbeesésében ökölbe szorított kezét, amikor vérében felbuzgott a földi gyarlóság, és a halálos fáradtság kétségek özönét zúdította lankadozó léptei elé, mint mikor az őszi szél halomra hordja a lehullott faleveleket a messzi kabil föld tölgyfaligeteiben.

A vén mesemondó már csak nyugalomra vágyott.

templom építését és elindult a *hadzs* útjára, a Mekkába vezető szent zarándokútra, hogy ott áldozatot mutasson be Istennek, aki annyi kegyelemmel halmozta el őt. S ott megjövendölte, hogy az utolsó prófétaként a mi Urunk, Muhammad, Abdullah fia lép a föld szőnyegére...

Az arraf'meszkin hangja lassan elnyerte szokott dallamos csengését; a *Tsza'labi*-legenda[9] változatlanul nagy népszerűségnek örvendett Kelet egyszerű népe között. Ezért csakhamar tucatnyi ember csődült össze az Iskola tér egyik árkádja előtt, meg egy csomó gyerek, akik — mivel a tanítás későn kezdődött — a reggeli órákban szabadon csavaroghattak a tereken és a piacon, hogy valami harapnivalóra vadásszanak.

A hodzsa a tömeg közepén folytatta meséjét. Elbeszélte, hogyan járta be Salamon király Mekkából jövet Jemen földjét.

— Amikor egyszer Salamon király tábort ütött valahol, mindentudó sólyma a magasba libbent és egyenesen Bilkísz királynő kertjébe repült, ahol találkozott egy jemeni sólyommal, és ez meghívta: győződjék meg a királynő hatalmáról és mérhetetlen gazdagságáról. Közben azonban Salamon már mindenfelé kereste a sólymát, mert elfogyott a vize, és a tudós madár mindig megmutatta neki, hol található víz a föld alatt. Ezért most a király nagyon megharagudott a madárra és szigorú büntetéssel fenyegette; de közben a sólyom visszaérkezett és elmesélte Salamonnak, mit látott.

Salamon pedig levelet küldött Bilkísz királynőnek, amely így hangzott:

„Az Isten szolgájától, Salamontól, Dávid fiától Bilkísz királynőnek. A legirgalmasabb egy Isten nevében. Békesség annak, aki hallgat a jó szóra. Ezután pedig ne tartsa magát magasabbra nálam, hanem járuljon elém, mint az igazhitű mozlimok!"

A sólyom elrepült a levéllel Bilkíszhez, aki palotájába zárkózva aludt, és ölébe ejtette a levelet. Aztán szárnyaival eltakarta az ablakot, hogy a napsugarak be ne fér-

kőzhessenek rajta. Mert mihelyt a fény beragyogott az ablakon, Bilkísz fölkelt, hogy imádja a napot.

És Bilkísz nagyon elcsodálkozott, hogy azon a napon oly sokáig nem kelt fel a nap. Gyorsan kilépett az ágyából, és a levél a földre esett. A királynő elolvasta, aztán összehívatta a népet és ajándékot küldött Salamonnak: ötszáz rabszolgát rabnők ruhájában és ötszáz rabszolganőt férfiruhában, azonkívül ötszáz arany- és ugyanannyi ezüsttéglát, továbbá gyöngyökkel és drágakövekkel ékes koronát, végül sok muskátdiót és aloefát. Egy kis szekrénykébe egy óriási drágagyöngyöt tett, amely még nem volt átfúrva, ezt kellett volna Salamonnak átlyukasztania, végül egy pici kagylót, amelyben rendkívül tekervényes, hajszálvékony nyílás volt, ezen kellett volna a királynak egy selyemszálat keresztülfűznie. De a király sólyma révén már jó előre értesült minderről és nyugodtan várta Bilkísz királynő követeit, akik egy levél kíséretében át is nyújtották az ajándékokat.

Az álöltözetű fiúkat és leányokat arról ismerte fel, hogy másféle módon bántak a vízzel, amikor a király parancsára kezüket és arcukat megmosták. Nyomban eltalálta, mi volt a szekrénykében, mert maga Gábriel arkangyal súgta meg neki, a gyöngyöt átfúrta helyette egy féreg, s a görbe nyílású kagylócskán egy pici selyemhernyó húzta át a selyemszálat.

Az ajándékokat azonban Salamon király nem fogadta el, így szólván: „Nincs szükségem földi javakra, mert az, aki mindenkinél nagyobb, hatalmat adott nékem mindenek fölött s olyasmivel ruházott fel, amit egyetlen halandónak sem juttatott a földön. Mindezeken felül pedig kitüntetett a próféta bölcsességével és méltóságával."

Egyben a követek útján visszaüzent, hogy Bilkísz királynő jöjjön el hozzá népével együtt, és térjen az izlám hitére. De mielőtt elindulna kastélyából, gondosan zárja el és megbízható őrséggel őriztesse trónszékét.

Egy szép napon Salamon a trónján ült és a távolban nagy porfelleget pillantott meg: Sába királynője közeledett alattvalói tömegével. Salamon más módon is meg

akarta mutatni a királynőnek, hogy Isten különleges hatalommal ruházta fel őt, ezért kérdést intézett katonáihoz, ki hozná el néki leggyorsabban Bilkísz királynő trónusát. Aszaf hajtotta ezt végre leggyorsabban.

Salamon megparancsolta, hogy alakítsák át a felismerhetetlenségig a trónszéket, így akarván próbára tenni a királynő éleselméjűségét. Aztán elrendelte, hogy építsenek egy üvegtornyot s abban helyezzék el a trónszéket. A torony talapzata és udvara pedig átlátszó üvegből készült, s alatta víz folyt, amelyben halak úszkáltak. Salamon a trónjára ült, és midőn Bilkísz közeledett, rámutatott a megváltoztatott trónszékre, megkérdezvén a királynőt, a magáéra ismer-e benne? Bilkísz azt válaszolta, hogy hasonlít az övéhez.

Ekkor Salamon fölszólította, hogy jöjjön át hozzá. A királynő azonban azt hitte, hogy vízen kell átgázolnia, és már neki is készült, de Salamon rákiáltott, hogy üvegen megy keresztül és nem vízen.

Aztán Sába királynője tette próbára Salamon bölcsességét és végül pedig felvette az izlám hitét.

*

Közben egyre nőtt az éhes semmittevők serege, kényelmesen letelepedtek a térség porába a mesemondó körül és eltorlaszolták a piacra vezető utat, amelyen sietők emberek és teherhordó állatok botladoztak. De akik kénytelenek voltak megkerülni az összegyűlt tömeget, nem emiatt szitkozódtak, hanem azért, mert kötelességük gátolta őket abban, hogy ők is odaülhessenek és hallgathassák a mesét.

Míg a legendát elmesélte, az arraf'meszkin pillantása az előtte szabadon hagyott térség porába mélyedt. Most befejezte a történetet. A sokaságra emelte nyugodt tekintetét.

Alig egy lépésnyire tőle egy arc meredt rá, amelyről azt hihette volna az ember, hogy egy halott arca. Úgy tetszett, hogy csak egy bőrrel bevont, a sivatag homok-

jában múmiává aszalt koponya rejtőzik az óriási turbán alatt. A csontokon kívül csupán a férfi szeme nem vesztette el eredeti nagyságát, és most úgy látszott, mintha kidülledt volna az üregeiből, mint a hal szeme, és csak a szemhéjak alig észrevehető, lázas remegése árulta el, hogy nem maga a halál, hanem élő ember ül itt a porban.

A hodzsa megborzadt. De amint az ember nem tudja levenni a szemét valami elbűvölő szépségről, éppúgy nem képes elfordítani a tekintetét az ilyen ijesztő rémarcról sem. És a mesemondó koldus, aki jól ismerte az éhség minden fokozatát, tudta, hogy ez az emberi árny nem éri meg a reggelt, ha valaki enni nem ád neki.

A tömegből sűrűn hullott a rézpénz az arraf'meszkin lábai elé. Beidegződött mozdulattal seperte össze markával a pénzdarabokat, aztán feltápászkodott. A többiek is felálltak, mert a nap már égetően tűzött arra a helyre. Csak az éhség áldozata nem mozdult, nem érzett semmit.

A mesemondó odalépett az apatikusan maga elé bámuló aggastyánhoz, felemelte és kivezette a zajongó tömegből, amely most lármájával ki akarta pótolni a kétórás hallgatást és már meg is feledkezett a meszkinről.

Mikor beértek a boltívek hűvösébe, a hodzsa megállt.

— Ki vagy te, Isten szolgája?

Az ember, aki úgy vezettette magát, akár az álomjáró, pislogni kezdett beteg szemével, mintha most ébredezne álmából. Kísérője felé fordította arcát.

— Muhammad M'Hammed el'Csiklji vagyok — szűrte bágyadtan fogai között.

— Allahra esküszöm! — csodálkozott el a hodzsa. — Tizenegy évvel ezelőtt Szidi Okbában M'Hammed el' Csiklji gazdagon megvendégelt engem, mikor a házánál elmeséltem ugyanezt a történetet Salamon királyról...

Az ember eltompult szemében az élet parányi szikrája villant. A halál előhírnökének látszó merev tekintete csupán ájulatszerű álmodozás volt, mint mikor a fásultság egyre mélyebb fokára süllyedő ember félálomba

merül, melynek függönye mögött az emlékek árja hömpölyög.

— Igazat mondasz, ó, hodzsa — válaszolt a mór, és saját szavai egy időre visszarántották az életbe.

— Vezess a házadhoz, ó, szidi! — unszolta a meszkin. — Enned kell, veszek valami ennivalót ...

Az evés gondolata oly erővel dörömbölt az öreg agyán, hogy tagjain önkéntelen, görcsös remegés futott végig. Szeme tétován nézett körül, mintha lelke csak most térne magához. Karjai egy kissé erőre kaptak.

— Erre — motyogta, és amennyire az ideggörcstől lázas állapota megengedte, botorkálva vezette a hodzsát a tömeg közt az árkádok árnyékában egészen a térről kivezető utcácskáig, merev tekintetét előre szegezve, noha csak félig-meddig látta az embereket és tárgyakat.

Mikor a sátrak mellett elhaladtak, a mesemondó — anélkül, hogy el'Csiklji észrevette volna — egy nagy fürt biszkrai szőlőt vett fel az egyik kupacból és az érte járó pénzt ügyesen a kofa kinyújtott tenyerébe vetette.

Rövidesen egy alacsony kapuhoz értek, áthaladtak egy kis udvaron és megálltak a küszöbön.

— Áldott legyen jöveteled — rebegte M'Hammed és bevezette a vendéget a szűk szobácskába. A hodzsa gyengéd erőszakkal kényszerítette a házigazdát, hogy üljön le, ő maga pedig vele szemben foglalt helyet. Aztán burnusza bő ujjából előhúzta a kiadós szőlőfürtöt és szemenként csipegetve a bogyókat, egyenként rakta azokat az aggastyán szájába, az pedig csak evett, evett mohón, egész testében reszketve.

A remegés lassan megszűnt. Az elefántcsont fehérségű arc vonásaiban halványan felcsillant a visszatérő erő jele. A hodzsa a maradék szőlőt visszadugta ruhaujjának láthatatlan rejtekébe.

— Most aludj! — szólt gyöngéden. — Én majd vigyázok rád ...

A mór egy darabig értelmetlenül nézett rá, gyomra munkája elbágyasztotta. Gyermekként engedelmeske-

dett. Érthetetlen szavakat mormolva tüstént álomszerű kábulatba merült.

A hodzsa körülnézett. A helyiség teljesen üres volt, csak egy maroknyi nyirkos halfa-szalma hevert a földön. Talán valami gyékényből fonta ki a szerencsétlen, és vízben áztatta, hogy megpróbálja elfogyasztani... A meszkin felállt és elment, hogy faszenet, edényt, teát, datolyát és kenyeret szerezzen.

Nemsokára visszatért. A mór még mindig aludt. Az öreg kheluf tüzet rakott a tűzhelyen és jó cukros teát főzött. A fodormenta kellemes illata behatolt el'Csiklji ájulásszerű álmába — orrcimpái megremegtek. A kiéhezett nyomorult felnyitotta a szemét.

Egy korty sűrű, édes, forró tea annyira felüdítette, hogy minden segítség nélkül felült.

A szőlő, az alvás és az édes, aromatikus tea valósággal csodát művelt, Muhammad M'Hammed megszokta a hosszú böjtölést, szervezete már alkalmazkodott hozzá. Úgy fölszívta a táplálékot, mint a kaktusz a vízcseppet. Az öreg gyorsan visszanyerte testi és lelki egyensúlyát.

— Teljesen egyedül élsz itt — állapította meg szelíden a hodzsa.

— Egyedül... — bólintott rá el'Csiklji és felsóhajtott. — Csetma, a lányom már nem él az én fedelem alatt... munkaadója, Hamma, éppúgy tönkrement, mint mi valamennyien... kinek is kellene most a szőnyeg, amit a lányok szőnek... És Hammának nincs pénze, hogy megfizesse a kialkudott bérüket... Elhatározta, hogy legalább enni ad nekik, ha raktárra dolgoznak... így hát a lányok ott alusznak az ő udvarán, szövőszékeik mellett... persze, az étel nem sok, a lányok fiatalok és éhesek... s így csak tengődnek egyik napról a másikra, ahogy éppen Allah adja...

Szavaiból nem érződött sem zúgolódás, sem harag. Pedig hány órát settenkedett lopva Hamma csupasz, ablaktalan háza körül, tétovázva, belépjen-e és kérjen-e néhány falatot leánya szűkös ételéből!... A szakmány

munkában kimerült és legyöngült leány pedig nem is sejtette, hogy apja a végső kétségbeesés, az éhhalál küszöbén áll, mert az apa — leánya megnyugtatására — beüzent neki, hogy a heddanoták szektájának a tagjai megint gondoskodnak róla és ellátják élelemmel...

Mindketten gondolatokba mélyedve hallgattak.

— A fiam, Omar, — folytatta M'Hammed és az öröm sugara suhant át az arcán — elment Ali ben Szmahával, az es'seriffel, aki újból nekivágott a sivatagnak, hogy megkeresse az Erg es'Sesen át vezető titkos ösvényt... elment a Halál sottjába és csak Allah a tudója, nem ment-e bé már előttem a Próféta kertjeibe...

A hodzsa, aki Fezből érkezett, semmit sem tudott minderről. Elmeséltette hát magának, és M'Hammed vontatott, fáradt hangon elmondta élete utolsó tíz évének történetét:

— Mikor az a dolog történt, s a Halál sottjában elvesztettem minden árumat és egyben a karaván felszerelésére felvett adósságom miatt egész vagyonomat is, egykori alkalmazottam, a szeme világát vesztett Ali ben Szmaha serif jótékonyságára voltam utalva. Mivel ő közkedveltségnek örvendett az igazhivők körében, kieszközölte a hitközségnél, hogy engem is részesítsenek könyöradományban, noha gonosz tetteim miatt már előzőleg joggal kizártak a habúsz jótéteményeiből.

Így éltünk hát, tíz teljes esztendőn át, koldusfalatokból. De egy napon elhatároztatott, hogy jótevőm egy új sószállító karaván vezessen Taudenibe, s vele ment a fiam is, és mindazok az emberek, akik addig pártomat fogták a hitközségben...

Így hát támasz nélkül maradtam, és mikor föléltem azt a csekélységet, amit számomra a magukéból visszahagyhattak, hiába fordultam támogatásért a hitközséghez, elutasították kérésemet. Éhhalálra ítéltek. Ali pedig még mindig nem tért vissza a fiammal... és talán sohasem tér vissza a rettenetes sivatag izzó torkából...

— Talán Allah mégis megmutatja nekik a haza vezető utat, hiszen igazhivők!...

— Ha meg van írva, hogy visszatérjenek, senki sem akadályozhatja meg őket ebben...

Sokféle homályos, zűrzavaros benyomás kavargott most a mór lelkében, régi énje szinte elveszett közöttük. A gyöngeség szellője félrebillentette benne az ekszták zisnak azt a tengelyét, amely a hosszú évekig tartó ínség és megaláztatások alatt lényegéhez kapcsolódott; a mániákus, csodaváró őrültséget, amelynek évekig áldozata volt, most elvértelenítették a szörnyű éhség legutóbbi korszakának kínszenvedései; a sors akaratában való megnyugvás most oly természetesen tört fel szíve mélyéből, akárcsak melléből a lehelet.

Valami fásult ernyedtség ülte meg el'Csiklji lelkét. Lassú szóval mesélte el, hogyan esett mai nyomorúságába. Zibanban élt még a Heddau nevű szakadár szektának néhány követője, közéjük tartozott már évszázadok óta az el'Csiklji nemzetség is mind Andalúziában, mind Marokkóban. Ez a szekta csak nagy üggyel-bajjal tudta megőrizni szegényes imaházát, *kubbáját* az összedőléstől; az afrikai szárazföldön szétszórt nomád törzsek tagjainak adományait használták fel erre a célra, akik a szent hófehér kriptája árnyékában kívánták magukat eltemettetni. A szekta azonban egy ujjal sem segítette M'Hammedet, mert kevély dicsősége napjaiban kapzsi haszonlesésből ő is megtagadta a támogatást hitsorsosaitól, akik többnyire alacsony származású, szegény emberek voltak, mint a vidék pásztornépe általában. A szekta ezért kiközösítette, törvényen kívül állónak minősítette el'Csiklji-t, úgyhogy nem részesülhetett könyöradományban egyetlen mecset javaiból sem, sőt büntetésből még a szegényalapból kijáró csekélyke alamizsnát is megvonták tőle, amit a hitközségek a franciák bejövetele óta amúgy is csak igen szerény keretek között folyósíthattak.

A beszélgetés folytatódott.

Az egyre erősbülő vérkeringés folytán a halálosan kimerült ember emlékezőtehetsége lassanként visszatért.

Egyszerre — már késő este, az étkezés után —

M'Hammed, aki éppen valami mecsetről beszélt, hirtelen félbeszakította meséjét...

Lehetséges ez?

Egy szakadék mélységes örvénye nyílt meg előtte, amelyet bevilágít egy villám fénye: hát annyira süllyedt már, hogy az éhség okozta kábulatban elvesztette szem elől tíz éve várakozásának egyetlen reménysugarát?

Sápadt arca pirosra gyúlt.

Fáradt szemében a téboly tüze jelent meg.

— Ó, Allah! — nyögte ki nagy nehezen.

A hodzsa, aki arra gondolt, hogy talán túl sok ételt adott egyszerre a betegnek, gyorsan felállt és csillapítgatni kezdte a félrebeszélő öreget. De ez csak tovább gagyogott összefüggéstelenül és egyre sovány torkához kapdosott, mintha fulladozna.

— A mecset! — kiáltott fel eszelősen, mintha képzeletének tárgya nyomban összedőlne és őt maga alá temetné.

Hörögni kezdett, majd lerogyott az agyagos padlóra és ott fetrengett a delírium rohamában...

A hodzsa tűnődve állt fölötte, nem esik-e áldozatul ez a szerencsétlen az ő könyörületességének?...

A görcs lassanként fölengedett. A zagyva, összefüggéstelen szavak áradata elcsendesedett. A lázroham megszűnt. Az aggastyán lélegzete szabályosabbá vált, mintha elnyomta volna az álom. Az idő már késő re járt. A hodzsa is lefeküdt és elaludt.

A mécses pislákoló lángja megvilágította alakját.

De M'Hammed nem aludt...

TIZENHETEDIK FEJEZET

ALLAH SZÍNE ELŐTT

— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —

— Áldott legyen az Úr, a legmagasabb trónszék ural-

kodója! — hálálkodott hadzsi Ahmed Dzseled ben Kheluf, mikor elverte éhségét Muhammad M'Hammed el'Csiklji asztalánál.

— Dicsértessék az ő neve égen és földön, napnyugtakor mint napkeltekor ...

— Hidd el, a te szenvedéseidet is meglátja, ó, uram, mert ő mindent lát, de megpróbáltatásoknak veti alá az embereket ... És eljön az idő, amelyet megszabott, hogy visszaadassanak néked a te áruid és gazdagságod és részese legyél annak a hatalomnak a földön, amelyet néked kölcsönzött; vagyonod megtérítteti, és megint magadra öltöd a hatalom palástját ...

És te, noha most az Úr rendelkezéséből magadnak is kevesed van, — folytatta a vendég udvariasan — mégis megvendégelted a vándort, amint az a törvényben áll ... Ez javadra íratik majd. Allah, az igazságos, szereti azokat, akik nem keményítik meg szíveiket ...

Légy béketűrő, hiszen ő is türelmes a te vétkeiddel szemben ... És hogy tőlem is kapj valami ajándékot, elmondom neked a nagyhatalmú kereskedő történetét Harun Al Rasid, a boldog kalifa idejéből. Fogadd ezt úgy, mint a bölcs ember, aki diót kapott, és annak belét kihámozva fogyasztotta el azt, nem pedig úgy, mint a botor, aki megette a datolyamagot ... Tudod, hogy némelyik mag hasznára van az embereknek, némelyik pedig csak a földnek. Az okos megkülönböztetés és helyes választás csak egy része a hatalmas Isten bölcsességének ...

Rágyújtottak a nargilére.

Mindketten még életerős öregemberek voltak.

Tíz esztendeje, hogy a történet megesett s itt játszódott le M'Hammed mai szerény lakában. Az öreg mórban a lelkét fogva tartó lázas feszültség csodálatos élethűséggel jelenítette meg az elmondandó történetet.

Mikor elszívták nargiléjüket, a hodzsa belefogott a mesébe:

— Amint a rege mondja, — és Isten tudja legjobban a csodák titkait, — élt valaha Bagdadban, nagyon-na-

gyon régen egy Ászaf ibn Barakhiá nevű kereskedő, aki a Legbőkezűbbnek kegyelméből igen meggazdagodott. Sok-sok hajója járta a tengereket, számos karaván hordta össze számára a drága fűszereket Indiából, a drága faféléket Afrika földjéről és a rengeteg sok drágakövet meg elképesztő mennyiségű aranyrögöt, míg színültig megtelt velük minden pincéje, roskadoztak kamrái és tömve voltak kincsesládái.

Mikor Ászaf gazdagsága annyira meggyarapodott, hogy már a kalifa vagyonával vetekedett, elhagyta őt az Úr, magához hívatta az ördögöt és egy nyugati király képében elküldte a kereskedő házába.

Mondá néki: „Vedd rá a kereskedőt, hogy vétkezzen!"

Az ördög mézesmázos szavakkal rávette a kereskedőt, hogy bort igyon, és mikor az már leitta magát, Isten akaratából egy szent koldus jött hozzá és alamizsnát kért.

„Először hadd igyon velünk!" — kiáltott az ördög.

Ászaf beleegyezett.

A koldus lerészegedett és szégyent s megbotránkozást okozott. Akkor az Úr így szólt az ő Prófétájához:

„Határtalan bőkezűségemben ajándékokkal halmoztam el Ászafot, és mégsem tartotta be a törvényt. Jobb lesz, ha elfordítom tőle orcámat!"

És még ugyanazon az éjszakán Iblíz vezetése alatt kiküldte a gonosz dzsinneket, az *ifrit*ákat és *marid*ákat, amelyek olyan vihart támasztottak vízen és szárazon, hogy a hullámok elnyelték a hajókat, a számum pedig felkavarta a homokot és eltemette a karavánokat. A föld megnyílt és elnyelte Ászaf házát annak minden kincsével és gazdagságával egyetemben. Ászaf a családjával együtt a város kapuja előtt találta magát, s nem volt hová fejét lehajtania.

Harun Al Rasidnak, a kalifának, minden idők legnagyobb királyának fülébe jutott az eset híre. Kiküldte a nagyvezírjét, kergesse el a kereskedőt Bagdad kapujától, hogy így beteljesedjék az ige igazsága.

Egy álló esztendeig bolyongott Ászaf ibn Barakhiá

szerte az országban. Közben letelt asszonyának az ideje, s elköltözött a túlvilági kertekbe. A megtört lelkű kereskedő Muhammad nevű fiával és Fatime leányával titokban visszatért a városba, letelepedett egy elhagyatott kunyhóban a város kapuja mellett, és könyöradományokból tengette életét.

Mikor a gyermekek felnőttek, a fiú hordár lett, a lány pedig szolgáló. De Ászaf sokat gyötrődött, hogy az ő vétke miatt kell ínséget szenvedniük, és tíz éven át mindennap könyörgött az Úrhoz, — aki mindenek fölött irgalmas — engedje el büntetését az ártatlan gyermekek kedvéért, akiket nagyon szeretett.

Akkor a Legjóságosabb egy angyalt küldött hozzá, magát Gábriel arkangyalt, aki megjelent a kereskedőnek álmában s ezt a hírt adta neki tudtul:

„A kegyes és irgalmas Isten nevében: Harun Al Rasid — az idő királya —, akit megbíztunk az igazhivők földjének igazgatásával, megparancsolta, hogy a mi utasításaink szerint egy *dzsámit*, templomot emeljenek nem messze attól a kaputól, ahol lakozol. Ott várakozz naponta mindaddig, amíg az teljesen el nem készül belső díszeivel együtt, aztán elsőként borulj arcra az új dzsámiban és úgy könyörögj bocsánatért, mert az Isten rabszolgái vagyunk és hozzá térünk meg! Mert csakis tőle, a Fenségestől és Örökkévalótól ered minden hatalom és minden erő!"

Másnap reggel, mikor felkelt a nap, az öreg Ászaf ibn Barakhiá fogta a tarisznyáját meg a koldusbotot és nekivágott a városfalak körüli szűk sikátorok tömkelegének, amint azt az angyal meghagyta.

Megtalálta az építkezési helyet, ahol a munkások éppen az alapokat ásták a kalifa parancsa szerint. Tíz évig minden áldott nap ott álldogált és abból élt, amit az igazhivők jószívűsége juttatott neki.

Mikor letelt a megállapított idő, és az imaház, gazdagon feldíszítve, teljesen készen állott, belopódzott Ászif ibn Barakhiá az esti szürkületkor a dzsámi *szahim*jába és elbújt az oszlopok homályában.

Reggelre kelve a muzulmánok tömege ellepte a Hét kapu előtti térséget és várta a kalifa érkezését.

Akkor, midőn hatalmas ujjongás kelt szárnyra egész Bagdadban, a volt kereskedő felébredt álmából, arcra borult a templom díszes főoszlopa előtt és hangosan felkiáltott:

„Csak a Fenségestől és Örökkévalótól ered minden hatalom és minden erő! Az Ő rabszolgái vagyunk, és Hozzá térünk meg!" Abban a percben megnyíltak a kapuk, és vezírei kíséretében belépett az igazhivők ura, nyomában pedig a sokaság. Midőn a kalifa megpillantotta az öreg koldus alakját azon a helyen, amely az ő számára volt fenntartva, elkomorodott.

De azért térdre borult és imádkozott.

S itt neki is megjelent az angyal és így szólt hozzá:

„A kegyes és irgalmas Isten nevében: mi parancsoltuk ezt a koldusnak, te pedig teljesítsd be a mi ígéretünket!"

A nagy kalifa fölemelkedett, átölelte a koldust és bevezette pompás palotájába. Miután pedig az aggastyán megcsókolta lábai előtt a földet, megkérdezte tőle:

„Ki vagy te, Isten szolgája, és mi a történeted?"

„Az Istenre esküszöm, hogy igazat szólok... gazdag kereskedő voltam a te városodban, nevem Ászaf ibn Barakhiá. S ez meg ez történt velem."

S ekkor elmesélte történetét a nyugati fejedelem képében megjelent kísértő ördöggel. Mikor befejezte, a kalifa nagyon elcsodálkozott, és elámultak a vezírek is. És megszólalt az igazhivők ura:

„Hála légyen a fenséges és örökkévaló Istennek, aki ím megengedte nékem, hogy visszaadhassam ennek az embernek a vagyonát és méltóságát!"

És megparancsolta vezíreinek, építsenek a koldusnak egy szép házat, még szebbet, mint az volt, amelyet elnyelt a föld. Rabszolgákat és rabszolganőket rendelt a szolgálatára, nagy fizetést állapított meg számára és besorozta a tanácsosai közé. Aztán megparancsolta, hogy ez a történet örök időkre feljegyeztessék. Az em-

berek pedig elcsodálkoztak a bölcs kalifa nemesszívűségén...

— — —

Sötét az éjszaka. Muhammad M'Hammed el'Csikljit a láz borzongatja. Egy lépésnyire tőle Ahmed Dzseled ben Kheluf alussza a megfáradt vándorok nyugodt álmát.

— Az Istenre esküszöm! — ámuldozott a beteg. — Valaha régen ez az ember fölkeresett, hogy elmondja nékem ezt a csodálatos történetet. Ma éppen tíz esztendeje ennek. És a látogatását követő napon rendelte el Júszuf hodzsa, a fennkölt marabut, hogy a szentéletű Ali ben Szelim sírja fölött új dzsámit építsenek...

Hát hogyne láttam volna én, azaz el'Csiklji, a mi Urunk, az Isten ujját ebben a jeladásban? Hiszen sorsom sokban megegyezik Ászaf ibn Barakhiá, a kereskedő sorsával! Bűneink miatt vesztettük el mindketten összes vagyonunkat, asszonyaink életének mécsese egyformán az első évben aludt ki bukásunk után, s nekem is ugyanúgy két gyermekem van, akik a szegénység és megaláztatás porába jutottak...

Az öreg oly halkan suttogta ezt a kérdést az éji csönd ürességébe, akárcsak egy fa leveleinek a zizegése, amely a friss szellő érintésére magához tér ájulásából.

Lelke megremegett a szorongástól.

Tíz éve rejtegeti már ezt a titkot... Az örökös rettegés nyomása alatt ez a gondolat rögeszméjévé vált. Nap nap után vezetgeti Ali ben Szmahát a Szidi Okba-i dzsámi küszöbéig, a misszionáriusok iskolájáig, hogy onnan zavartalanul és észrevétlenül beosonhasson a kertbe, ahol a munkások a szegényes imaház építésén fáradoznak, de mivel nincs hozzá elég pénz, hol dolgoznak, hol nem. El'Csiklji mindennap megszámolhatja, hány új kő került a falba, és közben buzgó fohásszal hívja az Urat...

A sötétségbe meredő, kitágult szembogarakban, melyeknek csillogását már rég megtörte a kimondhatatlan nyomorúság; a kétségbeesett lélek tükörcserepeiben,

amelyeket sok-sok hónapig az eltompultság köde borított — most új, lobogó fáklyát gyújt a láz...

Mindig a kínpadra vont ember tehetetlen dühe szállta meg, valahányszor szánakozón mosolygó lányának gagyogva föl akarta tárni ezt az eszelős titkot, amelynek fikciója tartotta benne a lelket a legutóbbi gyötrelmes években.

Most a semmibe mered...

Nem okul semmiből, javíthatatlan. Átélte a megaláztatás, éhség és nyomorúság minden fokozatát, mint egy tengeri viharok ostromolta sziklatömb. Háta meggörnyedt, de kemény szíve meg nem indult.

Allah képét is, amelyben hisz, saját elképzelése, saját ideáljai szerint alkotta meg magának. Nézete szerint az Isten egy kalmármérleg két karja, amelyeknek egyensúlyát az egyik oldalon a jócselekedetek, a másikon a vétkek súlya adja meg. A mérleg tengelyét az Isten és az emberek között megkötött szerződések alkotják, és a korán parancsolatai támasztják alá... Ehhez kétség sem férhet, hiszen el'Csiklji élete is bizonyítja. A gazdagságot — az Istentől kapott hitelt — megvonták tőle, mert az adós nem fizette a kamatokat az előírt jócselekedetek formájában. De ugyanakkor eljött hozzá az Úr követe és új szerződést ajánlott: tíz évi szenvedéssel törleszd le vétkeid adósságát. Aztán járulj elém és jelentsd: „Úgy tettem, amint parancsoltad. Most itt állok és elvárom, hogy te is teljesítsd az ígéretedet!"

M'Hammed nem ingadozott. Talán bárki más az ő helyében kételkedni kezdett volna, talán így beszélt volna: Csak ámítás, illúzió a földi élet... De M'Hammed az életet tartotta az egyedüli valóságnak — kereskedői esze sohasem volt képes magasabbra emelkedni. Nincs más eszménykép a vagyonban rejlő hatalmon kívül! És mégis hitt az Isten igazságosságában, s hite szilárd volt, mint a mohos gránitszikla a hegyoldalban, amelyet csöndes álmodozásba ringat a madarak éneke...

Egyre csak a semmibe mered...

Kínzó bizonytalanság marcangolja a lelkét: hátha már

elkészült az imaház, mialatt ő az éhség delíriumában vánszorgott az út porában?

Nem, nem, csak a testi gyöngeség szülhette a kétkedés kísérteteit; csupán a láz romboló munkája ez. Az Isten — az igazságos — nem űzhet csalfa játékot az emberekkel, mint a dzsinnek! De mivel M'Hammed nagyon beteg, ide-oda forgolódik sötétségbe merült barlangjában és lázasan igyekszik mentegetni az Istent saját túlizgatott fantáziájának beteges képzelődéseivel szemben.

Lefekszik. Megpróbál elaludni. A démon újra föl-riasztja...

Mint a holdkóros, csendesen felkel és kibotorkál az udvarra.

A kapu nyitva áll. Kilép az alvó utcára és a holdvilágos éjszakában a falak árnyékába húzódva lopakodik lassan, lépésről lépésre, háztól házig, utcáról utcára. A mély úton akár behunyt szemmel is végigmehetne, úgy ismeri ott az út minden egyes kövecskéjét. Átcsúszik egy falrésen, amelyről senki sem tud rajta kívül.

Sejtése nem csalta meg. A mecset készen áll, fel is van díszítve, falába már beillesztették a nehéz, cédrusfa ajtót. Holnap lesz a nagy nap...

M'Hammedet elhagyta az ereje. Elájult.

Magatehetetlen tömegként hevert a dzsámi lépcsőjén.

A felkelő nap egyik sugara térítette magához, amely a homlokára tévedt. Néhány munkás alakja tűnt fel éppen a fasorban, akik ily korán a reggeli rituális mosdást végezték. Hangjuk megtörte a kert hajnali csöndjét.

Mikor feléje közeledtek, M'Hammed nehézkesen feltápászkodott.

— Csupa jóval áldja meg Allah a napotokat! — köszönt udvariasan.

— Neked is — viszonozták a munkások és megálltak az ajtó előtt, hogy kinyissák.

— Megengednétek, fiacskáim, hogy beléphessek? — kérdezte, és szakálla remegett a gyengeségtől.

A biszkrai munkásoknak semmi kifogásuk nem volt ez ellén, sőt tetszett nekik az öreg koldus tisztelettudása és ájtatossága.

— Lépj be, atyám — szólt a legidősebb és maga előtt bebocsátotta az öreget.— A ma déli ájtatosságon először beszél a fennkölt marabut a hivőkhöz az új szószékről!

M'Hammed nem akart hinni a fülének. Nekitámaszkodott a falnak.

— A Próféta nevére! — kiáltotta. Lélegzete szaporábbá és rendszertelenebbé vált; az ájulás környékezte. De aztán tántorogva, mint a részeg, megtette a néhány lépést az ajtótól a szentély bejáratáig s a dzsámi boltívei alatt addig az oszlopig, amely Mekka irányába mutat, s ezért tetőtől talpig gyönyörű csempe-mozaik díszíti.

Csak itt borult arcra a téglapadlót borító friss, illatos halfagyékényen.

Teljesen kimerült. Fejében hangok kavargása tombolt, amiket egyedül csak ő hallott; színek orkánja zúdult rá, mint valami varázsszelencéből; ezeréves emberi fájdalom lüktetett a halántékában; úgy érezte, elmerül az űrben, ahol nem kap levegőt, és felhördült, mint egy állat: — Allahúú... — de a tulajdon hangja sem ért el a füléhez. Hideg verejték lepte el a hátát, a tarkóját; csontvázszerű, meztelen karja rángatódzott.

Csak a Fenségestől és Örökkévalótól ered minden hatalom és minden erő... — járt az eszében. — Az Ő rabszolgái vagyunk, és Hozzá térünk meg...

Aztán már nem emlékezett semmire. A görcsös rángatózás mind erősebb lett, elsötétült előtte a világ, fojtogató vérhullám zúgása töltötte meg a fülét...

Így feküdt ott, kábulatban, és aludt... Nyomasztó álmában egy barlang boltozatát látja, amely föltartóztathatatlanul, kínzó lassúsággal ereszkedik alá, egyre közelebb a fejéhez... és ő egyetlen tagját sem képes megmozdítani, nem menekülhet...

A boltozat mindjárt eléri... most ránehezedik...

M'Hammed rémülten szökött talpra.

A marabut lágy, fehér keze, amely már-már megérin-

tette el'Csiklji turbánját, lehanyatlott. Habfehér, ünneplő burnuszokba öltözött, néma tömeg fogta körül. M'Hammed azt hitte, még mindig álmodik.

— Béke legyen veled — szólt a főpap, és enyhe mosoly derengett jóságos ajkai körül. — A bölcs karaványvezető, a nemes Ali ben Szmaha már mindenfelé kérdezősködött utánad. Az Úr kegyelme árnyékában visszatért az Erg es'Sesből, a pokol torkából, érdemekkel borítva és mérhetetlen kincsekkel megrakodva ...

A marabut intett az es'serifnek.

A két öreg összeölelkezett. Megcsókolták egymás arcát.

— Ó, uram! — kiáltott fel a világtalan. — Itt állnak a nemes tanúk, akik bizonyítják, hogy valóban így cselekedtem: megállapodásunkat írásba foglaltuk és esküvel megerősítettük. Íme, rendelkezz belátásod szerint mindazzal, amit a karaványúton összevásároltunk és csereberéltünk, ahogy lehetett ... Boldog nap ez számomra, ó, szidi! Dicsőség az utolsó ítélet Urának!

— Aamiín ... — szólt rá a főpap. — Imádkozzatok ... imádkozzatok teljes szívetekből: A legirgalmasabb Isten nevében ...

Az emberek térdre hulltak, és a *taleb* megindultságtól remegő hangja nyomán szóról szóra, mondatról mondatra ismételték az imát. A sötéten zengő, ritmikus zsolozsma rejtelmesen zúgott az imaház illatos cédrusfaboltozata alatt, mint a távoli vihar morajlása. Megrázó erővel szállt a dallam a vallási fanatizmus felkorbácsolta szívű férfiak ajkáról, akik éppen most az Úr irgalma egyik fenséges csodájának lehettek tanúi.

— Allahú akbar! — kiáltozott el'Csiklji. — Allahú akbar! — és az égre emelte a szemét, majd megint arcra borult, tízszer, hússzor, százszor ... Értelme és érzékei felmondták a szolgálatot, tébolyultan, gépiesen tárta szét s kulcsolta megint össze mellén a karjait, mérhetetlen, emberfölötti csodálkozásában, amelyben lelke minden sötét zuga kitárulkozott a menny megnyílt kapuin át reá áramló isteni kegy lángoló tüze felé.

Az ájtatosság órákig tartott.

A kimerült hívők zihálva roskadtak össze, hogy egy kicsit megpihenjenek, aztán újra feltápászkodtak és rekedten sípoló hangon folytatták az éneket. Többen elaludtak a fáradtságtól, de mindig újabbak és újabbak jöttek, hogy felkapják a tombolva harsogó ritmust, hogy az átjárja együgyű szívüket, hogy bekapcsolódjanak a sokaság zúgó kórusába — és hogy utánuk mind újabbak és újabbak énekeljenek a végkimerülésig, valamennyien önfeledt elragadtatással, a vallásos őrület mámorában...

Közben a füstölőkből felszálló különféle fűszerek, nárdusz, aloe és tömjén illatos füstje kékes fátyollal vonta be a dzsámi belsejét, homályba borította a helyiséget és bodor fellegekben ömlött ki az udvarra. A cédrusfa mennyezetről lelógó, aranyozott lámpák — amelyeket az est beálltával meggyújtottak a tömeg feje fölött — csillagokként pislákoltak a szürkéskék, bizonytalan félhomályban...

Besötétedett.

A marabut kíséretéből néhányan, akik az istentisztelet egész tartama alatt a két öreg közelében tartózkodtak, most felemelkedtek, és az aggastyánokat felsegítve, kivezették őket a tolongó tömeg között az udvarra, s onnan a kertek között kanyargó, most igen népes, az útmenti pálmafákra tűzött ünnepi fáklyákkal bevilágított úton be a városba, egészen Ali házába. Ott körbe ültek, Fatime teát szolgált föl, és miután szürcsöltek belőle s elmondták az összes előírt udvariassági formulákat, átadták a szót a legidősebbnek.

— Áldott legyen az Úr...

— A Legirgalmasabb...

— Én, azaz a Biszkrából származó Abu Hurikh Muhammad el'Homza, eljöttem a nemes Muhammad M'Hammed el'Csikljihez, hogy felajánljam neki volt házát el'Biszkrában, mégpedig ugyanolyan állapotban, ahogyan kezéből átvettem, zálogként azért a pénzért, amely áru formájában elveszett a Halál sottjában...

— Én pedig, azaz Titelt el'Air, eljöttem, hogy kölcsönt ajánljak fel a nemes Muhammad M'Hammed el' Csikljinek régi üzlete megszervezésére és újbóli felvirágoztatására, amely valóságos jótétemény volt az egész Maghreb minden igazhitű lakosa számára ...

— És én, azaz Haszan ben Haszan Ali, a serif, úgy jövök hozzád, mint egyetlen fiamnak, Haszánnak az apja, hogy megállapodást kössek Csetma bent Muhammad M'Hammed el'Csiklji ára felől, akit fiam feleségévé óhajt tenni ...

A hosszas ájtatossággal kapcsolatos hajlongások és testmozgás közben Muhammad M'Hammedről már lehullottak a láz bilincsei. Most már csupán gyenge volt, oly gyenge, hogy alig bírta nyitva tartani a szemét. Fantasztikus látomásai és képzetei teljesen eltűntek.

A hosszan tartó, kényszerű böjt következtében álarccá merevedett arckifejezése megőrizte halálos nyugalmát.

— Nemes urak, — nyögte ki erőlködve — csak a Fenségestől és Örökkévalótól ered minden hatalom és minden erő! Ami pedig az ajánlatokat illeti, nem ellenkezhetem, mert minden cselekedetünket Allah irányítja, aki egykor majd ítélkezik is fölöttünk. Az Isten rabszolgái vagyunk, és Hozzá is térünk meg ...

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

SZÁRNYAK

A tamtam tompán feldübörög az alvó éjszakában.

A számos barlangból meg a csupasz, fekete sziklák hasadékai közül itt is, ott is izmos négermarkok tartotta, pislogó fáklyák bukkannak fel, világító golyókhoz hasonlítanak az éjjeli ködben.

A nagy tanács ...

A borókagallyakból összehordott hatalmas máglyán vörös lángtaréj lobban, sűrű, csípős füst gomolyog.

A magaslatra épített tűzhely alatt vérvörös csíkos burnuszok fehérlenek: tigrisek összejövetele ez a Bolygó-kövön...

Miután a hírhozó tuareg jelt adott a tamtamoknak, és a nagy dobok őrjítő mennydörgése felverte az egész szigetet, a teljesen kimerült harcos elnyúlik a sziklás földön és már alszik is. Szürke meherije mellette fekszik és zihál, egész teste remeg még a hosszú, megerőltető száguldástól, messze előre nyújtott feje körül habos tajtéktől lucskos a szikla.

A felriasztott vének nagy karéjban ülnek szőnyegeiken, a körülhordozott vizes rézcsöbrökbe mártott ujjukkal megmossák a szemüket és a levegőbe szimatolnak, érzik a kávé illatát, amelyet már főznek is a rabszolgák a magasra csapkodó máglya füstös lángja fölött.

Késő re jár. A félig-meddig üres táborból idehallatszik a fölébredt gyermekek sírása...

Egyébként néma csendben vánszorog az idő, órák telnek el.

Végre, éjféltájban, a távolból paták alól szerteröpülő kavicsok zörgése hallatszik, aztán a harcosok hangja is, amint a fáradt öszvéreket nógatják, majd árnyak népesítik be a tábortüzek pislogó parazsának rőt hátterét.

— Dicsérjük Allah nevét!...

— Istené a dicsőség!...

Az egymás nyomában botorkáló tevék sorából kiválik egy meheri és letérdel a nagy máglya fénykörében.

— Béke legyen veletek — szól Aisa.

A holtra fáradt leány leszáll magas fanyergéből, belép a körbe és leül a számára fenntartott díszhelyen.

— Háromszorosan gonosz utunk volt... — kezdi rá Aisa a fáradtságtól bágyadt hangon, miután hörpintett kávéjából. Szemét kutatva jártatta végig a körön, mígnem pillantása egy helyen megállapodott. Omar ült ott a nagy serif oldalán, és amint szeme találkozott Aisa

tekintetével, sápadt arca felragyogott, mintha súlyos gyász gördült volna le a lelkéről.

— ... de a hitetlenek útja, akik most a pokol kapujában tolonganak, még ezerszerte gonoszabb volt ...

Aztán összeszedte magát és tündöklő szemmel beszámolt a tanácsnak az Ahmed vezetésére bízott harccsoport sikeréről, amelyet meglepett a számum, de mégis megmenekültek, elérték céljukat és megsemmisítették a timbuktúi országút közelében álló katonai tábort, még mielőtt Aisa tevés tuareg harkachjával segítségükre siethetett volna.

Amíg beszélt, tekintetét le nem vette a nagy serifről, aki mellett Omar üldögélt, és hosszú, ideges kezeit az alacsony, gyöngyházzal kirakott asztalkán fekvő iratokon nyugtatta. Aisa látta rajta, hogy örökös mosolya hiába igyekszik arcára erőltetni a közöny álarcát, látta, mint takarja el hosszú pilláival a szem csillogását, hogyan süti le a szemét az ő izzó tekintete előtt ... Végre teljesen kialudt a fény ... Aisa magához tért.

— Harcosaink közül egyetlenegy sem vesztette életét a rajtaütésnél, s ez minden bizonnyal az akciót bölcsen irányító parancsnok érdeme. Tűzzel és vassal mostuk le a gyalázat foltját a timbuktúi országútról. A vasútépítés tervei megsemmisültek. A hitetleneket, akik évek óta tanulmányozták a terepet, elnyelte a pokol!

— Ahmed igazi férfi!

És Aisa arca ragyogott ezeknél a szavaknál.

Omar lehajtotta a fejét.

A nagy emír fölállt:

— Allah letekintett ránk az ő könyörületességében — szólt fennkölt pátosszal. — A sok derék harcos közül kiválasztotta Amma fiát és éles elmével ruházta fel őt. Adassék ezért Ahmednek, a parancsnoknak tisztelet, a Legbölcsebbnek pedig hála!

— És hol van Ahmed ben Amma?

— A kutaktól egy darabig velünk tartott dél felé, de aztán elbúcsúzott tőlünk és egyedül átlépte a timbuktúi országutat, hogy Ahaggarba menjen a törzsbelieihez, és

átállítsa őket a mi pártunkra. A hoggari fennsík nyolcezer tuareg harcosa most olyan, mint egy francia ék a berber testben... Allah segítse sikerre Ahmed vállalkozását!

— Aamiín! — kiáltott föl a sauri.

Az éj már végéhez közeledett.

A vének visszatértek sziklaodú hálószobáikba.

Keleten már világosodott, és a távolból, a dombok felől, amelyek alatt a tó mozdulatlan fémtükre csillogott a sötétben, onnan, ahol a tábor sátrai álltak, felhangzott a rifkabilok monoton éneke, akik kihasználták a hajnali hűvösséget és már szürkületkor serényen hordták és faragták a köveket új otthonaik felépítéséhez.

Csak Aisa és Omar maradtak az elhamvadt tüzek mellett. Lassan elindultak a lankás domboldal felé, az egyre növekvő reggeli világosságban idefehérlő sátraikhoz.

Aisa ruháját átitatta a teveizzadság szaga, hosszú léptekkel haladt, kissé szétterpesztett lábakkal, mint a matrózok. Nehéz tevehajtó botjával durva vászonburnuszát csapkodta és férfimódra útközben is cigarettázott, mint valami hosszú és veszélyes útról elégedetten hazatérő tuareg harcos.

Szótlanul lépegettek egymás mellett, konok hallgatásba merülve értek el Aisa szellős vászonsátrához.

Itt a lány bágyadt mosollyal nyújtotta búcsúra a kezét és a fiúra nézett.

— Taudenibe megyek — bökte ki hirtelen Omar, és akaratlanul is utánozni iparkodott Aisa határozott, magabiztos modorát. — És még ma reggel elindulok!...

A lány tudatát megülő apátia köde egyszeriben fölszakadt.

— Nem megy sehová — szólt mogorván, mintha boszszúsan legyintett volna a kezével.

— Számunkra most az a legfontosabb, hogy kezünkbe kaparintsuk a sóbányákat — vágott vissza a fiú. Hangja dacosan csengett. A pirkadat halvány fénye megvilágí-

totta az arcát, amelyről most lefagyott az örökös mosoly, és élesnek, elszántnak látszott.

— Kezünkbe kaparintani Taudenit... — ismételte Aisa elgondolkozva. Megértette, hogy a fiút a féltékenység űzi. De ő ezekben a dolgokban sok férfinál bölcsebb, sok harcosnál tapasztaltabb volt; s azonkívül hidegvérűbb és józanabb is mindazok után, amit átélt. A pokol küszöbéről visszatért embereknek nem kenyere a tréfálkozás.

— Taudeni elfoglalása nem gyerekjáték — szólt feddően. — Erődítményei szilárdak, helyőrsége éber. Körös-körül húsz napi járóföldre sehol sincs kút... és a kaidot nem lehet rászedni!...

— Hiábavaló lesz az utad, Omar — szólt most lágyabban.

Omarnál azonban süket fülekre talált, a fiú csökönyös volt, mint az öszvér. Aisa homloka redőkbe húzódott.

Omar valami hihetetlenül szépet pillantott meg a lány szemében, és ez új erőt öntött az ereibe. Hatalmába ejtette az Aisából áradó érzékiség, ruháinak teveszaga dacos gőgöt ébresztett benne. Felindult lelke hirtelen megkönnyebbült.

— Nemes úrnőm, — felelte, és hangját úgy átjárta a szenvedély, mint a nargilé vizének illata átjárja a füstöt — a Mindenható segítő erejével szemben semmiféle erődítmény meg nem állhat! — Aztán búcsúzóul hozzátette: — Legyen könnyű az álma, ó, Aisa!

Megragadta a lány kezét, megszorította és lerohant a lejtőn, mintha szárnyai nőttek volna.

Aisa a sátor bejáratának vászonfalához támaszkodva állt és a fiú után nézett. A nap már bearanyozta a láthatárt, és innen fentről úgy tetszett, mintha a föld aranyos-rózsaszín rojttal díszített, remekművű, drága kötös lenne, s Omar azon lépkedne végig.

Felsóhajtott és félrehajtotta a sátor ajtóvásznát.

— Abdullah — szólt halkan.

A bejárat mellett szunyókáló vén rabszolga fölneszelt, mint a hű házőrző eb.

— Óh, lella! — jelentkezett és térdeltében megcsókolta úrnője burnuszának szegélyét.

— Omar Taudeni ellen készül, — mondta a lány fáradt hangon — le akarja győzni a kaidot, hogy hatalmába kerítse a sóbányákat... — Néhány pillanatig gondolkozott. — Menj vele mindenhová és vigyázz minden lépésére éppúgy, mintha rám vigyáznál!

Megsimogatta Abdullah ősz fejét.

Gondolatban még halkan hozzátette: — A fejébe kerül ez a vállalkozás... — aztán lágy mozdulattal félretolta az öreg zulut, hogy beléphessen.

A vén rabszolga éles szeme meglátta a néma könnyet úrnője szemében. De ülve maradt a földön, és így bölcselkedett: — A gyerekek bemerészkednek Taudenibe, a vén farkas barlangjába. Ha a vállalkozás nem lenne teljesen kilátástalan, Aisa biztosan velük tartana... de így az lebeg a szeme előtt, hogy élete az országé, a nagy ügyé... Gyerünk hát, vén csontjaim, szükség van rátok!...

Felállt és lassan leballagott a lejtőn. Lélekben sorra néven szólongatta rokonait, akikkel Taudeniben találkozik — ha Allah is úgy akarja...

A barlangok előtti térségen nagy sokaság térdelt és imádkozott.

A vén zulu ugyancsak letérdelt, de nagy, értelmes szeme fürkészve vizslatott végig a tömegen, míg megtalálta azt, akit keresett.

Mikor a hivők befejezték az imát és felálltak, valaki megrántotta Omar burnuszát.

— Ó, szidi Omar! Az asszonyom küld: nyomon követlek mindenhová, tevéd nyomdokaiban maradok... Úgy ismerem Taudenit, mint téged... Ó, uram!...

És nekikészült, hogyha kell, felhasználjon minden érvet, ami csak eszébe jut, hogy meglágyítsa Omar szívét, ha ez nem akarná magával vinni...

De Omar csak elmosolyodott.

— Készítsd elő a poggyászt. Egy óra múlva indulunk!

Belépett a tábor fő serifje barlangjába.

Pár perc múlva kijött. Összeszedte a tétlenül ténfergő rabszolgákat, parancsokat osztogatott: töltsék meg a tömlőket vízzel, itassák meg a tevéket. Aztán felkereste az imosag tuaregek serifjét, aki éppen nargiléjét szívta és hiúz szemekkel figyelte harcosai reggeli tevékenykedését.

Kiválogatta azt a kétszáz harcost, akik legutóbbi útján kísérték, és még néhány tucatnyi pihent fiatal embert, akik szemmellátható lag örültek, hogy itthagyhatják az unalmas tábori életet. Aztán felügyelt a tevék itatásánál.

*

A nap már lebukott a sott mögé, mire a harcosok tábort ütöttek a mérhetetlen, álnok ingovány szélén, a vulkanikus eredetű sziklatömbök között. Másnap átkeltek a sós víz borította keskeny ösvényen, a veszélyes mélységek fölött; harmadnap pedig a sott jégszerű sókérgén. Uld Biszka sejk, aki az élen tapogatódzó huszonöt meheriből álló csoportot vezette, órák hosszat derékig gázolt a zavaros, sós latyakban. Végre napszállta előtt szilárd földre értek, amelynek halottsárga, helyenként fehér sóüledékkel tarkázott felszínét briliánsokkal teli mesebeli kincseskamrává varázsolták a mocsár fölött terjengő páraködön át óriási opálgömbként átragyogó nap halvány sugarai.

Beállt a sötét, hűvös és nyirkos, de csöndes éjszaka.

Alig jelent meg az égen a derengés bágyadt világossága, az imosagok vezetői már talpon voltak és fölkeltették Omart is, hogy megállapodjanak az útirányt illetően. A mór elővette iránytűjét meg a térképet és a porban felrajzolta a napi meneteket. Uld Biszka egyszer már megtette ezt az utat Ali ben Szmaha karaván jával, dél felé. Az út mellett itt-ott akadtak táborhelyek, ritka fűvel benőtt legelők és néhány rosszvizű kút is a homok alatt. Ez a rendes karavánút nagy ívben megkerülte a titokzatos, sziklás sznejszi hegytömböt; de feleslegesen nagy időpocsékolásba került volna, ha erre mennek.

Az egyik vezető, Abu Anez nyomban tiltakozott is ellene, mert ami jó és kényelmes egy nagy karaván súlyosan megterhelt málhásállatainak, fölösleges fáradságot jelent a könnyűlábú meheriknek, amelyek éppen csak a legszükségesebb takarmány- és vízkészletet cipelik magukkal. Harik, a vén sas, maga is bízott benne, hogy a tanezrufti hammadában, az Erg es'Ses déli csücskében találnak vizet is, legelőt is. A sziklás sivatagban mindig vannak esővízzel telt tavacskák, amelyek körül itt-ott elszáradt növényzet is akad.

A vita lassanként veszekedéssé fajult a rizses ürühússal telt bográcsok körül; bizonytalan időre ez volt az utolsó kiadós étkezésük.

Omar felállt. Fogta tevehajtó pálcáját és elment, hogy felülvizsgálja az összes poggyászt, a fegyvereket és a készleteket. Mindent példás rendben talált. Visszatért a tűzhöz, ahol a zsíros étellel torkig lakott vezetők éppen egy feldobott pénzdarabbal készültek eldönteni a vitát. A dzsinnek nem az óvatosabbaknak kedveztek, és Omar örült is neki, hogy a rövidebb utat választották.

Három órakor jelt adott az indulásra. Az út a sottot megkerülve a délnek vezető széles karavánútba torkollott.

Az este már messze délen érte utol a száguldó tevés csapatot, amely iparkodott minél gyorsabban kijutni a sottok párás levegőjéből. A homokos föld lassanként zöldes színű, kővel borított fennsíkká szilárdult.

Mikor az első csillagok feljöttek, Omar utánanézett, hogy az állatok kiadós abrakot kapjanak a magukkal hozott árpakészletekből. Amint végigsétált a tevék hosszú során, amelyek mellső lábaikon megbéklyózva feküdtek és fejüket magasra tartva, halk, elégedett mormogással kérődztek, így szólt az őt kísérő Uld Biszkához és Abdullahhoz:

— Halljátok? A taudeniek rabláncát rágják! — és szemében ott fénylett a sivatagi égbolt valamennyi csillaga.

Abdullah titkon megszorította az öreg tuareg kezét.

Mikor már mindketten nyeregpárnáikon hevertek, a zulu aggodalmaskodva megszólalt:

— Fiatal vezérünk nagy tudós ... de a kaid egy ordas farkas. Nehéz harc lesz a farkas és a vadászkutya között ...

Csöndesen ingatta nagy, fekete, izzadt fejét, amelyből csak a szeme fehérje villogott ki a sötétben.

— A sivatag megszállottja — vélte Uld Biszka. — Mindenki szeretné a hatalma alá hajtani a sivatagot, mint a férfi az asszonyt, mikor kibontakozik az első, mámoros ölelés varázsából ...

Uld Biszka ismerte ezt a végzetes szenvedélyt. Nyoma fellelhető az egész pusztaságon. A sivatag szelleme rendelte ezt így már a világ teremtésekor. Az imosag tulajdonképpen pogány volt, akárcsak valamennyi törzsbelije, és vérében volt, hogy a sivatag szelleme az idősebbik Allah — gyakran össze is tévesztette a kettőt.

Az éjszakai passzátszél végigsöpört a sivatagon, amely belefogott egyhangú zsolozsmájába ...

*

A pitymallat már talpon találta Omart, ott állt az alvó tábor fölött. Fölébresztette Abdullahot és összehívatta a vezetőket.

A tevés harkach felsorakozott és gyors ügetésben a déli láthatár kékjében rózsaszín szalagként felbukkanó hegyek felé vette útját. Omar hófehér tevéjén a csapat élén nyargaló Uld Biszkát figyelte, mily tökéletesen alkalmazkodik a vén harcos izmainak gépies játéka önkéntelenül, beidegződött mozdulatokkal a száguldó, nemes állat imbolygó járásához, s így takarékoskodik mind a saját, mind az állat erejével. Igyekezett is utánozni ezt a mozgást, de csaknem lebukfencezett tevéjéről. Akaratereje azonban újabb és újabb makacs próbálkozásra ösztökélte.

A most következő néhány nap volt a leggonoszabb, amit Omar eddig életében átélt. A tuareg meherik úgy

kúsztak a halálthozó szakadékok felett a nyaktörő, még az öszvércsapásnál is keskenyebb ösvényeken, mint a zergék. Vörös lávakő-sziklák lógtak a harcosok feje fölött, amelyeket simára csiszolt, sőt szinte szabályosra esztergályozott a szél és a homok, míg alattuk a mély szakadék ölén halomban hevert a nyári nap lángsugaraitól, az éjjeli fagyoktól és a forgószelektől szétrágott, rengeteg lezuhant sziklacsonk. A szorongást árasztó sötét szurdokok, a szél zokogása a hasadékok orgonáin, az ösvények fölött meredező, ledőléssel fenyegető, ingatag sziklatömbök az örökös rettegés feszültségét idézték fel a síkságról ideszakadt emberek lelkében, elűzték szemükről az álmot, fantáziájukat benépesítették dzsinnekkel és gonosz démonokkal, megtörték akaraterejüket.

A hegygerincen a csapat egy buja növényzettel körülvett, esővízből összegyűlt, áldott tavacskára bukkant. A dús legelő és a vízbőség jótékonyan hatott, emelte az emberek önbizalmát.

Két napig pihentek itt. A semmittevés óráiban Omar megkérte az öreg Abdullahot, hogy szokott alaposságával szemléltetően magyarázza el neki, mit tud Taudeniről.

A vén rabszolga fogta a pálcáját, letérdelt egy szélhordta homoknyelv mellé és emlékezetből felrajzolta a város fekvését, hol kel fel és hol nyugszik le a nap Taudeni fölött. A sóbányák a város északi részében, az Agorgot és a Tali hegyvonulatok között feküdtek. A só ott alig félméteres, laza homokréteg alatt a föld felszínén hevert, a homokot az Ergből hordták rá a szelek. Úgy bányászták a sót, mint a jeget szokták a tó tükréről, nagy táblákat vágtak ki belőle, amelyeket mind kisebb és kisebb részekre daraboltak, míg ki nem faragták belőlük a híres taudeni sókockákat. A készlet talán soha ki nem merül, valóságos sótenger ez.

Vályogból épült, a napon kőkeményre szikkadt, széles falak kötötték össze a bányákat a várossal. A falak az ugyancsak vályogból emelt, ősrégi őrtornyokra támasz-

kodnak. Szilárdságukat még növelik a fecskefészkekként hozzájuk ragasztott s a bányamunkások lakóhelyéül szolgáló viskók, amelyeknek lapos tetejéről igen előnyösen lehet védekezni minden kívülről jövő támadás ellen. A falak mentén, belülről, sűrű datolyapálma-sáv nőtt, koronájuk tökéletesen elrejti a védőket a sivatag felől érkező ellenség szeme elől. A város fala, és a tőle délre is folytatódó, zöld oázis között terjedelmes, szúrós kaktuszbozót húzódik egészen a pusztaság széléig, ahol már a minden növényzetet kiölő só birodalma kezdődik. A tüskés opunciák járhatatlan sűrű szövevényén át senki, semmiféle támadó át nem vergődhet.

A falak mögött az Agorgot és a Tali hegyek lábánál a kaid rettenetes vasökle az úr. A kényszermunka a sóbányákban — a hihetetlenül perzselő napsütésben — egyenlő a halállal. A dél-tuniszi foszfátbányákban dolgozó munkások nehéz sorsa csupán ártatlan gyerekjátéknak tűnik föl az itteni fegyenctelep elkárhozottjainak szörnyű életéhez képest. Ezer meg ezer hadifogoly meg fellázadt néger sínylődik itt a legnyomorúságosabb rabszolgasorban, aminőt az afrikai földrész valaha is ismert. Előbb-utóbb minden munkás elveszti a szeme világát az izzó égbolt és a napsugarakat százszoros erővel visszaverő sókristályok kettős tüzében. S közben a heti hat munkanapból négyet ingyen kell dolgozniuk a kaid és a kormányzat számára; nyomorultan rakásra pusztulnak, hogy életben tartsák a fél Szahara sok százezernyi népét és annak milliónyi főből álló nyájait...

A taudeni citadellában pedig ott áll a kaid, a farkas, a könyörtelenül lesújtó ostor, a dolgozók nyomorúságának az oka. Talán sehol sem ütközik ki kísértetiesebben a kapitalizmus lényege, mint itt Taudeniben. Egy farkas, amelyik ravaszabb a rókánál, egy saját gazdagságában fuldokló ördög, akinek feneketlen zsákjai elnyelik az aranyat és ezüstöt — a szerencsétlenek véres verejtékéből, akikre az egész napi lélekölő munka után csak kétségbeejtő ínség vár nyomorúságos odúikban...

A farkas hatalma szuronyokra támaszkodik.

— Taudenit nem veheted be nyílt támadással, ó, szidi! — siránkozott Abdullah. — Csellel megpróbálhatod, de nagyon vigyázz! A taudeni kaid mester a tőrvetésben, még az ördögnél is ravaszabb!

Omar jól tudta, hogy az öreg zulu szíve nem ismer félelmet. Atyja a nagy Mahdi hadseregében szolgált, amelyik úgy elverte az angol csapatokat, mint a jégeső a vetést. Maga Abdullah egy szudáni katonai táborban jött a világra, és bölcs, öreg szeme már ezer meg ezer halottat látott Afrika összes síkságain.

Omar azonban már a sott szigetén hónapokig töprengett a nagy tanács tervei fölött, és ezek közül Taudeni elfoglalását tartotta a legfontosabb és legbecsesebb vállalkozásnak.

Órák hosszat beszélt a gyülekezetben, hogy ne halogassák ezt az akciót. A tanács ugyanis úgy határozott, hogy csak akkor indítja meg a támadást, ha majd Timbuktúból útra kel Taudenibe a rendes, minden évben megszervezett, nagy karaván. Úgy vélte, hogy a karavánnal álölltözetben becsempészhetnek a városba néhány ezer fegyverest, s ily módon a legbiztosabban hatalmukba keríthetik Taudeni városát. A tanács mereven kitartott álláspontja mellett. Omar azt hozta fel ellenvetésül, hogy addigra már a franciák ellátják sóval és áruval a velük szövetséges törzseket, minek következtében a blokád hatástalanná válik, várható eredménye egy egész évvel eltolódik, ez pedig igen hosszú idő, s közben a helyőrségek helyzete is megváltozhatik az egész Maghrebben. A franciák előbb-utóbb rájönnek, hogy a támadások bizonyos rendszer alapján, szervezetten érik egymást, s Taudenit, hatalmuk egyik ideggócát, erős helyőrséggel látják el.

Omar meggyőződése szerint Taudeni volt a hatalom kulcsa. Annyit már ellesett az európai stratégiából, hogy a világháborúban is csupán a Belgium ellen irányuló váratlan rajtaütés nyitotta meg a németek előtt az utat Párizs kapui alá. És Omar minden vágya az volt, hogy hódítóként ő állhasson a taudeni citadellán, mert tör-

hetetlenül hitt abban, hogy Taudeni birtoklása szabja meg majd az egész Maghreb felszabadításáért vívandó harcok irányát. Taudeni ura tartja majd kezében a forradalom gyeplőjét. Az ő vállain nyugszik majd a jövő sorsának súlya, az ő oroszlánkörmei irányítják majd Kelet történelmének legközelebbi eseményeit.

Midőn tehát Abdullah befejezte a magyarázatát, Omar elkomorodott. Nagyravágyó lelkében már régen ott égett a bizonyosság: ha harcba veti minden erejét, övé a győzelem! Lám, Ahmed nem tétovázott, hanem odaütött! És kicsoda Ahmed hozzá képest? Az arab hagyományokban halhatatlan hadvezérek győzelmes haditettei tündökölnek, amelyeknek kulcsát máig sem tudta megfejteni a történelem. A rajongó vágy, hogy átvehessék a messiás szerepét, párosult bennük az ész erejével, a lélek szépségével és a törhetetlen testi ellenállóképességgel; fajuk fanatizmusa, arab-szémita vérük tüze úgy lobogott bennük, mint valami fáklya, amely az egy igaz Isten nevében lángba borítja a pusztulásra ítélt birodalmak büszke kupoláinak korhadt gerendáit.

Miként a dicső Szidi Okba diadalmenetben vonult végig az egész nyugaton, és a rabláncaikat lerázott összes afrikai népek egységbe tömörülve borultak fennkölt lábai elé, úgy kel át most Omar is harcosainak maroknyi csapatával a sivatagon és elfoglalja a bevehetetlen Taudenit!...

TIZENKILENCEDIK FEJEZET

A RAJTAÜTÉS

Három órával napkelte után Omar Muhammad M'Hammed el'Csiklji odaért a város sáncárkaihoz és az ódon, téglából rakott kapuhoz, amelynek durva arabeszkjeit már rég lerágta az idő.

A kapuban álló szenegál őrség megállította a fegyveres csapatot. Mikor Omar francia nyelven az őrségparancsnok után kérdezősködött, bevezették a kapuból nyíló kazamaták alacsony folyosójába. Ott előadta kívánságát egy veterán tisztnek, aki — megpillantva az Omar egyetemi indexén díszelgő hatalmas pecsétet — készséggel előhívott egy álmosszemű, török vezetőt, aki a városi rendőrséghez tartozott.

A tevéik nyergében várakozó tuareg harcosok zavartalanul léptettek be Taudenibe. A vezető nyomában haladó Omar látszólag közönyösen bámult a vályogból vert, malter nélkül összetákolt alacsony viskók bonyolult tömkelegére. A házak oldalából itt is, ott is kimeredezett egy-két csomó napszítta trágya vagy szalmacsutak. Mivel magas nyeregben ült, folyton le kellett hajtania a fejét, hogy minden lépésnél bele ne üsse a házak lapos fedelét tartó pálmafa-gerendákba, amelyek a néger építkezési mód szerint messze kinyúltak a falból az utca fölé. Még lejjebb a házak között durván ácsolt *szanka*, vagyis keresztgerenda támogatta két egymással szemben álló ház düledező oldalát, alig embermagasságban a szűk utcán keresztül. S ezek, a déli tűző napsütésben csak bizonytalan árnyéknak tetsző, szinte láthatatlan szankák a maguk rendszertelen és kiszámíthatatlan összevisszaságában könnyen nyakát szeghették a túlságosan siető lovasnak.

Taudenit — morfondírozott Omar — bizonyára kiváló stratégák építették, akik kitűnően ismerték a napsugarak hatalmát, a khamszínt és a martalóc beduinokat, akiknek ereje a nyergükben rejlik. A régi tapasztalatok alapján az építők nem bíztak meg túlságosan a falak szilárdságában. A város a gyékényekkel könnyen leplezhető szűk sikátorok igazi útvesztője. És ezeknek a fantasztikusan girbegörbe átjáróknak több mint kétharmada nem vezet sehová, zsákutcában végződik.

Az utcákon nyüzsgött a nép, mint a hangyaboly. Házi szőttes, durva, hitvány gyapjúhaikokba öltözött, mezítlábas falusiak; a gazdagabb alamizsna reményében hihe-

tetlen távolságokról idevándorolt koldusok; a sóbányák kényszermunkára ítélt, vörösre gyulladt szemű munkásai; mór kereskedők a piac *szűk*jaiból; vésnökök, rézművesek, kelmefestők, kovácsok, cserzővargák és fazekasok serege, akik csupán kissé jobbfajta, iparosviseletükkel különböztek a szegény takácsoktól meg a füge levéből kotyvasztott limonádét kínálgató piaci árusoktól. Nagy tálcákon párolgó kukoricalepényt árulgató néger szakácsok hada. Bűvészek. Skorpiónyelők. Kígyóbűvölők. Jövendőmondók. Zenészek. Táncosok és táncosnők — túlnyomó részben a sötét Afrika fekete bőrű népe. És a rengeteg múmiaként beburkolt és lefátyolozott női alak között a beduinok csillogó ékszerekkel teleaggatott, világoskékruhás asszonyai, akik szigorú arccal lépkednek komor, hagyományos zöld arcfátylukat még a városban is viselő férjeik oldalán.

Omar és kísérete egy keskeny térre ért, ahol két óriástermetű borni néger dühös szitkozódások közepette éppen nekigyürkőzött, hogy vad verekedéssel döntse el vitáját. Hangos ordítozással dobálták le felső ruhájukat, és a sűrű sorokban tolongó, nagyrészt bámészkodó, meztelen gyerekekből álló, kiabáló sokaság gyűrűjében ököllel estek egymásnak. Zuhogtak az ütések. A tömeg eltorlaszolta az egész teret, úgyhogy a tevés csapat megállásra kényszerült. De még mielőtt másik utat találhattak volna, ahol áttörhetnek, a küzdelem már véget is ért. Mikor a legyőzött feltápászkodott az öszvér- és tevehúgy pocsolyákból, a győztes a zajongó tömeg szeme láttára átadta neki a tányérozással összeszedett bevétel felét, aztán mindketten eltűntek a legközelebbi utcasarok mögött, hogy egy másik utcában talán bőkezűbb nézősereg előtt ismételjék meg a produkciót.

A vezető török rendőr befordult a piac egyik szűk utcácskájába, Omar és csapata nyomon követték. Átmentek a *szűk el harrarán*, ahol fülsiketítően zakatoltak a szövőszékek; a *szűk el turk*on, ahol a rézművesek kolompoltak; az *otur el'vard* és *otur el'gaszanunn* szűkokon, ahol átható rózsa- és jázminillat terjengett,

mert ott, az egész város szeme láttára desztillálták az illatszereket a hatalmas réz- vagy cínüstökben a szabad ég alatt felhalmozott élő virágokból. Az akadályok egyre szaporodtak.

A *sejk el'beled,* aki bíró is, kaid is volt egy személyben, a vagyonos arabok szokása szerint a legszegényesebb utcácskák legsűrűbb szövevényében székelt. A tuaregek leszálltak és tevéiket kantárszáron vezették maguk után.

A kaid rezidenciája semmiben sem különbözött a többi, málladozó falú, ósdi épülettől. A ház homlokzata csupasz, ablaktalan vályogfal, amelyből szalmaszálak és gerendavégek meredeznek elő. Csak — a szomszédos házak léckapuitól eltérően — a bejárati ajtó itt egyetlen bronzlemezből készült. Az egész, végtelen hosszú, összefüggő épülettömb mind itt, mind az utca túlsó oldalán apró, szabályos kockákra oszlik, és mivel a homlokfalak dísztelenségét csak itt-ott szakítja meg egy-egy vakablak vagy befalazott ajtó, az egész környék olyan benyomást kelt, mintha már bontani kezdték volna a düledező falakat, de aztán valami okból abbahagyták a rombolást.

A kavasz — ez a török rendőrök neve — a kopogtatóval rávágott a zengő bronzlemezre. A kapu kémlelőlyukában egy néger szemefehérje villant. A török intett. Megcsikordultak a súlyos reteszek. Omar, az imosagoktól követve, belépett egy sötét alagútba, amelynek falait vöröses fényű, tuniszi majolika csempe borította.

— Szidi Omar Muhammad M'Hammed el'Csiklji, a nemes mokkadem áll itt, hogy tiszteletét tegye Taudeni sejk el'beledjénél, Jubo Uld szidi Ahmednél, a nemes kaidnál! — szólt a török, a busás jutalom reményében áldást kérve a házra s annak minden lakójára.

A pompás vörös mellényben és skarlátpiros turbánban díszelgő mezítlábas néger keresztbe tette mellén a karjait, mélyen meghajolt az érkezők felé és a déli nap fényében ragyogó, kővel kirakott első udvarba vezette a vendégeket. A nyitott tűzhelyekről a sercegő, forró

olaj szaga, a pörkölt cukor és a sülő hús ínycsiklandozó, étvágygerjesztő illata terjengett.

A rabszolga sűrű hajlongások közben eltűnt. A tuaregek bevezették tevéiket a ház mellett fekvő istállókba, aztán csatlakoztak puskáikat és kopjáikat lerakó fajtestvéreik csoportjához. Utánuk előlépett egy aranymellényes, rettentő kövér, alig szuszogó néger.

— Gazdám azt parancsolta: „Menj, Anahamed, üdvözöld a vendégeket és jelentsd meg nekik: házam nyitva áll előttük, érezzék magukat úgy, mintha a saját hajlékukba lépnének!"

A pocakos majordómusz megmutatta a tuaregeknek a szállásukul szolgáló épületet, nem messze a csobogó szökőkúttól, a konyha tőszomszédságában, amely majd ellátásukról gondoskodik, ami éppenséggel nem csekély feladat, mert a beduin hihetetlen mennyiségű ételt képes elfogyasztani: éppúgy tartalékolja magában az eledelt, akárcsak tevéje a vizet.

A hájtömeg aztán azon igyekezett, hogy megcsókolja a földet Omar lábai előtt, ez azonban hordónyi hasa miatt sehogyan sem akart sikerülni, mire bevezette Omart a szomszédos udvarba, egy kőből épült magas teraszra, amelyről karcsú oszlopokon nyugvó, könnyed ívelésű bolthajtás alatt két, sárga és kék majolika lapokkal kirakott, csinos fülke nyílott. Ott török fürdővel kedveskedett Omarnak, majd odahozatta poggyászát a fekvőhelye mellé, hogy átöltözhessen papi méltóságához illő ruhába.

Frissen borotválva, csipkés, fehér kendővel a feje körül, selyem palástban, művésziesen hímzett, zöld szandállal a lábán Omar szinte maga is meglepődött, milyen előkelő vendég vált belőle. Egy sereg rabszolga kíséretében büszkén haladt át két, egyre gazdagabb díszítésű udvaron, egészen a kertre néző nyitott teraszig, amelyre a szemben álló épület előreugró fedele kellemes, hűvös árnyékot vetett. Ott, az őszibarack- és citromfákkal benőtt fal tövében, a zöldellő paradicsom küszöbén, amelyet a víz és a szorgalmas, hozzáértő kertészek

egész nemzedékeinek ügyes keze varázsolt elő a szikes, kopár talajból, szolgáitól körülvéve, alacsony díványon trónolt a taudeni kaid: egy elhízott, nehezen lélegző, zsíros ábrázatú férfi, hosszú őszbevegyült bajusszal. Érzékiséget tükröző, bárgyú kifejezésű, apró disznószeme és alacsony, csapott homloka elkorcsosodott török eredetre vallott, míg a petyhüdt, duzzadt ajkak és a formátlan, tömpe orr néger vér beütéséről tanúskodott.

Omar nem bírt elnyomni egy finom mosolyt, amely azonban csupán jól sikerült udvariasságként hatott fegyelmezett arcán.

A kaid nehézkesen feltápászkodott. Omar belefogott üdvözlő beszédébe. Nem fukarkodva a hasonlatokkal, Kelet virágos nyelvén ezernyi áldást halmozott és a hálálkodások egész özönét zúdította a házigazda bölcs fejére, a hetedik mennyországig magasztalta házának és nemzetségének le- és felmenő összes őseit és ivadékait, s végezetül csicsergő fecskék fészkéhez hasonlította ezt a farkasbarlangot.

A kaid sűrűn pislogott a gyönyörűségtől s fulladozva motyogott valamit a nagy örömről és ragyogó fényességről, amely szerény hajlékára leszállott, majd amilyen gyorsan csak pocakjától tellett, Omarhoz csoszogott, vállaira tette két kezét és cuppanós csókot nyomott mindkét orcájára, hogy a szolgasereg előtt ezáltal is kiemelje a vendég egyenrangúságát. A joviális, örökké izzadó és sokat fecsegő kaid leplezetlen örömmel s termetét meghazudtoló temperamentummal dobálta levegőbe kurta, vaskos karjait, miközben szolgáival odahívatta mind az öt fiát, a négyévestől kezdve a tizenkét évesig, s egymás után mutatta be őket Omarnak. Szemmellátható boldogsággal fújta fel hájas képét, mikor a vendég elragadtatva dicsérte a gyerekeket, sasokhoz, gazellákhoz, oroszlánokhoz hasonlította őket és fényes jövőt jósolt nekik.

A szokatlan testgyakorlat után jelentkező fáradtság eszébe juttatta a kaidnak, hogy éhes, és hogy még semmivel sem kínálta meg vendégét. A fejét verte öklével és

velős szitkozódások közepette súlyos átkokat szórt a szolgák buta fejére, akik megfeledkeztek a vendéglátás szabályairól.

Nyomban asztalokat hoztak, és a rabszolgák végtelen sora hordani kezdte az ételeket: nagy kőtálakat, teli sült csirkehússal, minden körítés nélkül, amit csak az ujjakkal illik csipegetni; aztán mártással teli hatalmas cintálakat, amelyekben mandulával, sáfránnyal és majoránnával sütött birkahúsdarabok úszkáltak, a húst kovásztalan kenyérszeletekkel kellett kihalászni a tálból; majd igen zsíros, puha és finom sült ürühúst, amit valamennyien jóízűen, csámcsogva fogyasztottak el s udvarias böfögés közben itták rá a vizet; aztán mazsolával töltött, édes kuszkuszt; keményre főtt tojást, párolt rizst főtt birkahússal, amiből ki-ki saját torka nagyságához mérten gombócokat formál a két tenyere között s a gombócot egészben nyeli le, hogy a szeme is kidülled a nagy erőlködéstől; végül pedig szebbnél-szebb gyümölcsöket: szőlőt, ökölnyi nagyságú, illatos őszibarackot meg gránátalmát...

Most a rabszolgák vert aranyból készült tálakat és vizes kannákat, rózsaolajjal illatosított szappant és smaragdzöld színű törülközőket hordtak körül; köszönetük jeléül először valamennyien lenyalták mind a tíz ujjukat, aztán megmosták a kezüket.

A házigazda családjából csupán a kisfiúk vehettek részt a vendég tiszteletére rendezett lakomán; most ezek is eltávoztak. A szolgák forró teát s hozzá „szarvasköröm"-nek nevezett, mandulával töltött, édes süteményt szolgáltak fel. Rövid pihenő után a kardamonum magokkal és sáfránnyal erősen fűszerezett kávé következett, igazi arab kávé, cukor nélkül, erős, mint maga az ördög. Mikor ájtatos csendben megittak három-három csészével, a rabszolgák behozták a nargiléket meg díszes rézserpenyőkben az izzó faszén-parazsat. A pipákat megtömték a legfinomabb sirászi dohánnyal, a füst átszűrésére szolgáló víztartályt pedig megtöltötték valami aromatikus folyadékkal, amelynek

összetétele mindig a vendéglátó ház féltve őrzött titka: a tuniszi ámbra erős szaga rózsaillattal keveredett benne, mivel ezek az illatok állítólag növelik a jóllakottság boldogító érzését.

Az első pipa után Omar az udvariasság szabályai szerint köszönetet mondott a házigazdának, és így végül, három óra eltelte után, elkezdődött a beszélgetés, természetesen a túlterhelt gyomrok hatása alatt hamisítatlan keleti vontatottsággal.

— A fennkölt, nagy mokkadem Fez városából, a madiard rend főnöke, megemlékezett a zuni törzsek fiairól. Megparancsolta nekem, azaz Omar el'Csikljinek, hogy használjam ki a szent hónapot, mikor az igazhivők összejönnek a szentéletű Mahdi Ara sírja fölé emelt mecset udvarán, és szítsam fel itt a lángot az igaz hit mécseseiben...

Omar a kardforgatástól idegenkedő emberek rosszul palástolt borzadályát színlelte, miközben a timbuktúi országúton, a khanefiszi kutaknál lejátszódott legutóbbi eseményekről meg a tiniri törzs lázadásáról beszélt, amelynek harcosai most az Erg es'Ses szélén bukkantak fel. Aztán a kaid oltalmát kérte tuaregjei számára, akik őt kialkudott bérért idáig kísérték, s hűek és becsületesek. És mivel már jó előre mindent alaposan átgondolt, megható színekkel ecsetelte útja viszontagságait Timbuktúba s onnan tovább észak felé, a lagueville-i kutak érintésével, ahol utolsó ízben töltötték meg vizes tömlőiket a hosszú úton.

A szemben ülő hús- és hájtömeg addig hallgatta a minden apró részletre kiterjedő s így végtelen hosszú beszámolót, míg el nem nyomta az álom. Most itt ült és aludt — nyitott szemmel, boldog, elégedett szuszogással — s csak akkor riadt föl álmából, mikor Omar már rég befejezte a mondanivalóját. Sopánkodni kezdett. Gyorsan, az el-elfulladó emberek tragikus sietségével felállt és végigvezette vendégét a palota összes helyiségein. Ő maga választotta ki a szobákat Omar számára a már réges-rég érintetlenül álló, tágas könyvtárszoba

mellett, s miután együtt megmászták a ház valamennyi lépcsőjét, kiléptek a kertbe, amely széles sávban húzódott a zöld növényzet között megbúvó, két csipkézett bástyatornyával az egész környéket uraló citadelláig.

Omarnak esze ágában sem volt elárulni a kaidnak, mennyire szeretné látni a citadellát. A fecsegő öreg maga mesélte el, hogy az erődítmény még Timbuktúnál is régebb keletű. Omar erre előkotort az emlékezetéből valami régi írásjelekre vonatkozó filológiai furcsaságot és ezt ügyesen tudományos problémává fújta fel. A régi falakon valóban voltak valami írásjelek, és a kaid nyomban kikottyantotta, hogy francia tudósok már évekkel ezelőtt kutattak is errefelé. Omar nyomban belekapaszkodott ebbe, és kisvártatva már át is mentek a kaid kertjéből az erődbe vezető rejtett s csak a kaid által használt alagúton. A citadellában elhaladtak a bástya árnyékában horkoló szenegál katonák mellett. Omar figyelmesen nézegette az erősen málladozó, széles falakat és arra gondolt, micsoda pusztítást vihetne itt végbe egy rajtaütésszerű támadás néhány kézigránáttal. A tornyokba nem mentek fel. A kaid jóhiszemű őszinteséggel jegyezte meg, hogy ott csak két ócska ágyú áll, amikre a parancsnok úgy vigyáz, mint a szeme fényére.

Omar belefogott két régi föliratlemásolásába, de látta, mennyire fáradt a kaid, és abbahagyta a munkát.

Mire visszakerültek a palotába, már olyan késő re járt, hogy az esti imára is alig maradt idejük.

Másnap, reggeli után, Omar, Uld Biszka kíséretében kilépett a palota kapuján. Nem messze onnan egy finom homokkal behintett, sima bőrdarab mellett kuporgott Abdullah. Midőn megpillantotta a fiatal mokkademet, a babonás keleti lelkeket csalogató vásári jövendőmondók szokása szerint nagy kiabálással iparkodott magára vonni az előkelő úr figyelmét.

Omar gőgös közönnyel ment el mellette, de aztán, mintha meggondolta volna magát, visszatért a jóshoz, hogy a zsúfolt utca közepén meghallgassa, mit hoz számára a jövő. Mint az illem megkívánja, az emberek meg

a bámészkodó, meztelen kölykök tiszteletteljesen hátrább húzódtak.

Abdullah elsimította a homokot a bőrön előkelő kliense előtt, elmagyarázta, mit kell cselekednie, és mikor a homokban előtűnt a kellő figura, lelkes szemforgatással suttogni kezdett:

— A tuaregek már egytől egyig a városban vannak, ó, szidi!... a kézigránátokat egy szekér répa alatt becsempésztem a városba, abba a házba, amelynek kapuja előtt állsz... elrejtettem egy ismerős zulunál, akinek az apja az én apám fegyvertársa volt... Zughar Ali a neve. Azelőtt rabszolga volt a kaid házában és még most is gyakran dolgozik a kertjében gyümölcsszedéskor... Ami pedig hűségét és megbízhatóságát illeti, tudd meg, hogy hét csomót kötött az amulettjére, ez pedig a halál esküje... Gyűlöli a kaidot, mert háremjébe vitette a lányát, és mikor az már a lebetegedését várta, néhány ezüstpénzzel visszaküldte az apjához... Ali figyelmeztetett, hogy ügyeljünk az erőd bástyáira, mert ott ágyúk vannak. A kaid alighanem úgy beszél majd neked róluk, mint ócskavasba való régiségekről, de tizenkét évvel ezelőtt ezekkel az ágyúkkal verte le a környékbeli nép lázadását...

Újabb figura a homokban.

— És hol vannak a tevék? — kérdezte Omar borús töprengést színlelve, mintha a jóslat szavai értelmén törné a fejét.

— A tevék ennek a hegynek, amelynek lábánál állunk, a túlsó oldalán legelésznek, egy rejtett völgyecskében. Van ott víz is, fű is, meg néhány elhagyatott akna, ahonnan valaha sót bányásztak. A völgybe nem jár senki, mert sós a legelője, de a tuaregek tevéi szeretik és meghíznak tőle. Az itteni pásztorok mind a déli oldalon legeltetnek... Harik emberei pedig óvatosak, mint a hiénák, csak szürkületkor hajtják ki az állatokat a legelőre...

— Most a mecset elé megyek, — szakította félbe Omar — ott fogok prédikálni, ahogyan megbeszéltük. Adj jelt

az embereknek, hogy egy részük jöjjön oda utánunk és vegyüljön el a tömegben, a többiek pedig szóródjanak szét az utcákon, amerre megyünk és cselekedjenek a parancs szerint...

Egy ezüstpénzt dobott a bőrre.

Abdullah hangos hálálkodással áldotta a nagyúr bőkezűségét, aztán összecsavarta a bőrt, és mintha az éhség hajtaná, Omar nyomában ő is elindult, eltűnt a mészárosok utcájában.

A fiatal mokkadem magas alakja általános figyelmet keltett. A kereskedők lépten-nyomon rángatták az előkelő fiatal úr nyomában méltóságteljesen lépkedő Uld Biszka kabátujját és egyre nyaggatták, árulja el urának nevét. Biszka apó pedig szemét az égre forgatja és büszkén, csak úgy félvállról veti oda nekik: Aranyszájú szónok!... Uléma a szent medreszéből... a nagy mokkadem kedvence, — vagy — a szó fejedelme, akinek a nyelve tüzesebb, mint a te tűzhelyed... — úgyhogy az emberek, akik között futótűzként terjedt el ez a hír, még mielőtt Omar és Biszka kikeveredtek volna a szúkok szövevényéből, már kíváncsian csoportosultak a mecset felé vezető utcákon és nemsokára házaik falai mentén sorfalat képezve szorongtak az utca mindkét oldalán. Valami asszony az ölében hozta ki beteg gyermekét, letérdelt az utca porába, megcsókolta Omar burnuszának a szegélyét és úgy könyörgött, vetne egy pillantást a gyermekre. Omar komoly arccal megállott, megsimogatta az egész fiatal, jóformán még gyerekszámba menő asszony fejét, karjára vette az egyévesforma fiúcskát, akit alighanem hascsikarás gyötört, és azt tanácsolta, adjanak a gyereknek köménymag főzetet — ami errefelé szokatlan fűszer volt. Aztán tovább ment, mert érezte, hogy az utcán száz meg száz szempár figyeli minden mozdulatát.

Az útja innen kezdve egész az imaház lépcsőjéig valóságos diadalmenet volt. A mecset öreg imámja, aki az udvarba vezető kapu oszlopánál várt rá, zavartan ölelte meg Omart, hiszen a túlzsúfolt templomban minden

szem rajta függött. Az a körülmény, hogy hírneve megelőzte, megkímélte Omart attól, hogy hazudnia kelljen a megszentelt földön. Föllépett a szószékre a sok száz főnyi tömeg elé, amely most abbahagyta az imádkozást és elcsöndesedett, annál is inkább, mert ugyanakkor belépett a templomba maga a kaid is, a hitközség véneinek kíséretében.

Omar jól átgondolt beszéde valóban nem mindennapi élményt jelentett. Halkan, szinte elfogódottan kezdte, de aztán elragadta a költői hév, hangja mind zengzetesebbé vált, és leírhatatlan mámorba ejtette az egész hallgatóságot. Mire befejezte beszédjét, a templom színültig megtelt lángoló fanatizmussal, annyira, hogy az öregek térdre hulltak előtte és lengő burnusza szegélyét csókolták, míg bágyadt szemükben új fény tündökölt.

Visszatértében az utcán egy tuareg állta útját, elébe térdelt és hangos szóval áldásért esengett az Úr nevében. Az egyszerű badáui példája felvillanyozta a tömeget. A város lakói — akiknek soraiban Omar ügyesen elhelyezett tuaregjei már felkeltették az érdeklődést a fiatal mokkadem személye iránt, s kíváncsiságuk már vak szenvedéllyé fokozódott — áthatolhatatlan falként tolongtak a piactéren, s az egyik munkás, akinek valaki megsúgta, hogy a prédikátor az ő szektájához tartozik, előlépett és felkérte Omart, intézzen beszédet a néphez.

Omar méltóságteljes komolysággal engedett a kérésnek.

Ez a szabad ég alatt, a város lakói meg a szent hónap ünnepét ülő falusiak, pásztorok és sóbányai munkások sokasága előtt tartott beszéd igazi mesterműű volt, és egy csapásra megalapozta a mokkadem hírnevét. Omar jól ismerte az oázisok lakóinak vágyait és panaszait. Minden társadalmi rétegnek megvannak a maga óhajai, és valamennyi többet kíván, mint amennyije van, az alkalmi hordártól kezdve a vert arannyal kereskedő gazdag kalmárokig, mind-mind elégedetlenkedik. Egyiket csak a forrón tűző nap kínozza, a másikat az éhség meg a tetvek. És Omar előtt most az a cél lebegett, hogy

ezt a sokféle vágyat — a kereskedők gazdag vevők utáni vágyát, a limonádé-árusok korgó gyomrának a követelődzését, a zöldségét potya pénzen elkótyavetyélni kényszerülő fellah áhítozását a jobb árak után, meg a szörnyű sóbányákban éhbérért gürcölő rabszolgák sóvárgását jobb élet után — egy közös nevezőre: a vakbuzgó hit nevezőjére hozza.

— Hitetek olyan, mint a tűz! — mennydörögte. — A mogyorófa vessző lángja nem olvasztja meg az ezüstöt; de az ugyanezen fából nyert faszén izzó parazsa igen! Szívleljétek meg ezt a példabeszédet. Ha a szablyakészítő mester kemény acélpengét akar kovácsolni, fújtató kell hozzá, hogy felizzítsa a faszén parazsát. Én szavakkal szítom fel a gyöngén parázsló szenet szíveitek tűzhelyén, hogy fehér izzásba hozzam azt. És a ti értelmetek az a pöröly, amely úgy kiformálja a sors kemény acélját, mintha csak méhviaszból mártott gyertya lenne. És a mi erőnk Istennél, a legmagasabb trónus uránál vagyon...

A rákövetkező nap ugyanezen a téren folytatta jelképes beszédét, amely eddig még nem sokban különbözött a hasonló szónoki teljesítményektől, nehogy politikai célzata feltűnést keltsen.

— Ó, igazhivők! — kiáltott fel. — Tudjátok-e, hogy hitetek lángja nem képes megolvasztani sorsotok acélját, ha csak szétszórtan, maroknyi csoportokban dolgoztok, és nem fogtok össze egyesült erővel, hogy a kétkedők szívéből feltörő éjjeli fagy le ne hűtse a lángot, amely a hegy tetején libeg-lobog a szélben?

Ez abban az időben történt, mikor már egész Taudeni hallotta a beszédeit, és minden házban csak róla beszéltek étkezés után. A munkások között pedig szárnyra kapott a hír, — amely egyébként Abdullahtól eredt — hogy Omar valami mennyei jelenésre vár. Ezt azután ki-ki a maga módján magyarázta. Erről folyt a szó, nyíltan és titokban. A város népe, amelynek lármája nappal az utca porából az izzó egeket verte, éjszakánként titokzatosan suttogott a házak mélyén. Toprongyos

koldusok és nyomorékok sompolyogtak az utcákon és éhesen nyalogatták a szájuk szélét, mikor a városi gazdagok kertjei falának lerombolására gondoltak. A nép fantáziája kiszabadult a hétköznapiság bilincseiből, a bágyadt tekintetekben kigyulladt a fény, gyanakvókká, sőt — ahol senki sem látta — fenyegetővé váltak.

Omar pedig ezalatt a város véneitől körülvéve a kaid kertjében üldögélt, Istenre hivatkozott és kiválogatta a koránból a rendet, a vagyont és a szépséget dicsőítő szúrákat. Ez volt az ő igazi világa, szívéből buzgott a hagyománytisztelet, és szavainak őszintesége mindenkit meggyőzött.

Tizedik napra már minden előkészület megtörtént.

A rohamcsapatként kiválasztott és kézigránátokkal körülaggatott tuaregek felkészültek a rettenetes harcra, amilyenre még sohasem volt példa egy túlzsúfolt városban, a Szahara kellős közepén. Burnuszaikba burkolódzva elszéledtek a városban és elfoglalták az előre kijelölt helyeket, hogy adott jelre megtámadják a szenegál katonai őrségeket, a kazamatákat, a citadellát és minden olyan helyet, ahol bennszülött katonaság vagy rendőrség tanyázott. Öt-öt harcost szemeltek ki, hogy váratlan rajtaütéssel, petárdákkal pusztítsa el a város két kapujában elhelyezett géppuska-fészkeket. Tíz, látszólag fegyvertelenül ődöngő harcosra az a feladat várt, hogy a citadella csupán szenegálokból álló huszonöt főnyi védőrségét egyetlen hirtelen csapással megsemmisítse és a bástyák lépcsőzetének felrobbantásával akadályozza meg az ágyúk harcbavetését.

Nyomban az első robbanások után kétszáz gyalogos lövész megszállja a város legfontosabb utcakereszteződéseit és megbénítja a forgalmat, mégpedig olyan módon, hogy néhány szövetséges néger egy csapat fegyverekkel megrakott öszvért hajt végig az utcákon és közben kiosztja a puskákat az emberek között.

A citadella meglehetősen távol esett a város védőfalaitól, ezért kétségek merültek fel, hogy az erődbeli robbanások elhallatszanak-e odáig, és megindulhat-e

a támadás egyidejűleg a falak tövében lévő kavernák ellen is. Mivel pénteki nap volt, s a szenegál katonák ilyenkor mohamedán szokás szerint — a kapuban felállított csekélyszámú őrség kivételével — rendszerint sokáig alusznak, Omar elrendelte, hogy a kavernák őrsége elleni támadásra a citadella ormán lengedező francia trikolor lelövése legyen a jeladás . . .

Aznap reggel Omar, mint rendesen, most is a hajnali sötétségben ugrott fel ágyáról, egész éjjel le sem hunyta a szemét. Tapsolt. Az ajtó előtti szőnyegen összekuporodva alvó rabszolga felriadt. Meggyújtotta az olajmécsest és az alvó ház lépcsőin keresztül a fürdőszobába vezette Omart, ahol néhány vödör vízzel üdítette fel urának lázforró testét.

A konyhában már mindenki talpon volt, sürögtek-forogtak a szakácsok, és mire Omar felöltözött, az étekhordó szolgák behozták a szokásos, bőséges reggelit. A holdtalan éjszaka sötétje hajnali derengésbe ment át, ami azonban az Erg páramentes levegőjében csak igen rövid ideig tart. Így Omarnak éppen csak annyi ideje maradt, hogy gyorsan megreggelizzék, és a lépcsőkön felmenjen a palota tetejére, ahol a ház férfilakói már gyülekeztek a reggeli imához.

A kaid már a müezzin első kiáltására megjelent a tetőn. Mikor feljött a nap, a két előkelő úr barátságosan üdvözölte egymást, aztán együtt lementek az alacsonyabban fekvő teraszra, amely a kaid kedvenc tartózkodási helye volt a házban, itt fogadta Omart is megérkezésekor.

Omar halványabbnak és szomorúbbnak látszott, mint rendesen.

Leültek. A rózsaszínű sivatagból kibukkanó nap vakító fénnyel öntötte el a park eddig szürke félhomályba merült bokrait és pázsitját.

— Ó, nemes kaid! — szólalt meg Omar és a kertre nézett, ahol megvillant Abu Biszka fehér burnusza.

— Mit kívánsz, fiam? — kérdezte a bóbiskolásából felriasztott hájtömeg; éppen most határozta el ugyanis,

hogy még egy kicsit elszundikál. Felnyitotta a szemét.

A kertből, amely mögött a fáktól félig eltakarva kirajzolódtak a citadella csipkefogú bástyáinak körvonalai, hirtelen, mély torokhangon felharsant a tuareg harci üvöltés:

— Khauíií!

A támadásra jelt adó, vijjogó kiáltás tőrként hasított bele a madarak reggeli énekébe, az élesen elnyújtott „íií" hang megfagyasztotta az erekben a vért.

Ezzel csaknem egyidejűleg, a kiáltás után beállt pillanatnyi csendben, egyszerre robbanó kézigránátok fülsiketítő, száraz csattanása rázta meg a levegőt.

A dörrenés hangját nyomban az összedőlő, ódon falak mennydörgő robaja követte.

Por- és füstoszlop tört az égnek és visszahullva szürke fellegként borította el a kertet. Egyszerre sötét lett.

Mindkét férfi felállt.

— A vendéged vagyok — szólt Omar szokatlanul magas hangon. — Írd alá ezt az okmányt, és én megkímélem az életedet meg családot fejeit is. Taudeni városa az én kezemben van!

Elővett a kebléből egy papírtekercset és a kis asztalkára helyezte.

Velőtrázó sikoltás hallatszott a távolból, egy szenegál katona halálordítása, akinek a robbanás kitépte a beleit.

Újabb és újabb robbanások dördültek, a füst és a por okozta homály egyre sűrűsödött.

— Francia alattvaló vagyok — szólalt meg végre lassan a kaid, és Omar nagy megütközésére, petyhüdt holdvilágképén nyoma sem látszott az ijedtségnek vagy meglepődésnek.

— Nem adom meg magamat! — tette hozzá most már magabiztosan, és az élet pírja visszatért az imént kissé elszürkült arcába. Felfújta képét. Alacsony homlokáról hirtelen eltűnt a bárgyú közöny, és öreges konokság ráncai jelentek meg rajta.

Az erődből idehallatszott a sebesültek fájdalmas jajveszékelése.

Omar a lassan oszladozó porfelleg fátyolán át a citadella ormára mutatott.

— Oda nézz!

A kert gyalogösvényén álldogáló Abu Biszka arcához emelte a puskáját.

Két lövés dördült.

A két francia lobogó, melyeknek tartókötelét elmetszették a golyók, szárnyaszegett madárként hanyatlott le a zászlórúd tövébe.

Ugyanabban a percben messziről, a városkapuk felől tömeges robbanások hangja reccsent.

A látszólag fegyvertelenül ott őgyelgő tuaregek petárdáikkal felrobbantották a kazamaták bejáratait.

Mennydörgő visszhangként felelt rá a timbuktúi kapu leomló köveinek dübörgő moraja. A kapu támaszát vesztett, megrepedezett boltíve összedőlt és törmelékével teljesen eltorlaszolta a bejáratot.

A füst a kertben lassan elenyészett. A citadella elcsendesedett. Csak az összetört tagokkal az erőd romjai alatt vérükben fetrengő haldoklók ordítozása meg a robbantástól szétmarcangolt katona időnként sakálüvöltésbe csapó nyöszörgő siránkozása hangzott messze a környéken.

— Khauíií! — bömbölték az utcákon a négerek és irgalmatlanul csépelték az őrülten vágtató öszvéreket meg szamarakat egyik utcakereszteződéstől a másikig, miközben a málhákból előráncigálták a fegyvereket és futás közben vetették oda a tuaregek kinyújtott markába.

A kaid komoran állt egy helyben. Omar az asztalka fölé hajolt.

A helytartó hirtelen felütötte a fejét, mintha várna valamire.

A távolból sok száz puska össztüzének ropogása törte meg a csendet.

— Trárará . . . tráratatatata! — harsant fel az idegenlégió támadásra vezénylő trombitajele . . .

A kaid vigyorgott.

Omar felegyenesedett. Az asztalkán eddig kisimítva tartott pergamen összecsavarodott. A mokkadem lehunyta a szemét. Arca hamuszürkévé vált.

— Tévedtél, fiam — szólalt meg a kaid lassan és udvariasan. Rövid szünet után, miközben asztmatikusan sípoló tüdejét teleszívta levegővel, hozzátette:

— Taudeninek én, azaz Jubo Uld szidi Ahmed kaid vagyok a kormányzója!...

Omar agyába belenyilallott a gondolat: az idegenlégió! És sehogyan sem érte fel ésszel, honnan csöppent ide a város falai alá... Arcvonásai elkínzott kifejezést öltöttek.

A távolban felugatott egy gépfegyver.

Sem Omar, sem pedig a kaid nem sejtette, hogy az eseményeket nagy érdeklődéssel figyelő hadifogolybányászok egy csoportja, mihelyt meghallotta a gyalogsági sortüzet és az újonnan érkezett katonaság kürtjeinek recsegését, nyomban a várfal lőréseiben felállított, most gazdátlanul maradt gépfegyverekhez ugrott...

Beavatkozásuk szörnyű következményekkel járt.

A jól fedezett és pontosan beállított nehéz géppuskák acélorkánja rettenetes pusztítást vitt véghez a tüskés opunciák áthághatatlan szövevényével eltorlaszolt, nyílt síkságon álló légionárius zászlóalj soraiban.

A zászlóalj fele elpusztult.

Az iszonyat, öröm vagy meglepetés ezernyi torokból felharsanó üvöltése korbácsként vágott végig az egész városon, senki sem tudta, mi történik.

Az omladékkal eltorlaszolt kapukban álló tuaregek tanácstalanul néztek körül. Hallották az idegenlégió kürtszavát. A gepfegyverek kattogása megdermesztette ereikben a vért. Megrémítette őket a városban felhangzó ordítozás. Súlyba kapták fegyverüket és a szűk utcákon át a palotához rohantak. Útközben magukkal sodorták törzsbeli bajtársaikat is.

A harcnak nem volt vezére.

A kaid háza előtt Uld Biszka bukkant fel előttük.

Ő sem sejtett semmit. De annyit megértett, hogy ka-

tonaság érkezett, ő is hallotta a géppuskák kelepelését, amelyekkel egyetlen beduin sem mer szembeszállni...

— Erre! — ordította a tuaregek egyre sokasodó tömege felé. — A tevék a bányákhoz vezető falon túl vannak! — és puskáját megforgatta a feje fölött.

Az utcák néptelenek voltak.

Az emberek az első dörrenések után házukba bújtak, mint az egerek.

A kétszázötven tuareg futott, szandáljuk csattogott az utcák pocsolyáiban.

Elérték a falat.

Néhány kézigránát robbant.

Átugráltak az alacsony falban szakított résen.

Alig húsz lépéssel följebb, kisebb őrség fedezete alatt térdeltek a meherik.

A tuaregek nyeregbe kaptak.

— Khauá! Khauá!

A tevék talpra szöktek.

A harkach nagy porfelleget kavarva, vágtában menekült a falak mentén észak felé...

Délről, a százéves olajfák ligete mögül motorbúgás hallatszott.

Repülőgép!...

Egyre gyorsuló iramban gördült végig a sima terepen, a levegőbe libbent és elszállt a légionáriusok feje fölött, akik hevenyészve beásták magukat a falak előtti vörös síkság homokos talajába. Röptének íve elérte az erődfal vonalát. Hullottak a robbanóbombák.

A zászlóalj egyik hadnagya, életével játszva, felemelkedett a sekély lövészárokban.

A géppuskák hallgattak. De mikor a hadnagy parancsára a légionárius fejek kibukkantak az árokból, egyetlen egy gépfegyver mégis felnyihogott, mint a halál paripája. A repülőgép, amely közben már túljutott a lőhatáron, egy elegáns kanyarral visszafordult.

Újabb robbanás.

A gépfegyver elnémult.

— Hurráá!

A légionáriusok felugráltak és rajvonalban támadásra indultak.

A suhanó repülőgép a falak fölött keringett, hogy izzó acélzuhataggal tömje be a halálthozó csöveket.

Az első rajvonal elérte a falat és a réseken át behatolt a város kihalt utcáiba.

A repülőgép búgott, és csigavonalban mind följebb emelkedett.

Egy fehérkesztyűs hadnagy jelzéseket adott le.

A gép észak felé fordult.

A tuaregek negyvennyolc kilométeres sebességgel hajszolták tevéiket a sík terepen. Most mérsékeltebb ügetéssel kaptattak fel a város mögött emelkedő hegy menedékes lejtőjén, átjutottak a tetőn, s már a túlsó oldalon vágtattak lefelé a lankán a völgy irányában.

Két harcos száguldás közben bámulatos ügyességgel csúszott le tevéjéről.

A meherik egy darabig még futottak lefelé a lejtőn, aztán minden tagukban remegve megálltak.

A két tuareg elrejtőzött a hegytetőn a sóval csíkozott sziklatömbök mögött. A repülőgép még az erőd fölött körözött, de aztán oldalra dőlt és mind lejjebb és lejjebb ereszkedett a vágtatva menekülő tevéscsapat nyomában.

Kétszáz méternyire a hegy gerincétől már csak alig ötven méter magasságban repült a föld felett, hogy gépfegyverét használhassa.

Két puska célgömbje követte légcsavarának legyezőjét.

Két száraz csattanás ...

A szilánkokra zúzott légcsavar elvesztésétől a motor élesebben felvijjogott.

Az aeroplán orra a föld felé fordult, és a gép saját tengelye körül pörögve zuhant alá. Egy tompa puffanás ... a motor a földbe fúródott. A benzintartályok felrobbantak. Hatalmas lángoszlop csapott fel, és kormos füst szállongott a magasba a mozdulatlan, napfénytől átitatott, tiszta levegő hirtelen csendjében.

A lövészek felugrottak és állataik felé rohantak lefelé a lejtőn. Egy szempillantás alatt nyeregbe pattantak és teljes vágtában száguldottak társaik után, akiknek tevéi már a következő domb lankáján kapaszkodtak fölfelé.

Sok-sok napi út állt előttük a végtelen Erg es'Ses sivatagban...

*

Közben a kaid palotájának a teraszán a két férfi még mindig szemben állt egymással.

A nagy távolság ellenére is tisztán hallották a gépfegyverek kattogását és az ordítozást. Aztán a háztetők fölött elhatolt hozzájuk a menekülő tuaregek kiabálása, majd kis idő múlva az északi fal felől a kézigránát-robbanások zaja is, mikor a beduinok utat törtek maguknak a falon a szabadság felé.

Tíz tuareg harcos, a hórihorgas Abu Anez vezetése alatt, lövésre kész fegyverrel behatolt a citadellából ide vezető alagúton át a kaid kertjébe.

Mivel nem tudták, mi történik, felrohantak a teraszra vezető márványlépcsőn. Omar ott állt, arca még mindig szürke volt az izgalomtól. Már-már fölemelte a kezét, hogy jelt adjon a lövésre... amikor meghallotta a repülőgép motorbúgását.

Minden tekintet a gépmadár felé fordult, amelyet a légionáriusok hetekig cipeltek magukkal széjjelszedett állapotban egész Timbuktúból, hogy most, mint egy óriási szitakötő, felszállhasson Taudeni fölött.

Negyven néger rabszolga a kaid testőrségéből kihasználta ezt a pillanatnyi zavart. Egyszerre tíz bejáraton át lepték el a kertet s célzásra emelték puskáikat.

A repülőgép a fejük felett keringett, fém szárnyai ezüstösen csillogtak.

— Abu Anez, — szólt Omar tompán — tegyétek le a fegyvert!

A tuareg harcosok tétováztak.

A kaid, aki elfáradt a hosszú álldogálásban, odábblé-

pett és leült az alacsony díványra. Arca ismét a régi együgyű közöny álarcát öltötte magára.

— Foglyaim vagytok — szuszogta, miközben letelepedett.

A négerek gyűrűje szorosabbra húzódott.

A tuaregek vadul hátraugrottak a bozótba. Eltűntek, mint a kámfor, még mielőtt egyetlenegy lövés is eldördülhetett volna, mielőtt bárki is észbe kaphatott volna.

A néger katonák kilőtték fegyvereiket a borscserjesűrűség irányában és a széles lépcsőkön át a zöld növényfüggöny felé rohantak.

Még sokáig hallatszott az egymást biztató szolgák egyre távolodó kiabálása.

Abban a pillanatban, mikor a négerek benyomultak az alagútba, hatalmas dörrenés rázta meg a kertet.

Abu Anez kézigránátot dobott az utánuk rohanó zsúfolt tömegbe...

Omar arca megrándult.

Leült egy párnahalmazra.

Elvesztette a játszmát és nem törődött többé semmivel. Még az életével sem.

— Fiam, — szólította meg a kaid, mikor látta, hogy Omar homloka komor ráncokba húzódik — jó szónok voltál, de az írás emberei rendszerint nem állják meg helyüket a harcban...

Hangja nyugodtan, szinte szemrehányóan csengett.

Omar megborzongott. Jól mondta Abdullah, igazi farkas ez! Most megértette. A barátságos fogadtatás színlelt volt, fagyos, mint a jég.

— Amikor megérkeztél, azt mondtad, dél felől jössz... Lagueville-ben töltötted meg utoljára a tömlőidet... hát hol is másutt?

Mivel tudta, hogy úgysem kap választ, tovább folytatta:

— Lagueville-ben sós a víz... ezt nálunk minden gyerek tudja... a források sórétegen át törnek föl, és vizükből mindig kiérzik a só... De a te tömlőidben sok édes víz volt... erre felelj meg, ó, Ádám fia!...

És a kaid vidáman hahotázott, a nagyon kövér emberek el-elfulladó, sípoló nevetésével, mint egy nagyhasú, könyörtelen városi kereskedő, akinek sikerült becsapnia valakit.

— Tehát északról jöttél!

Omar feje elnehezült. Belátta hibáját és leroskadt alatta.

Néhány holtra rémült, szemét forgató néger rabszolga jelent meg a lépcső aljában.

— Ó, uram! Ó, uram! — tördelték és bocsánatért esedezve nyújtogatták kezüket a kaid felé.

— A kaid meg sem fordult.

— Ezek a fattyak elvesztették az embereid nyomát — jegyezte meg szárazon.

A rabszolgák négykézláb csúsztak-másztak fel a lépcsőn.

Mint ijedt árnyak sompolyogtak végig a kőkockákon, magukkal cipelve hörgő-nyögdécselő sebesültjeiket, komoran hallgató gazdájuk mellett, aki csak elnézett fölöttük, mintha itt sem lennének.

Hátuk mögött valami sípoló nyöszörgésféle hallatszott. Omar nem bírta megállani, hátrafordult.

Három ember cipelte a negyediket, akinek koponyáján hatalmas seb tátongott... belőle vékony sugárban csörgedezett a vér.

Omar lehunyta a szemét.

Egyre újabb és újabb sebesültvivők osontak végig a teraszon. Vérfoltok tarkították a hófehér márványlépcsőt. A kaid megérezte a vér sós szagát, és orrcimpája megrándult. Felállt.

A repülőgép elsuhant a ház fölött, elérte a hegygerincet, lezuhant és elégett.

A kaid és Omar látták az egész dráma lefolyását.

— Jól lőnek az embereid, fiam... — törte meg a csendet a kaid — jobban nem is lehetne... Kár, hogy szomjan pusztulnak a sivatagban!

Omar tudta, hogy nem vesznek szomjan.

— Allah megmenti őket — válaszolta egyszerűen. Ez

volt minden. Ugyancsak fölállt. A kaid elindult, Omar mögötte lépkedett.

Mikor az első udvarra értek, a piros mellényes eunuch futott elébük. Letérdelt a kaid előtt.

— Ó, uram, a hitetlenek tisztjei vannak itt!

A kaid intett.

A rabszolga elsietett.

Sarkantyúpengés, kardcsörgés.

Skarlátvörös bélésű fehér burnuszokban, sapkájuk alatt a tarkójukat napszúrástól védő, hátul lelógó fehér kendővel, hat tiszt lépett ki a kapualjból. Tisztelegtek.

— Ó, Reaux kapitány! — szólt látható meglepődéssel a kaid és kezét homlokához emelve viszonozta az üdvözlést.

— Sir, az ön rabszolgái alaposan ellátták a bajunkat! — kezdte rá a parancsnok és közelebb lépett. — Éppen váltás érkezett a helyőrségbe, amikor befutott az ön küldönce... Ezért jóval több emberem volt... de már csak volt, uram, csak volt... — ismételte elkeseredetten.

Kezet szorított a kaiddal és elmesélte, milyen pusztítást vitt véghez közöttük a gépfegyverekkel egy maroknyi, a sóbányákban kényszermunkán dolgozó rabszolga, mielőtt a repülőbombák elhallgattatták volna őket.

— Pedig milyen fejetlen oktalanság volt az egész... — fejezte be beszámolóját.

A kaid elmosolyodott. Fejével a kissé távolabb álló Omar felé biccentett.

— Rólad folyik a szó, fiam. Ez itt Reaux kapitány, ez pedig Omar ben Muhammad M'Hammed el'Csiklji szidi, mokkadem és doktor... a foglyom...

A parancsnok mögött felsorakozott tisztek szeme Omar felé fordult. A zászlóaljparancsnok összecsapta a bokáját és tisztelgett.

Omar, akinek magas alakja és sápadt arca valóban impozánsan hatott a fehér selyem papi köntösben, udvariasan visszaköszönt.

A tisztek sarkantyúja megpendült.

Omar finom művű, értékes tevehajtó botocskát tartott a kezében. Egy hadnagy kilépett a sorból. Omar átnyújtotta a botot. A tiszt kettétörte a térdén, mint az elítélt tisztek kardját szokták.

— A köztársaság törvényei értelmében kinevezem a hadbíróságot — jelentette ki ünnepélyesen a parancsnok és felsorolta a jelenlévő tisztek nevét és rangját.

Mindegyikük szabályszerűen jelentkezett.

— Asztalt és székeket!

Nyomban elhozták és felállították az udvaron. Valamennyien helyet foglaltak.

A parancsnok szétrakta maga előtt az előírt nyomtatványokat, kikérdezte Omar személyi adatait, aztán intett. A kaid előadta a vádat.

A hadbíróság elnöke vallomástételre szólította föl Omart.

— A vád igaz — válaszolta fáradtan a mokkadem. Az írnok a parancsnok elé tette a jegyzőkönyvet.

A kapitány hangosan felolvasta, aztán aláírás végett átnyújtotta Omarnak a töltőtollával együtt.

A tisztek egymásra néztek és felálltak.

— A Francia Köztársaság nevében... a hadbíróságról szóló törvények szerint... zendülés és lázadásra való bujtogatás miatt... egyhangúlag... golyó általi halálra ítéljük. Az ítélet egy órán belül végrehajtandó.

A tisztek sapkáikhoz emelték kezüket.

A kivégző osztag előlépett és közrefogta Omart.

A kapitány és alantasai egyeztették karóráikat.

Abdullah, a vén rabszolga, aki a vörös majolikával kirakott, sötét kapualjban kíváncsian szorongó szolgák között állt, mikor Omart arra vezették, angolul megszólalt:

— Bukj le! Bombát dobok!

De Omar, aki éppen cigarettára gyújtott, szippantás közben odasúgta: — Nem kell! Add át köszönetemet Aisának — s kilépett a világosságra.

A vén rabszolga szeméből kibuggyant a könny. Mire felnézett, a katonák már eltűntek.

Abdullah leült a majolika padlóra, társai mellé. Aztán eldördült a sortűz...

Az öreg zulu felállt. A Halál sottja igen messze van, sok napig tart az út a gyorslábú hoggari teve hátán...

HUSZADIK FEJEZET

TUAREGEK

A késő éjszakai holdvilág fényében a sivatag ábrázatja sápadt és néma volt, mint a menyasszonyok arca. A tevék álmukban is megérezték a közeli völgyből a ritka fűvel benőtt rétekre szálló harmat tejszagú illatát. Felébredtek és csendben, boldogan legelésztek.

Egy óra múlva pirkad a hajnal.

Aisa és Ahmed szinte ugyanabban a percben lépett ki a völgy sötétjéből kifehérlő két sátorból; felserkentette őket a közös gond.

— Szép napunk lesz — vélte Aisa. Sötét szeme fáradt volt, mintha egész éjjel kerülte volna az álom.

Leültek egy szakadék szélére. Alattuk a mélyben, messze, jobb kéz felől a timbuktúi országút fehér csíkja kanyargott; egy heti járóföldre északabbra, Bu Khanefisz kútjainál feküdt a megsemmisített francia tábor.

Mindketten mély hallgatásba merültek. Ahmed sem hunyta le a szemét egész éjjel, noha hajnalban útnak indul — egyedül...

Mindkettőjüknek ugyanaz a minduntalan visszatérő gondolat járt az eszében, mint mikor a szerelmesek álmodoznak az elválás előtt. Lelkük összefonódott, mint a férfi és nő teste.

Ez izgalmat gerjesztett bennük.

— Félek — suttogta Aisa. S mivel mindketten ugyanarra gondoltak, Ahmed szinte hangtalanul kérdezte:

— Hogy megölnek?...

Mintha a völgyből felszálló harmat lágyította volna el a leányt.

Egy darabig a holdra bámult, mintha olvasott volna benne.

— Még nem — lehelte aztán. Szeme a teliholdra meredt, alig érezhető, lázas borzongás bizsergett át a testén.

Lehunyta a szemét.

Ahmed tudta, hogy a halálba indul. Abban a percben fel sem izgatta ez a gondolat.

— Valaha, régen... — kezdte rá — mikor először vágtam neki az útnak észak felé, Szidi Okbából El Kantarába egy vasúti kocsi tetején, ugyanilyen holdfényes éjszakán, egyedüli útitársam egy keresztény... egy őszhajú, svéd csavargó volt... „Te kölyök," szólt hozzám, mikor már közeledett a hajnal, és mi egész éjszaka hallgattunk, „így sose juttok el itt... sehová!"

Hogy jutott ez most eszébe?

Miért emlékezett egyszerre vissza a barátságra, amit azon az éjszakán kötött, amikor ugyanígy ragyogott a holdvilág, mint ma. Nyakába vette a világot — kenyér után. Azelőtt még mit sem tudott az életről. Sokáig úgy őrizte a svéd szavait, mint valami áldást...

Aisa megértette a fiút.

Szeme még mindig zárva volt. A bizonytalanság, a szomorúság bágyadt harmata dideregtette meg a testét.

— Amikor az olasz repülőgépek összebombázták Kufrát, — kezdte rá halkan — az olasz fasiszták betörtek Zirhenbe, felkoncolták a férfilakosságot, bennünket pedig lefegyvereztek... azon az éjszakán negyven elállatiasodott férfi tiport át rajtam...

Lerántotta nyakáról piros kendőjét.

Rettenetes, a selyemkendőnél is vörösebb sebhely húzódott végig a karcsú nyakon.

Nem adhatott a fiúnak többet...

Ahmed ködbe borult tekintetében a megértés szikrája villant.

— Meg kell itatnom Taszaghártot!...

Hangja a visszafojtott érzelmektől úgy csengett, mint egy finom, törékeny kristálypohár.

Felálltak.

Aisa még mindig kezében tartotta a piros selyemkendőt. Átnyújtotta a fiúnak.

— Békesség kísérjen utadon!

Megfordult és vissza sem nézve a sátra felé indult.

Ahmed lehorgasztotta a fejét. Lement a tevéket őrző pásztorokhoz, magához édesgette meherijét, megitatta, felnyergelte.

— El'Afia!... El'Afia! — Béke legyen veled!... Minden jót! — kiabáltak utána a felébredt imosagok.

Ahmed visszafordult nyergében és búcsút intett.

Az én paripám a legjobb ló a világon,
Szürke, mint a galamb erdők bokrai közt.
Hullámos, fekete sörénye büszke nyakának,
éhet-szomjat tűr s szélvésznél sebesebb!...
S ha bőszen felnyerít, mielőtt dörögnek a puskák,
iszonyat rázza meg ellenünk gyáva szívét...

Hangja lassan elhalt a dombok hullámai mögött.

Mebruk országunk legnagyobb büszkesége,
mint jó bátyám nemes fajkancái,
amelyek őseinkről a mi törzsünkre
maradtak már évszázadok óta.
Szemérmesek és félénkek, mint a Szahara leányai.
Messziről meglátod, gazellának vélnéd,
amely a síkságon legelget, és anyja vigyáz rá...

A dal félbeszakadt. Taszaghárt a sziklák között egy elrejtett, keskeny gyalogútra ért. Ahmed leszállt, kantárszáron fogta és úgy vezette a tátongó mélység fölött kanyargó hegyi ösvényen, a keleti völgy irányában. Elcsigázva ért le egy fennsíkra, ahol a szurdokok között vízre bukkant. Jót ivott és lefeküdt az árnyas helyre,

hogy kivárja, míg a déli rekkenő hőség alábbhagy. Mikor a nap lebukott a sziklák mögé, felnyergelte hű meherijét, felült és tovább indult. Nehéz volt a szíve. Jobbról balra dülöngélt a nyeregben, és a gazdája szomorúságát ösztönösen megérző állat lógatta a fülét és ugyancsak erős vágyat érzett a nyáj meg a tábor ezerféle hangja, lármája és harsogó vidámsága után. Ahmed összeszedte magát és nótára gyújtott:

Hallottatok valaha regélni testvéreim törzséről?
Ha nem, jertek velem, lovaiknak se szeri, se száma,
válogathattok ott színekben, amilyen tetszik!
Lám, itt egy paripa, oly fehér, mint a frissen esett hó,
egy másik meg fekete, mint néger rabszolga a messzi
Szudánból;
ezek itt zöldek, akár a nádas, patakok partján,
amazok ott vörösek, mint a vér, mely buzog a sebből,
s akad itt szürke is, mint a galamb, felhők közt
csapongó ...
Hol találsz puskát, amely gyorsabb a szemvillanásnál?
Csak náluk! S hol találsz olyan jól öntött golyókat,
hogy átfúrják a csontot, széttépik a májat
s oly gyorsan ölnek, hogy az áldozat szóra sem nyitja
a száját ...

Ahmed elhallgatott. Leszállt az éj, és a tanezrufti hammada sziklái rémalakok körvonalait öltötték magukra a csillagok szürke fényében.

Végre, hosszas, szótlan bolyongás után Ahmed és Taszaghárt rábukkantak a timbuktúi országút elhagyatott szalagjára. A fiú lecsúszott a nyeregből és sokáig kémlelt a sötétségbe. Csak miután meggyőződött róla, hogy a vidék teljesen kihalt, vezette át sietve állatját az út túlsó oldalára és nekivágott a tiniri sivatagnak.

A csillagos ég bágyadtan tündökölt. Ott, amerre most tartott, feküdt ősrégi hazájának ismeretlen földje. És onnan, a hegyek mögül úszott elő az égen a lomha holdvilág. Tejfehér fény előzte meg jövetelét, amely úgy tört

elő a fekete, fűrészfogú szirtek közül, mintha a nap kelne fel az árnyak birodalmában.

A feneketlen mélységnek látszó, csak köveket termő fennsíkon itt is, ott is egyedülálló, holt sziklatömbök törtek az égnek, úgy festettek, mint a sírból fenyegetően kimeredező karok.

Abból a sok-sok ezer év előtti világból maradtak visszasza, amikor itt még lágy kőzetből álló dombok szelíd hajlatai hullámzottak, amelyeket aztán szétmállasztott a tűző nap meg az éjjeli fagyok, porukat pedig széjjelhordták a sivatag szelei.

Ahmed fél éjszakán át nyargalt megállás nélkül, aztán úgy döntött, hogy már nincs mitől tartania. Leszállt tevéjéről és lefeküdt egy sziklatuskó tövében. A telihold annyi ezüsttel árasztotta el a földet, hogy olyan világos volt, akárcsak fényes nappal. Ahmed felült, hátát a sziklafalnak vetette és ölébe vette Taszaghárt nagy, puha fejét. Sóvárgás lepte el a lelkét. Halkan énekelni kezdett:

Ha abbahagyom a dalt, a szívem újból dalra késztet,
mert magasan lobog benne a sóvárgás testvéreim után...
Sohasem láttam még ily derék harcosokat!
Ő, Istenem, vaksággal verd meg azokat, akik irigylik őket,
mert tágas sátraik tele vannak a legdrágább szőnyegekkel,
gyékényekkel és párnákkal, nyergekkel és a legpompásabb fegyverekkel.
Ha szegény vándor vagy árva vetődik hozzájuk, szeretettel
s atyáik szavával fogadják: „Isten hozott!"
És asszonyaikat, akik üdék, mint a mák feslő virága,
mily büszkén hordják hátukon a nemes meherik,
a sivatag hajói,
amelyeknek lépte kecses, akárcsak a struccmadáré...
A nagyszemű nőket oly hosszú fátyol borítja,

hogy maga a marabut is megirigyelhetné ezt az uszályt! Testükön sok szépművü ékszer, dísz és korallgyöngyök, s kékre tetovált tagjaik szépsége megejtő . . .
Minden oly gyönyörü rajtuk, hogy elbódítja az igazhivők lelkét,
szépek, mint a bab pillangós virága, amelyet az Örökkévaló teremtett . . .

Ahmednek oly kevés vize maradt, hogy reggel alig futotta egy kis bögre kávéra, amit a szárított teveganéjból rakott tüzecskén főzött magának. De mikor felkelt a nap, délkelet felől víztócsák csillogása kápráztatta el a szemét. Egy jó órai út után csalódottan állapította meg, hogy a víz keserű, mint az epe, még teával felforralva sem lehetett meginni, olyan kénszag áradt belőle. Ám ez a néhány tócsa mégiscsak juttatott a földnek némi nedvességet. A víz körül fonnyadozó fűcsomókkal Taszaghárt úgy-ahogy elverte éhségét. A talaj hovatovább mind sivárabb és kövesebb lett. Valami özönvíz előtti folyam itt néhány kilométer széles, nagy kövekkel telegörgetett, völgyhöz hasonló medret vájt magának; a nagy esőzések idején talán még most is erre folyt le a távoli hegyekből lezúduló, zavaros, piszkos ár. Ahmed elhatározta, hogy a száraz meder irányát követi kelet felé, így legalább nem tévedhet el, s reménye lehet arra, hogy esetleg egy kevéske vízre meg itt-ott néhány elszáradt fűcsomóra bukkan.

Így vándorolt három napig. Taszaghárt lesoványodott, ereje egyre fogyott. Az igen gyakran hatalmas sziklacsompókkal eltorlaszolt út nagyon fáradságos volt, legfeljebb csak lassú ügetésben haladhatott rajta. Sokszor le is szállott a nyeregből s órák hosszat kereste a kivezető, járható utat. Néha vissza is kellett fordulnia, hogy megkerülje az akadályt. A negyedik nap, délfelé kitartását végre megjutalmazta a sors, egy nagy kiterjedésű, iszapos, aránylag édesvizű pocsolyára bukkant. Vize még le sem ülepedett, a nyomokból ítélve nemrégiben egy egész tevecsorda ihatott itt, s az állatok — szoká-

suk szerint — térdig vízben állva benne végezték el szükségletüket is. Körös-körül hosszú, hegyes tövisekkel védekező, virágzó *talha*bokrok álltak, melyeknek üde, bár félig már lelegelt, zsenge levélkéi Taszaghártnak az édenkertet juttatták eszébe. Ahmed belefeküdt a vízbe és gyönyörűséggel nézte, milyen ügyesen szaggatja le a nemes állat a fiatal hajtásokat, milyen jóízűen rágcsálja az édes gallyacskákat, s közben puha szája vigyázva elkerüli a hosszú töviseket.

Meglátod az úrnődet, a büszke szépséget,
mily bájos és nemes — rangja homlokára írva!
Pompás, hosszú haja gazdag zuhatagban
omlik le széles, hófehér vállára,
azt hinnéd, struccmadár fekete tollait látod,
amely egyedül ül fészkén halkan énekelve...
Szemöldöke vad néger törzsek harci íja,
s ha szempilláit látod — megesküdnél rá,
hogy érett kalász selymes szála csillog előtted
nyárvégi napsütésben.

Szeme mély, bársonyos, mint a gazelláé,
mely ébren vigyázza játszó fiait,
de azt is mondhatnád, haragvó villám,
mely mennydörögve fellobban az éj sötétjében.
Karcsú tagjai milyen csodásak!...
És nyála édes, mint cukor vagy méz.
Gyönyörű fogának ragyogó rendje
csillogó jéggyöngy, amit a bősz fagy
széthint néha északi hazámban...
Drága művű nyaka szép selyem zászló,
melyet harcosaink ökle emel a magasba,
hősi elszántsággal riasztva az ellent
s új erőt önt a csüggedő szívekbe...
Oly szeplőtelen, mint az ő teste,
tán még a márvány sincs, amelyből
oszlopok nőnek mecseteinkben;
fehér, mint a hold, az éj királynője,

és tündököl, mint csillag, amelynek fényét
szürke borulás el nem tompítja...

Mondd el neki, hogy hívén
két sebet ütött hegyes tőrével —
egyet szemébe, másikat szívén...
Ó, a szerelemnél nincs súlyosabb teher a világon!...

A keleten meredező, még mindig nagyon távoli kék hegyek rejtekéből bodros, fehér fellegek keltek útra az estébe hajló késő délutánon. Szélduzzasztotta, hófehér vitorláknak látszottak a lehunyó nap sugaraiban. A mindig egyforma, sápadtan izzó égbolt után, amely hetekig ólomsúllyal nehezedett a megfáradt vándor vállaira, a felhők láttán Ahmed úgy érezte magát, mint a hajós, aki a végtelen tenger habjain egy zöld gallyacskát pillant meg. Közel van tehát a part! Talán éppen tegnap haladt erre egy nomád törzs, megitatta a tevéit és tovább vonult. De mi történt volna, ha itt találkoznak?

Ahmed izgatottan hunyorgott. A mellette fekvő Taszaghárt megértette, mi megy végbe gazdája lelkében. Abbahagyta az elégedett kérődzést. Nyugtalanul felhorkant. Igazi tuareg teve volt, amelyik még a fű növését is megneszeli. Ahmed felállt, megnyergelte a meherit és a hátára pattant. Amint tovahaladtak az egyre sűrűsödő alkonyatban, a távolból száz meg száz csengő és kolomp hangja ütötte meg Ahmed fülét: semmi kétség, számtalan állatból álló tuareg nyájak közeledtek feléje...

A jól iskolázott Taszaghárt minden parancs nélkül nyomban a földre vetette magát, elnyúlt az ösvényen s fejét a földre fektette.

Szerencse, hogy még nem jött fel a hold! A törzs igen népes volt, s ezért bátran és magabiztosan haladt. Az előőrsök alig ötszáz méternyire haladtak el Ahmed rejtekhelye mellett. A harcosok zöme még alantabb menetelt, mert a felső ösvény nagyon is keskeny lett volna annyi állat számára a sötétben.

Mikor elvonultak, Ahmed átölelte tevéje nyakát és megcsókolta az állat puha orrát. Immár másodszor mentette meg az életét. Taszaghárt elégedett mormogással tápászkodott fel és oly óvatosan lépegetve ment tovább az ösvényen, mint valami gazella, egyetlen kavics sem zörrent patái alatt. Így haladtak virradatig.

Ahmed letért az útról.

Keleten a felhők az éjszaka folyamán jócskán meggyarapodtak, várható volt, hogy két nap alatt teljesen beborítják az eget. Két nap múlva valóban ott vándoroltak Ahmed feje fölött, mint valami legelésző, fehér birkanyáj, de sehol sem állapodtak meg. A szürke mészkősziklákkal borított fennsíkokon a déli forróság szinte kibírhatatlanná vált. A hamuszürke kavicsokból és az apró, vöröses kőtörmelékből fehéren világítottak elő a kvarc- és mészkőerek, vakított a csillám. A sziklákról visszaverődő napsugarak, amelyek elől a felhők elzárták a fölfelé vezető utat, izzó kemencévé változtatták a földet, égették a vándor szemét, kiszárították a torkát, megtörték minden ellenálló képességét. Ahmed tanácstalan volt. Mindig csak közvetlen napszállat előtt indult útnak és éjszaka bolyongott.

A hetedik napon egy mély vízmosás fenekére húzódott, hogy elrejtőzzék a kegyetlenül tűző napsugarak elől. A szó szoros értelmében lógatta a nyelvét, mint egy meghajszolt kutya rekkenő déli hőségben. Alig akadt pár csöpp víz a tömlőiben, és Taszaghárt is teljesen kimerült. Észak felé nézett, valahol arra, a fennsík alatt húzódik az őskori folyómeder. Meg kell kockáztatnia az odajutást, ha nem akar itt nyomorultul elpusztulni!...

Négy óra tájban, mikor a hőség már nagyjából kiadta a mérgét, nyeregbe szállt. A meheri kedvetlenül, fáradtan vonszolta a testét. Ahmed énekkel biztatgatta:

Kérem a Mindenhatót, küldjön le nekünk nedvességet.
Itt a tavasz,
de az eső régóta csak nem akar felkeresni bennünket,
akik nyájainkból élünk...

Éhezem és olyan józan vagyok, mint a ramadán hónapja...
Testvéreim Aszkurában vannak — dicsőség légyen az Úrnak!
Hozzátok ide a lovamat!
Ti pedig bontsátok le a sátrakat —
mert megyek nagybátyám után!
Megbocsát ő testvére gyermekének,
és mi megint kibékülünk,
én pedig — a Próféta szakállára mondom —
olyan ünnepséget rendezek,
amelyre hivatalos lesz törzsem színe-virága!
Ragyognak a kengyelek, csillog a dúsan hímzett gazdag nyeregtakaró,
és szólnak a puskák, dörög a dob, vijjognak a sípok...

A balladák honában felnövekedett állat jobban ismeri az összes dalok melódiáját, mint a gazdája, aki a nyeregben fújja az egyhangú dallamot. Ismeri a dal lelkét: a rettegés ritka vendég a tuareg harcos sátrának küszöbén. Ha pedig a harcos hangot ad ennek a szorongásnak, ez minden szitoknál serkentőbben hat, az ember és az állat gondolatai eggyé válnak.

Taszaghárt vizet keresett.

A tuareg gyermek a jól idomított meheritől tanulja el a jó harcost jellemző tulajdonságokat: a megfontoltságot, kitartást, szerénységet, gyorsaságot és a némaságot. Csak egyet nem képes elsajátítani az állattól, az ösztönt, amellyel ez a pusztában is csalhatatlanul odatalál a vízhez.

Taszaghárt nem tért le se jobbra, se balra, és két nap múlva Ahmed egy szerény kutacskához, jobban mondva csak gödörhöz ért, amelynek fenekén élő forrásvíz bugyogott fel, a kicsinyke forrás vizét azonban egy-kettőre felitta a szomjas föld.

A forrás mellett gyalogút vezetett a hegyek felé. Egy napi pihenő után — miközben a meheri messze a környéken lelegelt minden fonnyadt kórót és a naptól gyö-

keréig aszalt fűcsomót — ráérősen tovább indultak. A fehér mészkősáv véget ért, a vörösesbarna kőzet letompította a fény visszaverődését. Öt nap múlva már halfafű borította síkságon jártak, és a háttérben, a kisebb-nagyobb hegyek és sziklafalak tövében, számos liget, berek és sűrű bozót zöldellt. Ide már elértek a hegyekről lezúduló áradások. Ahmed tudta, hogy holnap már pásztorokkal is találkozhat. Ezért igen nyugtalanul aludt egész éjjel, folyton úgy rémlett neki, mintha zeneszót és emberi hangokat hallana az éjszakában. Reggelre azonban megnyugodott.

Aznap reggel igen tüzetesen, aggodalmaskodva vizsgálgatta végig a vidéket magas nyergéből. Kissé délebbre sűrű, virágzó, tövises bozót összefüggő sávja nyúlt be mélyen a sztyepp vonulatába. Ahmed elhatározta, hogy arrafelé iparkodik valami lakott hely közelébe jutni, hogy szükség esetén rejteket találjon a bokrok között.

Csaknem egész nap menetelt. Délután messziről egy hosszúszőrű kecskenyájat pillantott meg. Békésen legelészett a sztyeppen. A pásztorok nem vették észre a magányos vándort. Néhány óra múlva szalmafödeles viskók közelében leszállt tevéjéről. Kissé távolabb egy nyáj pihent, és Ahmed sejtette, hogy napnyugta előtt arrafelé terelik majd haza az akolba, ahol ő gondosan elrejtőzött.

Egy óra múlva valóban egyre közelebbről hangzó mekegés verte fel a síkság csöndjét. Aztán két, hatesztendős-forma, hazafelé szaladó kislány kék ingecskéje ötlött a szemébe.

Elállta a gyerekek útját.

— Hogy vagy, kis szépség? — kérdezte udvariasan a hozzá közelebb állótól.

A gyerek büszkén és gyanakvón mérte végig az idegent. Ahmed mosolygott.

— Üdvözöllek Allah nevében! — szólt a kislány, és ő is elmosolyodott.

Ahmed meg volt mentve!

A hazafelé sietõ nyáj nagy porfelleget vert fel. Mögötte komoly ábrázatú emberek ügettek, négy fiú, egy aggastyán kíséretében, valamennyiük arcán szorosra kötött kendõ.

Mikor megpillantották a gyermekek társaságában álldogáló harcost és tevéjét, puskáik után nyúltak.

— Allah adjon nektek erõt, ó, harcosok! — kiáltott feléjük Ahmed. — Lányaitok Isten nevével üdvözöltek engem!

Az öreg kérdõ tekintetet vetett a leánykák felé. Azok bólintottak.

— Isten hozott! — szólt az aggastyán, miközben intett fiainak, hogy tegyék félre a fegyvert. — Hogy szolgál az egészséged?

— Allah tartson meg téged is jó egészségben! — viszonozta Ahmed.

A fiúk közelebb léptettek. Látták az idegen szakadozott, hosszú, fáradságos útról tanúskodó ruháját, a lesoványodott, de igen értékes meherit, és szinte elbûvölten nézték Ahmed modern, nehéz puskáját.

Udvariasan meghívták, vacsorázzon velük.

Az asszonyok már messziről meglátták a közeledõ tevét. Hatalmas tüzet raktak, mert vendég állt a házhoz. Mikor a kunyhóhoz értek, és a fiúk az akolba zárták a nyájat, Ahmed egy maréknyi zöld kávét vett elõ nyeregtáskájából. Az aggastyán arca fölragyogott. Igen értékes ajándéknak számított ez a szegény emberek szemében a világ ily eldugott zugában.

A család feje egyenként átvizsgálta a kávészemeket, elõvett egy rézserpenyõt és ünnepélyes hallgatás közben sajátkezûleg megpörkölte a kávét. Aztán szertartásosan megtörte egy kõmozsárban. A mozsárütõ kongása odacsalogatta a többi kunyhó hazatért lakóit is. Este ott ültek valamennyien a nagy tûz körül; ették az éppen kisült, forró kenyeret s egy-egy korty kávéval öblögették le a falatot. Hangosan csettintgetve dicsõítették a vendég bõkezûségét.

A házigazda aludt kecsketejet és sajtot hozott elõ.

Ahmed dohánya füstölögni kezdett a férfiak és nők pipáiban. Ezzel meg is oldódott a nyelvük.

A pásztorok kérdezősködtek erről is, amarról is. A vendég nem ismerte ugyan a helyzetüket, de annyit tudott, hogy az uralkodó sejkek rendszerint a legmegbízhatóbb embereiket telepítik le birtokaik határán, akiktől pótolhatatlanul értékes híreket kaphatnak, még mielőtt az idegen hozzájuk megérkezett volna. Ahmed tehát igen óvatosan járt el: kérdéssel felelt a kérdésekre, ahogyan ez egyébként Keleten mindenütt szokásos. De szükségesnek tartotta, hogy minél mélyebb hatást gyakoroljon vendéglátóira; csak úgy érheti el célját, ha nagy tekintélyre tesz szert közöttük. Mikor tehát kimerítették a kérdezősködés minden megengedhető formáját és módját, és a háziak arcán már rosszul leplezett bosszúság tükröződött, — ami érthető is az ilyen félreeső vidékek lakóinál, ahová a világ új eseményei csak hónapok múlva jutnak el — Ahmed a maga jószántából beszélni kezdett.

Vajon tudja-e a bölcs Hasza, hogy a távoli északkeleten a világháború tüzéből egy nagy Próféta tűnt fel, aki felszabadította az egész világ szárazföldjének egy hatod részét kitevő, óriási, szép hazáját; és szétosztotta a pásztorok és fellahok között a hatalmas földbirtokokat, amelyeket eddigelé az előkelő gazdagok számára munkáltak meg?

Az emberek megdöbbentek. Hasza intett a fejével. Az asszonyok fogták a gyerekeket és sajnálkozó arccal takarodtak ki a kunyhóból.

Nem, erről sem Hasza, sem a többiek nem hallottak még. Hasza felvette a lábainál heverő óriási görögdinnyét, egy darabig rajzolgatott rajta a kése hegyével, aztán kivágta egy hatod részét. Magasra emelte a feje fölött, hogy mind megcsodálhassák.

— Hogy hívták azt a szent embert, és mi a neve annak a földnek, amelyből édenkertet varázsolt?

— Lenin — felelte Ahmed titokzatosan. — Az ország neve pedig Oroszország.

Beszédje az egyszerű pásztornép életkörülményeinek megfelelően igen mély benyomást keltett, mivel Ahaggarban még máig is feudális rendszer uralkodik, a lakosság pedig, miként a nemesi házak egymásra rakott kövei, négy osztályban rétegeződik. Az öregek még sok mindenre lettek volna kíváncsiak, de az óvatosság hallgatást parancsolt. A politika a tuaregek közt csak az előkelőségek dolga, a pásztorok és a fellahok — hacsak nem rabszolgák — a függőségben élő emberek bonyolult rendjébe tartoznak, akik busás tizedekkel és minden lehető egyéb szolgáltatással vásárolják meg a nagyhatalmú földesúr védelmét és jóindulatát. Kiváltképpen itt, a határon, az imosagok és a hoggari martalóc beduin törzsek számtalan betörése színhelyén volt szükség a védelmet biztosító nagyurak segítségére.

Végül Hasza, aki a legidősebb és legbölcsebb volt közöttük, mégiscsak bátorságra kapott:

—A Prófétára, ha nem vagy gonosz szellem, magyarázd meg, hogyan védheti ott meg a fellah az ő termését és a pásztor az ő nyájait?

Ahmed elnevette magát.

— A Próféta katonaságot állított fel a népből, és az védi meg a fellahot és földjét; aztán mindenhová kádikat küldött ki, s ezek a földművesek hozta törvények alapján ítélkeznek...

— Ó, Allah, — sóhajtoztak az emberek — visszatért hát a földre a Próféta országa...

Ahmed tudta, hogy mindez, amit most elmondott, ködként terjed majd el előtte és utána, s ez a köd igen jó arra, hogy a kis bárka eltűnhessen benne a nagy hajók szeme elől.

Meg volt elégedve szavai hatásával.

— Hasza, — szólt rövid, udvarias hallgatás után — mint házigazdámtól és védelmezőmtől azt kérem tőled, hogy vezetőül és védelmed bizonyságául rendeld mellém egyik fiadat!

— Merre tartasz, uram?

— A városba, a fejedelemhez. Követként jövök.

— Nem tartozom sem az Imanan, sem az Oraghen, Imangaszaten, Kel-Iszhaban, Imattrilalen vagy Ihadnaren családok előkelő nemzetségéhez... Ábrázatom a semmibe vész a fejedelem fényes tekintete előtt. Csak egy ilyen hírneves család nyújthatna neked védelmet...

— Megfeledkeztél Allahról — szakította félbe Ahmed komolyan. — Csak vezetőre van szükségem! Atyám, a Balkezes Amma ben Azdzsher ibn' Imanan árnya kellő védelmet nyújt fia hazatéréséhez!

— Ó, uram! — kiáltott fel Hasza. — Hatalmas árnyék nemzett téged anyád méhében!

Felugrott.

— Hová mész? — kérdezte Ahmed csodálkozva.

— Megyek és levágok néhány gödölyét, — szólt Hasza, akit Ahmed a kabátja ujjánál fogva iparkodott visszatartani. És mikor Ahmed szabadkozni kezdett, rákiáltott:

— Ne sértsd meg házam vendégszeretetét!

Fiatalos fürgeséggel futott ki a kunyhóból.

A fiúk aztán elmesélték Ahmednek, hogy Amma volt az ő patrónusuk, amíg bíborvörös sátrában lakozott. Amikor aztán nem tért vissza a hadjáratból és elköltözött a Próféta kertjeibe, másik védnököt kerestek maguknak. De már ez is meghalt. Most a dölyfös Oraghenhez tartoznak, de már ez is igen öreg, s így védelme inkább csak jogi támasz...

Hét napig üldögélt Ahmed ugyanazon bográcsmellett és ugyanazon tál fölött, amely házról házra járt. Mindennap más család rendezett lakomát volt védelmezőjük fiának a tiszteletére, és a hihetetlen mennyiségű faggyúból ítélve, amelyben a rizsszemek és káposztalevelek között nagy darab húsok úszkáltak, Ahmed könnyen kitalálhatta, hogy a pásztorok nem gödölyéket, hanem nagy, hízott kecskéket öltek le. A bőséges lakmározások után, mikor pukkadásig teleették magukat, végtelenbe nyúló pihenés következett, s ekkor minden szív megnyílt Ahmed előtt.

A mérhetetlen, szinte aszketikus önmegtartóztatás

és mértékletesség éppúgy hozzátartozik valamennyi nomád nép életszokásaihoz, mint ez az orgiának is beillő falánkság, amikor nemcsak hetekre, de talán hónapokra is megtömik a gyomrukat. Úgy megszokták ezt már, hogy többé meg sem árt nekik. A rengeteg hús elfogyasztása bizonyos mámort idéz elő az egyszerű lelkekben, a búskomorak egyre-másra fújják a véget nem érő karénekeket, a bölcsek fecsegőkké válnak, mint a gyerekek; a hencegők nagyokat lódítanak. Ahmed egyetlen hét alatt mindent megtudott róluk, mi bántja őket, mik a kívánságaik, mi ellen lázadoznak. Az ahaggari fejedelem, Ikhenukhen sejk immár kilencven esztendős volt. A fia, Ikh, már maga is az ötvenedik évét taposta, és világéletében mindig balszerencse üldözte minden hadi vállalkozásában, úgyhogy neve és balsorsa szinte közmondásossá vált. Hogy ez a boldogtalan fejedelem megtarthassa az uralmat kihalófélben lévő családja kezében (a fejedelemség megürülésére már türelmetlenül vártak az Imananok, egy régi uralkodó család, amelyet a törökök Afrikából való kitakarodása után tettek le a fejedelmi székből), ezerféle vérbosszú útján felszította a régi ellenségeskedést az ardzserek és az ahaggarok nemzetségei között, amelyek aztán véget nem érő guerillaháborúkban öldökölték egymást. Ezekben a csetepatékban módfölött kitüntette magát egy Torha nevű harcos, akinek apja Imanan, anyja pedig egy szudáni rabnő volt, s így a tuareg törvények szerint tulajdonképpen Torha is rabszolgának számított. Amikor még mint fiatal siheder egy határmenti falucskában lakott, — mint a többi tuareg előkelőségek fiai általában — hogy a legnehezebb mezei munkában s a legegyszerűbb étkezés mellett is törzsének díszévé váljon, egy ízben meghiúsított egy ellenséges rajtaütést, mégpedig oly módon, hogy felgyújtotta a határmenti erdőt. Mikor pedig viszonzásképpen az ő körzete kerekedett fel boszszúálló hadjáratra, Torha vezetése alatt egy fiatal lovasokból álló csoport nagyszámú értékes tenyészkancát zsákmányolt az ellenségtől. Legendák keltek szárnyra

a fiatal félvér haditetteiről. A rákövetkező harcokban Torha különítménye mágnesként vonzotta magához a legkiválóbb, hírnévre szomjas vitézeket, úgyhogy a csapat zászlóiról egész sor époszt és hősi éneket költöttek. Az imrhadok és más leigázott ahaggari törzsek, amelyek bosszút akartak állni az őket vazallusaikként kezelő fejedelmi házon, fantasztikusan felnagyított és kiszépített történeteket terjesztettek el a fiatal hős dicső tetteiről és érdemeiről az egész tuareg földön. A fejedelem, hogy a tuareg hősiesség e hullámát a maga céljaira használhassa fel, magához rendelte Torhát és saját fenséges személye mellett jelölt ki számára helyet a haditanácsban.

Aztán egy szép napon a tuareg *miád*, azaz nagy tanácskozás tüzénél egy hitetlen jelent meg. Egy francia tudós, akit a magas egyházi méltóságokat betöltő Ifoghaszen és Ihehauen családok tanult tagjai igen nyájasan fogadtak. Hosszas, vallási tárgyú viták után ez a tudós egy alkalommal meghívta oda néhány francia vezérkari tiszt barátját. Ezek értékes ajándékokkal a fejedelmi udvar kegyeibe férkőztek, majd kipuhatolva a fejedelem gyöngéit, ügyes intrikákkal lassanként háborút szítottak az északi és déli tuaregek között. Ennek a katonai missziónak mind értékesebb ajándékokkal — rengeteg fegyverrel és drága lőszerrel — támogatott befolyása hosszadalmas belső háborúra vezetett, amely legyöngítette az egész tuareg földet.

A marabutoknak csak későn nyílt ki a szemük. Ősrégi feladatuk az lett volna, hogy kibékítsék a torzsalkodókat, igazságra tanítsák és neveljék az ifjúságot, s vezessék a külső ellenségek ellen. Mivel a nemzetközi muzulmán központok rendszeresen — s gyakran franciabarát szellemben — informálták őket, részben áldozatul estek a beözönlő francia arany befolyásának. Hiszen kevés ország akadt a földön, amelyik mindig olyan szegény lett volna, mint Hoggar. Akár a többi hegyes vidék lakosai, úgy a tuaregek is — kihasználva az évezredek folyamán kitenyésztett harci erényeiket — a síkföldi gazdag tör-

zsek szolgálatába szegődtek. Ezek a tisztavérű berberek, akik már az özönvíz óta a Szahara pusztaságait lakták, s akiket Gogo, a kegyetlenségéről hírhedt néger uralkodó a magas hegyek hozzáférhetetlen sziklaerődeibe szorított vissza, hatszáz év alatt sem alakultak át állandó lakóhellyel bíró településekké. Mindennél többre becsülték bíborvörös bőrökből készült sátraikat; a mezei és kerti munka terhe mindig is a fekete bőrű rabszolgák vállain nyugodott.

Csak a vazallusoknak szabad szilárdan megépített, szalmával fedett kunyhókban élniük, ahová egy valamire való tuareg harcos be sem teszi a lábát megvetés nélkül. A tuareg családfő karaván vezet vagy őriz, s ezért sót és ezüstöt kap. A sóra a nyájaknak van szükségük, az ezüst pedig a fiúk felszerelésére kell, hogy megvehessék az indigó színű pamutszőttes nadrágokat és a nigériai atlaszból varrott kurta ujjasokat.

A legutóbbi háborús korszakban azonban egyre több harcosra van szükség a rajtaütésekhez, s a zsákmány nem elegendő. A kisebb, önálló területek, ahová nem ömlik az ezüst a gazdag vidékekről, egyre nagyobb függőségbe kerülnek a fejedelem kegyétől. A nemzetségek és kiterjedt rokonságuk hierarchiájában gyakran nyílt összeütközésekre kerül sor mindenütt, ahol igen csekély a juttatás vagy nagyon sok a kötelesség. A vazallus nemzetségek hiányt szenvednek mindenben, egymás után mennek tönkre. Előkelő családjaik végre rádöbbennek az erkölcsi törvények értékére és közbelépésre unszolják a papságot.

A tuareg föld *sorfja*, vagyis a vallási élet legfőbb irányítója az észak-afrikai berberek legtudósabb marabutjának, Brahim Uld Szidi sejknek a leszármazottja, aki annak idején a tuareg temahag nyelvjárást az egységes írásmód bevezetésével a kultúrnyelvek közé sorozta és megírta szülőföldjének a történetét.

A fennkölt sorf egybehívta a nagy egyházi tanácsot és meghívta rá az imosagok képviselőit is (az imosag

szó szabad, független, martalóc népet jelent). A fejedelem, akit a sorf arra sem érdemesített, hogy közölje vele a tanácskozás eredményét, magához hívatta Torhát és megparancsolta neki, kergesse szét a legközelebbi egyházi tanácsülést. Torha nem engedelmeskedett, sőt embereivel őriztette a papi tanácsot, amikor Ikh fegyveres rabszolgáival a tanácskozás közben már kiürített helyére rontott. Ikh, akit Torha, a rabszolga így meggyalázott és megsértett, tajtékzott a dühtől. A francia misszió azonban azt tanácsolta a fejedelemnek, hogy türtőztesse magát. A föld megérett arra, hogy az idegenlégió ezredei betörhessenek az országba.

Mindezt Aisa már régen tudta, még mielőtt Ahmedet kiküldte volna erre a veszélyes vállalkozásra. Ahmed származása helyet és felszólalási jogot biztosít számára a miádban. Csak a sorf tudott Ahmed érkezéséről, akinek jelentése bizonyosan váratlanul éri majd a papi tanácsot is, a hitetlenek pedig álmukban sem gyanítják a veszedelmet. A timbuktúi országút itt teljesen nyílt és védtelen. Valamennyi francia erődítmény Hoggartól jóval északabbra csücsül a homokban. A francia politika a hosszú évek során megszokta az itt uralkodó zűrzavaros és belső harcok bomlasztotta állapotokat s így sejtelme sem volt arról, hogy a tuareg egység kettőbe tépett fonalát a szenúszi-szervezet veszi a kezébe, amely évtizedek óta igazi keleti türelemmel figyeli mind az európaiak munkáját, mind pedig a fejedelem gyöngeségét, hogy a döntő pillanatban learathassa a termést.

Ahmed is megtudta most mindezeket. Hasza semmit sem titkolt el volt urának fia előtt, és mivel születésének perceitől kezdve mindig itt élt a hegyszoros bejáratánál, amelyen át a legrövidebb út vitt a város és a víz felé, továbbá, mivel igen sok utast vezettetett már fiaival ide-oda, sokkal többet tudott, mint amennyi egy egyszerű pásztorhoz illett volna.

*

A nyolcadik nap hajnalán Ahmed, házigazdájának legkisebbik fia, Tasz kíséretében, nekivágott a rónaságnak, amely a kunyhótól a talhabozót sűrűségén túl a nem túlságosan távoli bazalt sziklafalakig húzódott. Tasz egy jámbor, öreg nőstényszamáron ült, amelyik minden száz lépés után megállt, hogy visszafelelgessen csak néhány napja elválasztott s a lelketlen pásztorok kezei között szívrepesztően siránkozó kis csacsijának. Hogy paripáját jobb kedvre hangolja, Tasz rágyújtott egy nótára, amit módfelett kedvel minden teherhordó öszvér és szamár:

Ugyan mire büszke Teszukh, a híres teve?
Átlépjük a hegyszorost, mögöttünk kell jönnie!...

Taszaghártot ez a társaság sértette. Nyakát mérgesen előrenyújtotta, sörénye felborzolódott. Dühösen gurgulált. Maa, a nőstényszamár nyomban észrevette ezt egyetlen egészséges szemével és vidáman prüszkölve előrerúgtatott. Ahmednek össze kellett szednie minden tudományát, hogy megfékezze vérig sértett, feldühödött királynőjét. Csak százféle válogatott, becéző hízelgéssel sikerült rávennie a nemes állatot, hogy lépteit Maa kocogásához igazítsa. A két fiú jót nevetett arcfátyla mögött, de csak hangtalanul, titokban, mert a két féltékeny versengő állat szeme éberen fürkészte gazdáik minden mozdulatát.

— Uram, — szólalt meg Tasz — ha a te Taszaghártod meglátná, hogy így mulatsz rajta, bizony jobban tennők, ha nyomban visszafordulnánk. Soha többé meg nem nyernéd a szívét, és az első adandó alkalommal — pedig ilyen alkalom százával akadhat utunkon — holtbiztosan levetne a nyeregből, épp a legkeskenyebb ösvényen. Azt mesélik, — folytatta a pásztor — hogy valaha régen Bagdadban egy gazdag földesúr érezte, hogy halála órája közeleg. Egybehívatta összes rokonait és barátait, és bocsánatért esedezett, ha valamivel megbántotta volna őket életében. Aztán imába merült és várta, hogy

az Úr magához szólítsa. Az Úr azonban egyre halogatta a döntést az ő végtelen bölcsességében. A pap azt tanácsolta, gondolja át a földesúr még egyszer, kitől kellene még bocsánatot kérnie, ki lehet az, aki elállja lelke előtt a paradicsomba vezető utat. A gazdának eszébe jutottak az istállói. Odavitette magát nemes paripáihoz. De a halál csak nem jött el érte azután sem. Ekkor így szólt a pap: „Gondolkozz rajta, uram, kit s mikor bántottál meg." A haldokló arca földerült: „Menjetek el szamaraimhoz és öszvéreimhez, keressétek fel a tevéimet. Hátha valaha túlnehéz terheket raktam rájuk!"

„Megbocsátunk a gazdánknak!" válaszolták az öszvérek és szamarak.

„Mi is megbocsátunk," — szóltak a tevék, — „de miért feledkezett meg a mi urunk a fájó megaláztatásról, amiben minket részesített, mikor a szamarát állította az élünkre vezetőül?"

„Bocsássatok meg ..." üzente nekik a gazda. „Megbocsátunk ...", üzenték vissza a tevék.

S erre a földesúr szép csendesen elszenderült ... És, uram, nem is csoda, hogy a tevék és szamarak úgy gyűlölik egymást. A bölcs beduin a meherit éppúgy kényezteti, mint a telivér lovakat, mert tudja, hogy az élete úgyszólván mindennap az állat ragaszkodásától és kitartásától függ. A szamarát azonban nem kíméli, annyi terhet rak rá, hogy majd leroskad alatta, s ráadásul éhezteti is. A szamár csak a munkára jó. És mégis, ha a tevekaraván a sottba vagy a hegyek közé kerül, az okos csacsi áll az élére és úgy vezeti a büszke tevéket, mint a gyerekeket. Bölcsességében sohasem csalatkozhatunk ...

Közben már maguk mögött hagyták a rónaságot, átgázoltak egy tisztavizű patakon, amely onnan nem messze hirtelen eltűnt a füves sűrűségben. Tasz dél felé fordult, és nemsokára vöröses por szállongott az állatok patái nyomán. Csupasz sziklafalak bontakoztak ki a talhacserjék zöld függönye mögül. Aztán behatoltak egy mély kanyonba, amely tátongó sebhelyhez hasonlí-

tott a föld testén. A kopár sziklafalak között még hajnali félhomály borongott, csak magasan a vándorok feje fölött világított be az ég egy kis darabkája. Az óriási kőtömbökkel telegörgetett mélyút egyre emelkedett. Valahonnan egy vízesés álmosító moraja tolakodott be a reggeli csöndbe. Sasok sütkéreztek magasan, szinte egy helyben lebegve, a nap sugaraiban, a felriasztott, szürke egérkék, gyíkok és kígyók hangtalanul surrantak búvóhelyeikre, a számtalan lyuk valamelyikébe. Minél magasabbra kanyargott az út, annál bujább lett a sziklák zöld takarója. A kavicsot és törmeléket befonta a virágzó, szürkészöld moha, a növények gyökeret eresztettek a sziklarepedésekben és sűrű bozontként lógtak le a sziklafalakról, még jobban kiemelve ennek a halottszürke, komor, vízmosta szakadéknak zordságát.

Déltájban Ahmed és Tasz elérték a vízesést és megpihentek harmatos közelségében. Keskeny ezüst szalagként harminc méternyi magasból zuhogott itt alá a patak vize, s szivárványos zuhatagban tört porrá lenn a vízcsiszolta gránitsziklákon. Tasz azt javasolta, töltsék itt az éjszakát és jól pihenjék ki magukat, mert az út legfáradságosabb szakasza áll előttük, amelyet gyalog kell megtenniük, hogy közben járható ösvényt keressenek az állatok számára.

Két napi küszködés után feljutottak a fennsíkra. Ahmed elbámult. A körengeteg hirtelen véget ért, ameddig a szem ellátott üdezöld, dús sztyepp hullámzott előttük a nyájas, délelőtti verőfényben, egészen a jellegzetesen hoggari, furcsa, palaszínű, fűrészfogú hegyekkel szegélyezett, kéklő szemhatárig.

Napszállatkor rábukkantak az első megművelt földdarabkákra, passzátszél simogatta, zöldellő, négyszögletes kölestáblákra és a kalászát hányó árpa hosszú csíkjaira, amelyek fölött rajzottak a méhek. A táblák menedékesen lejtettek egy völgy felé. Ott, a füge- és olajfák zöldjében, virágzó kökény- és galagonyabokrok sűrűjében bújtak meg a fellahok szalmafödeles viskói.

— El Afia! ... El Afia! — kiáltott fel Tasz és az illen-

dőség szerint kopjája nyelével a pajzsára ütött. A legszélső kunyhó küszöbén üldögélő aggastyán hiába igyekezett megtört szemével kikutatni a jövevények eredetét. Csak mikor egész közel értek hozzá, akkor ismerte fel unokaöccse hangját, kitárta karjait és túláradó örömmel ölelgette meg a fiút. A hangokra egy öregasszony lépett ki a házból, a hagyományos sóval, kenyérrel és tejjel a kezében. Allah nevét mormolta, hogy távol tartsa a gonosz szellemeket, aztán szíves szóval hívta a jövevényeket, kerüljenek beljebb, de jobb lábbal lépjék át a ház küszöbét.

Az egyetlen, köralakú helyiség nádból font falait kidolgozott tevebőrök díszítették, a padlót színes halfagyékény borította.

Az alacsony, művészies faragványokkal ékes asztalka körül bőrvánkosok hevertek. A háttérben felsorakoztatott kosárkákban a talhacserjék mézgatermése rejlett; a kunyhó mennyezetéről, elég alacsonyan a vendégek feje fölött, hosszú keresztrudakról számos bőrtömlő lógott alá, amelyekben mézet, tejet, sajtot, zabot, kukoricát és datolyát tartottak. Az anya — a ház és a gazdaság feje — leültette a vendégeket. Aztán tüzet rakott a tűzhelyen, és amíg az öreg szóval tartotta a két fáradt vándort, nekilátott, hogy megfőzze a híres *aszing*ot, az árpa- és zabdarából készült kását.

Lassan beállt az alkony. A távolból számtalan csengő és kolomp szava hallatszott, a nyájak elözönlötték a kunyhók között levő, köralakú térséget. Az emberek kiabálása, a teveborjak bőgése és a tejtől duzzadó tőgyű, hosszúszőrű kecskék mekegése előzte a szürkület csendjét, a tűzhelyeken az eddig hamu alatt alvó parázs felszított tüze vöröses fénnyel világította meg a sötétségbe boruló kunyhókat.

— Allahra! — csodálkozott el Temah, mikor két húga és nyájőrző agarai kíséretében belépett a kunyhóba. Megölelgette unokatestvérét, aztán átengedte a lányok kitárt karjainak, akik közben ledobták a kosarakat és zsákokat. Aztán Ahmedhez fordult, udvariasan és me-

leg közvetlenséggel üdvözölte. Kék szeme volt, sok, apró varkocsba font fekete haja, széles homloka, és még az egész arcát eltakaró, nehéz, fekete fátyol ellenére is áradt belőle a fiatalság és az erő. Tasz gyönge kis legénykének tetszett mellette, és mégis szemmellátható-lag ő volt a család kedvence. Ata és Goa, a viharos fennsíkok két, tuareg szokás szerint lefátyolozatlan arcú, tizenöt-tizenhatéves leánya, akik fehér pamut ujjast és csíkos szoknyát viseltek, ez a két karcsú, nagyszemű, szélcserzette, napbarnította szépség talán túlontúl is hosszasan és forrón ölelgette meg a fiút. Bizonyára mindketten úgy álmodoznak róla, mint jövendőbeli férjükről.

Alig telepedtek le, Ta, a mama, az alacsony asztalka közepére állította a hatalmas tál, párolgó aszingot és bőven megöntözte a serpenyőben még sercegő, forró vajjal. A tál szélét kék datolyaszemekkel rakta körül és nógatta a vendégeket, fogjanak hozzá. A kiéhezett vendégek és a háziak két tenyerük között kis gombócokat gyúrtak a kásából és azonmód forrón a szájukba dugták és lenyelték. Az anya jóakaratúan mosolygott mohóságukon.

A holtfáradt vándorok már majdnem elaludtak ültükben az asztal mellett. Az éj igen nyugtalanul telt el, a hold nem világított és a jószág idegesen minden percben fölébredt; a sötét éjszaka kedvez a rablótámadásoknak és rajtaütéseknek, s ezt a tevék éppoly jól tudták, mint az emberek. Őrök fogják ilyenkor körül a falut a kertek aljában és tompa elnyújtott kiáltásokkal szólítgatják egymást; szorongás üli meg a néma sztyeppet.

De a hajnal első sugara már útban találja a nyájakat, ezer csengő csilingelése köszönti a felkelő napot. Tasz és Ahmed egy-egy új karikával szaporították a lányok karján csörgő karpereceket, megitatták állataikat és nekivágtak a füves rétségnek.

Ahmed hamiskásan a pásztorra kacsintott, aki elgondolkozva poroszkált csacsiján.

— Melyiket választod a két lány közül?

A fiú csodálkozva nézett rá.

— Miért kérdezed, uram? Talán majd valamelyikük kiválaszt engem magának. Nálunk a lány maga választja meg a férjét. Szeretem mind a kettőt, és amelyik hamarabb szól, azt veszem el...

— És miért ne vennéd el mind a kettőt?

— Ez is előfordul néha, — vélte Tasz komolyan — de nagyon ritkán. Ha híres harcos lennék — talán a két lány meg is osztozna rajtam. De a mi asszonyaink igen féltékenyek és vagyonuk tudatában függetlennek és önállónak érzik magukat. A fiúgyerekek is az anya tulajdona nálunk! Egész életükben az anyjuk törzsének a nevét viselik. Így hát várok; eljön majd az idő! — fejezte be vidáman és felkacagott.

Tasz tudta, hogy a két lány civódik miatta, hogy csak a szégyenérzet tartja vissza őket, no meg hogy Ta még eddig nem nyilatkozott, s anyai szíve nem tud választani közöttük, nehogy fájdalmat okozzon egyiknek vagy másiknak. Temah mesélte el ezt neki, akivel néha együtt mentek be a városba, s Tasz ilyenkor rendesen egy csobolyó lakmit is vitt magával, amit egy nap alatt becsületesen el is fogyasztottak.

Miközben a milliónyi bimbózó virággal telehintett, nedvdús, tavaszi sztyeppen át haladtak az új nap elébe s gázoltak a csobogó hegyi patakokban, amelyek pajkos jókedvvel rohantak a hullámos rónán át a sziklás meredélyek és a köves Tiniri sivatag felé, hófehér fellegek vitorlái suhantak végig az égbolt csillogó öblén, és illatos szellő hűsítgette az arcukat.

Ahmedet egészen elbűvölte ez az édes, mámorító nyugalom. Az ember szinte azt hiszi, hogy ez az út csak a mennyországba vezethet, lehunyja a szemét, ábrándozik. A szörnyű valóság valahol igen messze maradt, a gond hollóinak sötét szárnya nagyon távoli ablakokat verdes, ide nem hallatszik el a károgásuk, ijesztő rikoltozásuk. A napsugarak tüzét enyhíti a szellő, nem perzselhetik fel a kristálytiszta patakokban bővelkedő

rétség selymes füvét; csilingelő, boldog nyájak legelésznek itt, amelyek nem ismerik sem az éhséget, sem a szomjúságot; a legfehérebb vitorlások úsznak a láthatár tengerén; körös-körül fűszeres gyantaillat terjeng a levegőben, oly édes, mint a méz...

— Ëoá! — Ahmed csaknem átesett Taszaghárt fején. Egy szörnyű sebhelyet takaró vörös selyemkendő képe keveredett édes álmodozásába, és ez megrázta egész testét. A meheri megállt. Fejét hátrafordítva figyeli ébredező gazdáját, vigyorogva mutogatja sárga lapátfogait. — Előre! — Ahmed hangja rekedtes, mély, indulatos. Mi lelte a gazdát? Ugyan ki tudná! Tasz egy dalocskát dúdolgat, olyan ez a jámbor állatok szívének, mintha jázmincsokrot tűznének a fülük mellé, felbokrétázva sokkal vígabban telik az út... De a gazda, hallod? A füled közé csap a tevehajtó bottal és mérgesen rákiabál a lustán kocogó pásztorra: — Gyorsabban! — Mit nem kívánnál egy vén nőstényszamártól, uram? A hegyek még úgyis egyformán messze vannak!

Valami megrontotta Ahmed édes álmodozását, valami árnyék borult lelkének verőfényére... Hát Aisára mer gondolni a nyomorult Ahmed?...

*

Az út olyan egyenesen vezet előre, mint a tollas nyílvessző röpte. Ott, messze előttük fekszik az igazi Hoggar, fehér hósapkákkal a csúcsok kortól, rettegéstől és szomorúságtól megdermedt, barnásvörös, vihartépte, napszítta fején. Ahmed feltekint rájuk — a bércek némábbak, mint a végzet. Csak ha közéjük lépünk, akkor halljuk meg a szorosokból és sötét szakadékok mélyéből feltörő, nehéz, hörgő-sípoló lélegzetüket, a fejünk felett sóhajtozó szél nyöszörgését, a szarvasünőt marcangoló sasok vijjogását, a sólyom karmai között vergődő nyúl sírását, az anyja távollétében a szélingatta fészekből kipottyant madárfióka keserves csipogását vagy egy-egy, évszázadok óta a feneketlen sziklaör-

vények felett függő s a beszivárgó nedvességtől támaszát vesztett lebillenő sziklatömb tompa zuhanását.

És csak akkor ismeri meg az ember ennek a hegynek az istenét, ha magára hagyatva egy keskeny zergeösvényen kuporog és a sziklafalhoz lapul, amely szinte merőlegesen emelkedik a csillagok felé, míg az ösvény másik oldalán, alig egy méterrel odébb, feneketlen mélység tátong ...

Tasz éppen ilyen helyet választott ki egyik éjjeli táborhelyükül. Néhány méterrel feljebb egy hasadékból, az ég és föld között, vékony erecske buzgott fel és zuhant le a mélységbe. A vízpárák hatása alatt a csupasz sziklán kicsiny zöld sziget képződött, úgyhogy az alig néhány méteres térségen tüzelőanyag, fű és víz is akadt.

A véget nem érő kapaszkodók kifullasztották az állatokat és a gyalogszerrel ösvényt kereső férfiakat egyaránt. A táborhelyen a víz eloltotta a kínzó szomjúságot, a tűz felmelegítette a jéghideg sziklát, amelyen még nem olvadt el a legutóbbi télen ráfagyott hó. A forró tea és néhány szem datolya jóleső, édes melegséggel töltötte el a gyomrukat.

*

Alig aludtak néhány órát szorosan állataik melengető testéhez simulva, tompa ütés zajára ébredtek. Egy három méter hosszú tuareg kopja tűnt fel riadt, értelmetlenül bámuló szemük előtt a hajnali derengésben, amint éppen a víztartó bőrtömlőbe fúródott — minden beduin tudja, hogy víz nélkül amúgy sem menekülhet el senki sem. S még mielőtt egyetlen tagjukat is mozdíthatták volna, még öt, tíz, húsz kopja nyúlt le az égből és szúródott körülöttük a földbe.

Alig valamivel magasabban, az ösvény fölött, amelyen letelepedtek, egy kiugró, természetes sziklaterasz állt, amelyet idejöttükkor a sötétségben nem vettek észre. Fekete fátyollal takart arcok tűntek fel a sziklabástya szélén, és a némán rájuk szegeződő, izmos kezek szorongatta két újabb kopja mindennél többet mondott.

— Allah védelmére bízzuk magunkat! — adta meg magát minden gondolkodás nélkül Tasz és elkomorodott.

— Allah kezében vagytok! — jött rá a válasz felülről.

Tasz jól láthatóan felemelte mindkét puskát és a szörnyű kopjasövény közé csúsztatta. Az arcok eltűntek. Ahmed közben feltápászkodott, karjait keresztbe fonta a mellén, s aztán, mivel a csönd túl sokáig tartott, elővett a turbánjából egy cigarettát és rágyújtott. Súlyos léptek és hulló kavics zöreje hallatszott. Puskáikat lövésre készen tartó harcosok csapata bukkant fel az úthajlat mögül.

— Kik vagytok? — kérdezte szárazon és barátságtalanul egy magastermetű tuareg.

— Vándorok vagyunk, uram, Allah sokszorozza meg az erődet! Én Tasz vagyok, Haszának a fia, testvéreim pedig Sául Oraghen nyájait őrzik az Iggi vadíban. Apám vendégét, a mi volt kedves gazdánk fiát kísérem a városba, a fejedelem színe elé.

— Azt mondja, volt gazdájuk fiát... — dörmögte a harcos, mintha hangosan gondolkozna — Szufnak nem volt se fia, se lánya, az egész családját kiirtották Egeriben... Ki vagy te, Hasza vendége?

— Ahmed vagyok, Amma ben Azdzsher ibn'Imanan serif fia — felelt Ahmed és tovább cigarettázott.

Egyszerre csend lett a kopjasövény mögött. Valamennyien a biszkíriai módon övvel átkötött arab burnuszba öltözött, magastermetű, fedetlen arcú ifjúra bámultak. Ahmed büszkén és nyugodtan karba fonta a kezét.

— Nincsenek tanúid — vélte a harcos, aki elejétől fogva vitte a szót. — Nem ismerjük a serif fiát!

— Istenemre! — kiáltott fel Ahmed bosszúsan. — Talán fel kellett volna kérnem magát szidi Júszufot, a szent marabutot Szidi Okbából, hogy kísérjen el idáig ezen az átkozott úton? Vagy ide kellett volna hoznom az anyámat, hogy esküvel erősítse a fia születését? Istenemre! Itt vannak az okmányaim!

Előhúzta kebléből francia nyelvű igazolványát és közelebb lépett a kopjazárhoz. Amint a szóvivő tuareg megpillantotta a latin betűs írást, biztonsága kissé alábbhagyott, de bizalmatlansága még most sem csökkent. — A serif elé viszünk, — szólt megfontoltan — nem tudjuk olvasni a hitetlenek írását! — És hogy kissé enyhítse mogorvaságát, ha esetleg mégis kiderülne az idegen igazsága, magyarázólag hozzátette:

— Rossz időket élünk. Az én nevem Ikhunoszokthar ben Azdzsher ibn'Kel-Ishaban, és az imosagokat keresem, akik itt kószálnak a környéken. Nem akarlak azonban sokáig feltartóztatni utadban. Nyomban tovább küldelek! — Néhány szót vetett oda embereinek, aztán harcosai zömével sietve eltávozott. Hat tuareg harcos felszedte a kopjákat meg a foglyok puskáit és némán intett. Ahmed és Tasz felcsatolta a poggyászt az állatok hátára és kantárszáron vezetve őket, valamennyien elindultak.

Négy órai gyaloglás után egy köves fennsíkra értek. Itt legeltek a tuaregek tevéi és lovai, őrzőik nyugodtan szenderegtek mellettük. Nem túl szorosan összekötözték Ahmed és Tasz csuklóit és szótlanul nyeregbe szálltak. Körös-körül még sok helyen mély hótakaró feküdt, ami lehetetlenné tette a gyors haladást. A tündöklő déli égbolt vakítóan csillogó ékszerré változtatta a hóborította síkságot.

*

Estére elérkeztek a fennsík túlsó oldalára, ahonnan az út már megint lefelé vezetett. Jeges szél vágott az arcukba. A vezető jelt adott a táborozásra, megálltak egy kimagasló sziklatömb mögött, a harcosok félrekotorták a jégkéreg borította hótakarót, rőzsét szereztek, jókora máglyát raktak és teát főztek. Aztán lefeküdtek, de egymást váltogatva éberen őrködtek a foglyok felett.

Szótlan, magastermetű, komorarcú férfiak voltak valamennyien. Járásuk a meherik hosszú s amellett könnyed lépteire emlékeztetett. Zsenge gyermekkoruk

óta állandó kopjagyakorlatokban megedződött széles válluk csodálatos, nemes arányosságban állt a folytonos hegymászástól hihetetlenül izmos lábuk szárával. A pokrócszerűen durva burnuszokra hulló számos hajfonat valami szigorú és ridegen előkelő kifejezést kölcsönzött az indigókék alakoknak. A tuareg szem keskeny az arabok nagy szeméhez képest. Alulról a fekete, sűrű fátyol álarca, felülről a magas, sállal átkötött sapka rojtos széle keretezi ezt a szemet, amelynek kifejezése valami tudatalatti zavart kelt az idegenben, amit olyankor érez az ember, ha egy kőszáli sas rideg szemébe néz. A memnoni kolosszus fennkölt nemességet sugárzó tekintete csak megközelítő reprodukciója a természetadta test és természetes lélek e nemes összhangjának, amelynek ereje — úgy látszik — teljesen kiveszett a fehér faj arcából.

Ahmed a fekvőhelyéről gyakran órák hosszat figyelte vérség szerinti testvéreit. Nyelvezetük darabos és kemény volt, mint a ragadozó madarak szava. Méltóságteljes magatartásukban nem volt semmi mesterkéltség, nem árultak el sem örömet, sem a legcsekélyebb izgalmat. Mindig gondosan lefátyolozott arcuk bizonytalanságot és félelmet keltett, mert akaratlanul is felvetette a váratlan meglepetések lehetőségét. Apja képmása és a déli imosagok típusai szerint Ahmed egészen másnak képzelte őket s most teljesen megzavarodott. Sok-sok órát átvirrasztott minden éjszaka, s már-már kétségek gyötörték, el bírja-e végezni a rábízott feladatot?... — Igen, ezeknél félelmetesebb harcosokat nem találhatsz sehol a világon! — mondogatta magában... — Ha törik, ha szakad, meg kell őket nyernem!... Ezzel a gondolattal aludt el...

*

Két nappal Szakhatú városába való beérkezésük előtt őrjáratok láncolatába ütköztek és estére elérték a serif nagy táborának a tüzeit. Mivel egész nap hideg, ólmos

eső szitált, a besötétedés után pedig éles, süvöltő szél kerekedett a völgyből, az idő dermesztő hidegre fordult, az út is csúszós-simára fagyott. A nagy lánggal égő hatalmas máglyák fényénél már a nem létező folyó ősrégi medrének utolsó kanyarulatából megpillantották a serif díszes sátra körül a kíséretét képező nemesek két sorban felállított bőrsátrait. A tábortól messze, egy völgyben számos ménes és tevenyáj aludt. Vad tuareg harcosok indigókék alakjai üldögéltek türelmesen a nyergükön a tüzek körül, vacsorájukra vártak, amely nagy katlanokban ott fortyogott a füstös tűzhelyek fölött.

Hogy elűzzék a várakozás unalmát, felváltva, tűztől tűzig szállt a dal:

Átkozott legyen az anyád, Ma'talla, mert száz ördög lakozik benned!
Azt hiszed botorul, hogy a tuaregek gyávák?
Egytől egyig kiváló lovasok mind, a harcban gyorsak, mint a villám,
és ha éjjel-nappal nyeregben ülnek is, sosem fáradnak el.
Mint a sas a zsákmányára, úgy csapnak le a lusta herékre!
Főként pedig a pöffeszkedő gazdagokra fáj a foguk, akik nyájaik közepén, táborukban puha szőnyegeken henteregnek, és egész nap csak tömik magukat s a sok hústól, rizstől, vajtól és tevék tejétől puffadt hasukat meleg takarókba csavarják ...
A tuareg örömest ugrik az ilyen henyélők torkának s megmártogatja dagadt testükben a tűhegyes kopját, a földhöz szögezi; s ha a nyomorult fájdalmában üvöltöz,
a tuareg gyönyörködve nézi, aztán elszedi mindenét s megtanítja arra, mi a nyomorúság, éhség, szomjúság!
Asszonyának pedig oly leckét ád, hogy megismerje, mi a kín s gyötrelem!

Ahmed hallgatta a dalt, és arca kipirult. Tekintetében a büszkeség és emberi méltóság győzedelmes, fényes villáma lobbant. Míg Marseille-ben a magát felvilágosodottabbnak tartó keresztény állam rendőrsége karddal és gépfegyverekkel kergetné szét a tömeget, amely éhségében — a tengerbe szórt élelmiszerek láttán — ilyen dalt merne énekelni, addig itt egy sok ezer főnyi hadsereg áll, amelyik egyszerű zabkása vacsorájára várva a világ igazságosságáról dalol... Allahra! Ahmed lelkéről egyszeriben lehulltak a kétkedés kullancsai, nem úgy ült már hű Taszaghártján, mint egy bizonytalan sorsú fogoly, hanem úgy, mintha azért érkezne, hogy átvegye ennek a rettenthetetlen hadseregnek a vezetését!

Mikor a sátorok köréhez értek, fekete rabszolgák futottak elő és az állatokat a nyájakhoz vezették, egyikük pedig, aki Torha kíséretéhez tartozott, a serif sátrához kalauzolta a foglyokat kísérő őrséget.

— Allah jó erővel, egészséggel és hatalommal ajándékozott meg téged, ó, uram! — fordult Ahmed a hatalmas alakhoz, akinek feje a sátor mennyezetét verte. — Kérem a Mindenhatót, tartson meg továbbra is ellenségeid veszedelmére!

A néger vérbeütés miatt Torha kissé hajlamos volt a hízásra, keményszálú, göndör hajának varkocsai is jóval rövidebbek és engedetlenebbek voltak. Termetre azonban valóságos óriás volt, s véreres szemének vad, szúrós pillantása a vesékig hatolt.

— Harcosaim azt jelentették, hogy az előőrsök vonalában fogtak el téged — szólalt meg. Mély hangja dübörögve tört fel boltozatos melléből, és ha halkra fogta is a szavát, úgy hatott, mint egy lezúduló lavina mennydörgő moraja.

— Megmondtam nekik, hogy Ahmed vagyok, Amma ben Azdzsher ibn'Imanan fia — válaszolt Ahmed és elővette a rábízott levelet.

A serif megütött egy gongot és Idriszí marabutot hívatta. Ez bizonyára a közelben lakhatott, mert nyom-

ban jött is, átfutotta a levelet, kissé meghajolt és leplezetlen örömmel így szólt:

— Allah hatalma végtelen! Üdvözöllek körünkben!

Öreges hangja áthatolt a sátor bejárati függönyén, amely mögött a serif vendégei szorongtak, akik a foglyok érkeztekor tapintatosan félrehúzódtak. Most megint betódultak, hogy egyszerre tele lett velük a sátor, és várták a fejleményeket.

— Üdvözöllek — szólt Torha is. Markába vette Ahmed kezét és rettenetesen megszorította, bár ez nem is volt szándékában és talán maga sem tudott róla.

— Nagyon messziről jöttél — folytatta aztán. Szeméből még mindig gyanakvó bizalmatlanság áradt. Ahmed — hogy megnyugtassa a rajta függő tekinteteket — elmesélte a sószállító karaván hosszú évek óta első útját az Erg es'Sesen keresztül, elmondta, ki vezette a karaván't, kik vettek benne részt, és hogy a visszafelé vezető úton elvált tőlük és ide menekült a rettenetes éhínség elől, amely északon — mind Afrikában, mind Európában — az utolsó hónapokban felütötte a fejét. Amíg ezeket a dolgokat elmesélte, — amelyekről a jelenlévők közül már bizonyára sokan hallottak — szüntelenül a serif szemébe nézett, amint ez szokásos ebben az országban, ahol a hazugságot szigorúbban büntetik, mint az emberölést.

Látott ugyan némi enyhülést a serif mord tekintetében, de nyomát sem lelte benne olyasminek, ami arra mutatott volna, hogy Torha vonzalommal viseltetik iránta. Ahmed aztán a többiekhez fordult és sorra megcsókolta őket a fülük mögött; egytől egyig nagynevű és vitézségükről híres harcosok voltak. Mikor aztán felszolgálták az egyszerű lakomát, amely mazsolalevesből, a török piláf módjára készített rizses ürühúsból és tejbe áztatott, vajjal kevert datolyából állott, a feszültség fölengedett, élénk beszélgetés kezdődött, fiatalok és öregek egyaránt minél többet szerettek volna hallani a sosem látott tengerről, s Európáról pedig még egyszer ugyanazt, amit tán ezerszer is hallottak.

Másnap reggel a sátrakat lebontották és felszíjazták a málhás állatok hátára, a tűzhelyeket kioltották, és az egész tábor felkerekedett Szakhatú felé. Ahmed a serif kísérete közelében haladt Tasszal és két fiatalabb nemes harcossal, akik már tegnap este a lakmi mellett kisütötték, hogy közeli rokonságban állnak Ahmeddel. Az út széles, kényelmes és egyenes volt, csak utolsó szakaszán emelkedett kanyargós szerpentinekben magasan a vadi fölé. A völgyből nézve Szakhatú egy kabil erőd-városhoz hasonlított, s a zord, vörös sziklák oldalához tapasztott fészket szinte csak az angyalok tartották meg a meredély fölött. A házak ugyancsak vörös falai és kissé menedékes, barna teteje fölött magas, lőrésekkel ellátott téglaépület trónolt, jobban mondva lógott a mélység fölött; három csipkézett bástyatornyán esőverte, kifakult lobogót lengetett a szél.

A városban nyüzsgött a harcos csapatok visszatértét váró nép. Élénk színű, hosszú, redős ruhákba öltözött, ődetlen arcú, vidáman trécselő nők álldogáltak csoportosan az alacsony házak mentén. Minden tartózkodó félénkség nélkül, sőt tulajdonképpen még maguknál a férfiaknál is szabadabban kiabáltak rá erre vagy amarra a különösen híres harcosra vagy ismert tréfacsinálóra; befurakodtak a tevék és lovak közé, kantárszáron fogták férjeik állatait, nevetgéltek, kezet nyújtottak ismerőseiknek, fiaikat felültették apjuk elé a nyeregbe és egyre hajtogatták:

— Allah áldása legyen rajtatok!

— — —

— Allah áldása legyen rajtatok! — fejezte be rövid üdvözlőbeszédét az öreg fejedelem is a citadella udvarán.

— Allah áldása legyen rajtatok! — ismételte utána a sorf, a legmagasabb egyházi méltóság viselője, el' Brahim marabut is. Csak azután hívták asztalhoz Torhát, a kíséretében levő Ahmedet, valamint a zászlóaljak parancsnokait.

— Amma a legkedvesebb barátom volt — szólt

a fejedelem, miközben felemelte az előtte leboruló Ahmedet. — Azt akarom, hogy a házamban lakj és mindig a közelemben légy. Szívesen látlak és üdvözöllek otthonomban! — Ezzel tovább lépett, hogy a többiekhez is szóljon egy-két szót. Ezalatt már fellobbantak a fáklyák a tágas, téglalap alakú udvar körben futó árkádjai alatt, felállították az asztalokat és padokat, s a rabszolgák hosszú sora egymás után hordta fel a teli tálakat.

Megkezdődött a *diffa*, az ünnepi lakoma.

Jóllehet éhes és halálosan kimerült volt, Ahmed igen mértékletesen evett, csak éppen a látszat kedvéért. Sem a bádog tányérokban felszolgált leves, amihez cinkanalakat is adtak, sem pedig az oly ritkán látott zöldség nem űzte el lelkéről a töprengés fellegét. Az udvarias szavak jártak az eszében, amelyekkel a fejedelem fogadta őt, s amelyekről jól tudta, hogy hazug szavak. Amma világéletében mindig hadilábon állt az udvarral és különösképpen a fejedelemmel; napról napra attól tartott, hogy megmérgezik, és soha be nem lépett a citadellába erős fegyveres kíséret nélkül. Itt még mindig a mezopotámiai uralkodók és török szultánok divatja járta. Ahmed figyelte Torha kíséretét, amelynek tagjai látszólag parázs veszekedés közben mindig serifjük asztala körül tolongtak. A leghívebbek vasgyűrűként fogták körül vezérüket, színlelt, játékos évődéssel etették az ételhordozó rabszolgákat, vagy nehéz, katonai ismétlőfegyvereikre támaszkodva olyan lármát és üvöltözést csaptak, hogy a kör közepében az erre hívatottak nyugodtan suttoghattak titkos ügyeikről. Ahmedre senki ügyet sem vetett, idegenként ült a sorban egy asztal mellett, ahol jelentéktelen dolgokról, a legelők hozamáról vagy az adókról folyt a terefere. Ahmed unokatestvérei már lenn a városban eltűntek Ahmed mellől s azóta nem is kerültek elő.

A hangulat még emelkedettebbé vált, mikor a vakolatlan falak mentén odaerősített vaskarikákba új fáklyákat szúrtak, s ezzel egyidejűleg a rabszolgák húsos kuszkusszal teli bográcsokat és díszes, óriási vödrökben

felhígítatlan lakmit tettek a vendégek elé. Akkorra már asztaltól asztalig mindenütt az imosagok tervezett rajtaütéséről folyt a szó, és a serif, az egész társaság egyhangú unszolására, kénytelen volt beszámolni a vendégseregnek, milyen előkészületeket tett fogadásukra a hegyekben. De Ahmed csak fülelt és ivott.

Mikor a jókedv már tetőpontjára hágott és az egyes asztalok mellől elnyújtott nótaszó hangzott fel, valaki észrevétlenül megrántotta Ahmed kabátujját. Unokatestvérei érkeztek meg.

— Szeretnénk megmutatni neked az otthonunkat, anyánkat és húgainkat — szólalt meg a magasabbik. Ahmed mindeddig nem tudta mire vélni, minek köszönheti ezt a nagy figyelmet, amelyet kezdettől fogva oly tapintatosan mutatnak vele szemben. Épp ezért egy kicsit habozott, azt mérlegelte, nem keveredett-e belé valami sokkal jelentősebb kalandba, mint eredetileg gondolta. De Gubu tekintete nyílt és őszinte volt. Ahmed bólintott.

Anélkül, hogy a kapuban álló őrszemen kívül bárki is észrevette volna, rokonaival együtt kiosont a palotából. Végigmentek a vár utcáján és egy fehér, árkádokkal szegélyezett, keskeny terecskére érkeztek. Míg alattuk a város a fáklyák pislogó fényénél ünnepelte szeretteinek visszatértét, ők hárman besurrantak egy kőházba és keskeny lépcsőkön felkapaszkodtak a tető alá, egy csendes, a környező világ zajától elzárt helyiségbe, amelyet egyetlen, pattogva égő gyantás gallyacska világított meg.

Gubu gondosan bezárta az ajtót, aztán a korláthoz lépett, kihajolt, és miután meggyőződött, hogy senki sem figyeli őket, egy darabka papírral tért vissza s átnyújtotta Ahmednek.

„Fogadd ezt a levelet Allah nevében," állt benne francia nyelven. „Én, azaz el'Brahim, a sorf, küldtem eléd az unokatestvéreidet, akikben megbízhatsz. Ami pedig téged illet, tudd meg, hogy Torhának mindeddig még sejtelme sincs küldetésed céljáról és nem bízik ben-

ned. Egyelőre nem áll érdekünkben, hogy meggyőzzük az ellenkezőjéről, csak ha ezt te elkerülhetetlenül szükségesnek találnád. Még csak annyit, hogy a szóban forgó dolog Allah segedelmével sokkal gyorsabban megérett, semmint gondoltuk volna. Csak az Örökkévaló tudja minden dolognak a pontos idejét. A serif szemét elhomályosítja tüzes vére. Türelmetlenkedni kezd, és ez rossz azoknak, akik messzebbre előre tekintenek. Most térj vissza oda, ahonnan jöttél, és egy percre sem veszítsd el szem elől. Szellemi rövidlátásában megfeledkezett a hitetlenekről, de neked ügyelned kell rájuk. Jobban ismered a szokásaikat és könnyen kitalálod a szándékaikat. Siess!"

*

Gubu közelebb lépett a fáklyával. Ahmed megértette, és a levél lángra lobbant. Aztán sietve, szótlanul visszatértek a helyükre az asztal mellett, minha csak szükségletüket végezték volna odakünn.

Az első pillantásra meglátta a kissé távolabb ülő európai tiszteket, akik zuáv burnuszt viseltek az idegenlégió egyenruhája fölött. Öten voltak, és Ahmed egyszeriben megállapította a rangjelzéseiket is, számára ez gyerekjáték volt. Két tuareg ült mellettük az asztalnál, akiket már a fejedelem kíséretében látott, mindkettő idősebb férfi, nyilván gazdag kereskedők. Keleten ezt könnyen eltalálhatja az ember. Ahmed fedetlen arca és egyszerű ruházata annyi díszes egyenruha között már belépésekor magára vonta a tisztek figyelmét. Végül egy kapitány — amint Ahmed magában eldöntötte, a legmagasabb rangú tiszt — felemelkedett helyéről és Ahmedhez lépett. Francia nyelven udvariasan köszönt és bemutatkozott, mint a francia misszió vezetője. Ahmed ugyanolyan udvariasan viszonozta a köszöntést, aztán hellyel kínálta a tisztet s egy cinpoharat nyújtott feléje.

— Igen nehéz az út idefelé — vélte a francia, hogy

elindítsa a beszélgetést, és közben bajszát pödörgette; ilyen bajuszt visel minden légionárius kapitány egész Maghrebben. Mosolygott, mint ahogy minden francia mosolyog, mikor arra kényszerül, hogy jóban legyen egy idegennel. Ahmed arca azonban zárkózott és hideg maradt, mikor elmesélte viszontagságos útját. Önbizalma tetemesen megnövekedett, amikor atyja révén az ország történelmébe is belekapcsolódó neve végre kellő érdeklődést ébresztett. Közben azonban úgy tett, mintha nem szeretné magára vonni a figyelmet, igyekezett olyan típusnak látszani, amilyennek őt itt minden európai tartotta: előkelőnek, nyugodtnak és alattomosan magabízónak.

Ezért aztán kettejük csevegése csakhamar elernyedt, és mikor Défaix kapitány felemelkedett, nyugodt volt ő is meg Ahmed is, és ez sokat jelentett.

Az udvar lassan kiürült, az emberek siettek hálószobáikba, asszonyaik mellé, s felhasználtak erre minden elfogadható férfiürügyet, hogy eltűnhessenek. Az e vidéken dívó nőuralom még megsokszorozta ebbéli igyekezetüket. Végül már csak azok maradtak ott, akik nem laktak a városban, illetve nem idevalók voltak; ezeknek a fejedelem nyújtott szállást a palotában. Csodálatosképpen ezek közé tartozott Torha is, holott szilárd kőháza nem messze, a vadi belsejében feküdt. A kilencvenesztendős uralkodó már régen visszavonult, és vele együtt eltávozott a fia is, aki csak nemrég maradt szégyenben a seriffel szemben, s Torha lovasainak környezete mindig ezt a kellemetlenséget juttatta az eszébe. Így történt, hogy azon a sarokasztalon kívül, ahol a serif körül a legnagyobb élénkség és jókedv uralkodott, a térség annyira kiürült, hogy csak néhány kisebb csoport ivott, hahotázott és veszekedett imitt-amott. Mikor ezek is lassan elszállingóztak, Torha cimborái asztalukhoz hívták a még ottmaradt lézengőket. Nehogy sértődésre adjanak okot, odatelepedtek Ahmed és új rokonai is. Folyt a pálmabor, szállt az ének. Végül Torha tiszteletére valamennyi torokból felharsant a róla

költött régi csatadal, megreszkettette az udvar levegőjét, és kérkedő kihívásként szállt a sötétségbe borult magas bástyatornyok felé, ahol a fejedelem és az udvar hálószobái voltak.

Az oroszlán ugrásra készen csapkodja farkával a
tuareg föld szikláit . . .
Nem ismeritek még a nevét?
Nála hatalmasabb harcost nem szült még ott a föld!

Végre szedelőzködni kezdett maga Torha is. A seriegeket lustán töltögető, félig-meddig bóbiskoló rabszolgák felrezzentek, meggyújtották a fáklyákat és alvóhelyükre vezették az urakat. Ahmed is követte borni néger vezetőjét a keskeny, boltíves folyosókon át a számára kijelölt szobácskába. A sötétben csendesen lefeküdt, puskáján kinyitotta a biztosítékot és párnája alá dugta a fegyvert. Aztán aludni próbált, de erősen kóválygott a feje az elfogyasztott nagymennyiségű pálmabortól. Egy teljes órán át álmatlanul, sajgó fejjel hánykolódott fekhelyén, aztán felkelt, az udvarra néző, keskeny, lőrésszerű ablakhoz lépett, és a néptelen udvar kopott kőkockái fölött feketéllő homályba bámult, amellyel hiába birkózott az első negyedében álló holdvilág gyenge fénye. Szellő sem rezdült a késő éjszakában. Az alvó város legkisebb zaja is felhallatszott ide, mintha az űr akusztikája megerősített volna minden zörejt.

Ahmed hallotta ütőereiben vérének lüktetését; az egész esti lárma után ez a gyönge hang szorongással tölti el a lelket. A felzaklatott gondolatok gomolygó fellegei kavarogtak agyában ebben az éjszakai hangulatban. Tulajdonképpen csalódást érzett amiatt, hogy a sorftól semmiféle konkrét utasítást nem kapott. Testi és lelki fáradtsága türelmetlenség formájában ütközött ki rajta, már-már hajlandó volt elhinni, hogy az itteni élet is hajszálnyira ugyanolyan, mint általában a bennszülöttek élete, amelyet olyan jól ismert: a prob-

lémák halomra gyűlnek, megoldásukat napról napra halogatják, míg végül egyszerre kirobban az egész. Most, az éjszaka csendjében rádöbbent, hogy szíve teljességgel távol áll ettől az új élettől, amelyben már rég nem voltak gyökerei s amelybe őt most a vérrokonság állította. Ezért most annyival is nehezebbnek látta feladatát, mert öntudata felszínén, akarva-akaratlanul is egyre jobban előtérbe tolakodott a kérdés, mi vár reá? Amíg a fizikai nyomorúság kétségbeesése sújtotta porba, egész lelke lázadozott ellene, harsonaként buzdította a harcra az élet vágya. Omar befolyásának közelsége egy magasabb rendű küldetés jelenéseivel töltötte meg az életét, amelyeket meg is értett s amelyek elragadtatták a lelkét; de mivel nem saját alkotó kezdeményezéséből fakadtak, nem tudták benne ébren tartani a tüzet, amely megóvhatta volna régi kételyeinek pusztító hatásától. Lelkében tragikus szomorúság váltotta fel a tudatalatti álmot a nőről, az ideálról, amely mindenek fölött áll. Csakis ezen az úton lett volna emberileg lehetséges kimenteni őt az árnyékból és kézen fogva kivezetni a ragyogó világosságra. Mivel már megjárta a poklot, joga lett volna a mennyországhoz is, hogy lelki egyensúlya helyreálljon. Úgy ismerte a nőket, mint a szenny és fajtalanság kloakáit; de a fiatal lélekben akkor is megmarad az észrevehetetlen, de mégis égető vágy, az álom valami elérhetetlen, nem e világról való szépség, ideál után, s ez a vágy úgy izgatja a lelket, akárcsak a testbe került idegen anyag izgatja a körülötte gyulladásba jött húst. Ahmednek ez a vágyálma páraként foszlott szét azon az emlékezetes éjszakán, amikor útra kelt. Aisa rejtélyével együtt egy megszentségtelenített oltárról lebbent fel a fátyol. Pedig talán még legvérmesebb álmaiban sem lobogott fel soha előtte a földöntúli boldogság szivárványképe, amelyben ő Aisa szerelmeseként tündökölt volna. De ez az elérhetetlen ideál volt számára az a bizonyos tengely térben és időben, amely körül saját élete forgott, s ez neki elég is lett volna, hogy fenntartsa lelki egyensúlyát.

A férfiak oly igénytelenek s oly kevéssé önzők a lelki dolgokban: jóval nemesebb anyagból vannak faragva, mint a nők, akikben a gyermekszülés, az utódokról való gondoskodás utáni vágy nagyon is e világról való tevékenységében megterem minden, látszólag a leggyöngédebb ösztönök is.

Ezért Ahmed most, amidőn szemtől szemben áll a sors ítéletével, sokkal felindultabb, mint bármikor ezelőtt. Szomorúságának fájdalmas mellékíze van, amely, lám, még benne is, váratlanul igen gyötrő lehet...

*

Hirtelen felrezzent tépelődéséből.

A folyosó felől, amelyet csak egy ajtótlan nyílás választott el a hálószobától, halk nesz ütötte meg a fülét. Olyan halk, hogy inkább csak idegeivel érezte az óvatos, lopakodó, minden lépés után meg-megálló közeledést. Puskája után nyúlt, és éppoly nesztelenül kisurrant a folyosóra s ott lövésre készen tartott fegyverrel felegyenesedett. A feneketlen sötétségben hirtelen valami test ütődött neki puskája csövének. Ahmed megérezte, amint meglepetten visszaugrott.

— Lövök! — sziszegte s maga sem ismert rá saját hangjára.

Burnuszba csavart lámpa fénye villant... Torha állt előtte.

Egy pillanatig roppant meglepődéssel bámultak egymásra.

— Egy kutya fekszik a fejedelem lábánál... — súgta hátra az óriás.

— Csak a veszett kutya támad meggondolás nélkül — vágott vissza Ahmed, aki megértette, hogy mögötte alighanem a fejedelem hálószobái feküsznek. Tudta, hogy csak a határozott és biztos fellépés mentheti meg az életét.

— Nem akarod elhinni, hogy a palotában levő hitetlenek a város igazi urai... nem akarod megérteni, hogy

meggondolatlan cselekedeteddel csak ürügyet szolgáltatsz a frengiknek arra, hogy harcba vessék ellened az idegenlégiót, mert ismerik a hatalmadat... nem tudod, hogy kémek, besúgók és haszonleső árulók hálója vesz körül, akik csak egyetlen hibás lépésedre várnak, hogy elharácsolhassák vagyonodat... — Ahmed suttogása egyre élesebb sziszegéssé fajult, rázta a düh, és iparkodott még az utolsó percben menteni, ami menthető — ...nem tudod, mi történik körülötted, ó, serif!

Csönd.

— Ki vagy?

— A sorf barátja.

— Miért nem mondtad ezt előbb?

— Egyedül Allah a tudója, mikor telik be az Ő kegyelme rajtunk. Nem tudtuk, hogy már elhatároztad magadat...

Csönd.

Ahmed lázasan gondolkodott. A sötét tömeg fenyegetően és makacsul állt Torha háta mögött; Ahmed érezte, hogy a serif már visszavonult volna, ha ez nem állná el az útját.

— Holnap elhozom neked a sorftól az árulók listáját — szólt végül Ahmed. — Úgy kell intézni a dolgot, hogy egyszerre sújtson le rájuk a büntető kéz és egy csapással söpörje el őket az utatokból. De a te kezed maradjon tiszta, ó, szidi! El kell tiporni az ellenséget, de az árulók fekete vérének kiontására elegendő rabszolgáid fekete keze is...

Ahmed izgalmában kissé túllőtt a célon, de szavai hízelegtek Torha önérzetének.

— Igazat beszélsz — dörmögte. — A sorf korlátlan hatalommal rendelkezik a rabszolgák fölött, úgy engedelmeskednek szavának, mint egy szentnek. De Allah legyen irgalmas nektek, ha árulást forgatnátok a fejetekben!...

A suttogásnak vége szakadt. A világosság eltűnt. Aztán a halk lépések távolodni kezdtek, éppoly óvatosan, ahogyan jöttek. Ahmed továbbra is mozdulatlanul állt

a folyosóban, teste remegett a láztól, szinte el sem merte hinni, hogy ő maradt a győztes a csatatéren. Hirtelen eszébe jutott, hogy a sorf tulajdonképpen figyelmeztette őt erre, és hogy bizonyára a sorf rendelkezésére szállásolta el őt ide a rabszolga is. Ez a tudat kissé lehűtötte ugyan győzelmi mámorát, de megsokszorozta önbizalmát. Visszatért alvóhelyére, lefeküdt, és fáradt, mély álomba merült.

*

Hangokra ébredt. Gubu és elválhatatlan barátja álltak a feje fölött, világos nappal volt, és a palota udvarán zsibongott a tömeg. Ahmed visszagondolt az éjszakára és először azt hitte, hogy csak álmodta az egészet, de a bőrtakarón heverő puska eszébe juttatott mindent.

Gyorsan felkelt. Míg cimborái a folyosón őrködtek, ceruzával sebtiben rövid jelentést írt a sorf számára és átadta egyik rokonának. Aztán, mintha mi sem történt volna, kiment az udvarra. Torha már ott állott és nagyban magyarázta kíséretének, hogy hajnalban pásztorai néhány szarvas tanyahelyéről hoztak neki hírt. Futólag viszonozta Ahmed köszöntését, őt is meghívta a vadászatra, és mikor az árkádok alatt, néhány gazdag városi kereskedő kíséretében feltűntek a francia tisztek alakjai, a maga sajátos, utolérhetetlenül természetes és mégis tiszteletet parancsoló módján indult feléjük.

Büszkén, bizonyos fensőbbséggel üdvözölte őket és ugyancsak meghívta a vadászatra.

Valami ellenállhatatlan erő rejlett a modorában és fellépésében. Ahmed is kiérezte a serif parancsolásra született egyéniségéből kiáradó, lenyűgöző varázst és magában csodálkozott is rajta, hogy ezt csak most vette észre. A tisztek elfogadták a meghívást. Most nagy rivalgással solymászok és kutyapecérek rontottak be az udvarra, akik alig bírták fékentartani a hosszú szíjon ötösével egymáshoz fűzött hajtó agarakat. Ugatásuktól visszhangzott az egész palota.

Elővezették a felnyergelt nemes kancákat, amelyeket az izmos és fürge zulukaffer rabszolgák csak üggyelbajjal tudtak megfékezni és lépésre kényszeríteni. Rövidesen nagy, izgatottan zsivajgó tömeg tolongott az udvaron, valamennyien egyszerre beszéltek, leírhatatlan lárma keletkezett. Már felharsant a kürt, amelynek hangja nyeregbe parancsolta a részvevőket, és Ahmed is már éppen készült nyeregbe szállni, amikor hirtelen Gubu is előkerült. Előhozatta Szakh nevű fekete kancáját, nyeregbe pattant és a vadászok sűrű tömegében Ahmed oldalán kilovagolt az udvarból. Áthaladtak a szűk utcákon, lenyargaltak a hegyi úton és csoportokra szakadva mindenütt a vadí mentén kelet felé tartottak. Ahmed elöl, a vendégek csoportjában lovagolt, nem messze Torhától és a franciáktól, akik gondosan ügyeltek arra, hogy egy csomóban maradjanak. Mikor senki sem volt a közelükben, Gubu odaszólt Ahmednek:

— A sorf azt üzeni, hogy Torha csak éjfél után térjen vissza. Így senki sem vádolhatja őt majd azzal, ami időközben történik... A gyilkosokat pedig példásan és szigorúan büntesse meg, hogy messze földön híre menjen....

A többiek után nyargaltak.

Csak délfelé, mikor már megérkeztek a vadászat helyére, sikerült Ahmednek négyszemközt beszélnie Torhával és átadni az üzenetet. Az óriás csak vágott egyet a szemével, de egy szót sem szólt. Valahol messze elöl megszólalt a kürt, a felriasztott szarvasok lerohantak a völgybe, a lovasok csoportjai utánuk eredtek. A hajtás megindult.

Torha úgy irányította a vadászatot, hogy minél messzebbre kerüljenek a várostól, s így visszatérésük időpontja valóban természetesen kitolódjék. Késő éjszaka lett, mire ősrégi vadászballadákat énekelve, könnyű, büszke ügetésben, diadalmenetben kísérték be a városba az elejtett nyolc hatalmas agancsost...

*

Sötétségbe borulva, vészjósló csöndben feküdt előttük a város. A kapu bezárva, őrség sehol.

Csodálkozva néztek egymásra.

— Khauíí! — kiáltozták kórusban. A bástya peremén megjelent egy ijedt szemű, lefátyolozott arcú alak, valamit kiabált, amit nem lehetett megérteni. Jó időbe telt, míg megcsikordultak a reteszek, és a nehéz kapu kinyílt. Egy árny suhant ki rajta, térdre vetette magát a serif lova lábai előtt és esengve tördelte a kezét. Az őr volt. Valamennyien köréje sereglettek, hogy megérthessék a szavát.

— A rabszolgák!... — járt szájról szájra, de senki sem tudott többet. A serif intett korbácsával és elsőnek léptetett be a vár felé vezető utcába. A házak mind hét lakatra zárva, az utcákon sehol egy eleven lélek, csak itt-ott tátongott egy-egy ház tárva-nyitva, berendezését összetörték, lakóit, amint kimenekültek, halomra ölték...

A nyergeken keresztbe fektetett, lövésre kész puskával léptetett a vadászcsapat óvatosan, háztól házig. Végül észrevették, hogy minden prédául esett ház vörös téglafalán valami fehér jel van, mintha valaki megjelölte volna őket, mielőtt beteljesedett a végzetük... Így értek oda a citadellához. Kapuja sarkig tárva, egyetlen élő lényt sem látni sehol. Hirtelen egy fehér árnyék lépett elő a kapu szárnya mögül — a sorf jött szembe velük. Egyetlen üdvözlő szó nélkül visszafordult. Valamennyien utána tódultak.

A szobák sorban fenekestül felforgatva, mindenütt kétségbeesett küzdelem nyomai. A padlókon és az ágyakon, vérbe fagyva feküdt a fejedelem, a fia, a kamarások és kapitányok, a megfojtott asszonyok meg a kisebb-nagyobb gyerekek, akiknek szétvert koponyájából kifolyt az agyvelő... Fáklyák vérvörös fénye világította meg ezt a borzalmas színjátékot, csupán az égő, gyantás ágak ropogása törte meg a halálos csendet.

Útjuk végére értek. Torha megállt, és szemét a sorf halvány arcára függesztette.

— A rabszolgák fellázadtak, mindenkit legyilkoltak és elmenekültek a városból. Szedd össze a helyőrséget, uram, trombitáltass gyülekezőt a lovasaidnak, hogy nyomban üldözésükre induljanak. Ezalatt összehívom a miádot, a legfőbb tanácsot, hogy döntsön, mi történjék tovább!...

*

Tizennégy nap múlva Ahmed a kis Tasz kíséretében útnak indult visszafelé. Ezalatt Szakhatúban a miad véget nem érő ülésezései közben a marabutok a sorffal az élükön egy álló hétig iparkodtak kibékíteni a viszálykodó törzseket és megállapítani a számtalan vérdíjat az egyes családok, és kártérítést a törzsek számára; szentekhez illő türelemmel jegyezgették föl a panaszokat és számolgatták az ahaggari törzsek nyájait, mint az imosagok ellenkövetelését. Torha, a serif, tizenkét óra hosszat tartó veszekedés után az északi emírek kívánsága szerint békét kötött a déli törzsekkel és megegyezett az aulemidéabeliekkel is a közös hadműveleteket illetően. Amíg a követek az óriási kiterjedésű — négy, háború előtti Ausztria-Magyarországnak megfelelő — területen összekürtölték a szövetséges tuareg erőket, addig az állandóan ülésező haditanácsra az a feladat várt, hogy egy húszezer tuareg harcosból álló, korszerű lovas hadosztályt szervezzen. A hadosztály fele a Halál sottjában lévő fegyvertárból kapja a felszerelését. Azonkívül a teljes haderő számára elegendő lőszerről kellett gondoskodnia az egész háború tartamára. Be kellett szerveznie a hadseregbe az eddig még Taudeniben, a sóbányákban raboskodó, mintegy ötezer főnyi hadifogoly-csapatot. Igen sok berber volt közöttük, akik francia katonai kiképzésben részesültek és a flandriai lövészárkokban végigcsinálták a háborút is. A vezetőség kezelő legénységet keresett az ötszáz nehéz gépfegyver mellé, amelyek a hozzájuk tartozó, megfelelő mennyiségű lőszerrel együtt ott feküdtek a sott raktáraiban. Száz kiképző tiszt azt a feladatot kapta, hogy még

a tuareg harcosok útrakelte előtt oktassa ki a legjobb kopjavetőkből összeválogatott századokat a kézigránátharcra, és szervezze meg belőlük a „halállégió" rohamzászlóaljait. Így a küszöbön álló forradalomnak máris sikerült — Európa tudta nélkül — éppen a legádázabban egymással harcoló törzsek területén, az olasz Tripolisz és a francia Dél-Algéria között egy bevehetetlen erődítményt kiépítenie, amely egy esetleges visszavonulás esetén képes volt befogadni és ellátni az egész pánizlám hadsereget, s így biztos támaszpontul szolgálhatott a forradalmi harc számára. Az égig érő Hoggar hegység, ez az egyetlen szaharai óriáshegység, amelyet a hitetleneknek még sosem sikerült leigázniuk, ez a hatalmas terület lesz majd az európai imperializmus ellen vívott harcban is az ellenállás, a tartalékok, valamint a támadások kiinduló pontja és szíve — éppúgy, mint az izlám terjeszkedésének dicső korszakában...

HUSZONEGYEDIK FEJEZET

A FÁTYOL LEHULL

Hallgatag néger rabszolganők léptek be a hárembe, égő lámpákkal a kezükben. Az édességeket majszoló lánykák, a fénytől hunyorgó szemmel, egy pillanatra abbahagyták a csevegést és a rácsos ablak felé pillantottak, amely mögött az alkony már bontogatni kezdte az éjszaka ébenfekete, hosszú hajpalástját. A poharak, amelyekből a rózsavíz illata már rég elpárolgott a dohányfüsttől kékes levegőben, félredobva hevertek a vastag szőnyegek virágmintáin, a nargilé hajlékony szárának alvó kígyói között. A jázminfonatok hervadtan himbálództak alá a mennyezetről a mozaikkal kirakott padlóig.

kezdte rá a dalt Aszíkha és felállt a pamlagról. A leányok ugyancsak felálltak, és amint kézbe vették a kobzok gyöngyház díszítésű nyakát, karjukon megcsörrentek a kösöntyűk és ékszerek. Egymás után térdeltek le Csetma mellé, hogy megcsókolják élénkpirosra festett arcát és olyan boldog álmot kívánjanak neki, aminőt egy menyasszony az esküvője előtti éjszakán csak kívánhat magának. Végül, még az előszobákban is fecsegve, a reájuk várakozó öreg dajkáik segítségével lefátyolozták arcukat, aztán a csengős kiskapun át valamennyien eltávoztak.

Csetma kifestett arcán megdermedt a mosoly a fülledt levegőjű üres szalon néma csendjében. Az utolsó korty rózsavíz már lemosta a mámort ánizslikőrtől eltompult agyáról. Görcsös remegés futott át keményen összeszorított ajkain. A gyöngeségtől apró verejtékcsöppek verték ki a homlokát és tarkóját. Tágra nyitotta a szemét, de egy minduntalan visszatérő, rémítő gondolat elhomályosította szembogara tükrét.

Néhány percig így üldögélt és nem látott, nem érzett mást, mint a rettegést, amely egyszerre úrrá lett rajta. Felállt, hogy elmeneküljön előle.

Fatma jelent meg az ajtóban, a szétvont függönyök között.

— Úrnőm bizonyára fáradt — szólalt meg. Hangjának különös csengést adott a hárem felügyelőnőjének szerepéből eredő fontoskodás, és énekelve beszélt, hogy ezzel is felhívja a figyelmet sok pompás, csillogó csecsebecsével teleaggatott, kiaszott, sovány alakjára.

Csetma nem válaszolt. Csak mikor a vén berber aszszony mellett kilépett a majolika csempével borított folyosó halványkék félhomályába, vetette oda a kérdést:

— Hol van a fiad, Ahmed? Eljött az esküvőre? — Tulajdonképpen csak azért beszélt, hogy meggyőződést szerezzen, van-e még hangja egyáltalában. De ebben a pillanatban meglátta Latífát, aki felcicomázott bábu-

ként állott egy falat helyettesítő szőnyeg árnyékában, amelynek szövésén gyéren átszivárgott a lámpák fénye. És jóllehet a leányka arcát is vastag festékréteg borította, Csetma nyomban észrevette a két fekete lámpáshoz hasonló szempárból szikraként kilövellő, gyűlölködő pillantást. Gondolatai zűrzavarát egy percre megvilágította a felismerés.

— Ó, kedves Fatma! — kiáltotta ideges elevenséggel a berber vénasszony felé — milyen kár, hogy a fiad nincs itt... — Elakadt, még valami szépet szeretett volna mondani.

— Ahmed igazi férfi! — folytatta aztán. — Latífa apja, az öreg Ali serif azt mondja, hogy a fiúnak nagy esze van, pedig még fiatal; és csillaga akkor ragyog fel teljes szépségében, ha majd érett férfikorba lép...

Tovább ment, mintha egyáltalán fel sem fedezte volna Latífa jelenlétét, akinek arcára piros rózsákat festett az öröm.

A mindent csak fitymáló, kényes mór leány beszéde zavarba hozta. Latífa egyszerű szíve fel sem bírta fogni ezt a rafinált képmutatást. Most szégyenkezett az iménti gyűlölködő pillantásért.

Bekukkantott az ajándékok termébe. Cédrusfa dobozkákban csillogó ékszerek feküdtek itt — a menyasszony barátnőinek ajándékai — meg egész halom szebbnél szebb kelme, amelyek a vőlegény bőkezűségét és gazdagságát hirdették. Csak Latífától nem volt itt semmi, még csak egy tű sem.

A szép leány halk léptekkel lement a lépcsőn a földszinten levő szobácskájába.

A rézlemezekkel díszesen kivert nagy ládán egy piciny gyöngyház szekrényke feküdt, Latífa ebben tartogatta apró kincseit. Kis kulcsot húzott elő a kebléből és felnyitotta a szekrénykét.

Egy kasmír sálon a különféle gyűrűk és karkötők között egy vékony, arany karikába foglalt rubin tündökölt.

Latífa felhúzta az ujjára. A gyűrű túl nagy volt. Nézegette ujján a vércsöppként pirosló követ és egy

pillanatig habozott. De aztán lehúzta az ujjáról és szatytyán papucskáival csattogva, felszaladt a csupasz lépcsőn. Félrevonta a Csetma hálószobájának ajtaján függő nehéz szőnyeget.

A küszöbön megállt.

A menyasszony egy süppedő, kejruáni szőnyegen hevert, arccal a föld felé.

— Csetma! — szólította meg Latífa.

A leány lassan felemelte arcát. Latífa odafutott és letérdelt melléje, egyetlen szó nélkül megfogta hennával kifestett, hideg kezét és az ujjára húzta a gyűrűt.

— Azt hittem, hogy neked éppen jó lesz — szólt és elmosolyodott.

A menyasszony arca kissé földerült.

— Nagyon jó vagy hozzám, Latífa, de nem szeretnélek megfosztani egy ilyen gyönyörű ékszertől...

Lehúzta az ujjáról, megcsókolta Latífa arcocskáját és iparkodott elkapni tiltakozó kezét, hogy visszaadja a gyűrűt.

Latífa azonban a menyasszony ölébe csúsztatta az arany karikát és könyörögni kezdett:

— Ó, kedves Csetmám, tudom, hogy megbántottalak, de ne büntess meg érte, ne utasítsd vissza az ajándékomat...

Csetma egy könnycseppet látott csillogni barátnője szempilláin. Erre őt is elhagyta az ereje. Észre sem vette, hogyan, arcizmainak merevsége fölengedett. Remegő ajka sírásra görbült, arcát elhervasztották a kétségbeesés tragikus ráncai, szeme mélyen beesett a hedtával kékre festett szemgödrökbe.

Latífa tágra nyitotta a szemét. Rossz sejtelme tehát nem csalta meg...

— Nagyon boldogtalan vagy, drágám? — szólt és hozzásimult.

Csetma keble hangosan zihált. Ájulás környékezte. Latífa karjai gyöngéden a leány remegő, karcsú dereka köré fonódtak. Könnypatak buggyant elő Csetma szeméből, hideglelősen remegő testének minden porcikáját

ellenállhatatlan erővel rázta a régóta visszafojtott zokogás.

— Ha te tudnád! — szipogta. — Ha te sejtenéd!... Hirtelen a kétségbeesés elemi erővel feltörő kirobbanásával átölelte a fiatal lány nyakát.

— Holnap meghalok!...

A Csetma hangjából kicsendülő fájdalom jeges kézzel szorította össze Latífa szívét; csalhatatlanul megérezte a borzalmas valóságot, amely a szavak mögött rejlett...

És mintha olyan erő költözött volna karjaiba, amely visszatarthatta volna Csetmát a halál küszöbéről, úgy megszorította Csetma derekát, hogy az a fájdalomtól kissé magához tért.

— Nem halsz bele a szerelembe a hodzsa fia, Júszuf miatt — jelentette ki kategorikusan Latífa. Száraz, kissé oktató hangjából kiérzett a nélkülözésben és nyomorúságban eltöltött gyermekévekből származó, koravén bölcsesség, de ugyanakkor kicsendült az Ahmed iránti szerelem, a türelmes és fájdalmas vágyakozás szülte őszinte, forró együttérzés is.

Csetma, mintha kígyó csípte volna meg, rámeredt barátnőjére.

Latífa anyáskodó gyöngédséggel mosolygott rá.

— Ugye nem haragszol, drágám, hogy kibeszélem a titkodat...

De Csetma, ahelyett hogy megkönnyebbülten felsóhajtott volna, fájdalmas fintorra húzta el a száját, és arcán határtalan, mélységes kétségbeesés tükrözött.

— Csetma!

Pillantásuk találkozott, és Latífa a keleti nők érzékenységével nyomban megértett mindent...

— Allah végtelen kegyelme legyen velünk! — szörnyedt el. Fekete szeme izzott. Hosszú, selymes szempillái megrezdültek. A kezét tördelte.

— Nem szabad... — sziszegte — ...nem szabad, hogy holnap Haszan elvigyen ebből a házból...

Tanácstalan zavarában felugrott a vánkosokról s az ablakhoz futott, aztán meg vissza, mint valami bűvös

körben szaladgált ide-oda a négy fal között, fel-felvillanó gondolatokba kapaszkodva törte a fejét valami elfogadható megoldáson...

— Irgalmas egek!... Miért nem jöttél hozzám hamarább?

— Féltem...

— Félelmetes az Úr büntető keze... — imádkozott a lány és remegett kétségbeesésében. De vitéz törzshöz tartozott, amelynek asszonyai sosem beszélnek a levegőbe, szavukat mindig tett követi. —De nagy az Ő könyörületessége is! — fűzte hozzá bizakodón.

— Elmegyek apámhoz — jelentette ki határozottan. — Azt mondom neki: szerencsétlenség ül a házunk tetején; gonosz dzsinnek járkálnak a kertünkben, áldozatot keresnek maguknak... Fekete hollóról álmodtam, a fejem fölött keringett... Csetmának az élete forog kockán, ha rá nem bírod az apját, hogy halassza el a menyegzőt... Csetma beteg... igen nagyon beteg! Esengve könyörgöm, ne utasítsd el kérésemet, apám, ha nem akarod, hogy a lányod tízszer tíz napig szakadatlanul sírjon!...

Izgatottan futkosott fel s alá a szobában.

— ...És ha az apám vagy a te apád nem hajlik a kérésemre, elmegyek Haszan házába, térdre vetem magam előtte, sőt, ha kívánja, megcsókolom a földet lábai előtt... Azt mondom neki: A mi urunk, Muhammad próféta — Allah adjon néki nyugodalmat és békességet — azt parancsolta, légy nyájas az asszonyokhoz... Csetma, a menyasszonyod, azt üzeni néked: Allah, a legfelső trónus uralkodója nevében engedd meg, hogy holnap még ne öltse magára a menyegzői fátyolt, mert nagyon beteg... Adj neki egy heti haladékot... légy kegyes hozzá és engedélyezz neki még tizennégy napot... s ő neked később forró szerelemmel fizet vissza minden napért... élők és holtak irigyelni fognak Csetma szerelméért életed összes hátralevő napjaiban...

Latífa arcocskája tűzben égett.

— Ég veled! — kiáltott fel, megcsókolta Csetmát és kifutott a szobából.

Fatma a lépcsőn állt és éppen a cselédséget kürtölte össze, hogy lássanak hozzá a folyosók díszítéséhez. Latífa elkapta bő bugyogójának a ráncát:

— Fatma, kedves, kísérj el az apámhoz, föltétlenül beszélnem kell vele!

Az öregasszony engedett az unszolásnak, segített a lánynak, míg az nagy sietve lefátyolozta magát, aztán nyomon követte a férfiak lakosztályába vezető folyosón át és felverte álmából a világtalan serif szobájának küszöbén szunyókáló szolgát.

— Jelents be bennünket! — kiáltott rá elfulladva. Alighogy a néger eltűnt a függöny mögött, beléptek ők is.

Ali magányosan ült a díványon s a kezei köré csavart rózsafüzér gyöngyeit szemelgette.

— Üdvözöllek, apám, áldott legyen az estéd, és Allah áldja meg életed minden napját, minden éjszakáját! A bölcs és irgalmas Allah tárja ki sarkig a szíved kapuját, hogy leányod kérő szavai bemehessenek rajta, amint te is bemégy majdan a mennyország kapuján, hogy megállj a Legmagasabb trónus lépcsőzetén, amelynek ragyogása feltámasztja az összes halottakat, még ha ezer évig kavarta is haló poraikat a puszták szele...

A lány szava elakadt. A világtalan serif, akire a magány sok-sok csendes órája után egyszerre ilyen szóáradat zúdult, tapasztalt ösztönével megérezte a Latífa hangjában rejlő izgatottságot; csak szótlanul intett és várta, mi következik.

— Ne kívánd azt, hogy lányod tízszer tíz napon át szüntelenül sírdogáljon — folytatta Latífa. — A szerencsétlenség ver fészket házunk tetején, gonosz dzsinnek járkálnak a kertünkben, áldozatot keresnek maguknak... Egy hollóról álmodtam, itt keringett a házunk fölött és csőrével Csetma ablakának a rácsát vagdosta... És mikor fölébredtem és bementem Csetma hálószobájába, forró lázban fetrengve találtam!...

Ali csöndben hallgatta. Tudta, hogy gyermeke nem annyira babonás, és hogy szavai mögött oly rémítő valóság rejlik, ami fenekestül felforgatta lelkét s arra kényszerítette, hogy apját a lefekvés előtti esti ájtatosságban megzavarja. De a rabszolga és Fatma előtt megmaradt a korához és bölcsességéhez illő szerepben, amelyhez nem méltó a kérdezősködés.

— Bizonyára valami egyszemű vagy csorba fogú, gonosztól megszállott ember ment el a ház előtt, az rontotta meg Csetmát. Hívasd el a *hakim*ot, vegye le róla a varázst[10]...

Latífa megértette, mire céloz az apja.

— El'Biszkra egyetlen hakimja sem űzheti el ezt a betegséget ma éjjel... és holnap már a menyegzői felvonulás napja van. Holnap reggel elhívatom Szidi Okbából Uhumát, a zulu négert, vegye föl a harcot a dzsinnel, de egy hétnél hamarább neki sem sikerül legyőznie a gonoszt. Légy oly jó, apám, kelj föl és menj el a jó Muhammadhoz, mondd meg neki, halassza el az esküvőt egy héttel, a te szavadra biztosan hallgat!... Erre kér téged a lányod, azaz én, ó, szidi!

A világtalan elgondolkodott. Hét napot kérnek. Ha csak az asszonyok szokásos betegsége lett volna Csetmán, azt ő maga is megvallotta volna, nehogy megsértse a férjét s foltot ejtsen az új családi tűzhelyen. Végül pedig Latífa, aki már fátyolt viselt s így ismerte a hasonló megbetegedéseket, nem lett volna ennyire felindulva miatta.

Tehát valami gonoszabb dologról volt szó, bár Ali nem tudta kitalálni, miről. Közismert jósága azonban utolsó útjából való visszatérte után még nagyobb lett. Felállt.

Leánya kezet csókolt neki, a rabszolga pedig levezette az öreget a lépcsőn a földszintre, ahol olyan sürgés-forgást talált, hogy zengett belé a ház. El'Csiklji a raktár ajtajában állt és vonalakat húzogatott a jegyzőkönyvébe, feljegyezte a gyümölcsöskosarak, liszteszsákok, marhafertályok, lenyúzott és kibelezett kecskék számát, és a százféle egyéb árut, amit a kereskedők szolgái,

a mészárosok teherhordói, a fellahok és öregasszonyok hordtak össze a holnapi esküvői lakomához.

— Béke legyen veled — szólt M'Hammed, mikor látta, hogy Ali feléje közelít; aztán büszkén rámutatott a rengeteg árura és felkiáltott:

— Évek óta nem volt ilyen gazdag esküvő El'Biszkrában és nem is lesz egyhamar!

— Az es'serif intett neki, s az apró emberke követte őt az udvar közepére.

— Mondani akarok neked valamit — szólt. — Hagyd abba az előkészületeket, a lányod nagyon beteg. Üzend meg ezt egy küldönccel Haszan apjának. Latífa holnap elhívatja Uhumát, a zulut Szidi Okbából...

Muhammad olyat ugrott, mintha darázs szúrta volna meg.

— Tedd félre haragodat... — csillapította Ali. — Csetma egészségi állapota gyenge, és a láz halálát okozhatja!...

De M'Hammed reszketett a felháborodástól:

— Hogyhogy? Lerészegedett a rózsavíztől, elrontotta a gyomrát hasissal, és én vállaljam, hogy az egész Biszkra rajtam mulasson, mert nem tudom kiszámítani az asszonyi baj idejét a kalendáriumból? Ezer ember teletömheti a bendőjét azzal, amit itt összehordattam! Hát azért dobtam ki a rengeteg pénzt, hogy a sok hús a nyakamra büdösödjék, s az emberek megszóljanak érte? Hogy a vaj megavasodjék és az emberek átkozódva összeokádják a kertemet tőle? Szólok Fatmának, hívja el a hitetlenek orvosát, igen, ezt fogom tenni! Ha valóban beteg, bizonyára nem fog kapálódzni ellene, az orvos pedig majd meggyógyítja klistérrel, hadd nevessék ki holnap a város asszonyai a falánksága miatt!

A kis öreg úgy felfújta magát, mint egy béka, és ahogy beszélt, fogatlan szájából frecsegett a nyála a dühtől.

Ali fensőbbséges nyugalommal hallgatta a kis ember méltatlankodását. M'Hammedből megint a régi fösvénység beszélt, s ami még rosszabb, vénségére javíthatat-

lan fecsegő lett. Szívében sosem volt hely a részvét számára embertársai iránt, s most úgy látszott, hogy a váratlan szerencse a kibírhatatlanságig fokozta pökhendi önteltségét.

— Allah őrizzen meg téged — szólt Ali nemes nyugalommal. — Amint mór őseid híresek voltak nemes viselkedésükről az asszonyokkal szemben, éppoly hírhedt vagy te a szívtelenségedről saját lányoddal szemben. Allah ítél majd tetteid felett!

Haragosan távozott, hogy Latífának megvigye a választ.

A lány a lépcsőknél várakozott rá, egész odáig elhallatszott el'Csiklji dühös rikácsolása.

— Hallottam mindent... — szólt. — Engedd meg, apám, hogy megkíséreljem szánalomra bírni Haszan szívét...

Alinak ugyan megvolt a maga véleménye a gazdag kereskedő fiáról, de csak ennyit mondott: — Fatma menjen veled... aztán visszatért szobájába.

A két nő, beburkolódzva, kilépett az éjszakába. Néhány házzal feljebb, az előkelőségek palotáinak során, ide világított a sötétben Haszan édesapja házának hófehér homlokzata. A háztetőkön át, a kertből ének és zene hangja szűrődött ki az elhagyatott utcára. Latífának eszébe ötlött, hogy először Júszufot, a hodzsa fiát, a korán oktatóját hívatja ki, aki minden bizonnyal ott mulat a többiekkel.

Júszuf hórihorgas, sápadt, sovány alakja feltűnt a folyosón. Mivel azonban rabszolgák is ácsorogtak a közelben, Latífa csak ennyit mondott:

— Egy szívességre akarlak kérni, ó, tanító. Latífa vagyok, Ali ben Szmaha, az es'serif leánya, és a menyasszony házából jövök...

A leány észrevette, hogy a tanító részeg; szokatlanul hunyorgatott a szemével és nem valami biztosan állt a lábán. De a lány szilárd, komoly hangja, hogy Csetmától jön, az elevenébe vágott. Egyszeriben magához tért. A kapuőr bódéjába vezette be a lányt.

Latífa nem válogatta meg szavait. Kereken kimondta, amit gondolt, mint Keleten szokásos:

— Beszéld rá Haszant, halassza el az esküvőt, vagy menekülj!

És mivel látta a legény ijedtségét, még egyszer megfenyegette:

— Haszan még a föld alatt is rád talál és agyonver, mint a kutyát, mert nem vagy férfi! Kitalálok valami ürügyet és bemegyek Haszan nővéreinek a háremébe, ott várom be a híreidet. Most eredj! — szólt és kituszkolta a tanítót a folyosóra.

Aztán Fatma után sietett, akit a kapuban ért utol.

A fiatal Júszufból nyomban kipárolgott a lakmi mámora. Elgondolkozva ballagott a kert felé, ahol a lámpák fényénél, szép lányok tánca mellett, a vőlegény fiatal barátai zajos dáridó közepette búcsúztatták társukat a legényélettől. Azon törte a fejét, hogyan teljesítse nehéz feladatát.

Végre elhatározta magát.

Haszan, ragyogó kedvében, a többiek hangos hahotájától kísérve éppen utánozni igyekezett az uled naill törzsbeli táncosnők csípőinek vonaglását a hastánc közben. A tanító hozzálépett.

— Ó, Haszan!

— Hagyj békén és ma ne taníts! — kiáltotta a fiú és nagyot csuklott. — Szabadságom utolsó estéjét üljük ma!

De mikor meglátta a fiatal Júszuf ijedt arcát, meghökkent.

— Mit akarsz? — kérdezte. Aztán megigazította köntöse ráncait és a tanító után ment.

— Olyan gyászos vagy, akárcsak valami ravatal — próbált tréfálkozni. — Talán pénzre van szükséged?

Tarsolyába nyúlt és megcsörgette a pénzét. Júszuf megcsóválta a fejét.

— Nem kell, ó, Haszan! De hírt kaptam volt tanítványomtól, — akinek holnap háremed lótuszvirágává kellene válnia — hogy nagybeteg ...

A fiú tágra meresztette a szemét.

— Micsoda? — kiáltotta vadul, hogy a többiek mind arra fordultak, mi történhetett. Aztán részeg dühvel elkapta Júszuf vállát és megrázta. — Mi történt? Beszélj! Hiszen nővéreim alig egy órája tértek vissza a házából, Csetma csókjával az ajkukon, s azt mesélik, velük ivott, velük evett, velük együtt szívta a nargilét... Mi baja történhetett? Beteg? Ilyen hirtelen? És ezt neked üzeni... nem nekem, s méghozzá nem az édesapja vagy az es'serif üzen, hanem maga Csetma?

Haszan akkor ismerte meg menyasszonyát, mikor egyszer véletlenül betévedt Hamma udvarára, ahol Csetma egy sereg más leány között szőnyeget csomózott. Tekintetük találkozott. Csetma szinte királynőnek látszott a többi lány között, s a fiú még soha életében nem látott ilyen büszke, tüzes, érzéki szépséget. Mikor meghallotta, hogy az előkelő mór lány igen szegény, szólt az apjának, kérje meg a kezét számára, de az öreg Haszan hallani sem akart el'Csikljiről, akivel már régóta ellenséges viszonyban élt; azonkívül nagyon jól tudta, hogy fia is meg ő is kitennék magukat a véget nem érő pletykáknak és gúnyos megjegyzéseknek, mert a köznép nem szívelhette az elszegényedett mór kereskedőt. Csak midőn a visszanyert új gazdagság híre el'Csikljit ismét a hatalom verőfényére emelte, csak akkor egyezett bele Haszan a házasságba és éppen idejében érkezett.

A fiú, aki gazdagsága tudatában bármily szeszélyt is megengedhetett magának, az apjával vívott kilátástalan párharc idején és a tétlenség hónapjaiban buja fantáziájával menyasszonya alakjában testesítette meg vágyai netovábbját és tizenhét éve forró vérének minden cseppjével imádta Csetmát.

Most, részegen, midőn megértette, hogy újból fékeznie kellene vágyait, dühtől villogó szemmel meredt a bizonytalanul hátráló Júszufra. Egyébként is — mivel akarata sosem talált ellenállásra — uralkodni vágyó és gyanakvó természetű volt.

— Miért jöttek éppen hozzád?... — kérdezte, és mivel a gyanakvást vélte legcélravezetőbbnek, hogy megkínozza ezt a csúszómászót, akit megvetett, megismételte a kérdést:

— Miért?

Maga is meglepődött, hogy Júszufnak reszketni kezdett az álla, és gyáva szeme kidülledt.

— A tanítója voltam... — hebegte — téged pedig alig ismer...

Olyan bizonytalanul hangzott ez, hogy valóban magára vonta a gyanút. Szavai még jobban fölbőszítették Haszant.

— Ha valami baja történt, — morogta fenyegetőleg — és neked, tanító, valami részed lenne benne, akkor...

Villámgyors mozdulatot tett a kezével. Júszuf hátrahőkölt. Haszan összekattantotta az orra előtt dohányszelencéjét... — akkor kapsz az orrodba — egy csipet tubákot!

Féktelen nevetés ömlött el mámoros arcán. Körös-körül nagy taps csattant. Júszuf a kacaj hallatára magához tért. Kivett a szelencéből egy csipetnyi dohányport és sértődötten elfordult.

— Túlságosan vad vagy, ó, Haszan, mert túlságosan boldog vagy!

Ez is ügyes visszavágás volt. A legényeknek el kellett szaladniuk a poharakért, hogy igyanak egyet a vőlegény egészségére és boldogságára. Haszan hajlongott. Aztán tenyerébe tapsolt:

— Fuss át el'Csikljihez és kérdezd meg tőle, micsoda betegségben szenved Csetma!

A néger futva tette meg az utat oda-vissza.

— Elrontotta a gyomrát, ó, uram... így mondta a nemes nagyúr... túl sok szarvaskörmöt evett...

Haszan kacagva olyat rikkantott, hogy beleremegtek a ház falai:

— Hozzatok nekünk is szarvaskörmöt, haljunk meg mi is, mint bájos menyasszonyom!

Taps.

Latífa is meghallotta ezt a lányok háremében. Elbúcsúzott és hazasietett.

Nyomában pufogtak a dobok és vijjogtak a kujtrszák...

*

Későre járt, és a másnapi ünnep előkészületeiben kifáradt házban már az álmok sötétsége honolt. Mikor Latífa belépett Csetma hálószobájába, ott is mélységes csönd és sötétség fogadta. A holdvilág fényének csak keskeny sávjai hatoltak be az ablakrácsok között. Rémület fogta el a kislányt. Megijedt, hogy máris valami történt. De amint a sötétben tapogatódzott, két meztelen, forró kar fonódott a nyaka köré. Sem Csetma, sem Latífa nem szólt egy szót sem. Mindketten érezték, hogy minden hiábavaló, a végzet ellenállhatatlan erővel szorítja őket a földhöz, hiszen csak muzulmán nők voltak, akiket a férfiak minden emberi jogaiktól megfosztottak...

Amint szorosan egymáshoz bújva, szótlanul, fej-fej mellett feküdtek meztelenül a forró és fülledt biszkíriai éjben és a rácsos ablakra bámultak, amely mögött egyre feljebb hágott a távoli, szabad sivatag végtelen homokbuckáit ezüstös, mesebeli tájakká változtató telihold, aggódó keserűség és a rideg űrtől való iszony töltötte el a két agyonhajszolt, szerencsétlen teremtés lelkét, mint mikor a pálma nedvének erjedő leve mind jobban megtölti a kádat.

Körös-körül hópelyhekként hulladoztak a fákról a virágok szirmai. Színes, óriási virágok, amelyek egy életen át bimbóznak a női szívekből, álomba fojtották az éjjeli sötétséget.

*

Csetma hirtelen felriadt álmából és fájdalmasan feljajdult.

Egy kárpitos kalapácsa csattant a szögeken a hajnal előtti sötétségben. Utána a második, a harmadik. Mun-

kások óriási, hajóvitorla nagyságú szőnyegeket cipeltek elő, teleaggatták velük az összes falakat a palota minden udvarán, sőt még a terjedelmes kert kerítéseit is. Mintha minden egyes kalapácsütés hosszú, hegyes, hideg vasszögeket vert volna Csetma halántékába ...

Hogy a munka jobban menjen, a kárpitosok egy végnélküli dalba kezdtek, amelynek ritmusa megfelelt a kalapácsütések ütemének s így gyorsabb munkára serkentette a munkásokat.

Az üresség tól kongó, még sötét utcákon álmos, a meleg istálló nyugalma után vágyódó, horkoló tevecsorda baktatott kelletlenül, a hajcsárok irgalmatlanul püfölték az állatokat, hogy nemsokára fölcicomázzák őket az ünnepélyes, lakodalmi menetre. A tágas udvarokat ellepte a korán felzavart szolganép, fejetlen futkosásuk zaja és torokhangú kiabálásuk messze hangzott.

A házban minden tűzhely felől a fújtatókkal izzásba hozott faszén illata terjengett; a konyhákban óriási tésztahegyeket dagasztó néger asszonyok danája egybevegyült a kárpitosok énekével és a világítással bajlódó munkások ordítozásával, akik a kertben ezernyi színes lampiont akasztgattak az előre elkészített drótokra.

A háremben is éktelen lárma, ordítozás kezdődött. Fatma tovább aludt a kelleténél, és most vad szitkozódással költögette a lusta, néger takarítónőket, százféle szenteknek a bosszújával fenyegetve gyapjas fejüket. Aztán kifulladva rontott be a menyasszony hálószobájába, miközben a rég kihűlt szenvedélyekre emlékező vénasszonyok módján sokatmondó, mézesmázos mosolyt iparkodott előcsalni ráncos arcán. De mikor megpillantotta a sírástól vörösre dagadt szemű, halálsápadt és az átvirrasztott éjszaka után gyűrött arcú két leánykát, sipítozó hangjába anyás, zsörtölődő gyöngédség vegyült. A kezét tördelte, körbe-körbe futkosott, fecsérelve a drága időt, az elaggott asszonyok szörnyű rossz szokása szerint, akik mások sorsa fölött sopánkodnak, hogy saját tehetetlenségüket palástolják.

Ez a zűrzavar azonban mégiscsak jó volt valamire,

előzte Csetma kétségbeesését; a lányka valami merev öntudatlanságba dermedt és élettelen bábként hagyta volna magát ide-oda rángatni, ha ott nincs Latífa, akinek a pár órás álom némiképp visszaadta megfontoltságát és határozottságát.

Kissé aggasztotta ugyan Csetma lélektelen ernyedtsége, de a világ minden kincséért sem engedte volna meg, hogy a rabszolganők fürösszék meg a menyasszonyt, ő maga vezette be a fürdőbe, és mikor onnan előkerültek, elmagyaráztatta magának Csetma esküvői ruhájának ezernyi apró kellékét és díszét, becsapta a hárem ajtaját Fatma orra előtt és ráfordította a kulcsot.

Aztán sajátkezűleg megfésülte Csetmát, kezét és lábát befestette hennával, a fogak gyöngyét átlakkozta fekete lakkal, határtalan gondossággal és türelemmel elvégezte az arc, a szemek, szempillák, szemöldökök és a száj festését, aztán az önálló cselekvésre képtelen lánykára ráadta az arannyal átszőtt mantillákat és fátylakat. Élvezettel pazarolta a különféle illatszereket s végül művét azzal koronázta, hogy marokszámra aggatta fel Csetma minden végtagjára a drága karpereceket, gyűrűket és ékszereket.

Eközben a szolgasereg szőnyegeket terített a kert pázsitjára és nagy halom vánkost hordott szét mindenhová. Alig készültek el a munkával, hangos zeneszó verte föl a várost.

El'Csiklji megállapodott az örömapával, Haszannal, hogy a szokástól eltérően az ő fedele alatt rendezzék a nászlakomát. Haszan beleegyezett, mert megértette, hogy M'Hammed fel akarja újítani háza régi fényét és vendégszeretetével meg akarja nyerni Biszkra népét.

Így tehát délfelé Haszan házából indult el a gazdag, menyegzői karaván. Ébenfekete, nemes paripákon, skarlátvörös, arannyal gazdagon hímzett nyergekben ülő kürtösök nyitották meg a menetet; kis távolságra mögöttük, egyesegyedül, a fiatal vőlegény nyargalt, lilaszínű, brokát mellénykében, ünnepélyes csipkedísszel

ékes, magas turbánnal a fején, hosszú, hímes granadai köntösben. Aztán barátainak száztagú lovascsapata következett, a leggyönyörűbb, ünnepi burnuszokban, ősrégi, apáról fiúra öröklődő, drágakövekkel kirakott, gyöngyháztól csillogó fegyverzetben; utánuk öt szekéren haladtak a zenészek, akik hennával pirosított kezükkel a kisebb-nagyobb dobokat és cimbalmokat verték vagy a tamburinokat csörgették.

A zenészek szekerei mögött a hagyományos két hófehér meheri lépdelt, egy-egy vagyont érő állat mindenik, tükrökkel és ragyogó csecsebecsékkel felcifrázva, orrlyukaikon átfűzött ezüst karikákkal; büszke hátukon tágas kosarak imbolyogtak, tele a legdrágább szövetekkel, ékszerekkel és egyéb ajándékokkal, amelyek mind azt a célt szolgálták, hogy egész Biszkra ámuldozzon a Haszanok mérhetetlen gazdagságán.

A tevék mögött a meghívott városi nép beláthatatlan tömege tolongott a zegzugos utcákon. Csepűrágók és akrobaták szórakoztatták a bámészkodva nyomakodó sokaságot, amelyet egészen elbódított a zene, az arany, a káprázatos csillogás és a lovascsapat lövöldözése; a vőlegény nemes pajtásai ugyanis az egész úton szórakoztatták a házak tetejét is ellepő ezer meg ezer kíváncsiskodót, s hogy ordítozásuknak nagyobb nyomatékot kölcsönözzenek, sortüzeket adtak le az ősrégi fegyverekből, amelyeknek fülsiketítő durrogása megremegtette az ódon házak falait.

A sokaság el'Csiklji palotájához ért. A vőlegény marokszám szórta közéjük az ezüstpénzt.

A tömeg a kapun át elözönlötte a kertet.

*

A vőlegény a bezárt ajtóhoz lépett. Bezörgetett. Az ajtó megnyílt. A fátyolba burkolt Csetma, akit az ugyancsak lefátyolozott Latífa támogatott, megállt a vőlegény előtt.

A legközelebb állók észrevették Haszan megindultsá-

gát, mikor a sűrű fátyol mögött megpillantotta menyasszonya szemének egy keskeny sávját. De nyomban karját nyújtotta Csetmának és a ház földszintjén levő tágas fogadóterembe vezette, ahol a szoba hátterében egy aranyhímzéssel, strucctollakkal és harmatos, friss rózsákkal feldíszített trónszékbe ültette.

A „menyasszony bemutatása" — amikor is a menyasszonynak le kellett vennie fátyolát és megmutatnia magát a meghívott nővendégek előtt — valamennyi férfit a szalamlikba kergetett. A vőlegény gazdag barátai nekiláttak a pálmabornak.

Közben a tágas terem megtelt asszonynéppel, akik minden oldalról megbámulták a körös-körül felhalmozott ajándékok fölött mozdulatlan bábuként, merev arccal trónoló Csetmát.

Három és fél óráig tartott, míg valamennyien kigyönyörködték magukat ebben a színjátékban.

Végre bevezették Csetmát abba a helyiségbe, ahol az előkelő családok lányai mulatoztak. Nagy zsivajgás, gyöngyöző nevetés, ének és zeneszó hallatszott ki onnan; az édességek piramisai káprázatos gyorsasággal tűntek el, mint a legelő zöldje sáskajárás után. Itt a menyasszony, aki görcsösen szorongatta Latífa kezét, leült a számára előkészített emelvényre és minden akaratát arra a hiábavaló erőfeszítésre összpontosította, hogy vért izzadó arcára ráerőszakolja a mosoly álarcát... és közben csak suttogva köszönte meg az egymás után elébe járuló barátnők szerencsekívánatait.

A nap már nyugovóra hajlott...

Az imám jelent meg a szalamlik küszöbén és imára szólította a jelenlevőket. Valamennyien felfordították poharaikat és beléptek a terembe. Bevezették az újból lefátyolozott menyasszonyt, és az imám megáldotta az új párt.

Ebben a pillanatban újra kirobbant az elfojtott jókedv, a pajtások sokasága körülfogta Haszant. Oly vidáman döngették a hátát öklükkel, hogy egyszeriben kijózanodott és meneküléshez látott — de a dévaj fia-

talság mindenütt nyomon követte. Haszan futásnak eredt. Egy utána hajított ócska papucs már csak lengő köntösének a csücskét érte.

A hárem ajtaja bezárult mögötte...

A sötét folyosón égő gyertyával a kezében, Latífa várt Haszanra és az erősen lezárt ajtók sora mellett a lépcsőkön át az első emeletre vezette.

Reszkető hangon szólította fel a vőlegényt, üdítse fel ajkát az imádság harmatával. Mikor a fiú befejezte az imát, Latífa könnyben úszó szemmel rebegte el a formulát: „Megengedtetik néktek, hogy beszélgessetek és megismerjétek egymást!" Ezzel eltávozott.

A fiatal férj lenyomta a kilincset. Az ajtó kitárult.

A fátyolba burkolt Csetma a hálószoba hátterében állt mozdulatlanul...

Haszan mély meghajlással üdvözölte és közelebb lépett.

— Szeretném megtudni bájos nevedet — szólt elfogódottan.

Semmi válasz.

— Ez az előírás — tette hozzá bocsánatkérőn.

Csak mikor a fiú megérintette a karját, akkor szólalt meg a lány:

— Csetma...

— Ó, bájos Csetma, könyörülj meg rajtam és leplezd le arcodat!

A lány habozott.

— Szépségem... — suttogta a fiú. Többet nem tudott kinyögni. Lehúzott kisujjáról egy pompás briliánsgyűrűt és Csetma ujjára húzta.

— Takard fel arcomat — lehelte a lány.

Egy pillanatig némán álltak egymással szemben.

Aztán a fiú fölemelte a kezét — a fátyol lehullott.

Csetma halálsápadt volt, szeméből a láz tüze csillogott. Haszan karja lehanyatlott, és rövid ideig meglepődve állt, valami gonosz sejtelem vett rajta erőt.

Még csak tizenhét éves volt és nem tudta, most mitévő legyen.

Csetma is csak most látta meg vőlegénye gyermekies ajkait, kisfiús tanácstalanságát és határozatlanságát. Büszkeség és megvetés ült a lány festetlen, most elkékült és vonagló szája szögletében.

— Gyermek vagy még, Haszan! — szólt, és hallani lehetett zihálló lélegzetét. — Egyébként nem hessegetted volna el magadtól tegnapi kérésemet, mint egy kellemetlenkedő legyet...

Haszan védekező mozdulatot tett.

— Most már késő — sóhajtotta Csetma és egy oszlopnak dőlt. Szeme lecsukódott. Hosszú, végtelen hosszú ideig tartott a csönd. Aztán felriadt:

— Másállapotban vagyok! — kiáltott fel eszelősen... — Teherbe estem! Júszuf, a marabut fia csábított el, kihasználta nyomorúságos helyzetemet... Aztán mindig megkapott, valahányszor csak akart... és egy nap aztán... nem jött el többet a szemétdombra...

Elhúzta a száját, hogy elővillantak hegyes fogai.

— Mind alávalók vagytok... alávalóbbak a veszett kutyánál...

Aztán, mikor látta, hogyan roskad össze a fiú az őrült gondolat terhe alatt, hidegen felkacagott:

— Nos, gazdag úrficska... nekem is gazdag ember leányának kellett volna lennem és mégis éveken át megbüdösödött marhabelet meg rothadt répát vagy zöldséghulladékot kellett ennem, hogy ne ordítsak az éhségtől... és hajnaltól napestig... látástól vakulásig csak szőnyegeket csomóztam... így, látod, csomót kötöttem a gyapjúszálra... aztán így nyírogattam... Akkor nem jöttél. Miért nem vittél el akkor magaddal?...

Tenyerébe rejtette görcsök torzította arcát.

— Most már késő, Haszan. Holnap visszaküldesz az apámhoz. A százezret, amit az apád nemsokára kifizet az én apámnak a testem ára fejében, vissza kell majd adni. Apám megöl, s ezért a fehér katonák felakasztják, mert a franciák nem engednek meg ilyesmit... Vagy fogom magamat és elszököm Constantine-ba, és ott

ringyó lesz belőlem... Apám visszafizeti az értem kapott pénzt, amit pedig eddig összegyűjtött, felfalja a kertben ez a gyülevész népség, amelyik már egy hete koplalt otthon, hogy telerakhassa a bendőjét ingyen hússal...

Csend. Csetma gondolkodni látszott.

— Nem, nem lennék képes arra, hogy áruba bocsássam a testemet... De mielőtt eljönne az órám... végzek magammal!

Csúfondárosan felnevetett.

— Csókolj meg, Haszan! Még meg sem csókoltál!

Megragadta a fiút, magához szorította és vad harapással tapadt a szájára. Undor fogta el a fiút. Ellökte magától, hogy a lány lezuhant.

Lassan feltápászkodott. Szeme könnyben úszott.

Bő ruhaujjából csillogó tőt rántott elő. Hosszú, erős és hegyes tőt. A mellébe döfte. Talán egész éjszaka erre gondolt, mert a villámgyors szúrás egyenesen a szívébe hatolt...

Valaki bezörgetett az ajtón.

— A nép a lepedőt akarja látni — hallatszott be el' Csiklji tompa hangja.

A fiú kimeredt szemmel, sóbálványként állt...

— A nép a lepedőt akarja... — ismételte el'Csiklji, és hangjából mosoly érzett.

Haszan közel járt az ájuláshoz. Engedelmesen, gépiesen a mögötte álló ágyhoz lépett, lerántotta a lepedőt és fejét elfordítva odaérintette a halott melléhez, amelyen egy piros vércsepp ült... Aztán az ajtóhoz lépett, félig kinyitotta és kidobta a vásznat...

Ereje elhagyta, leroskadt a szőnyegre és sírt, zokogott, csöndesen, mint valami állatkölyök, amelyiknek megölték az anyját...

A menyasszony ártatlanságát igazoló diadaljel láttán ujjongó tömeg rivalgása hasított bele a szoba csendjébe. A kertben megszólalt a zene. A fák levelei között felgyulladtak a színes lampionok meg fáklyák százai, úgy tűnt fel, mintha lánggal lobogna az egész kert. A komé-

diások újabb mutatványokhoz készülődtek. A kígyóbűvölők kieresztették a kosárból a fenyegetően ágaskodó, fekete kígyókat és megfújták nádsípjaikat. A teraszon, fáklyafény mellett, a zenészek vérpezsdítő táncdallamba kezdtek. A fátyolba burkolt uled naill táncosnők meztelen karddal a kezükben felsorakoztak a tánchoz, a pengék szikráztak a fényben.

Muhammad M'Hammed átadta a fehér gyolcsot a várakozó Fatmának. Ő maga, a város vénjei kíséretében, visszatért a teraszon levő asztalához. Egy sereg rabszolga hordani kezdte az ételeket. A férfiak, Allahhoz fohászkodva, hátravetették burnuszaik szárnyát, jobb kezük ujjaival a tálba nyúltak és fogaikkal tépték az onnan kihalászott nagy darab húsokat, miközben — az illendőség szerint — kiadósan csámcsogtak és böfögtek.

Egy rabszolga hajolt most az asztalfőn trónoló házigazda turbánja fölé.

— Abdullah ben Abdullah érkezett hozzád, uram, hírt hozott néked napjaid csillagáról, szidi Omarról...

M'Hammed éppen egy óriási falat birkahússal birkózott. Szótlanul intett.

Egy fekete árnyék hullott az abroszra. M'Hammed fölemelte a fejét.

A rabszolga letérdelt.

— Allah adjon néked erőt... — szólt halkan.

— Néked is...

— Mindannyiunknak. Mert a hír, amelyet közölnöm kell véled, gyászosabb, mint az én fekete bőröm...

El'Csiklji nagyot nyelt. Valami jeges kéz szorongatta a torkát. Szeme kidülledt.

— Mi az? — hörögte.

— Öreg napjaid ragyogó csillaga... kihunyt...

A könyökére támaszkodó aggastyánban megdermedt a vér.

Néhány felszabadított rabszolga támogatásával megmegroggyanó lábaira állt és kivezettette magát a zajongó, lármás tömegből; senki sem vette észre távozását. Aztán egy pamlagra roskadt az üres szalamlikban,

és eltompult aggyal hallgatta Abdullah elbeszélését arról, mi történt Taudeniben négy hónappal ezelőtt...

— Omar? — tördelte, mintha álmában beszélne. — ...megengedtem neki, hogy tanuljon, hogy bocsánatért könyörögjön az Irgalmassághoz a mi nagy bűneinkért...

Hirtelen megszakította elmélkedését.

— Te ott voltál, mikor elesett? Omar volt?

Valami szokatlan játszódott le ebben az öreg agyban. Nem sok világosság maradt már benne.

Csak az az erő tartotta benne a lelket — látszólag —, amely őt ismét az élet napfényes oldalára segítette. De most agya eltompult, összevissza hebegett és karjaival hadonászott. Folyton azt kiabálta: — Omar — és nézett egyik arcról a másikra, aztán megint a semmibe meredt. Sosem szerette a fiát különösebben, csak hidegen számító esze számolt vele. Gyermekei nevében könyörgött Allahhoz vagyona visszaadásáért...

Így üldögélt egy egész órán át, nem hallotta az ordítozást, ujjongást és énekszót, amely majd felvetette a házat.

Egy óra múlva összeszedte magát. Hoztak neki egy csésze keserű, erős kávét, erre felállt és ügyet sem vetve senkire, felment a teraszra.

Az uled naill táncosnők már lemeztelenített köldökkel járták a hastáncot, kígyóként vonagló hasukon csillogott a lecsorgó veríték.

A fáklyák fényében megpillantotta a hozzá legközelebb álló asszonyt, amint éles fogait az ajkába vágta, szája szegletéből csepegett a nyál. Hevesen lihegett és félig lehunyta eksztázisban tündöklő szemét. Meztelen karjairól is patakokban folyt az izzadtság. Amikor már közel járt a kielégüléshez, a nézők soraiból kiugrott egy ritkás bajuszú férfi, felszaladt a lépcsőn a teraszra, karjaiba kapta a táncosnőt, és mint az oroszlán a zsákmányul ejtett gazellával, rohant vele a tömeg egetverő ujjongása közepette, messze, a kert legsötétebb zugába... Nyomban követőkre talált, egy pillanat alatt az összes táncosnők eltűntek a kertben... Csak apáik

maradtak ott az emelvényen és verték a dobot, rázták a csörgőket, vagy puffadt képpel fújták a kürtöket meg sípokat, mintha mi sem történt volna. Az arany pénzekből összefűzött nyakláncra újabb sor pénz kerül... Csarja nemsokára férjhez mehet, olyan gazdag hozománya lesz, hogy válogathat a kérőkben...

M'Hammedbe visszatért az erő. Mosolyra fintorította az arcát. Az öreg Haszan jött vele szemben, mellette a tanúk, egy zacskó arany a kezében. Az öregek áthaladtak a teraszon és kiléptek a palota udvarára.

A hárem ajtaja kivágódott. A vőlegény jelent meg a küszöbön. Sápadtabb volt, mint fehér köntöse, kidülledt szeme hunyorgott a fényben a hárem sötétje után. Egész teste meggörnyedt a borzalom súlya alatt.

Az öregek ijedten álltak meg.

— Meghalt!... — sikoltotta Haszan, és hangja éles volt, akár a sakálüvöltés.

Hirtelen vad kétségbeesés rázta meg a testét, mint a szél a száraz falevelet.

Halántékára szorította két kezét.

— Elhagy az eszem... átszúrta a szívét egy tűvel!!!

A szurkos fáklyák pattogva lobogtak a szélben.

Az öregek térdre hulltak.

— Allahú!... Allahú! — üvöltöztek és homlokuk az udvar kőkockáira csuklott.

Valami kimondhatatlan rémség zúgott a szélben, amely dühösen ide-oda hajlítgatta a fáklyák lángját és korommal hordta be az udvart. Valami gonosz, baljós sejtelem férkőzött be az aggastyánoknak a márványpadlót verdeső agyába; míg lenn a kertben a tivornyázó, jórészt már teljesen részeg tömeg eszeveszetten tombolt és nyerített féktelen vidámságában. Sokan a zsíros ételektől pukkadásig eltelve böfögtek, miközben a zsír végigfolyt a szakállukon.

A fiatal Haszan orrcimpái idegesen remegtek, mikor megérezte a füst és a sülő hús szagát. Gyermekes arca megférfiasodott a lobogó fáklyalángok fényében, sasorra vad kifejezést nyert. Őbenne is valami kimondha-

tatlan változás ment végbe, a megbántottság érzete feszegette a lelkét rabságban tartó bilincseket.

Vére felforrt.

Kifutott a teraszra, ahonnan lépcső vezetett a vendégekkel zsúfolt kertbe. Egyik pajtása itt állt, díszruhában, öve mellett drágakövekkel kirakott, hosszúcsövű pisztolyokkal. Haszan kirántotta az egyik pisztolyt és megcsóválta a feje fölött.

A sokaság figyelme feléje fordult, amint ott állt, egyesegyedül, sápadtan az izgalomtól, csillogó szemmel. Elcsöndesedtek.

— Ó, igazhivők! — kiáltott fel Haszan. — ... nemes barátunk, szidi Omar hősi halált halt Taudeni bástyáin, harcban a francia katonasággal ...

Mély lélegzetet vett.

— Tízezer hős áll fegyverben a Szaharában, a szenúsziak zöld zászlai alatt, és ti itt léhán henteregtek, mint a tisztátalan állatok ... — Hangja elcsuklott idegességében ... A háttérben megjelentek a rémült öregek, édesapja még mindig szorongatta az arannyal teli zacskót. Haszan kiragadta a kezéből.

— Megyek hozzájuk, és barátaimhoz csak ennyi a szavam: akiben bátor szív lakozik, követi példámat! ...

— Haszan! Veled tartok! — kiáltott fel a kaid fia, akinek az apja közismert franciabarát hírében állott. Lelkesen rántotta ki nemes ötvözetű handzsárját.

Kardok erdeje villant meg a levegőben.

— Ó, Haszan! — ismételte szenvedélyes elragadtatással az egész kert.

A férfiak felugráltak a szőnyegekről és közelebb nyomultak. Sokan voltak. Mind újabbak és újabbak csatlakoztak hozzájuk, míg végül szilárd bástyaként fogták körül a lépcsőt.

Haszan felemelte a pisztolyt.

— Járjátok be Ziban összes falvait és településeit! Siessetek! Az emberek tízezrei nyomorognak ott, kényszerű semmittevésben görnyed a hátuk! A férfiak tízezrei imádkoznak a felszabadulásért! Hozzátok ide őket,

mind! A rifkabilok fellázadtak a hegyekben! A constantine-beliek előbújtak szakadékaikból! A foszfátszállító munkások sokasága útban van Tunisz felől! És mind, mind jönnek, az éjszaka leple alatt, annyian vannak, mint a sáskák, hol egyenként, hol csoportosan bujkálnak, messze elkerülik az országutakat, átcsúsznak a sötétségben a városok bástyafalai alatt... „A timbuktúi országútra!" kiáltott fel Omar, mielőtt elesett. Én most ismétlem a szavait: mától számítva egy hónap múlva találkozunk a timbuktúi országúton!

Teljesen berekedt az erőlködéstől.

Száz meg száz torokból felhangzó lelkes rivalgás követte szavait.

Haszan körbe jártatta pillantását az arcokon. Hirtelen meghökkent. A sápadt Júszuf állt éppen vele szemben. Vérhullám öntötte el Haszan agyát. Felhúzta a pisztoly ravaszát.

— Te nem kellesz! — kiáltott. — Lelketlen nőcsábászokra nincs szükségünk!...

Elsütötte a pisztolyt. Júszuf átlőtt fejjel rogyott össze.

A lövés és a vér látványa hullámzásba hozta a sokaságot.

A tömeg hátrahúzódott. Asszonyok sikoltoztak és eltakarták arcukat. Az álmukból felriadt gyerekek sírni kezdtek. Emberek rohantak át a teraszon, bemenekültek a házba, eltűntek...

Haszan leeresztette a pisztolyt. Csak ő maradt a teraszon száz fiatal pajtásával meg a vénekkel. Haszan mellett feltűnt az öreg Abdullah alakja; Latífa, aki az öreg rabszolgát Haszanhoz, a hárembe vezette, erősen fogta a burnusza csücskét.

— Küldj utánunk pénzt és tevéket! — szólt Haszan és letérdelt apja előtt, aki fia fejére tette reszkető kezét. — Raktáraid tele vannak datolyával, istállóid lovakkal, zsákjaid arannyal! Testvéred, az egyiptomi Haszan, tíz repülőgépet vásárolt és odaajándékozta a kufrai szenúsziaknak az olaszok ellen! A hírek szerint

ez a bombázóraj elpusztította a dél-tripoliszi, bilmai sóbányákat védő olasz légierőket, a bányák már a mi kezünkben vannak!

Jelt adott a pisztolyával. A fiatalok az istállóudvarra sereglettek. Türelmetlenül prüszkölve várakoztak ott rájuk a díszesen felnyergelt ébenfekete, biszkíriai mének. A patrícius ifjak nyeregbe szálltak.

Abdullah nem sokat gondolkozott. Nyergébe emelte Latífát és maga is fölkapott mögéje.

Kirobogtak az éjszakába.

A rabszolgák bezárták a nehéz kapuszárnyakat.

Mély csend ülte meg a palotát.

A néma kertben a színes lampionok fénye a felforgatott, összevissza dobált asztalokra hullt. Szél zörgette a sejtelmesen suttogó faleveleket. A négerek letakarták a holttestet és bevitték a házba. Halkan csobogtak a szökőkutak a hófehér oszlopok és árkádok övezte udvarokon.

A szalamlikban három aggastyán rogyott le a bemocskolt szőnyegre.

A nargilé füstje elűzte az elöntözött bor szagát.

Teltek-múltak az órák, de egyikük sem szólalt meg.

Az el'Csiklji agyát behálózó sötétségben a felismerés szikrája villant. Éppoly földhözragadt szegény lett, mint azelőtt volt, s ráadásul teljesen egyedül maradt. Ez a döbbenetes valóság leomló hegyként temette maga alá az öreget.

— Hogyan történhetett ez így? — tűnődött értetlenül és újra meg újra visszatért erre a gondolatra, mint a kutya, amelyik a saját farkát kergeti.

Arca halálos fáradtságról tanúskodott. Tekintetében kétségbeesés tükröződött.

Ajka remegett.

— Hogyan lehetséges ez?... Tíz súlyos évig vártam... Teljesítettem a vállalt kötelezettséget... Betartottam a szerződést!...

Az arraf'meszkin csak hallgatta.

— Én is feláldoztam az életemet — szólalt meg és

hangjából mély nyugalom áradt. — Engedelmeskedtem Allah intésének, teljesítettem az akaratát...

A velük szemben ülő Ali ben Szmaha figyelte kettőjük beszédjét. Csontos keze intően felemelkedett:

— Huá — szólt, és mosoly suhant át világtalan arcán. — Mit akartok még?

M'Hammedet dühbe hozta ez a nyugodt hang és a mosoly.

— Mit akarok? — fortyant fel — ... azt akarom, hogy Allah is tartsa be adott szavát!

Az öreg beduin csontvázszerű, görcsös ujja a levegőbe bökött.

— Huá — ismételte. Arca nyílt és nyugodt volt. — Rossz úton jártál, Muhammad, rossz úton tévelygetél! A gonosz dzsinn rossz útra csábított! — Keze visszahanyatlott az ölébe.

— Allah a sivatagban lakozik!

A két öreg csodálkozva nézett Alira.

— Az utolsó úton... ó, az utolsó úton... most már tudom! Csak ez a vakság zavart meg és a papok beszéde... Igen... Az Úr a pusztaságban lakozik! — Aztán rövid szünet után hozzátette: — Az Úr lehelete homokhegyeket emel fel és keze egyik helyről a másikra helyezi őket... Huá!... Nem ügyelhet minden kútra új földeket teremtő, elképzelhetetlenül nagy munkájában... A homok szőnyegén apró emberhangyák futkároznak. De a teremtő felforgatja és elsimítja a földet, hogyan is ügyelhetne a szanaszét nyüzsgő hangyákra... mikor a mennyország virágos kertjén munkálkodik. Hogyan kívánhatjátok tőle, hogy a ti hasatok megtöltésével és a ti hiú képzelődéseitekkel törődjék, olyasmivel, ami elrepül, porrá válik és semmi sem marad belőle? Az Ő gondolatai után igazodnak a csillagok, az Ő leheletéből születik vagy kialszik a nappal...

— Mit akartok Allahtól?

A két öreg nem bírta elviselni a világtalan mosolyát.

A semmibe meredtek.

Allah megcsalta őket.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET

ÉSZAK ÉS DÉL HATÁRVONALÁN

Fekete és fehér házak szegélyezik a Szan Kore mecset körüli térséget. Éjjelente, mikor a hold fénye áttör a Niger folyóból felszálló köd takaróján, a bizonytalan világításban, fenyegető rémalakok rendszertelenül szétszórt, titokzatos tömegéhez hasonlítanak.

Timbuktú...

Innen délre, az agyagos színű víztükör mögött, a beláthatatlan szavannákon és az Egyenlítő menti őserdők sűrűségeiben néger falvak méhkashoz hasonló, bambuszból font, falevelekkel fedett viskói kuporognak. A tüskés gallyakkal elkerített karámokban kövérre hízott jószág szorong, ijedt bőgésük felveri a fülledt éjszaka csendjét, nyugtalanítja őket a bőgőmajmok éjszakai kórusa, rémületbe ejti a napégette tisztások éles, magas füvében settenkedő ragadozók bömbölése.

Innen északra a sivatag homoktengere hullámzik, a karavánok hetekig tartó, egyhangú útján emberi csontvázak és az éhségtől, szomjúságtól vagy kimerültségtől elhullott állatok porladó, fehér csontjai jelentik a mérföldköveket. Egy angyal időről időre int a pálcájával, és ilyenkor egy-egy esőterhes, a ragyogó égbolton átnyargaló felleg leereszkedik a szomjúságtól megrepedezett földre. Sarjad a fű, bimbózik a virág, Egy-kettőre ott teremnek az éhező nyájak, s velük a jó legelőt messziről megérző tevék hátán a kopjával és puskával felfegyverzett, kóbor beduinok — esetleg büszketartású, nemes kancáikkal meg jól tejelő kecskéikkel együtt. Fekete és fehér sátrak bújnak ki a földből. Mikor a növényvilág elpusztul, fölszedik a sátorfákat és tovább állnak...

Ide, a titokzatos Timbuktúba, a sivatag gyöngyébe, az indoeurópai és a néger fajt egymástól elválasztó ke-

resztútra valaha emberek jöttek északról és emberek jöttek délről is. Kölcsönösen lenézték egymást és egymás vagyonára áhítoztak. A néger császárok rabszolgái és az abesszíniai raszok szolgái egy szőnyegre telepedtek és kicserélték áruikat: elefántagyarakat ruhakelmékért, aranyport búzáért, értékes fákat karperecekért vagy a trónusok és gyaloghintók díszítésére szolgáló strucctollakat egy-egy kosár datolyáért. És mikor a vásár végén fölkeltek a virágos szőnyegekről, rajtuk ütöttek a rablók... Ezért állítottak itt fel aztán fekete és fehér, erős falakkal körülvett, nagy házakat...

A Szan Kore mecset körül ódon épületek állnak, amelyeket már ezer esztendeje észak és dél ajándékaival hordanak tele. Bronzveretes, nehéz, cédrusfa ajtóik és keskeny, lőrésszerű ablakaik vannak, mint a hombároknak vagy raktáraknak.

Más éjszakákon a város néma és gyanakvó szokott lenni, de ma tízezer teve fekszik benne, a Szane Gungunak nevezett gazdag negyedtől kezdve egészen a Niger folyó partján fekvő Ighireu vagy Isze külvárosokig. És mivel a nemrég befejeződött tavaszi esőzések után hideg szél fujdogál a folyó felől, az utcákon és tereken lépten-nyomon nagy tüzek égnek, mellettük melegednek a tevehajcsárok és sütnek-főznek, pipáznak, beszélgetnek vagy horkolnak. Fehér burnuszaik vagy háziszőttes haikjaik világítanak a sötétben; arcszínük sápadt, napbarnított, bronzvörös vagy fekete, amint itt összetalálkoztak — egyik részük északról, a másik meg keletről és délről.

Holnap, pitymallatkor, elindul a karaván észak felé, Taudenibe, sóért. Ezer tuareg lovas és a szenegál lövészek egy százada kíséri és gondoskodik a biztonságáról. A franciák jó barátai az ahaggaroknak, és megbíznak bennük. Most az ezernyi ezer bálát, ládát és zsákot őrzik, amikben — mint minden évben — a só ellenértékéül szánt csereárukat szállítják.

De az, ami a házak hét reteszre zárt cédrusfa ajtajai

és belülről szőnyegekkel lefüggönyzött ablakai mögött folyik, sosem jut el sem a besúgók, sem a francia rendőrség füleihez.

Különösen csendes a Bakajok, a Szidi Okbát is családjukba sorozó észak-afrikai muzulmán sorfok palotája. Az összes házak közül ez a palota látszik a legsötétebbnek és legelhagyatottabbnak, noha falai ismerik Kelet minden titkát, és szűk udvarai most is tele vannak nesztelenül suhanó árnyakkal és suttogó hangokkal.

Mikor végre a hajnali szürkületből előbukkan a timbuktúi citadella magas bástyatornya, az egész város népe kiözönlik az utcákra. A sok ezernyi ember és állat lármája az egeket veri.

A karaván hullámzásba jön, elindul. Asszonyok, gyerekek, férfiak, öregek — Timbuktú minden épkézláb lakosa ott lépked az állatok végtelen sora mellett és igyekszik eladni még az utolsó pohár üdítő italt, az utolsó font lisztet, az utolsó amuletteket, utolsó takarókat. Azok pedig, akiknek nincs mit eladniuk, együtt baktatnak a karavánnal és üzeneteket meg szerencsekívánatokat küldenek rokonaiknak vagy kéregetnek, egy-egy rézpénzecskét, darabka száraz kenyeret, csipetnyi dohányt.

Messze elkísérik a karaván't, csak röviddel dél után állapodnak meg, mikor már kibírhatatlan a hőség.

Mielőtt még felkerekedtek volna a hazafelé vezető útra, tajtékos lovon egy hírnök száguld feléjük:

— A tuaregek megtámadták és kifosztották Timbuktút, sok embert megöltek, a Khaifa-negyed lángokban áll!...

Rövid tanácskozás.

...Haszi Torha, a nagy serif megesküdött a Próféta szakállára, hogy egész úton őrizni fogja a karaván't és soha el nem hagyja, a francia őrség tehát nem okvetlenül szükséges...

A timbuktúi helyőrség egy zászlóaljjal gyöngébb volt a rendesnél, mert négy századot elvezényeltek utat építeni a Nagy Tavak körzetébe. Csak a katonai raktá-

rak őrsége maradt vissza. Ezért a szenegál lövészszázad, francia tisztjeivel, tüstént visszafordult, hogy üldözőbe vegyék az ellenséget.

Harik, a vén sas, betartotta a szavát, és a francia kapitány sok-sok napon át hiába üldözi majd a gyorslábú tuareg csapatot...

Az észak felé vezető további út igen lassú. Nemsokára elhagyják az utolsó kutakat is. Két hónapig tart a karaván útja az Erg víztelen sivatagjaiban...

És egy szép napon, mikor Taudeni egész lakossága hasonló módon elkíséri a sóval megrakott karaván messzi a város kapuin túl, a bányákban dolgozó munkások és hadifoglyok kezükbe fogják a fegyvereket, amelyeket az igazhitű kereskedők testvéri szövetsége hozott nekik, és minden fölösleges lárma nélkül, rohammal elfoglalják a várost. Mire a lakosság hazaérkezik, csak halott katonák őrizte kapukat talál, és mikor bezáródnak mögöttük a város kapui, senki sem adhat majd hírt a sivatagban eltűnő karaván arról, hogy Taudeni mégis elesett, pontosan a szenúsziak terve szerint...

A türelmetlen Omar halálát megbosszulták.

*

A harc megkezdődött!...

Az algíri francia kormányzó már sokat tud és sokat sejt.

A francia vezérkarnak pontos értesülései vannak az Erg es'Sesben rejtőző központi táborról, ahová a felkelőknek szánt fegyverszállítmányok irányulnak. Francia hadihajók hosszú heteken át cirkáltak szünet nélkül a Rio de Oro partvidéke mentén, sok hajót elfogtak, és valamennyin fegyver- és lőszerszállítmányokat találtak. De mennyi muníció csúszott át a cirkálók acélkarjai között, mennyit sikerült átcsempészni a Rio de Oro fennsíkján szétszórt, apró spanyol határerődöcskék között!

A helyzet komolyra fordult.

Az algíri kormányzó szigorú hangú, titkos parancsot kapott:

„Semmisítse meg az Erg es'Sesben levő támaszpontot, akadályozza meg a berberek felfegyverzését, szállja meg a timbuktúi országutat. A felkelést csendben, de a lehető leggyorsabban számolja föl!"

HUSZONHARMADIK FEJEZET

A BÜNTETŐ EXPEDÍCIÓ VÉGE

Egy hónappal később Ahmed visszatért a timbuktúi országútra. Hű Taszaghártja Tiniriben eltörte a lábát, két napi járóföldre Khuffa falujától. Így tehát Ahmed gyalogszerrel érkezett ide, feltűnés nélkül. A legközelebbi tanyán könnyűszerrel megtudta, hogy a khuffai erődben egy egész francia ezred állomásozik, amelynek az a feladata, hogy betörjön az Erg es'Sesbe. Ahmed tudta, hogy tizennégy napon belül kétszáz tuareg harkach vonul át erre az Erg felé, ez a húszezer harcos árvízként söpör el mindent útjából. Csak attól félt, hogy addigra már késő lesz.

Megköszönte a vendéglátást, kiment a falu mögé és ott a pálmaültetvényhez vezető út szélén lefeküdt, hogy a két bennszülött csendőr, Aud és Hamdem még aznap éjjel rábukkanjon. Mikor az őrjárat meglepte, látszólag gondtalanul aludt.

A csendőrök már régebben szigorú parancsot kaptak, hogy állítsanak elő minden idegen férfit, aki nem tartozik az erőd körzetében levő oázisok lakosságához. Most kaptak az alkalmon, örömest elfogták Ahmedet, hogy megkapják érte a törvényes jutalmat.

Puskatussal ébresztették fel. Egy kissé csodálkoztak; annyi esze sem volt ennek az embernek, hogy valami

kunyhóban feküdjön le aludni, s együgyűségében eszébe sem jutott, hogy sarkig érő, hosszú ingszerű köntöst húzzon magára, amilyet a falubeliek viselnek, meg hogy néhány alkalmi rokont szerezzen, akik reggel esküvel erősítették volna, hogy ő az unokaöccsük...

Ahmed testét csupán egy rongyos haik fedte — a sivatagban! —, fején ócska sasia, öve mögé egy jókora juhnyíró ollónak a fele volt dugva, aminőt a biszkíriai pásztorok használnak.

Szemmelláthatólag azokhoz a mindenfelé körözött csavargókhoz tartozott, akik az elsők között szöktek meg északról és a saját szakállukra nekivágtak az útnak, dél felé.

Kezét megbilincselték, aztán egy rúgással elindították maguk előtt.

Már hajnalodott, amikor — egy óra múlva — beérkeztek az erődbe.

A tágas udvaron már felsorakozva álltak a reggeli kiosztására váró katonák.

Aud és Hamdem átadták Ahmedet az őrségnek. Elmenőben elégedetten vigyorogva nézegették az Ahmedért kapott ötfrankost.

Az őrség egy téglából épült lyukba zárta Ahmedet, amelyben reggel még hűvös volt, délre azonban a boltozata annyira áttüzesedett, hogy a kenyér is megsült volna benne. Ahmed még egészen bódult volt a hőségtől, amikor az őrmester elé vezették. Hunyorgott az éles napsütésben, mint mindenki, aki ezekből a lyukakból kikerül, ahol egész álló nap egyformán fülledt sötétség uralkodott. Gyomra korgott az éhségtől.

Az őrmester, akinek az ebéd után majd leragadt a szeme az álmosságtól, bosszúsan morgott ugyan, de mégis megkínálta a foglyot egy cigarettával. Ahmed hálásan elfogadta, mert tegnap este óta nem cigarettázott — a csendőrök elszedték tőle a pénzét is meg a dohányát is.

De nem nyitotta szóra a száját.

Az őrmester látta, hogy agyafúrt fickóval van dolga,

és ez nemsokára az idegeire ment, mint minden, mint az egész élet ebben a tüzes pokolban, ahová éppen ezeknek a latroknak a komédiái miatt kellett idejönnie a kényelmes Sidi-bel-Abbès-ból.

Álmos kérdéseinek tehát a suhogó nádpálcával adott nagyobb nyomatékot, majd később működésbe lépett a korbács is. Mikor ez a monológ már-már túl élénkké vált, nyílt az ajtó, és Babet ezredes lépett be, aki rendszerint erre járt be a dolgozószobájába. Megpillantotta a vért Ahmed arcán. Ez az arc büszkeséget, energiát és értelmet sugárzott.

Elgondolkozott.

— Gyere velem — szólt végül.

Karosszékébe telepedett s újból végigmérte a fiatalembert.

— Nincs értelme, hogy agyonveresd magad — kezdte rá arab nyelven.

— Oui, monsieur le colonel — válaszolta a barnaképű, hosszú legény.

Ezek voltak az első szavai tegnap óta.

A parancsnok — ötven év körüli, őszbecsavarodott, kiegyensúlyozott és bölcs katona — meglepődve pillantott fel.

— Értesz franciául?

— Jól beszélek, mon commandant, öt évig dolgoztam Lyonban.

— Lyonban? Akkor jól ismered Franciaországot. És mit keresel itt?

— Munka nélkül maradtam ... Kizsuppoltak Franciaországból ... tízezernyi társammal együtt tettek partra Algírban ... sokáig éheztem ...

Az ezredes füttyentett. Az volt a meggyőződése, hogy az embereknek éppoly rendszeresen kellene táplálkozniuk, mint az ő katonáinak. Kinyitotta cigarettatárcáját, rágyújtott és odanyújtotta Ahmednek.

— Hm ... — szólalt meg aztán — tehát azért jöttél ide, délre, hogy megmenekülj az éhségtől ...

Ahmed nem válaszolt.

Az ezredes cigarettázott és tűnődött.

— Miért nem állsz be katonának?

Semmi válasz.

— Értem... — a parancsnok ironikusan mosolygott. — Te is fülig benne vagy ebben a dologban, mi?... Majd kis idő múlva hozzátette: — Mit akartok, ostobák? Tudjátok ti, mi az a modern hadviselés? Csak fellázítanak, lelkiismeretlenül a halálba kergetnek benneteket.

Talán egyike volt a keveseknek, akik itt is emberek maradtak, vagy talán éppen futotta az idejéből, mert még hozzáfűzte: — Mit akartok csinálni ebben a ti Maghrebetekben? Micsoda bordélyházat csináltatok belőle?

— A törökök — szólt Ahmed meggyőződéssel.

— Ugyan, hagyd, — viszonozta az ezredes — ti magatok és nem a törökök! Acsarkodtok egymásra, kölcsönösen gyilkoljátok egymást...

De hirtelen — talán hasonló eset jutott az eszébe — elvesztette a türelmét.

— Pénzt kaphatsz tőlem — szólt keményen.

A bilincs megcsörrent.

— Nehogy azt hidd, hogy húsz frankkal akarom kiszúrni a szemedet... és azt sem engedem, hogy elvegyék tőled!

Megvető, büszke mosoly árnyékolta be Ahmed arcát. Az ezredes azonban már harmincöt esztendeje olvasott a bennszülöttek lelkében és azt képzelte, hogy már megérti őket...

Elővett egy százfrankost, az asztal szélére csúsztatta és kiment. Ahmed bronzbarna arca megsárgult. Fogai felvérezték az ajkát. De nem engedett. Felvette a bankjegyet és a szőnyeg alá dugta.

Mire a parancsnok visszatért, Ahmed arca nyugodt volt, mintha mi sem történt volna. Az ezredes odaállt a hosszú legény elé.

— Talán már az Ergben is jártál? — kérdezte, és már tovább akart beszélni, mikor meghallotta a választ:

— Jártam . . .

Az ősz katona meglepetten nézett rá.

— Nem akarom, hogy gyermekmeséket találj ki nekem — szólt komolyan.

De Ahmed arca is komoly és határozott volt.

— Azt mondod, hogy jártál az Erg es'Sesben?

Ahmed rábólintott. A parancsnok, most már élénkebben, tovább érdeklődött.

— A serifek központi táborában, vagy csak az Erg szélén?

— A táborban, a Halál sottjában . . .

A tiszt az ajkába harapott.

— Hogy néz ki az Erg es'Ses sottja?

Ahmed leírta a sziget fekvését három napi járóföldre: az első nap a fekete, köves talajon, a második nap az édesvizű, belső tó körül meredező sziklák között, a harmadik nap a déli mocsarakba lejtő, sós homokbuckákon át.

A parancsnok gondolatban összeegyeztette a hallottakat a titkos szolgálat mindennap olvasott jelentéseivel, amely a legutolsó karaván részvevőitől nyerte értesüléseit.

— Miért jöttél el onnan?

— Nincs ránk szükség ott. A sószállító karaván nal kerültem oda, aztán elküldtek onnan, mikor . . . mikor a tisztogatás folyt . . .

A parancsnok kérdő tekintetet vetett rá.

— Amikor megérkeztek a rifkabilok harcosai, akik átvették a fegyvereket meg a sziget védelmét . . .

Az ezredes rájött, hogy megtalálta azt a férfit, akit eddig hiába keresett. A titkos szolgálat lecsukta, ütötte-verte a gyanús foglyokat, hogy elárulják, amit tudnak. De soha senkit sem sikerült arra csábítani, hogy el is kísérje az expedíciót. Tudták, hogy egy egész hadsereg sem védhette volna meg az életüket, még ha az erőd legmélyebb pincéjében őrizték volna is őket. Azonkívül a karaván embereit vallási szempontból is igen gondosan megválogatták. Ez az intelligens munkás

azonban gondtalanul aludt az út szélén és egyáltalában nem iparkodott megszökni innen. Semmi kétség, egy kém, amilyenek bizonyára tucatjával kószálnak az erőd környékén, hogy kinyomozzák az expedíció mozdulatait. Az Ergben pedig tuaregek várakoznak a híreikre, mihelyt az expedíció már elég mélyen benyomul a homokbuckák közé, rajtaütnek...

— Holnap reggel agyonlövetlek — szólt lakonikusan.

Ahmed csak nézte ezt az öreg, ostoba európait és mosolygott...

Jól tudta, hogy sem agyon nem löveti, se fel nem akasztatja, de még kényszermunkára az útépítéshez sem viteti el. Örül, hogy rátalált, oda nem adná egy zsák aranyért, de nem tudja, hogyan nyomhatná el önnön lelkében a bizalmatlanságát.

A parancsnok figyelte Ahmed arcát. Olyan biztosan látta, hogy a fenyegetés semmi hatást sem tett a fiúra, mint amilyen biztosan tudta, hogy ezt a hosszú legényt most látja először életében. Azon tűnődött, ne játszszon-e mégis egy kis színházat vele, de nyomban el is vetette ezt a gondolatot... — Az ördög nem alszik — gondolta magában. Ezeknél a fickóknál sosem tudhatja az ember, mit forgatnak a fejükben...

— Miért fogattad el magadat? — szegezte neki a kérdést hosszabb töprengés után. Talán oktalan dolog volt így felfedni a kártyáit. Vagy talán éppen ez volt a legokosabb, amit tehetett?

Ahmed mosolyra húzta a száját.

— Monsieur, mi sem könnyebb annál, mint azt válaszolnom, hogy őrségen vagyok itt, vagy hogy ilyen módon akartam bejutni az erődbe, vagy...

— Vagy?...

— ...vagy azt is gondolhatja, monsieur, hogy a francia hadsereg mozdulatait akarom elárulni a sott védőinek...

Az ezredes bólintott. Igen, mindez lehetséges volt, ő is mérlegelte már ezeket az eshetőségeket... Ez a semmirekellő éppoly agyafúrt képmutató, akárcsak

ő maga, nyilván európai iskolában szerezte ezt a képességét. S mivel pedig azonfelül a természettől fogva is ravasz, bizalmatlan keleti fajta, nem lesz könnyű elbánni vele...

A parancsnok csöngetett.

Az őrmester megjelent az ajtóban.

— Vidd vissza! — parancsolta az ezredes szárazon.

Ahmedet visszakísérték az odújába. Este a tiszti étkezdéből hoztak neki vacsorát, de ő csak a datolyát, vizet és cigarettát fogadta el. A maradékot elfogyasztotta az őrség.

Így ment ez öt napon át. Ahmed hajthatatlan maradt; aludt, mint a mormota, füstölt, akárcsak egy kémény, sőt hébe-hóba még dúdolgatott is. A rettenetes út viszontagságai után ereje lassan visszatért, egyre számolgatta a napokat, amikorra a tuareg harkachok megérkeztét várta. Az utolsó napokban már szorongó bizonytalanság fogta el.

A hatodik napon megint kivitték cellájából, ott állott a parancsnok előtt. Fonnyadt arca kisimult, nyugodtabbnak látszott, szeme megint energikusan csillogott.

Ezzel szemben az ezredes arcvonásai a szünet nélküli előkészületektől nagy fáradtságot árultak el. Ami pedig Ahmedet illeti, azzal éppoly kevéssé volt tisztában, mint az első napon.

— Bien — szólt, mikor megpillantotta. Az őrség eltávozott, az ajtó bezárult mögötte.

— Holnap velünk jössz — kezdte rá. Látta, amint Ahmed arca — bár alig észrevehetően — megrándult. Aha! gondolta magában. Csak fel akart tartóztatni bennünket a tagadásával... Hát akkor majd annál jobban sietünk...

— Néhány embert állítok melléd, akik majd jól vigyáznak rád. Tudom, hogy szegény ördög vagy. Tízezer frankot kapsz, ha átvezetsz bennünket a sotton. Ha nem vállalkozol rá, lelőlek — vagy majd mások puffantanak le...

Világos és érthető beszéd volt.

Ahmed az európaiakat utánozta, akik összeráncolják a homlokukat, ha erősen törik a fejüket valamin.

— A tízezer frankot készpénzben letétbe helyezi a khuffai vének tanácsa kezeihez és megesküszik rá, hogy senki sem nyúlhat a pénzhez. Engem pedig katonai kísérettel elvitet Párizsba és kieszközli számomra a letelepedési engedélyt...

Ahmed hangja is magabízóan, büszkén csengett, kifejezései pedig precízek voltak.

Az ezredes már annyira megszokta a hasonló szemtelenséget, hogy nem is csodálkozott rajta. Rábólintott. Ahmed szilárdan csak ennyit mondott: — Igen! — Erre elvezették.

Aznap estére beidézték az erődbe az egész községi tanácsot, és úgy játszották meg a színházat, hogy a vének elmondhassák Torhának, kit fogtak el a franciák és hová cipelték el magukkal.

Hajnalban, még sötétségben, előhozták a cellájából, megbilincselték a lábát, nehéz láncot vertek a csuklóira s felültették egy teve hátára. Mellette négy bretagne-i francia katona lovagolt.

A századonként menetoszlopba fejlődött ezred közepén haladt. Valóban gyönyörű látványt nyújtott, amint a jól felszerelt ezred átvonult az oázison.

A sivatag homokja vakítóan csillogott. Ahmed egész nap hunyorgatta a szemét, de este még álmában is vörös karikák táncoltak a szeme előtt. A khanefiszi vérfürdő óta a franciák a tulajdon árnyékukra is gyanakodtak. Ezért minden áldott este körsáncot állítottak össze az ivóvizes ciszternákat, eleséget, szétszedett repülőgépeket meg a hegyi tüzérüteget szállító, hernyótalpas Citroën teherautókból. Persze a megerősített tábor mindennapos felépítése és lebontása módfelett akadályozta a menetet, sok drága órát vett igénybe, a véget nem érő őrszolgálat pedig kimerítette a lovasokat.

A timbuktúi országút mellett fekvő kutakkal ugyancsak napról napra bajosabb lett az összeköttetés és tizennégy nap múlva már teljesen meg is szakadt. A látó-

határt bevonta a khamszín fátyola, a száguldó homokszemcsék felsebezték a tevék érzékeny lábait, a menetelés üteme meglassult. Végül is az ezredes elhatározta, hogy tábort ütnek. Tapasztalt tanácsadói nem jósoltak ugyan hosszantartó légköri zavarokat, ennek ellenére azonban a rendszertelen, tavaszi khamszín egy teljes hétig éjjel-nappal dühöngött és úgy betemette a nehéz teherautók kerekeit, hogy az elcsigázott és az arcukba vágódó izzó homoktól félig megvakult szakaszoknak egy egész napi munkába került, míg a kocsikat úgy-ahogy kiszabadították a homok fogságából. A rákövetkező éjjel még vastagabb homokréteg zúdult rájuk...

A nagyobbrészt északi származású legénység nem tudta megszokni a kesernyés, epeízű vizet. Az orvosi segélyhelyek mindennap zsúfolásig megteltek. A parancsnok levágatta a magukkal hozott tartalék tevéket s kiosztatta a húst a katonák között. A legénység hangulata kissé megjavult. Messze hátul a khamszín betemette a tartalék ciszternákat. A parancsnok egy zászlóaljat akart küldeni a kiásásukra, de a sebtiben összeállított és kiküldött repülőgépraj visszatérte után azt jelentette, hogy a tájékozódási lehetőség minimális. Másnapra pedig már késő lett. A homokvihar eltüntette a ciszternák utolsó nyomait is.

Az ezredest annyira felizgatta ez a hír, hogy parancsot adott a tábor lebontására. Tovább indultak — szembe a széllel. Aznap este már nem állítottak föl körsáncokat. Ahmed tudta, hogy itt az óra, amikor Torha megsemmisíthetné az ellenséget. De az ahaggari tuaregek nem jelentek meg sem aznap, sem a következő éjszakákon...

Így kezdődött tehát az expedíció.

Ahmed vörös pokrócok árnyékában feküdt a parancsnoktól kapott női utazósátorban és apatikusan, a rabság szülte letargiába merülve himbálódzott a kiszolgált, vén teve hátán. Határtalan kimerültsége ellenére sem bírta lehunyni a szemét éjszakákon át, nem hagyta nyugodni

gyilkosság... Az ellenséges vadászraj saját gépeiknek a tükörképe volt...

*

A balul sikerült első támadás természetszerűleg demoralizálta az egész expedíciót. Az ezredes a bajszát rágta dühében, most már lekapcsolhatta a hegyi ütegét is, mert nincs, aki irányítsa az ágyúk tüzét. A fölöslegessé vált benzin helyett rengeteg vizet tankolhatott fel.

A káprázatosan csillogó sóréteg öt katonát vakított meg egyetlen nap alatt. Az ezredes maga is meglátogatta őket a segélyhelyen és látta, miként remeg egész testük, mintha láz gyötörné. Vigasztalgatta a szerencsétleneket, hogy az árnyék visszaadja őket az életnek, de igen jól tudta, hogy a szemük világa örökre elveszett. Ez az öt pár világtalan szem, amelyet kipörzsölt az égi tűz, teljesen kihozta a sodrából. Elhatározta, hogy a lehető leggyorsabban véget vet emberei szenvedéseinek. Magához hívatta a két bennszülöttet, akik az el'Matti sotton át vezették a csapatot. Ezek a busás jutalom és a rettenetes Halál sottján át vezető ösvény felfedezéséből származó dicsőség reményében hajlandóknak mutatkoztak kockára tenni az életüket. Végül Ahmedet is belevonták a tanácskozásba. A hosszú legény közben már mindent alaposan átgondolt, lázrohamai is elmaradtak, ismét parancsolóan nyugodt volt. Valami elszánt lelkesedés bizsergette meg egész lényét, minden idegszálát. Megszokott, sajátos lelkesedés ez Kelet szülötteinél, ha arról van szól, hogy feláldozzák az életüket is az ellenség megsemmisítése érdekében. Ahmed lelke is megtalálta a kiutat belső válságából, az élethez való ragaszkodás kötelékeinek eltépését megkönnyíti az a tudat, hogy neki, egyesegyedül is módjában áll megakadályozni a fenyegető katasztrófát...

Végre leszedték róla a nehéz láncokat — gennyesedő sebhelyek maradtak utánuk a csuklóin. Egész úton

az agyát marcangoló aggodalom. Torhának és harkachjainak már rég el kellett volna érniük az országutat, hiszen tízszerte gyorsabban mozognak, mint az északiak e nevetséges, szabályos, nehézkesen mozgó századai!

Még véletlenségből sem bukkant a legcsekélyebb jelre sem. Meglehet, hogy Torha más utat választott magának... talán túlzott híreket kapott az expedíció repülőparkjának az erejéről, hogy a bombázástól tartva nem meri megkockáztatni a támadást. De mikor a homokdűnák fehér, sóval borított síkságnak adtak helyet, ösztönös félelem költözött Ahmed szívébe. A közmondásos keleti tunyaság és nemtörődömség itt erénynek számít; a nemzeti tanácsok végnélküli gyűlései Ahaggarban bizonyára régi nyájacskák ügyeivel szórakoznak, amelyeket már évszázadok óta lopkodtak egymástól a rabló nomádok; Torha pedig, mint valami fújtató rozmár, vezérkarával együtt sorra látogatja a fecsegni szerető dédnagyapókat; hiszen a sors könyvében már amúgy is ki van jelölve mindennek az ideje és mértéke, s ha a Legfőbb Irgalom is úgy akarja, hónapok múlva is győzelmet arathatnak a hitetlenek fölött...

Mikor a rákövetkező reggelen a parancsnok elrendelte az egész repülőpark összeszerelését, Ahmed érezte, hogy mindennek vége. A repülőraj felszállt és rövidesen eltűnt a sott páráiban. Két órai feszült várakozás után egyetlenegy vadászgép jelent meg a fejük fölött és nagy sietve leszállt. A fiatal pilótahadnagy, mielőtt szóra nyitotta volna száját, reszkető kézzel cigarettára gyújtott. Valamennyi gép ottveszett. Váratlanul egy vadászraj jött nagy sebességgel velük szemben. Hogy az összeütközést elkerüljék, félrebillentették a gépeket, és mivel meglehetősen alacsonyan repültek, nem volt idejük egyenesbe rántani, dugóhúzóba kerültek, lezuhantak és elmerültek. A hadnagy ismert akrobatarepülő volt és egy nyaktörő loopinggal megmenekült. A fata morgana-szerű tükrözés a mocsár felett oly hihetetlenül erős, hogy minden egyes fölszállás kész ön-

nyújtóztatta elzsibbadt tagjait, sok-sok nap óta ez volt az első szabad sétája.

A parancsnok egy tábori széken ült, a tíz tiszt a nap ellen felállított tágas sátor ezüstnyárfa oszlopaihoz támaszkodott, a két arab vezető pedig kiterített, zsírosmocskos étkező szőnyegén a sátor közepén ült.

Ahmed üdvözölte a parancsnokot.

— Azt ígérted, hogy megmutatod nekünk az utat — szólalt meg az ezredes.

Ahmed bólintott.

— Helytelen úton járunk — mondta szárazon és fontoskodva.

— Miért nem szóltál előbb?

Ahmed vállat vont.

— Senki sem kérdezte tőlem az irányt... Úgy vittek, mint egy rabszolgaságba ejtett borni négert, s felkötöztek a teve hátára, akárcsak valami málhát, nehogy leessek róla...

A tisztek az ezredesre pillantottak, de ez nyájasságot erőltetett magára, megtorlatlanul hagyta a szemtelenséget.

— Nem tudom, miért bántak így velem — folytatta Ahmed nyersen. — Az Erg es'Sesben nincsenek osztagok, amelyeket figyelmeztethettem volna az expedíció közeledtére, és ennek a kiszolgált vén tevecsontváznak a hátán amúgy sem szökhettem volna meg maguktól...

Az ezredesnek a sértett emberi méltóság járt az eszében, az arabok nagyon furcsa és önérzetes népek. Ahmedbe vetett bizalma megerősödött. Lehet, hogy Ahmed csak kigondolta az egészet és csak játssza a sértettet, de az is meglehet, hogy a megaláztatás bilincsei alól felszabadult új lélek vagy az elnyomott lélek lázadozása beszél belőle.

— Ha először észak felé haladnak, aztán ívben nyugat felé kanyarodnak, elérik a ben Szmaha sószállító karavánja táborozásának a nyomait, az összegyűjtött tevecsontokból rakott piramis tövében. Ez a sott kapuja. Innen széles nyom vezet a szebhkába. Egymáshoz kö-

tözik a tevéket — ennek a módját ezek a tapasztalt vezetők is megmondhatják — aztán elindulnak pontosan dél felé a jégszerű sókéreg fölött. A láthatáron megpillantanak egy csupasz pálmatörzset, szilárdan becövekelve, utána a másodikat, a harmadikat és a többit. Ha a pálmatörzsek szerint tartják az irányt, alkonyatra elérnek egy szilárd szigetecskére, amely kissé kiemelkedik a szebhka szintjéből, és ott töltik az éjszakát...

— A sott titka — folytatta Ahmed megfontoltan, jelentőségteljes hallgatás után — abban áll, hogy másnap reggel erről a szigetecskéről nem szabad továbbindulni mindjárt napkeltekor... hanem csak akkor, amikor a napsugarak elérik az első keleti hegyszoros fenekét...

Minden szem rajta függött, lélegzetüket visszafojtva lesték minden szavát. Azt figyelték, miként árulja el a sott titkát, mennyire bántja a lelkiismeret s hogyan süti le a szemét zavarában...

Valami borzongás futott végig rajtuk, mint minden igazi katonán, ha árulásról hall... Tekintetükbe akaratlanul is a megvetés futó árnya lopódzott, s Ahmed arca elsárgult a pillantások tüzében.

Idegesen felállt.

Az ezredes hangja is más színezetet öltött, mikor odavetette a kurta kérdést:

— Miért?

Ahmed elfordította az arcát, úgy válaszolt:

— Ettől a helytől kezdve már nincsenek jelzőpóznák, és a mocsárból felszálló pára a nap első sugaraiban nem létező sziklahátak képét tükrözi... Az állatok és emberek meglátják, ki akarják kerülni az akadályt, félrelépnek az ösvényről, és kész a katasztrófa...

Ahmed még a karavánúton hallott erről az el'Matti sott-tal kapcsolatban, s most pompásan kapóra jött ez a magyarázat. A bennszülött vezetők rábólintottak. Teljesen megegyezett az ő elképzeléseikkel. Midőn szavait igazolva látta, Ahmed sarkon fordult és szó nélkül, köszönés nélkül eltávozott...

Egy órán belül lebontották a tábort, s a katonaság elindult észak felé. A visszaverődő napsugarak szörnyű tűztengerében jóformán nem is látták a földet a lábuk alatt. A lovasok pattanásig megduzzadt nyakereiben pörölycsapásként lüktetett a vér, a kicserepesedett, meghasadozott ajkakról vér szivárgott alá a borostás állakra, a szemekben kibírhatatlan, agyat marcangoló fájdalom ütött tanyát. Az emberek görcsösen lehunyt szemmel haladtak, de mintha a szemhéjak sem nyújtottak volna elegendő védelmet: valamennyien úgy érezték, hogy a nap fehéren izzó vastömege tüstént megolvasztja a vérdús szemgolyót, és az egy sistergéssel páraként illan el a fájó szemgödrökből — aztán örök sötétség borul rájuk.

Tíz óra felé parancsot kellett adni a pihenésre. Félő volt, hogy az állatok meggebednek. Az emberek csak lefordultak a fanyergekből, kifeszítették a nap ellen védő ponyvákat, patakokban folyt róluk az izzadság, majd megfulladtak saját verejtékükben. Hörögve lélegeztek, se holtan, se elevenen a kínzó lázban.

Aznap már nem is bírtak továbbmenni.

A rákövetkező nap hajnali szürkületkor sietve fölkerekedtek, de tíz óra felé már kimerülten roskadtak össze. Csak két órával naplemente előtt vonszolták magukat tovább. Öt keserves napba telt, míg elérték a sószállító karaván egykori táborának üszkös tűzhelyeit. A háttérben állt a sok ezer lábszárcsontból és tevekoponyából összerakott, még a szebhkánál is fehérebb csontpiramis.

Ahmed igazat beszélt.

Az expedíció két napig pihent ebben a táborban.

Az indulás előtti estén a parancsnok sátrába hívatta Ahmedet.

— Igazat beszéltél — szólt hozzá elismerően.

Ahmed csak összehúzta a szemöldökét.

— Most mellettem jössz tovább — folytatta az ezredes és éles pillantást vetett rá.

Ahmed elcsodálkozott.

— Azt kívánja tőlem, hogy a saját népem ellen harcoljak?

— Nem kell harcolnod. De elérhető közelségben lovagolsz mellettem.

— Allah mindenható! — válaszolta egyszerűen. Eltávozott.

A tábor már a virradat előtti sötétségben mozgolódni kezdett. Az üteget felmálházták a legerősebb öszvérekre. A ciszternákból a vastartalékon kívül az egész vízkészletet felosztották az emberek között. Az autókból megerősített tábort rögtönöztek, hogy ott várják be az ezred visszatértét. A rádióállomás sorra felhívta az erődítményeket, és bejelentette, hogy napfelkeltével megkezdik az előnyomulást a sotton át.

Aztán a bennszülött vezetők felügyelete mellett egymáshoz kötözték a felnyergelt tevéket.

Az egyik teherautóról leszállítottak két nőstényszamarat. Bőséges abrakot kaptak, és gondosan megjáratták őket, hogy kirázzák lábaikból a zsibbadtságot. Aztán a menet élére kerültek. A legénység nótaszóval köszöntötte a napfelkeltét, így iparkodott magának bátorságot meríteni. Az emberek hangosan beszélgettek, hogy elnyomják lelkük rettegését. Aztán nyeregbe szálltak és végtelen hosszú libasorban elindultak a szamarak nyomában a vakító sókéreggel bevont síkságon. A jégszerű réteg baljósan ropogott az óvatos léptek alatt.

Ahmed az ezredes előtt haladt tevéjén és cigarettázott. Egyébként szóra sem nyitotta a száját. A beszéd és kiabálás lassan teljesen elült, a morgó, aggodalmasan horkoló tevék is egymás után hallgattak el.

Foss kapitány, távcsöve segítségével, nemsokára egy fekete fatörzset fedezett fel a szemkápráztató sík fehérségében.

Az arab vezetők egy dalba kezdtek, amely sikongva szállt az örökkévalósághoz hasonló csendben és megborzongatta a tevék és a katonák idegeit. A csacsik előre-hátra mozgatták hosszú fülüket és még óvatosabban és figyelmesebben rakták a lábukat.

Aztán a dal is elhalt.

A vezetők elértek a szilárd sóréteg széléhez és hosszú botokkal, mezítelen lábukkal és tapasztalt szemükkel vizsgálgatták a gázló irányát. Aztán szorosan a jelzőoszlopok mellett nekivágtak a zöldes színű, zavaros és sűrű víztömegnek, felkavarva a tetején úszó, szürkésfehér sóréteget.

A karaván némán haladt mögöttük.

Egyik pálmatörzstől a másikig, kétségbeejtő lassúsággal vánszorgott a rémülten prüszkölő, csendesen nyögdécselő és remegő állatok végtelen hosszú lánca, gondosan az előttük haladók nyomdokait keresve...

Mire a nap lenyugodni készült, elérték az Ahmed jelezte kis szigetet és félholtan roskadtak le a sóval borított sziklák között. A remegő, nyöszörgő állatok gazdáik mellett nyúltak el a földön, kaotikus rendetlenségben.

Az ezredes megtörölte izzadt homlokát. Ő is lefeküdt a szabad ég alatt és visszautasította a sátorban felkínált fekvőhelyet. Szótlan volt, arcának ráncai idegesen remegtek.

Rövidesen az egész ezredet elnyomta az álom. Csak Ahmed virrasztott még, a csillagokra bámult, ma utoljára, mintha nem tudna betelni a nézésükkel. A feje zúgott, mint annak idején, mikor messze fönn Ahaggarban a fejedelem palotájának az ablakában állt: itt is idegenek vették körül a legsúlyosabb megpróbáltatás óráiban. Látta a gyárak bezáródó vörös kapuit, régen elfelejtett beszédfoszlányok bizsergetését érezte a vérében, valami hihetetlen érzés dagadozott benne, erjedt, mint a kovász, aztán megint minden összefüggés nélkül egy pompás dinnye képe jelent meg előtte... Majd egy fekete szempár ötlött az eszébe; kutatott az emlékezetében, nem Aisa szeme-e, de végül már tudta, hogy Latífa szemét látja, amint ott ült vele a ház küszöbén egy holdvilágos éjszakán... nem látja már soha többé... soha...

*

Mikor felébredt a trombitaharsogásra, nedves volt a szeme.

Virradt. Míg a karaván szedelőzködött, Ahmed elvezette a tiszteket a hegyszoroshoz. A nap tűzkorongja felbukkant a fehér égbolt peremén. Fénye egyre erősödött. Három órába telt, míg sugarai elérték a szakadék fenekét. Megszólaltak a kürtök.

Az ezred nyeregbe szállt és lassan, tempósan elindult.

A gondolat, hogy a sekély víz borította út mindkét oldalán a mocsár halálthozó mélysége fenyeget, szédülést okozott. Az ösvény percről percre keskenyedett, hol kiemelkedett a vízből, hol meg méternyire süllyedt a víz felszíne alá.

A nap elérte delelőjét... túlhaladt rajta...

Az iszonyatos, könyörtelen égi tűz felforralta az agyvelőt, elperzselte a gondolatokat. Aztán a nap egy kínai hóhér lassúságával mind lejjebb hajlott.

A kapitány, aki a menet élén, közvetlenül a szamarak nyomában haladt, idegesen húzogatta elő tokjából tábori látcsövét és figyelmesen vizsgálgatta a párák lágy bizonytalanságába vesző láthatárt.

Már csak egy óra, és lemegy a nap...

A víz a szilárd ösvényen már állandóan a tevék bütykös térdéig ért. A piszkos, zöldesszürke iszap villódzni kezdett. A csapás egyszerre hihetetlenül összeszűkült. Az eddig egymás mellett haladó két arab vezető, akik hosszú botjaikkal a hegygerinc, illetve az ösvény szélességét vizsgálgatták, most már egymás mögé kényszerült, és a botok csak lábuk körül tapogatództak.

Az út legrettenetesebb részéhez értek. Egyetlen gyorsabb mozdulatot sem tehettek, ha el akarták kerülni a katasztrófát.

A nap lebukott a láthatár mögé...

A vízszintesen érkező napsugarak sárga fényszórókként világítottak át a mocsár ködén és kiszélesítették a látókört.

A kapitány, aki jóformán le sem vette szeméről a távcsövet, valamit kiáltott.

Hangja elveszett a víz csobogásában és az iszap cuppogásában.

Csak a legközelebbi szomszédjai: a vezetők, Ahmed és a parancsnok hallották meg a kiáltását és felpillantottak.

Ahmed szemében mosoly derengett, de ezt csak Allah láthatta...

Az ezredes szeméhez emelte a messzelátót.

A lenyugvó nap utolsó sugarában sókristályok csillogó ékszereivel teleaggatott fekete sziklákat pillantott meg az ég hátterén.

Három órai út állt még előttük!...

Egy gondolat villant át az ezredes agyán és fényt gyújtott elkínzott öntudatában...

— ...ha a napsugár eléri a hegyszoros fenekét!...

Ahmed megérezte ezt.

Hátrafordult.

Az alkonyat sebes madárszárnyakon ereszkedett alá. A két ember szembenézett. Ahmed nyakán piros selyemkendő virított, szeme csillagként tündökölt. Az ezredes halálsápadt arca görcsösen rángatódzott, kezében remegett a célra emelt revolver — de tudta, hogy a lövés megriaszthatná az amúgy is ideges állatokat és csak siettetné a katasztrófát... Akaratának iszonyú megfeszítésével, mint tapasztalt katona, aki már ezer életveszélyből vágta ki magát és aki a halállal szembenézve emberfölötti erőre tesz szert, igyekezett kitalálni valamit, hogyan menekülhetne meg... De a lassan kúszó sötétség már feléjük nyújtogatta karjait...

A karaván ingadozni kezdett. Megállt. Körös-körül sűrű sötétségbe borult az egész világ, a párafelhők elfátyolozták a korán feltűnő csillagok halvány fényét — és ma éjszaka nem lesz holdvilág!

Az ezredes most már rádöbbent arra is, miért nem vezette őket Ahmed egyenesen a táborhoz, a sott kapujához, és miért kellett azt az öt szörnyű hosszú napot elfecsérelniük...

Ahmed mozdulatlanul ült nyergében. Alakja bizonyta-

lan, kísérteties árnyként vált ki a sötétségből. Távolabb már nem lehetett kivenni semmit, minden sötétségbe borult.

Agyában lüktetve kavargott a vér. Terve, ez a pokoli terv, sikerült!...

Néhány perc még, és a végtelen sor meginog, remegni kezd, a halálosan elcsigázott emberek és állatok halk suttogása és nyöszörgése eszelős üvöltözésbe csap át...

De jóformán nem is hallott már semmit. Befelé, önmagába fordult és egyszerre élesen látta a dolgok lényegét: a vallási egység, a pánizlám harca nem az a harc még, amelyben Ahmed mosollyal az arcán halhatott volna meg. Hátra volt még az összes elnyomottak, éhezők, kétségbeesettek, nyomorgók forradalma mindazok ellen, akik éjjel-nappal fosztogatják őket s szörnyű egyetértésben tipornak a rabszolgák nyakán!

A gyarmatok felszabadító háborúja után fellángol az osztályharc, a dolgozók harca a kizsákmányolók ellen!

Rettenetes üvöltés harsant fel ezer torokból...

Szorongás fogta el Ahmed lelkét.

Szilárdan megmarkolta a kantárszárat és egy lendülettel leugrott a nyeregből — a semmibe...

A lerántott állat elbődült. Súlya lehúzta a víz alá...

Halálordítás hasított bele a sötétségbe.

Az egymáshoz kötözött sorokat elnyelte a mélység...

[1] Kejruán az észak-afrikai muzulmán uralom első három évszázadában Maghreb (így nevezték a mohamedánok Észak-Afrikát) fővárosa volt. Omar kalifa nagyvezírje, Szidi Okba ben Neffi serif alapította. A könyvben Csetma álmaként leírt események tíz évvel a város alapítása, harminc évvel a Próféta halála után játszódtak le.

[2] A szaharai berber tőrzsek királynője, el'Kahena (a szó „jósnő" jelent) valódi nevén Damia, Tabetának, az aurès-i dzserauk királynőjének a lánya volt. Férje halála után is folytatta a harcot az arab serifek, Afrika meghódítói ellen. Az algíriai Biszkrától nem messze, a Szidi Okba oázis mellett vívott csatában vereséget szenvedett és utána hadifogolyként élt a győztesek táborában. Szidi Okba ben Neffi serif halála után az uralomra lépő Haszan emír árulás gyanúja miatt megfojtatta.

[3] Szidi Okba oázisa és városa, ahol a könyv cselekményének jelentős része lejátszódik, egyike a zibani fennsík harminchét oázisának, ezek közé tartozik az algíriai Biszkra is. Az Atlasz-hegység lábánál, síkságon fekszik, nem messze a „sivatag kapujának" nevezett el'Kantára szorostól. Nevét Maghreb meghódítója, Szidi Okba ben Neffi serif után nyerte, aki Gibraltárból jövet, híres hadjárata során itt verte meg a Szaharát uraló egyesült berber hadakat és ezzel a győzelemmel évezredekre megalapozta a mohamedánok végleges hatalmát egész Afrikában. Szidi Okba gyakran vált nagy történelmi események színhelyévé. Már az ókorban is lázadók fészkének tartották. Mikor Róma elfoglalta Bescerát (a mai Biszkrát), Szidi Okbában zendülés tört ki. A római helyőrséget felkoncolták. A prokonzul arra kényszerült, hogy ide vezényeltesse Augustus légióinak jó részét. Róma bukása után Szidi Okba uralkodott egész Ziban fölött. Ebben az oázisban halt meg Szidi Okba serif is, akit Kejruánban temettek el. Az 1542. esztendőben a török janicsárok elfoglalták Biszkrát, de Szidi Okba föllázadt ellenük. A XVI. században rasz Szálah is kénytelen volt hadba vetni minden katonai erejét, hogy megfékezze a forrongó várost. Szidi Okba 1844-ben, majd később 1900-ban a francia uralom ellen is fellázadt. Bár hivatalosan, politikailag Biszkra a zibani körzet

fővárosa, még ma is Szidi Okba viszi a szellemi vezetőszerepet, főként az egész mohamedán világban nagy hírnévnek örvendő, ősrégi misszionárius iskolájával.

[4] Habúsz — szegényalap, amelyet az egyes mecsetek vagy hitközségek kezeltek. Az alapot az igazhivők, főként a kereskedők önkéntes adományaiból tartották fenn, akik nyereségeikből bizonyos százalékot áldoztak erre a célra. Mivel a korán tanítása szerint az igazhivők a könyöradományok fejében bűnbocsánatban részesülnek, nem is csoda, ha a habúszok vagyona az idők folyamán annyira megnövekedett, hogy egyes arab írók szerint az egész muzulmán világban nem akadt ruhátlan, éhező vagy hajléktalan igazhitű. Noha tisztán vallási intézményről volt szó, a francia megszállók közigazgatása megbénította a habúszok szociális tevékenységét. Katonatiszteket és hivatalnokokat ültettek az alapok igazgatóságába s befolyásuk következtében a habúsz vagyonából híres stratégiai utakat építettek, ebből fizették a gyarmati tisztviselőket, sőt a megszálló katonaság zsoldját is. Ez indította el 1900-ban a vérbe fojtott algíriai fölkelést. Részben ennek a kultúrnéphez nem méltó eljárásnak az eredménye az észak-afrikai szegénység mai, kétségbeejtően nyomorúságos állapota.

[5] Miért vállalkozott Mózes erre a hosszú útra, több más korán-magyarázóval egybehangzóan Bokhári a következőképpen okolja meg: Egyik szentbeszéde alkalmával valaki megkérdezte Mózestől, van-e nála okosabb ember a világon, és ha igen, ismeri-e ezt az embert. Mózes tagadólag válaszolt. Erre az Isten, akinek nem tetszett Mózes önteltsége, kinyilatkoztatta előtte, hogy ott talál magánál okosabb emberre, ahol két tenger egyesül. Útra kelt tehát Mózes a szolgájával, hogy felkeresse ezt az embert, és egy halat is vitt magával, mert — az isteni szózat szerint — arról tudja meg, hogy céljához ért, ha a halat elveszti. Már közel jártak a két tengerhez, amikor egy szikla tövében elnyomta őket az álom, és amíg aludtak, a hal kiugrott a kosárból és eltűnt a tengerben. Ott meg is találták azt a bizonyos embert, akinek neve Al Khedr volt. (Korán, 18. szúra, 62—84. versei.)

[6] El'Hale Szidi Sznúszi! — a szent Szidi Sznúszi élő valóságára! Kufra oázisa az arab „kafir" — hitetlen — szóból nyerte a ne-

vét. Azelőtt Dzsarabubnak hívták, és lakói hitetlenek, pogányok voltak. Szi Muhammad Sznúszit, vagy más néven Szidi el'Hadzs Muhammad Sznúszit tartják a Szenúszi-rend, a mai izlám legharciasabb rendje megalapítójának. Tlemszenben született 1800-ban és a Líbiai sivatagban fekvő Dzsarabub oázisban hunyt el 1865-ben. Tanulmányait Fezben végezte, a francia megszállás után elhagyta Algériát. Elzarándokolt Mekkába. Aztán ellátogatott Konstantinápolyba, ahol mintaszerű vallásossága és a hitetlenek iránti olthatatlan gyűlölete olyannyira megnyerte a szultán tetszését, hogy „firman ali"-t, azaz védlevelet adatott neki, amelynek alapján jogában állott bárhol is egy szauját — kolostort — alapítani. El'Sznúszi a Szivahhoz, Ammon híres oázisához közel fekvő Dzsarabubot választotta ki erre a célra. Ez látszott a legalkalmasabb helynek, mivel az oázisban melegvizű gyógyforrások törtek föl a földből. Állítólag már Heraklész is felkereste ezt az oázist, megfordult itt Nagy Sándor és a római Cato is. A keresztény időkben egy Mária-templom állt a gyógyforrás mellett. Mivel a marabut döntései a vatikáni dekrétumok jelentőségével bírtak, Sznúszi Dzsarabubja mérhetetlen tekintélyre tett szert az egész muzulmán világban. A több ezer főnyi zarándokcsapatok még a távoli francia Szenegálból is nem Mekkába, hanem Dzsarabubba igyekeztek. A Sznúszik hallatlan népszerűsége és egyre növekvő hatalma vetette meg a pánizlám mozgalom alapjait, amelyet a misszionáriusokat nevelő egyetemek irányítása mellett a khuán-testvériség terjeszt. A mozgalom célja: felszabadítani és egy szövetségbe tömöríteni egész Afrika mohamedán lakóit.

[7] A bíborvörös bőrsátor a tuaregeknél a nemesi származás jele. Amenokhal a tuaregek uralkodó fejedelme volt.

[8] A szerző itt a mokkademek — az izlám misszionáriusai — tevékenységére céloz. Az arabok hihetetlen emlékezőtehetsége, a korán ezeréves tanulmányozása, az örökös viták a korán olvasásának módja felől a hangsúlyozás, illetve dallam kérdésében, végül a Kelet közismert előszeretete a költői képek iránt együttesen kialakítottak egy bizonyos gyakorlatot, amely szerint a főiskolákon a diákokat nevelik; oly tökéletesen meg kell tanulniuk könyv nélkül a koránnak mind a hatezer versét, hogy azokat bármilyen körülmények között is alkalmazhassák vagy felhasználhassák. A versek alkalmazásából végül egy kü-

lönleges nyelv és beszédmód is kialakult, amelyet persze nehéz megérteni a korán tökéletes ismerete nélkül. A mokkadem szónoki gyakorlata rendszerint abban áll, hogy egymáshoz kapcsolja az egyes verseket, amelyeknek rejtett, de ki nem fejezett értelmét a hallgatóság már ismeri. Néha valóságos ellentmondásokat is összekapcsol és új fogalmat alkot belőlük. A gyarmatosítók képviselői persze csak értelmetlenül bámulnak, ha egy-egy ilyen szónoklatot hallanak a piacokon vagy valami nyilvános helyen. Ez a gyakorlat teszi lehetővé, hogy a mokkademek a rendkívül szigorú gyarmati terror ellenére is forradalmi mozgalmat szíthatnak a muzulmánok köreiben.

[9] A híres Tsza'labi legenda, amelynek szerzője Abu Izák ibn Muhammad volt, az 1035—1036. évekből származik.

[10] A mohamedán babonák szerint szerencsétlenséggel, szemveréssel jár, ha valaki egy kékszemű, félszemű, csorba fogú vagy szőrtelen arcú férfit vagy pedig szőrrel benőtt női testet pillant meg.

Aba — ujjatlan, hosszú, ingféle öltöny.
Abu — apa.
Ád — az arab Szodoma, ahol állítólag Allah izzó, tüzes széllel fojtja meg a bűnösöket.
Aeida — mézből, vajból és darából készült eledel.
Ahaggar — a mai Hoggar beduin neve.
Al Araf — a pokol tornáca.
Al-hamdu lillah! — hála Allahnak!
Al'hutama — „a mindent összezúzó" — a pokol egyik neve.
Al Khedr — a korán szerint a legbölcsebb ember, aki még Mózesnél is okosabb volt.
Allah — a mohamedánok istene; kilencvenkilencféle névvel illetik, amelyeknek varázshatalmat tulajdonítanak, mint pl.: az Irgalom atyja, a Könyörületes, az Igazságos, a Legmagasabb trónszék ura, az Utolsó ítélet ura stb.
Auszo napja — augusztus elseje.

Babus — papucs, lábbeli.
Badáui — beduin; teve-, ló-, kecske- vagy juhtenyésztéssel foglalkozó nomád pásztornép.
Barra! — Takarodj! Félre az útból!
Bejt — sátorfajta, egyetlen, középen elhelyezett sátorkaróval.
Ben — valakinek a fia (többesszáma „beni").
Bent — valakinek a lánya (többesszáma „benát").
Berberek — kevert népfaj, Észak-Afrika hamita őslakosainak keveredése bevándorolt, idegen törzsekkel. Eredetüket a tudomány máig sem tudta pontosan meghatározni. A legtisztább vérű berberek közé számítanak az ún. tuaregek vagy targik.
Bir — forrás, kutacska.
Biszmi-llāh — Allah nevében.
Bled — szaharai francia erődítmény.
Burnusz — hosszú, rendszerint fehér, gyapjú felsőruha.

Csarcsáf — az arab nők arcfátyla.

Dar — az előkelő arabok palotáinak neve.
Diszauaják — muzulmán fakírok.

Duar — sátrakból álló falu, sátortábor.
Dzsalaba — hosszú, női ruha, a burnusz alatt viselik.
Dzsámi — mecset, imaház.
Dzsarabub — oázis és falu Kufra környékén.
Dzsemáa — gyülekezet, tanácsülés.
Dzsinn (vagy dzsenun) — a föld, a víz vagy a levegő démonjai, aszerint, melyik elemben tevékenykednek. Rendszerint gonosz szellemek, állandóan üldözik a halandókat, néha csak ártalmatlan tréfákat űznek velük, de néha kegyetlenül megkínozzák őket. A dzsinnek fejedelme a Kafnak nevezett mesebeli hegyen székel, ahonnan bizonyos időközökben bejárja az egész világot. A dzsinnek gyakran a legkülönbözőbb állatokba költöznek — egy-egy ilyen állat megölése nagy szerencsétlenséget hoz.

El'lougha — a korán nyelve, a szent nyelv.
Emír — a nagy serif, főúr, vezér.
Erg — homoksivatag.
Esz'Szohra — a Szahara arab neve.

Fantázia — arab lovasünnepély, lovasjáték.
Fatma keze — amulett, fémből készült ötujjú kéz. Az öt egyébként a mozlimok szerencsés száma, Fatma kezé pedig a családi boldogság elérésére vagy megtartására szolgáló talizmán. A házak falán gyakran látható festékbe mártott kéz lenyomata ugyanezt a célt szolgálja. Ez a talizmán föníciai eredetű; annak idején Tanit-pené-Baaldnak, Karthágó istennőjének volt a jele.
Fellah — paraszt, önállóan gazdálkodó földműves.
Fonduk — arab vendégfogadó, nagy raktárhelyiségekkel az átutazó kereskedők árui számára.

Gitum — gyapjúnemezből készült, nagy sátrak.

Haddo — mézzel készült édesség.
Hadzsi (vagy *hodzsa*) — az, aki megtette a „hadzs"-nak nevezett szent zarándokutat Mekkába és ott elvégezte az összes előírt szertartásokat.
Haik — rendszerint durva vászonból készült, félhosszú köpenyféle, gyakran a bennszülöttek egyetlen ruhadarabja.
Hakim — bennszülött orvos, vajákos ember.

Halfa — a pusztaságban növő, keményszálú fű, gyékényfonásra használják.

Hammada — köves pusztaság.

Harap — rövidnyelű, hosszú szíjostor, amelynek a végén ólom- vagy vasdarab van.

Hárem (vagy *harím)* — a nők lakosztálya a házban, ahol fátyol nélkül tartózkodhatnak s ahová a legközelebbi rokonokon kívül egyetlen férfinak sem szabad belépnie.

Harkach — tuareg lovasszázad.

Harun Al Rasid — bagdadi kalifa, a 786—809. években uralkodott.

Hedzsim — hátas teve.

Henna — a Lausonia inermis nevű növényből nyert piros festék. A berberek hennával festik pirosra a tenyerüket.

Hidzsáz — külön fejedelemség volt Arábia földjén.

Iblíz (vagy *ifrit, marid)* — démonok.

Ifrikiya — Afrika.

Imám — mohamedán lelkipásztor, valamelyik mecsetnek a feje.

Ins'Allah — ahogy Allah akarja. Hírhedt, közszájon forgó mondás, amellyel a muzulmán aláveti magát a sors akaratának.

Itam — fátyol.

Izlám — szó szerinti jelentése „alap"; a Muhammad Próféta által hirdetett hit neve.

Kabil — az Alacsony-Atlaszban lakó berberek neve.

Kadi — bíró.

Kahena Damia — egy szaharai berber törzs királynője az afrikai arab invázió korában.

Kantara — a sivatag kapuja, hegyszoros az Alacsony-Atlaszban, Batna és az algériai Biszkra között.

Kardamon — arab fűszer, a sáfránnyal együtt az arab kávé ízesítésére használják.

Kalifa — a Próféta helytartója a földön.

Kebir — nagy. (Erg el'Kebir — a nagy sivatag.)

Khabir — a karaván legfőbb vezetője.

Khamszín — a Szahara felől fújó, kibírhatatlanul forró szél.

Kharbis — négyszögletes, 4 m hosszú, 2 m széles és 2 m magas sátor.

Kiff — elmélkedés.

Korán (vagy *kurán)* — a jelenések könyve, a mohamedánok bibliája, amelyet Gábriel arkangyal útján Mohamed próféta egyenesen

Allahtól kapott. 114 szúrára oszlik (szúra — az építkezésnél egymás mellé rakott kövek sora), ezek viszont ajátokra vagyis versekre oszlanak. A muzulmánok erkölcstana és törvénykönyve, amelynek tanításait még ma is mintegy 220 millió ember ismeri el magáénak.

Kraul és *hedta* — antimonból, piritből és zsiradékból készült szépítőszerek. A krault a szempillák, a hedtát a szemek alátestésére használják.

Kszar — megerősített város.

Kszur (vagy *bled)* — arab falu.

Kubba — kápolnácska, amelyet rendszerint valami szentéletű ember síremléke fölött (tabut) emelnek. A síremléket többnyire ciprusfából faragják. A kubba körül temettetik el magukat annak a szektának a gazdagabb tagjai, amelyhez az illető szent tartozott.

Kufra — oázis és város a Líbiai sivatagban.

Kujtrszá — gitárszerű, pengető, húros hangszer.

Kuluglija — török apától és tuniszi berber anyától származó félvér, a legbecsületesebb kereskedők hírében állnak egész Maghrebben.

Kumia — kétélű, görbe kés.

Kuszkusz — nemzeti eledel, gőzben párolt darából készül. Ha sült szárnyast, birka- vagy egyéb húst adnak hozzá, húsos kuszkusz a neve. A kuszkusz szeffához mézből, datolyából, mandulából és vajból készült tölteléket tesznek. Mindig erősen fűszerezik.

Lakmi — pálmabor.

Lella — úrnő.

Maghreb (Magreb) — annyit jelent mint „nyugat", (Mekkától nyugatra eső területek), Észak- és Nyugat-Afrika neve.

Marabut — szent, Allah választottja, a Próféta ivadéka, a kiváló, nagytudású mohamedán lelkészek megtisztelő címe.

Marokkó — a szó jelentése „a mennyország küszöbe".

Medresze — a korán tanításával foglalkozó főiskola.

Meheri — nemes fajtájú hátas teve.

Melhafa — az arab nők fekete, fehér vagy piros-fehér csíkos felső ruhája.

Mesui — berber édesség, cukorkaféle.

Meszkin — énekes vagy mesemondó koldus, kitűnően ismerik az

igazhivők cselekedeteit és a vallási szertartásokat irányító törvényeket, Észak-Afrikában példás szervezetük is van.

Mihrab — egy bemélyedés vagy fülke a mecset falában, az irányt mutatja, merre fekszik Mekka. Megtalálható minden imaház hátterében, mint az oltár a katolikusok templomaiban. A muzulmánok ima közben a mihrab felé fordulnak.

Minaret (vagy *mindzanat)* — a mecset karcsú, kerek tornya, teteje alatt körülfutó kis erkély van, ahonnan a müezzin imára szólítja az igazhivőket.

Mokkadem — mohamedán misszionárius.

Mór — berber-spanyol félvérek, a XVI. században tértek vissza Spanyolországból Észak-Afrikába.

Müezzin — előimádkozó, a mecsetek tornyából jelzi az imák idejét. Az ókorban rendszerint világtalanokat választottak ki erre a tisztségre, hogy a magasból meg ne lássa a házak tetején foglalatoskodó, lefátyolozatlan nőket.

Muhammad (Mohamed) — Abdullah fia, Allah Prófétája, a mozlim vallás megalapítója, Hásem törzséből származott. 570-ben született, 632. június 8-án halt meg Jatrabban vagy Medinában. Mekkából Medinába való menekülése évétől, azaz 622-től kezdődik a mohamedán évszámítás, vagyis a hedzsra.

Mumen — igazhitű muzulmán, (mumin-nek is mondják).

Muszlim (mozlim vagy *muzulmán)* — az egy igaz vallás híve.

Nargilé — vízi pipa, füstjét egy illatosított vízzel telt tartályon keresztül vezetik, miáltal a dohányfüst különös arómát kap.

Naszreni — keresztény.

Pariszák — jó szellemek, az éterikus szférákban élnek, ahol virágok nedvével, különféle illatokkal és nektárral táplálkoznak. A pariszák időről időre lelátogatnak a földre is, ahol jótéteményeket gyakorolnak.

Puff — magas, puha bőrpárna.

Rahim — irgalmas, könyörületes.

Raia — a Próféta zöld zászlaja.

Rau — parasztok, egyben juhtenyésztéssel is foglalkoznak.

Sauri — a vének tanácsa.

Sejk — a törzs vagy a család főnöke. Sejk el'beled — egy város polgármestere.

Serif — előkelő származású vezér, néha azt is jelenti, hogy az illető a Próféta ivadéka.
Sott — sós tó Észak-Afrika belsejében.
Suájok — juhpásztorok.

Szahím — a mecset első udvara, a tisztulás udvarának is nevezik. Szökőkút vagy medence áll benne, ahol minden igazhivőnek meg kell mosakodnia, mielőtt a mecset további udvaraiba vagy a szentélybe léphetne.
Szalamlik — a férfiak szobája a házban.
Szanka — a szűk utcácskákban két szemközti házat támogató bolthajtás vagy egyszerű gerenda.
Szaráb — délibáb, fata morgana, káprázat, a gonosz dzsinnek játéka.
Szebkha — sós mocsár, ingovány.
Szitham — az arab nők fátylának egyik neve.
Szlugi — berber vérebek.
Szpáhi — bennszülöttekből toborzott francia lovasság.
Szufisták — a mohamedán fakírok egyik szektája.
Szúk — városrész, ahol a vásár, a kereskedelem összpontosul. Utcáit gyakran gerendákból és deszkákból ácsolt tetőzet borítja a nap ellen. Minden iparos vagy kézműves céhnek külön-külön utcája van, ahol a gyártás s egyben az eladás is folyik; az utcákat is az egyes iparágakról nevezik el, pl. „szúk el'harrára" a takácsok utcája, „szúk el'Turk" a török rézművesek utcája stb.

Tamtam — fatörzsből kifaragott vagy agyagból égetett néger dob.
Targi vagy *tuareg* — Ibn Khaldun, arab tudós szerint Észak-Afrika őslakosaitól, a szamhadzsáktól származnak. Gogo, a hatalmas néger szultán visszaszorította őket Hoggar hegyei közé s itt aztán akklimatizálódtak. Saját, ősrégi kultúrájuk, külön írásmódjuk, szokásaik és hagyományaik vannak, sajátos társadalmi rendjük a feudális alapon megszervezett matriarchátus (nőuralom). Vallásuk az izlám, itt-ott démonizmussal és az ősök kultuszával keverve.
Tazsit — berber ínyencség.
Thaleb — arab tudós.
Tolba — diák, egyetemi hallgató.

Ued — folyó.
Uszer — tripoliszi divatú köntös.

Vadi — völgy, kiszáradt folyómeder.

Vahabiták — Szaudi Arábia őslakói.

Zauja — kápolna, kisebbfajta imaház.
Ziban — Az Alacsony-Atlasz tövében elterülő vidék Algériában. Fővárosa Biszkra.
Zulu vagy *zulukaffer* — néger törzs.

TARTALOM

Előszó 7

ELSŐ RÉSZ: ELŐJÁTÉK

Egy jóslat a Szidi Okba oázisban 19
Ali ben Szmaha 29
Reggel 34
Habúsz 41
Az ima 54
Ahmed éhezik 59
A Harminc Fátyol utcájában 73
Emcsa Besz-Szlama! 84

MÁSODIK RÉSZ: A SÓSZÁLLÍTÓ KARAVÁN

A karaván dala 101
Az éneklő sivatag 104
A Szahara 121
Allah gyűrűje 141
Aisa és Omar 148
A csillagok fényénél 165
Számum 180
Vérfürdő Bu Khanefisz kútjainál 195

HARMADIK RÉSZ: ALLAH SZÍNE ELŐTT

Arraf'meszkin 205
Allah színe előtt 221
Szárnyak 232
A rajtaütés 244
Tuaregek 269
A fátyol lehull 315
Észak és Dél határvonalán 343
A büntető expedíció vége 347

Magyarázatok 367
A könyvben előforduló idegen szavak magyarázata 371

Jaroslav R. Vávra

AHMED ÉHEZIK

Kiadta a Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó n. v.,
Bratislava

Főszerkesztő Ondrej Mrlian
Felelős szerkesztő Czagány Iván
Korrektor Gyürkő Kázmér
Műszaki felelős Engel Hynek

A kézirat nyomdábaadásának időpontja 1959. március 25. Megjelent 1959. novemberében. Első kiadás. Példányszám 1400+4000 az MKBK 38. tagilletményeként. Tervívek száma 24. Kiadói ívek száma 22,9. Szerzői ívek száma 22,5. A papír minősége 5154-02/70 g 84×108 cm. Könyvnyomás. Betűtípus garmond Ideál. Nyomta a Pravda, az SZLKP KB kiadóvállalatának bratislavai üzeme.
301-13-857-1251/1958-VO F1464429

Ára fűzve 14,90 Kčs, kötve 19,30 Kčs
Ára MKBK tagoknak kötve 12,— Kčs
56/VIII-5

Jaroslav R. Vávra

AHMED MÁ HLAD

Vydalo Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry n. p., Bratislava

Šéfredaktor Ondrej Mrlian
Zodpovedný redaktor Iván Czagány
Korektor Kázmér Gyürkő
Technický redaktor Hynek Engel

Rukopis zadaný 25. marca 1959. Vytlačené v novembri 1959. Prvé vydanie. Náklad 1400+4000 ako 38. podiel v edícii MKBK. Plán. hárky 24. Vydav. hárky 22,9. Autor. hárky 22,5. Skupina papiera 5154-02/70 g. 84×108 cm. Knihtlač. Písmo garmond Ideál. Vytlačila Pravda, vydavateľstvo ÚV KSS, závod Bratislava.
301-13-857-1251/1958-VO F1464429

Cena brož. Kčs 14,90, viaz. Kčs 19,30
Cena pre členov MKBK viaz. Kčs 12,—
56/VIII-5